

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

RENÉ GUÉNON
NİCELİĞİN
EGEMENLİĞİ
VE ÇAĞIN
ALÂMETLERİ

NONNE GUÉNON

RENÉ GUÉNON - NİCELİĞİN EGEMENLİĞİ VE ÇAĞIN ALÂMETLERİ

—

RENÉ GUÉNON: 1886'da Fransa'nın Blois kentinde doğdu. Formel eğitim aşamalarında felsefe, edebiyat ve matematik okudu. Kolay tatmin olmayan ve araştırmacı kişiliği onu Avrupa'daki spiritüalist, okültist ve gnostik çevrelerle ilişki kurmaya sevketti. Bu arada batını doktrinler üzerinde derinlemesine ve karşılaştırmalı olarak çalışma imkanı buldu. 1912'de müslüman olarak Abdülvâhid Yahyâ adını aldı. 1930'da Mısır'a yerleşti ve orada 1951'de vefat edinceye kadar İslâmî geleneğe ve entellektüel kişiliğine uygun bir hayat sürdü.

Arapça olarak yazdığı makaleleri hariç eserlerinde René Guénon imzasını kullanan XX. yüzyılın bu büyük mütefekkeri, on yedi kitap ve üçyüz elli kadar makalesiyle bir yandan Çin, Hind ve İslâm tasavvufunun başlıca meselelerini aydınlatmış, öbür yandan insanlığın normal seyrinden bir sapma olarak gördüğü modern Batı'yı kökten bir eleştiriye tabi tutmuştur. Onun gözünde Doğu doktrinlerinin özdeki aşkın birliği, modern dünyanın neyi kaybetme uğruna bu duruma geldiğine ve derin bunalımını nasıl aşabileceğine işaret eden batını bir geleneği temsil eder.

Türk okurunun Doğu ve Batı (İstanbul 1980), Modern Dünyanın Bunalımı (İstanbul 1979, 1986) ve İslâm Manevîyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış (İstanbul 1989) adlı kitaplarından tanıdığı Guénon, elinizdeki çeviriyle Türkçe'de yeni bir yankı daha kazanıyor.

İZ YAYINCILIK: 1

Düşünce dizisi: 1

İstanbul, 1990

Özgün adı:

LE RÈGNE DE LA QUANTITÉ ET LES SIGNES DES TEMPS

Paris, 1962

dizgi, iç düzen ve kapak:

Aycan Grafik

baskı:

Eramat

cilt:

Ali Baba Mücellihanesi

kapak baskısı:

Orhan Ofset

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

NİCELİĞİN EGEMENLİĞİ VE ÇAĞIN ALÂMETLERİ

RENÉ GUÉNON

Türkçesi:
MAHMUT KANIK

İZ YAYINCILIK

piyerloti cad. no: 47 / 11, tel: 516 94 73

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Nitelik ve nicelik	19
Nicelik göstergesi madde	25
Ölçü ve zuhur	33
Mekanın niceliği ve nitelikleşen mekan	41
Zamanın niteliksel belirlenimleri	49
Bireyleşme ilkesi	57
Birliğe karşı tekbiçimcilik	63
Eski sanatlar ve modern sanayi	71
Anonimliğin çift anlamı	79
İstatiklerin aldatmacası	87
Birlik ve "basitlik"	95
Sır düşmanlığı	105
Akılcılığın postülatları	113
Mekanikçilik ve maddecilik	121
"Günlük hayat"ın aldatmacası	127
Paranın yozlaşması	135
Dünyanın katılaşması	141
Bilim efsanesi ve ayağa düşürme	149
Tarihin ve coğrafyanın sınırları	159
Küreden kübe	169
Kâbil ve Hâbil	175
Çözölmeye doğru	195
"Büyük Duvar"daki çatlaklar	203
Şamanizm ve büyücölük	209
Psişik artıklar	219
Gelenek düşmanı hareketin sahnaları	227

Sapma ve yıkılma	233
Simgelerin tersine dönüşü	239
Gelenek ve gelenekçilik	245
Yeni ruhçuluk	253
Çağdaş sezgicilik	259
Psikanalizin zararları	267
Psişik olanla manevi olanın karıştırılması	277
Sahte inisiyasyon	285
"Kehanetler"ın aldatmacası	299
Gelenek düşmanlığından karşı geleneğe	307
Büyük parodi ya da tersine maneviyat	315
Bir dünyanın sonu	323
Dipnotlar	329

Modern Dünyanın Bunalımı (La Crise du Monde moderne) adlı eseri yazdığımızdan beri olaylar, o zaman bu konuda ortaya koyduğumuz bütün görüşlerin tamamen doğru ve haklı olduğunu açıkça ve hatta çok çabuk göstermiştir. Gerçi biz onları her tür ani "aktüalite", güncellik, kaygısı dışında, ayrıca boş ve verimsiz bir "eleştiri" niyeti taşımaksızın ele almıştık. Doğaldır ki, gerçekten de bu tür değerlendirmeler, bizim için ancak bazı özel durumlara ilkelerin bir uygulamasını yansıttıkları ölçüde bir değer taşırlar. Ayrıca, şunu hemen belirteyim ki, eğer çağımızın zihniyetine özgü yanlışları ve yetersizlikleri tam olarak değerlendirenler genellikle bu konuda tamamen olumsuz bir tavır takınmışlarsa ya da neredeyse anlamsız çareler önermek için işin içinden sıyrılmışlarsa ve bütün olanlarda giderek büyüyen karışıklığı önlemekte aciz kalmışlarsa, bunun nedeni kendilerinin gerçek ilkelerin bilgisine sahip olmamalarıdır; tıpkı sözde "ilerleme"ye hayranlık duyanların ve bu ilerlemenin doğuracağı mukadder akibet konusunda aldananların da gerçek ilkelerin bilgisine sahip olmayışları gibi.

Zaten tamamen nesnel ve "kuramsal" bir bakış açısından bile, yanlışları belirtmek, yanlışları kendi içinde gerçekten ne ise o şekliyle ortaya çıkarmak yeterli olmaz. Bu ne denli yararlı olabilirse olsun, o yanlışları açıklamak, yani yanlışların niçin ve nasıl ortaya çıktıklarını araştırmak çok daha ilginçtir ve çok daha öğreticidir, yararlıdır; çünkü hangi tarzda olursa olsun, var olan her şeyin, yanlışın bile zorunlu olarak bir varoluş nedeni vardır; dolayısıyla bizzat düzensizlik de sonuç olarak evrensel düzen içinde yerini bulmak zorundadır. İşte böyle, eğer modern dünya kendi içinde değerlendirildiğinde, bir anormal-

lik ve hatta bir tür canavarımsı korkunçluk arz ediyorsa, şu bir gerçektir ki, bağlı olduğu tarihsel çevrimin bütünü içine yerleştirildiğinde, bu çevrimin belli bir evresinin koşullarına tamamen uygun düşmektedir. Bu evre, Hint geleneginin **Kali-Yuga**'nın son evresi diye belirttiği evredir. Bu koşullar bizzat çevrimsel zuhûrun gidişinden doğduğu için, bunun özel niteliklerini de gene bu şartlar belirler. Ayrıca, bu açıdan şunu da söyleyebiliriz: Şimdiki çağ, bugün gerçekten ne ise onun dışında başka bir şey olamazdı. Ancak, şu da bir gerçektir ki, düzensizliği genel düzenin bir ögesi olarak görmek için, ya da yanlış hakikatın bozulmuş bir şekline ve hakikatin bir kısmını yansıtan bir görüş açısına indirgemek için, bu karışıklığın ve bu yanlışın ait olduğu alanda imkânlar (contingences) düzeyinin üstüne çıkmak gerekir. Aynı şekilde bugünkü dünya insanlığının gelişimini belirleyen çevrimsel yasalara tamamen uygun olarak modern dünyanın gerçek anlamını kavramak için, özellikle modern dünyayı belirleyen zihniyetten bütünüyle kurtulmak gerekir. Bu son derece açıktır, çünkü bu zihniyet zorunlu olarak ve nerdeyse tanım olarak, söz konusu yasalar hakkında tam bir bilgisizlik içermektedir. Aynı şekilde, bu zihniyet doğrudan doğruya aşkın ilkelerden çıkan öteki hakikatler hakkında da tam bir bilgisizlik içermektedir. Oysa ki bu hakikatler temelde geleneksel bilginin bir kısmını teşkil ederler. Ama modern düşüncelerin tümü, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, bu hakikatlerin tam ve basit bir inkârından ibarettir.

Özellikle, daima bağlı kalmayı istediğimiz geleneksel bakış açısına göre, şimdiki çağ hakkında yaptığımız bu açıklamanın bazı yönlerini daha açıkça göstermek için, **Modern Dünyanın Bunalımı (La Crise du Monde modern)** adlı eserimizin bir devamı olacak tarzda, tam anlamıyla "öğretisel" bir mahiyet taşıyan bir eser yazmayı düşünüyorduk. Yukarıda da belirttiğimiz nedenlerden ötürü, geleneksel görüş açısı, bizim için burada geçerli tek ve mümkün olabilecek biricik görüş açısıdır, çünkü onun dışında böyle bir açıklama kesinlikle ele bile alın-

maz. Çok çeşitli durumlar bu tasarının gerçekleştirilmesini bugüne kadar ertelememizi gerektirdi, fakat olması gerekenin zorunlu olarak, çoğu zaman beklenmedik bir tarzda ve tamamen bizim irademizin dışındaki yollarla, vakti saati gelince olacağından emin olan biri için bu gecikmenin pek önemi yoktur. Çağdaşlarımızın yaptıkları her şeyde gösterdikleri heyecanlı acelecilik buna karşı hiçbir şey yapamaz. Ayrıca, acelecilik sadece telaş ve kargaşa, yani tamamen olumsuz sonuçlar doğurur. Fakat şartların gösterdiği alâmetleri izlemekteki yararı anlayabilselerdi, acaba gene "modern" düşünceli olurlar mıydı? Kaldı ki bu alâmetler, onların bilgisizlikleri yüzünden sandıkları gibi hiç de "umulmadık" alâmetler olmayıp aslında hem genel düzenin hem de beşerî ve kozmik düzenin şöyle ya da böyle özgülüşmüş açıklamalarıdır sadece. Biz istesek de istemesek de bu genel, beşerî ve kozmik düzenle bütünleşmek zorundayız.

Burada herşeyden önce modern zihniyetin karakteristik özellikleri ve belirgin nitelikleri arasından, her şeyi sadece nicelik görüşü açısına indirgeme eğilimini, incelememize merkezî nokta olarak alacağız. Bu eğilim şu son yüzyılların "bilimsel" anlayışlarında belirgin bir hale gelmiştir. Ayrıca daha başka alanlarda da, özellikle toplumsal düzenlenme, örgütlenme alanında, çok net olarak bu eğilim görülmektedir. Öyle ki, mahiyeti ve gerekliliği daha sonra ortaya çıkacak olan bir sınırlama (restriction) dışta tutulursa, çağımızı temel olarak ve her şeyden önce "niceliğin egemen olduğu bir çağ" olarak tanımlayabiliriz nerdeyse. Bu özelliği öteki bütün özelliklere tercih ederek seçmişsek, bunun nedeni bu özelliğin en açık şekilde görünen ve en az itiraz edilebilen biricik ve temel özellik oluşu değildir. Ancak bu özellik bize gerçekten temel özellik olarak gözükmektedir, çünkü bu niceliğe indirgeme durumu, modern çağlarda insanlığın ulaştığı çevrimsel evrenin koşullarını bütünüyle yansıtmaktadır. Ve gene çünkü, söz konusu bu niceliğe indirgeme eğilimi, mantıksal olarak insanlığı, **Manvantara**'nın baş-

langıcından sonuna kadar, yani bu çağımızın insanlığı gibi bir insanlığın zuhuru boyunca, sürekli artan bir hızla gerçekleşen bir "düşüş" ün bizzat sonuna doğru götüren bir eğilimdir. Bu "düşüş" aslında, daha önce de sık sık çeşitli vesilelerle söylediğimiz gibi, her türlü zuhûr sürecinin özünde zorunlu olarak bulunan ilkeden tedricî bir uzaklaşmadır sadece. Dünyamızın tâbi olduğu özel varoluş şartlarından ötürü, dünyamızda bulunan en aşağı nokta nitelik görüntüsünden tamamen yoksun tam bir nicelik görünümü vermektedir. Zaten, doğaldır ki, burada sadece tam bir sınır vardır. İşte bu nedenle, biz gerçekten ancak bir "eğilim"den söz edebiliyoruz, çünkü bizzat çevrimin izlediği yol (parcours) içinde bile sınıra asla ulaşamaz; adeta bu sınır gerçekleştirilmiş ya da gerçekleştirilebilecek her tür varoluşun dışında ve altındadır.

Şimdi, hem mümkün olabilecek her tür yanlış anlaşılmalardan sakınmak için hem de bazı yanlışlara neden olabilecek şeylerin farkına varmak için, ta başından beri belirtilmesi gereken önemli bir konuya geliyoruz. Şöyle ki: Analoji¹ kuralı gereğince, en alt nokta adetâ en üst noktanın kapalı bir yansımasıdır ya da tersine çevrilmiş bir imajdır. Buna göre, buradan sadece görünüşte saçma gibi olan şu sonuç çıkmaktadır: Herhangi bir ilkenin tam yokluğu, bizzat ilkenin bir "taklidi" demektir, yani "teolojik" bir biçimde, kimileri "Şeytan Tanrı'nın taklitçisidir" derken, anlatmak istedikleri şey de budur. Bu açıklama, modern dünyanın en karanlık muammalarını anlamaları için kimilerine yardım edebilir. Aslında bu muammaları bizzat modern dünyanın kendisi de inkâr etmektedir; çünkü, onları nerde ve nasıl bulacağını bilemiyor. Oysa ki o muammaları kendi bünyesinde taşımaktadır. Ayrıca bu inkâr, modern dünyanın varolmasını sağlayan özel zihniyetin korunması için vazgeçilmez bir şarttır. Şöyle ki: Eğer çağdaşlarımız bütün olarak kendilerini neyin yönlendirdiğini, yönettiğini ve gerçekten neye doğru yöneldiklerini görebilmiş olsalardı, modern dünya bu şekliyle olduğu gibi varolmasını derhal durdururdu; çünkü

öteki eserlerimizde de sık sık değindiğimiz "yeniden doğrulma", ayağa kalkma ve dirilme işi ancak bu yolla olabilir. Fakat öte yandan bu "yeniden ayağa kalma" işi, "düşüş"ün bütünüyle tamamlanmasını, yani en azından bir çevrimden ötekine geçiş durumunu belirleyen an için "tekerleğin dönmeyi durduracağı" durma noktasına ulaşmasını öngördüğü için, buradan şu sonucu çıkarmak gerekir: Bu durma noktasına gerçekten ulaşıncaya kadar, bu durumlar genelde insanların çoğu tarafından anlaşılmayacaktır, fakat gelecek çevrimin tohumlarını şu ya da bu ölçüde hazırlamakta; (Tanrı tarafından) görevlendirilmiş çok az sayıda insan bunları anlayabilecektir. Ancak şunu hemen söyleyelim ki, burada ortaya koyduğumuz şeylerde, özellikle bu çok az sayıdaki insanlara hitap etmeyi amaçladık sadece; dolayısıyla, başkaları tarafından kaçınılmaz olarak yanlış anlaşılmalara olacağı konusuyla pek ilgilenmedik. Bu başkaları dediğimiz insanların, belli bir süre daha, büyük çoğunluğu teşkil edecekleri ve etmeleri gerektiği doğrudur; fakat ancak ve ancak «niceliğin egemenliği» içinde kalınarak çoğunluğun fikri bütünüyle kâle alınabilir.

Ne olursa olsun, şimdilik ve öncelikle, yukarıdaki açıklamayı az önce belirttiğimiz alandan daha sınırlı bir alanda uygulamak istiyoruz. Bu bakımdan o açıklama geleneksel bilimin bakış açısıyla, lâdinî (profane) bilimin bakış açısı arasında ortaya çıkabilecek her tür karışıklığı önlemeye yaramalıdır. Özellikle bazı dış benzerlikler böyle karışıklıkların olmasına olanak verebilir. Bu benzerlikler çoğu zaman tersine çevrilmiş uygunluklardan doğmaktadır. Oysa ki bu uygunluklarda geleneksel ilim temel olarak en üst ögeyi göz önüne alır ve alt ögeye ancak bu üst ögeyle uyuşumundan dolayı nisbî bir değer atfeder. Buna karşılık, lâdinî bilim sadece alt ögeyi temel alır ve bağlı bulunduğu alanın ötesine geçmekten aciz olduğu için, her hakikati o alana indirdiğini iddia eder. İşte, konumuzla doğrudan ilgili olan bir örnek verecek olursak, eşyanın ilkeleri olarak ele alman Pisagor'un sayıları modern matematikçilerin ya da

fizikçilerin anladığı sayılar değildir kesinlikle. Aynı şekilde, bir ilkenin değişmezliği de bir taşın hareketsizliği, değişmezliği değildir. Ayrıca, gerçek birlik de kendine özgü niteliklerin tümünden sıyrılmış varlıkların tekbiçimciliği değildir. Bununla birlikte sadece niceliksel olan bir bilimin taraftarları, Pisagorcuları kendilerinin "öncüleri" olarak görmekten geri durmamışlardır, çünkü her iki durumda da sayılar söz konusudur. İleride olacak birtakım gelişmeler üzerinde şimdiden birçok tahminlerde bulunmak istemiyoruz; ancak şunu hemen belirtelim ki, daha önce de bir çok kez söylediğimiz gibi, modern dünyanın o kadar çok gurur duyduğu lâdinî bilimler gerçekte eski geleneksel ilimlerin ancak birer yozlaşmış "kırıntılarıdır" (résidences); tıpkı modernlerin özel bakış açılarından bakıldığında bizzat niceliğin —ki modernler her şeyi niceliğe indirgemeye çalışıyorlar— özünü oluşturan her şeyden boşaltılmış bir varoluşun "kırıntısı" oluşu gibi. İşte, böylece bu sözümona ilimler, gerçekten öz mesabesinde olan her şeyi bir yana attıkları ve hatta bile bile dışladıkları için, ne olursa olsun hiçbir şeyin gerçek açıklamasını kesinlikle yapamamaktadırlar.

Aynı şekilde geleneksel sayılar ilmi de modernlerin lâdinî aritmetiğinden, hatta bu aritmetiğe bağlı olan bütün cebirsel işlem uzamalarından ve daha başka işlemlerden tamamen farklı bir şeydir. Dolayısıyla bugün okullarda geometri adı altında okutulan "akademik" bilimden tamamen farklı olan "kutsal geometri" diye bir ilim vardır. Bu konuda üzerinde fazla durmaya gerek duymuyoruz, çünkü bizim daha önceki eserlerimizi okuyan herkes, eserlerimizde ve özellikle **Le Symbolisme de la Croix (Haç'ın Simgeciliği)**'inde, söz konusu simgesel geometriyle ilgili pek çok değerlendirmeleri, açıklamaları ortaya koyduğumuzu bilir. Eserlerimizi okuyanlar, simgesel geometrinin üst düzeydeki hakikatleri temsil etmeye ne derece elverişli olduğunu da anlamışlardır, en azından o üst düzeydeki hakikatler duyulur dünyada temsil edilmeye ne denli elverişliyse o ölçüde. Ve zaten, aslında geometrik şekiller bütün dil-

lerdeki alfabetik ya da sayısal şekillerin simgeciliğinden tutun da görünüşte en karmaşık ve en anlaşılmaz gibi gözükken inisiyatik **Yantralar**² simgeciliğine kadar, her tür figür ya da "grafik" simgeciliğinin zorunlu temeli değil midir? Bu simgeciliğin belirsiz bir yığın uygulamaya yol açabileceğini anlamak kolaydır; fakat aynı zamanda böyle bir geometrinin, salt nicelikle ilgili olmak şöyle dursun, aksine temel olarak "niteliksel" olduğunu kolayca görmek gerekir. Ayrıca, aynı şeyi gerçek sayılar bilimi hakkında da söyleyebiliriz. Çünkü örnekseme yoluyla adlandırılması gerekse bile, ilkeye özgü temel sayılar bizim dünyamıza göre genel ve basit aritmetik sayılarının bulunduğu kutbun âdetâ karşıt yönündeki kutupta yer alır. Modernler sadece bu basit ve genel aritmetik sayılarını bilirler. Dikkatlerini, ilgilerini sadece onlar üzerinde toplarlar; dolayısıyla, tıpkı Platon'un mağara mahkumları gibi, gölgeyi hakikat sanırlar.

Elinizdeki bu eserde, bu geleneksel bilimlerin gerçek mahiyetinin ne olduğunu, ayrıca onları lâdinî bilimlerden ayıran büyük farkın ne olduğunu daha bütünsel ve genel bir tarzda göstermeye çalışacağız. Lâdinî bilimler geleneksel ilimlerin bir karikatürü ya da bir taklidi gibi bir şeydir. Bu çalışma, geleneksel ilimlerden lâdinî bilimlere geçerken insanlık zihniyetinin maruz kaldığı düşüşün boyutlarını ölçme olanağı da verecektir, fakat aynı zamanda bu düşüşün bugünkü insanlık tarafından izlenen çevrimin sadece iniş yönünü nasıl izlediğini görmemizi de sağlayacaktır. Kuşkusuz bu sorunlar hâlâ, bütünüyle ele alınıp incelendiği kesinlikle ileri sürülemeyecek sorunlardır; çünkü mahiyetleri itibarıyla bu sorunlar bitmez tükenmez sorunlardır. Fakat en azından, şimdiki çağın tekabül ettiği "kozmetik an"ın tesbit edilmesiyle ilgili gerekli sonuçları herkesin çıkarabilmesi için yeterince şeyler söylemeye çalışacağız. Bununla birlikte, eğer burada kimilerinin her şeye rağmen kapalı, karanlık bulacağı değerlendirmeler çıkarsa, bunun nedeni o değerlendirmelerin onların alışık oldukları zihinsel faaliyetlerden çok uzak olması, aldıkları eğitim ve içinde yaşadıkları

rı çevre tarafından kafalarına sokulan ve kendilerine aşılana şeylere tamamen yabancı olmasıdır. Buna karşı, bizim elimizden hiç bir şey gelmez. Bu konuda hiç bir şey yapamayız, çünkü öyle konular var ki, özellikle o konuları anlatmak için mümkün olan biricik ifade biçimi simgesel bir ifade biçimidir. Dolayısıyla simgeciliğin kendileri için hükümsüz, geçersiz olduğu kişilerce bu değerlendirmeler hiç bir zaman anlaşılmayacaktır. Ayrıca, şunu da hemen hatırlatalım ki, bu tür bir simgesel ifade biçimi inisiyatik nitelik taşıyan her öğretinin kaçınılmaz vasıtasıdır. Fakat, bu tür konulardaki anlayışsızlığı açıkça ortada olan, bir bakıma da doğal olan, lâdinî dünyayı değerlendirmeye bile almaksızın, kimi insanların entellektüel "nitelik"ten yoksun olmalarından dolayı düşüncelerine sunulan simgeleri ne hale getirdiklerini görmek için, Batı'da hâlâ süregelen inisiyasyon kalıntılarına şöyle bir göz atmak yeterlidir. Bu insanların, hangi ünvana sahip olurlarsa olsunlar, ayrıca "bilkuvve" aldıkları inisiyatik dereceler ne olursa olsun, "Doğu'nun ve Batı'nın Büyük Mimarları"nın gizemli geometrisinin en küçük parçasının bile gerçek anlamına asla nüfuz edemeyeceklerinden emin olabilirsiniz.

Mademki az önce Batı'ya değindik, burada bir açıklama daha yapmak zorunlu olmaktadır; şöyle ki: Özellikle "modern" olarak adlandırdığımız kafa yapısı, hele şu son yıllarda yapmış olduğu gelişme ve yayılma ne olursa olsun, ayrıca bütün dünya üzerindeki, en azından dıştan, gittikçe artan etkisi nereye varırsa varsın, bu kafa yapısı asıl kaynağı itibarıyla tamamen Batı'ya aittir. Bu kafa yapısı Batı'da doğmuştur ve uzun zaman bu kafa yapısının tek alanı Batı olmuştur. Doğu'daki etkisi ise, "batılılaştırma"dan başka bir şey değildir. Halâ ortaya çıkacak olayların seyri içinde bu etki ne denli ileri, uzak noktalara gidebilirse gitsin, bizim için geleneksel kafa yapısıyla modern kafa yapısı arasındaki fark demek olan, Doğu kafa yapısıyla Batı kafa yapısı arasındaki fark hakkında söylediğimiz şeyin karşıtı olarak gösterilebileceği asla ileri sürülemez; çünkü şurası

son derece açıktır ki, ülkesi ve ırkı ne olursa olsun, bir insan ne denli "batılılaşırsa" manen ve aklın bir Doğulu olmaktan da, yani bizim için önemli olan tek görüş açısından da o denli uzaklaşır. Burada söz konusu ettiğimiz sorun, basit bir "coğrafya" sorunu değildir. Bunu modernlerin anladığı anlamdan çok daha farklı bir şekilde anlamak gerekir, çünkü bir de simgesel coğrafya vardır. Bu bağlamda, gerçekten Batı'nın bugünkü üstünlüğüyle insanlık çevriminin sonu arasında çok anlamlı bir uyum gözükmemektedir; çünkü Batı güneşin tam battığı noktadır, yani güneşin günlük seyrinin sonunda ulaştığı en son uç noktadır. Ayrıca, Çin simgeciliğine göre, "olgun meyve ağacın dibine düşer." Batı'nın, bu üstünlüğü nasıl ve hangi vasıtalarla sağladığı konusuna gelince, —Doğuluların az ya da çok önemli bir kısmının "modernleştirilmesi" bunun en son ve en üzücü sonucudur— bunu anlamak için öteki eserlerimizde bu konuda söylediğimiz şeylere şöyle bir bakmak yeterli olacaktır. Batının bu sonuca ulaşmak için kullandığı vasıtalar sadece maddî bir güce dayanmaktadır, yani bir başka deyimle, Batı'nın üstünlüğü sadece "niceliğin egemenliği"nin bir ifadesidir.

Görülüyor ki, böylece olaylara hangi taraftan bakılırsa bakılsın, her zaman aynı sonuçlara ulaşılmaktadır. Ayrıca, mümkün olan bütün uygulamalarda onların tamamen doğrulandığı kolayca görülmektedir. Nitekim bunda şaşılacak bir şey yok zaten, çünkü hakikat zorunlu olarak tutarlıdır. Kuşkusuz bu, filozofların ve lâdinî bilginlerin sandıkları gibi, hakikat "sistematik"tir demek anlamına gelmez. Onlar çok dar bir biçimde sınırlandırılmış görüşlerin içine hapsolup kalmışlardır; ancak o görüşlere "sistem" adını vermek tam anlamıyla uygun düşmekte ve aslında o görüşlere teslim olmuş insanların bireysel zihniyet yetersizliği de açığa çıkmaktadır; isterse bu görüşler "dâhî insanlar" adını vermeyi uygun gördükleri insanların görüşleri olsun! Kaldı ki, bu insanların övünerek ileri sürdükleri nazariyeler (spéculations), anlaşılmasız düşünceler ve kurgular, kesinlikle geleneksel hakikatin en ufak bilgisi değerinde bile

değildir. Bu konuda da, gene bir başka yerde, modern kafa yapısının temel özelliklerinden biri olan "bireycilik"ın zararlarını anlatırken yeterince açıklamada bulunmuştuk. Fakat burada şunu da ilave etmeden geçemeyeceğiz: Bizzat kendi içinde bir bütün oluşturuyormuş gibi algılanınca, insanlık düzeni içinde ortaya çıkan bireyin yalancı birliği, kozmik düzen içinde sözüm ona "atom"un yalancı birliğine tekabül etmektedir: Oysa ki bunların her ikisi de, yani birey ve atom, nicelik açısından bakıldığında sadece birer "basit" öge olarak değerlendirilir; ve o halleriyle, bir tür belirsiz tekrara da muktedir sanılırlar; oysa ki temelde eşyanın tabiatıyla bağdaşmayacağı için böyle bir tekrar tamamen imkânsızdır. Gerçekten de bu belirsiz tekrar saf çokluktan başka bir şey değildir. Modern dünya bütün var-gücüyle buna doğru gitmektedir, ama, böyle olmakla birlikte onun içinde kendini tamamen kaybetmeyecektir; çünkü saf çokluk zuhûr etmiş varlığın bir alt düzeyinde bulunur ve ilkesel birliğin (L'unité principielle) karşıt ucunu temsil eder. Buna göre, çevrimsel iniş hareketini bu iki kutup arasında gerçekleştiren bir hareket olarak görmek gerekir; ayrıca Tevhid kutbundan ya da ele alınan varoluş durumuna göre, zuhûr alanındaki en yakın noktadan hareket eden ve tetrîcî olarak çokluğa doğru yönelen bir hareket olarak görmek gerekir. Burada çokluğa doğru yönelen bir hareket derken, çözümsel (analytique) olarak değerlendirilen ve her hangi bir ilkeyle ilgisi olmayan bir çokluğa doğru demek istiyoruz; çünkü ilke düzeyinde her çokluğun bizzat tevhidin, birliğin içinde bireşimsel (synthétique) olarak mevcut olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Belli bir anlamda iki uç noktada da çokluk olduğu açıkça gözükabilir, aynı şekilde birbiriyle bağlantılı olarak, yukarıda da dediğimiz gibi, bir tarafta "birlik" vardır, diğer tarafta da "birimler" vardır. Fakat tersine çevrilmiş analogi kavramı burada da gene uygun düşmektedir, şöyle ki: İlkesel çokluk gerçek metafiziksel birliğin içinde bulunurken, aritmetiksel ya da niteliksel "birimler" tam tersine öteki çokluğun içinde, yani daha aşağıdaki

çokluğun içinde bulunurlar. Hazır yeri gelmişken şunu da belirtelim: Birliklerden bu şekilde çoğul olarak söz edebilme gerçeği de, bu konuşulan şeyin gerçek birlikten ne denli uzak olduğunu göstermiyor mu? Aşağıdaki çokluk, tanım olarak, tamamen nicelikseldir, hatta, her tür nitelikten ayrılmış bizzat niceliklidir de diyebiliriz. Buna karşılık, yukarıdaki çokluk, ya da örnekseme yoluyla yukardaki çokluk dediğimiz şey, gerçekte niteliksel bir çokluktur, yani varlıkların ve nesnelerin özünü teşkil eden niteliklerin ya da sıfatların bütünüdür. Öyleyse, bir kez daha diyebiliriz ki, yukarıda sözünü ettiğimiz iniş (La descente) saf nitelikten saf niceliğe doğru giderek gerçekleşmektedir. Nitekim bunların her biri zuhûrdaki iki dış sınırdır: Biri zuhûrun ötesinde, diğeri berisinde, çünkü her ikisi de, dünyamızın ya da varoluş halimizin özel durumlarına göre, bir başka yerde karşılıklı olarak "öz" (essence) ve "madde" (substance) diye belirttiğimiz evrensel iki ilkenin bir ifadesidir. Bunlar iki kutuptur ki, her tür zuhûr bu iki kutup arasında meydana gelir. İşte, ilk planda daha bütünsel olarak açıklamamız gereken temel nokta budur, çünkü bu kitabın ileriki sayfalarında açıklamamız gerekecek olan daha başka değerlendirmeler de ancak bu yolla daha iyi anlaşılacaktır.

NİTELİK VE NİCELİK

Genellikle nitelik ve nicelik birbirini tamamlayan iki terim olarak değerlendirilir; bununla birlikte bu ilginin derin sebebi çoğu kez anlaşılmaktan çok uzaktır. Bu ilginin sebebi, bu kitabın giriş bölümünün sonuna doğru belirttiğimiz kutupla ilgili uygunlukta yatmaktadır. Öyleyse burada, bütün kozmik ikiliklerin birincisinden, yani varoluşun ya da evrensel zuhûrun ilk sebebinden hareket etmek gerekmektedir. Eğer o ilk sebep olmasaydı, hangi biçim altında olursa olsun, hiç bir zuhûr mümkün olmazdı. Hint öğretisine göre, bu ikilik **Puruşa** ve **Prakriti** ikiliğidir, ya da bir başka terminolojiyi kullanarak söyleyecek olursak, "öz" (essence) ve "madde" (substance) ikiliğidir. Dolayısıyla, bu iki terim evrensel ilkeler olarak ele alınmalıdır; çünkü bunlar bütün zuhûrun iki kutbudur. Ama bir başka düzeyde ya da evrensel varoluşun içerisinde ele alınabilen az ya da çok özgüleşmiş ve ayrılmış alanlar gibi, daha ziyade çok farklı değişik düzeylerde, bu ilkelere uygun düşen şeyi ya da zuhûrun az ya da çok sınırlı belli bir şekline göre, doğrudan doğruya bu ilkeleri temsil eden şeyi belirtmek için, aynı terimler örnekseme yoluyla nisbî bir anlamda da kullanılabilir. İşte ancak bu şekilde, ister belli bir dünya için, yani bir takım özel şartlarla belirlenen bir varoluş hali için, ister özel olarak değerlendirilen bir varlık için ya da hatta bu varlığın durumlarından her hangi biri için, yani varoluş derecelerinin her birindeki zuhûru için, öz ve maddeden söz edilebilecektir. Bu son durumda, öz ve maddenin küçük âlemde (microcosme) temsil ettikleri şeyle, makrokozmetik bakış açısından, zuhûrun meydana geldiği dünyada temsil ettikleri şey arasında doğal olarak bir uygun-

luk vardır. Başka bir deyimle, öz ve madde aynı nisbî ilkelerin özelleşmesidir sadece, ki bizzat bu ilkeler söz konusu dünyanın koşullarına göre, evrensel öz ve maddenin belirlenimleridir.

Bu nisbî anlam içinde anlaşılınca ve özellikle özel varlıklara göre, öz ve madde, kısaca skolastik filozofların "suret" (forme) ve "madde" (matière) diye adlandırdıkları şeyin aynısıdır. Fakat biz bu son terimleri kullanmaktan kaçınmayı tercih ederiz; çünkü bu terimler, kuşkusuz Latin dilinin bu konudaki eksikliği yüzünden, açıklamaları gereken³ düşünceleri oldukça eksik olarak vermektedirler. aynı kelimeler, modern dilde genel olarak kazandıkları çok farklı anlamdan ötürü, çok daha anlaşılabilir ve kapalı terimler olmuştur. Ne olursa olsun, yaratılmış ve zuhûr etmiş her varlık bir "suret"ten ve bir "madde"den meydana gelmiştir demek, her varlığın varoluşu zorunlu olarak hem bir özden hem de bir maddeden ileri gelmiştir, demek anlamına gelir. Ayrıca, bu duruma göre, her varlıkta bu iki ilkenin her birine tekabül eden bir şey vardır demektir. Öyle ki, varlık adetâ iki ilkenin birleşmesinin bir bileşkesi ve bir sonucudur; ya da daha kesin konuşacak olursak, aktif ilke, yani öz tarafından pasif ilke yani madde üzerinde yapılan eylemin bir sonucudur. Ayrıca bu değerlendirme, özellikle bireysel varlıkların durumuyla ilgili uygulamaya içinde yapılırsa, bireysel varlıkları oluşturan bu "suret" ve bu "madde", Hint geleneğinde karşılıklı olarak **nâma** ve **rûpa** diye belirtilen terimlerle aynıdır, özdeşdir. Bizim açıklamalarımızı, daha çok alışık oldukları bir dile aktarabilmelerini ve kolayca anlayabilmelerini sağlayabilmek için farklı terimler kullanmanın yararı olabilir. Farklı terminolojiler arasındaki uygunlukları belirtme durumuna gelmişken, Aristo düşüncesinde "fil" (acte) ve "kuvvet" (puissance) diye adlandırılan terimlerin de aynı şekilde öze ve maddeye tekabül ettiğini belirtelim. Nitekim Aristo'nun kullandığı bu iki terim "suret" ve "madde" terimlerinden daha geniş, daha yaygın bir uygulamaya elverişlidir. Fakat aslında, her varlıkta bir fil ve kuvvet karışımı vardır demek, gene aynı

kâpiya çıkar, çünkü her varlık fiille öze katılır, kuvvet de maddeye katılır. Saf fiil ve saf kuvvet zuhûrun içinde hiç bir yerde bulunamaz, çünkü onlar kısaca evrensel öz ve maddenin hakikî karşılıklarıdır.

Bütün bunlar iyice anlaşıldıktan sonra, artık dünyamızın, yani insan tekinin alanı olan dünyanın özünden ve maddesinden söz edebiliriz; bu dünyayı tam olarak tanımlayan durumlara ve koşullara uygun olarak diyoruz ki, bu iki ilke dünyamızda karşılıklı olarak nitelik ve nicelik görünüşleri şeklinde gözükür. Nitelikle ilgili husus daha ilk bakışta son derece açık gözükabilir, çünkü öz kısaca bir varlığa ait olan ve bütün sıfatların ve bütün özelliklerin ilkesel sentezidir. Bu sıfatlar ve bu özellikler o varlığın ne ise o olmasını sağlarlar. Aslında özellik ve nitelik gerçekten eşanlamlı sözcüklerdir. Dolayısıyla, nitelik böylece "özün içeriği" —eğer böyle bir ifade kullanmak mümkünse— olarak ele alınınca, niteliğin sadece bizim dünyamızla sınırlı olmadığı, fakat aksine anlamını evrenselleştiren bir konum değiştirmeye de (transposition) elverişli olduğu kolayca görülebilir. Zaten bunda şaşılacak hiçbir şey yoktur, çünkü öz burada üst ilkeyi temsil etmektedir. Fakat böyle bir evrenselleştirmede nitelik niceliğin mütekâbili (corrélatif) olmaktan çıkar, çünkü nicelik, tam aksine dünyamızın özel durumlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Nitekim, Tanrıbilim (théologie) açısından bakılınca, Tanrı'nın sıfatlarından söz ederken bile, nitelik Tanrı'ya mal edilmiyor mu? Oysa ki, birtakım niceliksel belirlenimlerin aynı şekilde Tanrı'ya mal edileceğini ileri sürmek kesinlikle ma'kul değildir.⁴ Belki buna şöyle itiraz edilebilir: Aristo hem niteliği hem de niceliği, varlığın sadece özel kipleri olan ve varlıkla aynı birlikte var (coextensives) olmayan "kategoriler" arasına yerleştirmektedir. Fakat o zaman yukarıda sözünü ettiğimiz konum değiştirmeyi (transposition) yapamamaktadır; ve zaten onu yapması da gerekmez; çünkü "kategoriler" in sayımı dünyamızla ve dünyamızın durumlarıyla ilgilidir. Bu yüzden nitelik, daha önce de söylediğimiz gibi, ancak niceliğin bir

mütekâbili (corrélatif) olarak sunulduğu bir anlam içinde ele alınabilir ve doğrusu da böyle olmalıdır. Birey olarak içinde bulunduğumuz durumda bizim için en doğru, en dolaysız anlam budur.

Öte yandan, skolastik filozofların "sûret" dedikleri şeyin Aristo'nun «Eidos» diye adlandırdığı şey olduğunu belirtmemiz de ilginç olacaktır. Ayrıca, bu son sözcük aynı şekilde "tür"ü belirtmek için de kullanılır. Tür ise, belirsiz bir yığın bireyin genel olarak ortak olduğu bir tabiat ya da bir özdür. Demek ki, bu özel tabiat tamamen niteliksel mahiyettedir, çünkü bu tabiat, kelimenin tam anlamıyla, gerçekten "sayılamaz" durumdadır, yani nicelikten bağımsız durumdadır, çünkü bu türe ait olan bireylerin her birinde bütün olarak ve bölünmez olarak bulunur. Öyle ki, bu tabiat hiç bir zaman bireylerin sayısı ile etkilenmez ya da değişikliğe uğramaz. Ayrıca "çokluk" ya da "azlık" ona uygulanamaz. Üstelik "eidos" kelimesi etimolojik olarak "fikir" (idea) anlamına gelir, sadece modernlerin anladığı anlamda değil, fakat aynı zamanda Platon'un genellikle kullandığı sanılan anlama daha yakın varlıkbilimsel (ontologique) bir anlamda da "fikir" anlamına gelir, çünkü Aristo'nun düşüncesiyle Platon'un düşüncesi arasında bu konuda gerçekten mevcut olan farklar ne olursa olsun, çoğu zaman olduğu gibi, onların öğrencileri ve yorumcuları tarafından bu farklar aşırı bir şekilde abartılmıştır. Platon'un fikirleri de birer özdür. Platon özellikle o özlerin aşkın yönünü gösterir. Aristo ise onların içkin yönünü gösterir, fakat bunlar asla birbirine ters düşmez; "sistematik" kafa yapısına sahip olanlar bu konuda ne derlerse desinler. Ancak bunlar farklı seviyelerle ilgilidir. Her halukârda burada "arketipler", ilk temel örnekler ya da nesnelerin temel ilkeleri söz konusudur, ki bunlar da zuhûrun niteliksel yanı diye adlandırılabilen şeyi temsil ederler. Bunun dışında, Platon'un bu fikirleri (idéés), bir başka adla ve doğrudan bir sıralamayla söylenecek olursa, Pisagor'un sayılarıyla aynı şeydir. Bu da gösteriyor ki, daha önce yukarıda da söylediğimiz gibi, Pisa-

gor'un sayıları örnekseme yoluyla sayı diye adlandırılrsa bile, sayı kelimesinin alışlagelen ve niceliksel anlamıyla anlaşılan sayılar değildir fakat tam aksine onlar tamamen niteliksel sayılardır, çünkü madde yönünden niceliksel sayılar ne ise öz yönünden niteliksel sayılar ters orantılı olarak onlara tekabül eder.⁵

Buna karşılık, Aquino'lu Saint Thomas "**numerus stat ex parte materiae**" (sayı maddenin bir kısmından çıkar) derken, burada sadece niceliksel sayılardır söz konusu olan. Böylece o, niceliğin zuhûrun maddesel yönüyle doğrudan ilgili olduğunu kesinlikle doğrulamaktadır. "Maddesel" diyoruz, çünkü skolastik anlamdaki "**materia**" modern fizikçilerin anladığı anlamdaki "**matière**" değildir, fakat "substance"dır, ister «su-ret»le (**forma**) bağıntılı olduğu ve özel varlıklara atfedildiği zamanki nisbî anlamı içinde ele alınsın, ister "ilk madde" (**materia prima**) söz konusu olduğu zaman, evrensel zuhûrun pasif ilkesi yani Hint öğretisinde **Prakriti**'nin karşılığı olan gizilgüçlülük (potentialité) olarak ele alınsın. Bununla birlikte, hangi anlamda ele alınırsa alınsın, daha "madde" söz konusu olur olmaz her şey özellikle kapalı, karanlık ve karmaşık oluyor ve tabii bu sebebsiz de değil.⁶ Bu nedenle, uzun uzun açıklamalara girmeksizin nitelikle özün ilgisini yeterince göstermişken, niceliğin maddeyle olan ilişkisi üzerinde daha fazla durmamız gerekecek; çünkü her şeyden önce batılıların "madde" (**matière**) dedikleri şeyin değişik görünümlerini, hatta modern sapmadan önceki görünümünü —ki bu kelime modern sapmada çok önemli bir rol oynamaya yönelikti— net olarak açıklamamız gerekecek. Bunun yapılması çok gerekli; incelememizin temel konusunun kökeninde bir anlamda bu sorun yatmaktadır.

NİCELİK GÖSTERGESİ MADDE

Skolastik düşünürler genel olarak Aristo'nun **hüle** diye adlandırdığı şeyi *materia* diye adlandırmaktadırlar. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu *materia* modern düşünürlerin "madde" (*matière*) dedikleri şeyle kesinlikle özdeşleştirilmemelidir; çünkü, karmaşık, hatta bazı yönlerden de çelişkili ve tartışmalı olan bir kavram olan bu "madde" hem eski Batılılara hem de Doğululara yabancı bir kavram gibi gözükmemektedir. Bu **material**ın, bazı özel durumlarda "madde" (*matière*) olabileceği kabul edilse bile, ya da daha ziyade, tam olarak söyleyecek olursak, iş işten geçtikten sonra, bu çok yeni kavramın da oraya sokulabileceği kabul edilse bile, "*materia*" aynı zamanda daha başka şeyleri de içermektedir; ve herşeyden önce, bu "daha başka şeyleri" "madde"den (*matière*) dikkatli bir şekilde ayırmamız gerekmektedir. Fakat onların hepsini **hüle** ve **materia** gibi, ortak bir adlandırmayla, ortak bir terimle belirtmek için, bugünkü Batı dillerinde "substance" (madde) kelimesinden daha iyi bir kelimeye sahip değiliz. Herşeyden önce, evrensel bir ilke olarak **hüle** saf kuvvettir; onda hiçbir şey henüz ayrılmış ve "mümkün olmuş" durumda değildir; o kuvvet her tür zuhûrun pasif "ilke"sini, temelini (support) oluşturmaktadır. Bu anlamda anlaşılırsa, o **prakriti** ya da evrensel maddedir. **Prakriti** hakkında başka yerlerde söylemiş olduğumuz her şey bu şekilde anlaşılınca, aynı zamanda **hüle** kavramına da uygun düşmektedir⁷. Nisbî bir anlamda anlaşılan maddeye (substance) gelince, maddesel ilkeyi analogi yoluyla temsil eden şey olduğundan, ayrıca az ya da çok olan bir şekilde sınırlı bir varoluş düzenine göre ilke rolünü gördüğünden dolayı, bu madde gene

yan bir anlamla **hüle** diye adlandırılan şeydir, özellikle bu terim, özel varoluş biçimlerinin çift yüzünü, özle ve maddeyle ilgili iki yüzünü belirtmek için **eidos** terimiyle bağlantılı olduğu zaman böyledir.

Skolastik düşünürler, Aristo'dan sonra, "ilk madde" (**materia prima**) ve "ikinci madde" (**materia secunda**) terimlerini kullanarak maddenin bu iki anlamını birbirinden ayırdılar. Buna göre, diyebiliriz ki, onların "ilk madde" dedikleri şey evrensel maddedir; "ikinci madde" dedikleri şey ise, nisbî anlamdaki maddedir. Fakat, nisbî alan içine girilir girilmez, terimlerin değişik derecelerde çok farklı anlamlarda kullanıma elverişli olmaları nedeniyle, öyle olur ki, zuhûr etmiş varoluş içinde değerlendirilen az ya da çok özelleşmiş derecelerin hiyerarşisine göre, madde (**materia**) olan şey, bir başka düzeyde "suret" (**forma**) olabilir. Her ne kadar bu "ikinci madde" (**materia secunda**) bir dünyanın ya da bir varlığın bilkuvve (potentiel) yanını oluşturursa da, hiç bir zaman saf fiil değildir. Sadece evrensel madde saf kuvvettir; bu saf kuvvet sadece dünyamızın altında değil, fakat aynı zamanda bütün dünyaların ya da evrensel zuhûr içine dahil olan bütün durumların da altında bulunmaktadır. (Nitekim Latince **sub stare**'den türemiş olan **substantia** kelimesi edebî olarak "altta duran" anlamına gelir, ayrıca "temel" ve "dayanak" fikirleriyle de bağlantılı bir anlamı vardır.) Burada şunu da ilave edelim ki, o kesinlikle "yokedilmez" ve "değişmez" gizilgüç olduğu için tam anlamıyla "anlaşılamaz" denilebilecek tek ilke evrensel maddedir, biz onu anlamaktan aciz olduğumuz için değil, fakat onda gerçekten anlaşılacak bir şey olmadığı için öyledir. Nisbî maddelere gelince, nisbî maddeler evrensel maddenin gizilgücüne katıldıkları kadar, o ölçüde de onun "anlaşılamazlığına" katılırlar. Öyleyse eşyanın (ve varlıkların) açıklamasını madde yönünde değil, öz yönünde araştırmak gerekir. Mekân simgeciliğinin terimleriyle söyleyecek olursak, her açıklama yukarıdan aşağıya doğru, üstten alta doğru yapılmalıdır, alttan yukarıya doğru değil. Bu

açıklama bizim için özellikle çok önemlidir; çünkü bu açıklama modern bilimin bugün niçin her tür açıklayıcı değerden yoksun olduğunu göstermektedir.

Daha ileri noktalara gitmeden önce, hemen şunu belirteyim ki, fizikçilerin "madde" (**materia**) dediği şey her halde ancak "ikinci madde" (**materia secunda**)dır, çünkü fizikçiler onun bazı özelliklerle donatılmış olduğunu sanmaktadırlar, fakat aslında o özelliklerin mahiyeti hakkında da anlaşılamamaktadırlar, öyle ki onların madde dediği şeyde ne "gizilgüç" ne de "farkedilmezlik" diye bir şey vardır. Kısacası, fizikçilerin düşünceleri sadece hissedilebilir dünya ile ilgili olduğundan ve bunun ötesine geçemediklerinden dolayı, "ilk madde" (**materia prima**) konusunda ne yapacaklarını, ne düşüneceklerini bilemezler. Böyle olmakla birlikte, tuhaf bir zihin karışıklığıyla, her an "hareketsiz madde"den söz edip dururlar, fakat şu konuyu da hiçbir zınnan farkedemezler: Eğer madde gerçekten hareketsiz olsaydı, o zaman maddenin hiçbir özelliği olmazdı ve hiçbir surette zuhur etmezdi, öyle ki fizikçilerin duyularıyla hissedebileceği hiçbir şey kesinlikle olmazdı; oysa ki fizikçiler tam aksine duyularıyla algılayabildikleri her şeyi "madde" (matière) olarak ilan etmektedirler. Gerçekte ise, hareketsizlik sadece "ilk madde"ye (**materia prima**'ya) uygun düşer, çünkü hareketsizlik pasiflikle ya da saf kuvve haliyle eş anlamlıdır. "Maddenin özellikleri"nden söz etmek ve aynı zamanda "maddenin hareketsiz olduğunu" kabul etmek, açıkça çözülemez bir çelişkidir. Ayrıca her tür "sırr"ı (mystère) tuhaf bir ironiyle dışladığını ileri süren modern "bilimcilik", boşuna uğraştığı açıklama girişimlerinde, kelimenin en bayağı anlamıyla, sadece "esrarengiz" olan şeylere, yani en karanlık, en kapalı ve en az anlaşılabilen şeylere çağrıda bulunmaktadır.

Şimdi, aslında saçmalıktan başka bir şey olmayan, sözüm ona "maddenin hareketsizliği" konusunu bir yana koyarak az ya da çok iyi bir şekilde tanımlanmış olan —ki ancak bu nitelikler maddenin duyularımıza tezahür etmesini sağlar— biz-

zat bu "madde"nin skolastiklerin anladığı gibi, dünyamızın ikinci maddesi (**materia secunda**) ile aynı şey olup olmadığını kendi kendimize sorabiliriz. Nitekim dünyamıza göre, "ilk madde"nin ya da bütün zuhûra göre evrensel maddenin rolüne benzer bir rol oynaması için, sözkonusu bu ikinci maddenin (**materia secunda**) bizzat dünyamızda kesinlikle zuhur etmemesi, fakat zuhur eden şeylere sadece "temel" (support) ya da "kök" (racine) teşkil etmesi gerektiği ve buna göre, hissedilebilir niteliklerin ona bağlı olamayacağı, fakat tam aksine o maddede varolduğu kabul edilen biçimlerden doğacağı konusu ileri sürülürse, böyle bir anlayışın geçerliliği, doğruluğu konusunda insan hemen kuşkuya kapılabilir. Bu da, gene nitelik olan her şeyin kesinlikle öz'le ilgili olması gerektiği anlamına gelmektedir. Görülüyor ki, burada da yeni bir zihin karışıklığı ortaya çıkmaktadır: Modern fizikçiler, niteliği niceliğe indirgemek için gösterdikleri çabalarda bir nevi yanlışın mantığıyla, birini diğerine karıştırma noktasına ulaştılar; sonra da niteliği olduğu gibi kendilerinin "madde" (matière) dedikleri şeye atfetmeye başladılar; ve nihayet, bütün hakikati, en azından hakikat olarak tanıyabildikleri her şeyi, yani tam anlamıyla "materiaлизм"i oluşturan herşeyi böylece onun içine yerleştirdiler.

Bununla birlikte, dünyamızın ikinci maddesinin de (**materia secunda**) ne olduğu saptanmalıdır; aksi takdirde kendi bütünsel "farkedilmezliği" içinde ilk madde "**materia prima**" ile karıştırılabilir. Öte yandan, bu rastgele ya da herhangi bir "ikinci madde" de olamaz, çünkü o, bu dünyanın özel durumlarıyla uyum içinde belirtilmelidir; öyle ki başka bir şeye göre değil de özellikle bu dünyaya göre, madde rolünü oynamaya elverişli olsun. Öyleyse bu tespitin mahiyetini de belirtmek gerekir. İşte bu "ikinci madde"yi (**materia secunda**) niceliğin göstergesi madde (**materia signate quantitate**) olarak tanımlarken Aquino'lu Saint Thomas'ın yaptığı şey de budur. O halde, nitelik sadece hissedilebilir dünyayla ilgili olarak ele alınsa bi-

le, bu maddenin özünde olan ve maddeyi ne ise o yapan nitelik değildir, tam aksine niceliktir; böylece nicelik gerçekten de "**ex parte materiae**" (maddenin bir kısmından)dır. Nicelik, hissedilebilir dünyanın ya da cisimler dünyasının en gerekli şartlarından birisidir; hatta nicelik, bu şartlar arasında tamamen bu dünyaya özgü en önde gelen şarttır. Zaten kolayca tahmin edilebileceği gibi, söz konusu bu "ikinci madde"nin (**materia secunda**) tanımı böylece sadece bu dünyayı, evet yalnızca bu dünyayı, kapsamına alabilmektedir. Çünkü bu dünyada varolan her şey zorunlu olarak niceliğin egemenliği altındadır. O halde bu tanım oldukça yeterlidir; modern düşünürlerin "madde" (matière) dedikleri şey için yapıldığı gibi, bu "ikinci madde"ye (**materia secunda**) de, gerçekte ona ait olmayan birtakım özellikleri atfetmeye gerek yoktur. Denilebilir ki, nicelik, dünyamızın tamamen madde yönünü oluşturduğu için adeta dünyamızın "temel" ya da "esas" şartıdır; fakat çok ileri giderek bu yüzden, ona gerçekte sahip olduğu önemin dışında başka bir önem vermekten de sakınmak gerekir, hele hele bu dünyanın açıklamasını salt onunla yapmaya çalışmaktan kesinlikle kaçınılmalıdır; aynı şekilde bir binanın temelini de tepesiyle karıştırmamak gerekir: Her ne kadar temel bina için gerekliyse de sadece bir temel varken, henüz bina yoktur; tıpkı bunun gibi, her ne kadar nicelik hissedilebilir zuhurun, yani bu dünyanın temeli ise de, sadece nicelik varken, henüz zuhûr diye bir şey yoktur. Nicelik, kendi içinde değerlendirilirse, sadece gerekli, fakat hiçbir şey açıklamayan bir "önvarsayım"dır. Bu sadece bir bazdır, bir temeldir ve başka bir şey değildir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, bizzat tanım olarak temel, en alt düzeyde bulunan şeydir. Bu nedenle, niteliğin niceliğe indirgenmesi olayı, aslında "üstün alta indirgenmesi" olayından başka bir şey değildir; işte, kimi insanlar çok haklı olarak bu yolla materyalizme bu özelliği atfetmişlerdir: "Büyük" olanın "küçük" olanından, "artı" olanın "eksi" olandan çıktığını ileri sürmek de, modern yanılğaların en tipik örneklerinden birisidir.

Bir başka soru daha soruluyor: Nicelik bize değişik biçimlerde sunuluyor ve özellikle bir yanda süreksiz (discontinue) bir nicelik var, ki tamamen sayıdır⁸; öte yandan sürekli (continue) bir nicelik var, ki temel olarak mekânsal ve zamansal düzenin büyüklükleriyle temsil edilir. Peki, bu değişik biçimler arasında saf nicelik diyebileceğimiz şeyi kesin olarak hangisi oluşturmaktadır? Bu soru önemini hâlâ korumaktadır, çünkü, özellikle modern felsefî ve bilimsel düşüncelerin büyük bir bölümünün hareket noktasında bulunan Descartes, maddeyi "uzam"la⁹ tanımlamak ve bu tanımla niceliksel fiziğin bizzat ilkesi haline getirmek istemiştir; niceliksel fizik ise, henüz "materiyalizm" değilseydi bile, en azından "mekanikçilik" idi. Buradan şu sonuca varmaya çalışılabilir: Uzam maddeye doğrudan doğruya bağlı olduğundan, niceliğin temel biçimini temsil eden bu uzamdır. Öte yandan, Aquino'lu Saint Thomas, "**numerus stat ex parte materiae**" (sayı maddenin bir kısmından çıkar) derken, bu dünyanın maddesel temelini sayının oluşturduğunu ileri sürüyor gibi gözüküyor; dolayısıyla ona göre, saf nicelik olarak gerçekte sayı dikkate alınmalıdır. Nitekim, bu "temel" özelliği sayıya atfetme işi, Pisagor öğretisindeki şu gerçeğe de son derece uyum sağlamaktadır: Pisagor öğretisinde sayı, tersinden yapılan bir kıyasla, nesnelerin temel ilkelerinin simgesi olarak ele alınmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Descartes'ın madde dediği şey, skolastik düşünürlerin "ikinci madde" (**materia secunda**) dedikleri şey değildir, fakat modern fizikçinin "madde" (matière) dediği şeyin bir örneğidir, belki de tarih açısından ilk örneğidir; gerçi Descartes bu kavramın içine daha sonraki haleflerinin bütün düşüncelerini sokmamıştır; daha sonraki halefleri "maddenin oluşumu" konusunda ortaya çıkan en son teorileri de yavaş yavaş o kavramın içine sokmaya çalışmışlardır. Buna göre, Dekartçılığın yaptığı madde tanımında birtakım yanlışlıkların ya da karışıklıkların olabileceği ve belki de ilk yazarının ummadığı, saf nicelik alanına ait olmayan bir ögenin o tanım içine çoktan sızdığı konusun-

da, insanın kuşku duyması için haklı bir neden vardır. Gerçekten de ileride, 4. Bölümde göreceğimiz gibi, duyulur dünyaya ait olan her şey gibi, uzam da açıkca niteliksel bir özelliğe sahip olduğu için, saf nicelik olarak kesinlikle değerlendirilemez. Ayrıca, niceliğe indirgeme yönünde en ileri noktalara kadar giden teorilerin şöyle ya da böyle genellikle "atomcu" teoriler olduğunu da belirtebiliriz; yani onlar madde kavramlarının içine, maddeyi uzamın mahiyetinden daha çok sayının mahiyetine yaklaştıran bir süreksizlik (discontinuité) kavramı sokmaktadır. Hatta cisimli maddenin her şeye rağmen ancak bir uzam olarak algılanabileceği gerçeği de bütün "atomculuk" için sadece bir çelişki kaynağıdır. Bütün bunlardaki bu zihin karışıklığının bir başka sebebi de, daha ileride de değineceğimiz gibi, genellikle "cisim" ve "madde"yi nerdeyse eşanlamlı kelimeler olarak değerlendirme alışkanlığıdır. Gerçekte ise, cisimler kesinlikle "ikinci madde" (**materia secunda**) değildir; "ikinci madde"ye bu dünyada zuhur etmiş varoluşlar içinde hiçbir yerde rastlanmaz; ancak cisimler bu "ikinci madde"den ileri gelir, adetâ cisimlerin maddesel ilkesidir "ikinci madde". Kısacası, sayı da "ikinci madde" (**materia secunda**) gibi, doğrudan doğruya ve saf bir halde bu cismanî/maddî dünyada algılanamaz; bu nedenle sayı niceliği oluşturan temel biçim olarak öncelikle nicelik alanı içinde değerlendirilmelidir; niceliğin öteki biçimleri sadece sayıdan türemiş biçimlerdir, yani o biçimler ancak adetâ sayıya katılmakla nitelik olmaktadır. Nitekim, gerçekten her zaman olduğu gibi, niteliksel olan her şeyin sayısal olarak ifade edilmesi gerektiği düşünülünce, bu durum zımnen kabul edilmektedir. Bu başka biçimlerde, nicelik en ağır basan öge olsa bile, çoğu zaman nitelikle az ya da çok karışmış olarak gözükür. İşte böylece modern matematikçilerin bütün çabalarına rağmen, mekân ve zaman kavramlarını her hangi bir hakikatle her hangi bir ilişkisi olmayan boş kavramlara indirmeye razı olmadıkça, bu kavramlar salt niteliksel kavramlar olmayacaktır kesinlikle; fakat doğrusunu söylemek gerekirse,

bugünkü bilim büyük ölçüde, en ufak bir gerçek anlamı olmadığı halde, üzerinde "uzlaşmış", anlaşmış ve kabul edilmiş bir özellik taşıyan bu boş kavramlardan meydana gelmemiş midir? Bu son konuda, özellikle mekânın mahiyetiyle ilgili konuda, daha geniş ve bütünsel açıklamalarda bulunacağız; çünkü bu nokta geometrik simgecilikle çok sıkı bir şekilde ilgilidir. Aynı zamanda bu konu geleneksel düşünceleri lâdinî düşüncelere doğru götüren soysuzlaşmanın ve yozlaşmanın da çok güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Her şeyden önce, geometrinin temeli olan "ölçü" fikrinin, geleneksel olarak, bir konum değiştirmeye (transposition) nasıl elverişli olduğunu inceleyerek bunu açıklamaya çalışacağız. Bu konum değiştirme, modern bilginlerin verdiği anlamdan çok daha başka bir anlam vermektedir "ölçü" fikrine, çünkü modern bilginler "ölçü"de, tersine dönmüş "ideal"lerine mümkün olduğu kadar yaklaşıma yollarını, yani her şeyi yavaş yavaş niceliğe indirgeme işini gerçekleştirme yollarını aramaktadırlar.

3. bölüm

ÖLÇÜ VE ZUHUR

Özellikle modern düşünceleri incelememiz gerekmediği sürece, "matière" (madde) kelimesini kullanmaktan kaçınmayı tercih etmişsek, bunun nedeni hiç kuşkusuz bu sözcüğün kaçınılmaz olarak doğurduğu birtakım zihin karışıklıklarında yatmaktadır, çünkü bu kelimenin skolastik düşünürler tarafından bu kelimeye yüklenen farklı anlamdan haberli olanlarda bile, her şeyden önce modern fizikçilerin bu şekilde madde dedikleri fikri çağrıştırmaması imkânsızdır. Ayrıca bu son anlam bugünkü dilde bu kelimeye verilen tek anlamdır. Öyleyse, bu fikre, daha önce de söylediğimiz gibi, ister Batılı olsun ister Doğulu olsun, hiç bir geleneksel öğretilerde rastlanamaz. En azından bu da göstermektedir ki, böyle bir fikir gerçekten özle ilgili hiç bir şeye sahip değildir. Gerçekten de, bu fikir eşyayı ele alma konusunda çok özel bir tarzla ilgilidir. Hatta bu fikri karma-karışık ve açıkça çelişkili birtakım öğelerden temizledikten sonra meşru olarak kabul etmek mümkün olsa bile, bu böyledir. Aynı zamanda, burada çok yeni bir fikir söz konusu olduğuna göre, bizzat kelimenin aslında böyle bir fikir, böyle bir anlam yoktur. Bu kelime oldukça eskidir; dolayısıyla bu kelimenin asıl anlamı, modern anlamından tamamen bağımsız olmalıdır. Bununla birlikte şunu da kabul etmek gerekir ki, bu kelimenin gerçek etimolojik türetilme şeklini tam olarak belirtmek çok zordur; sanki akıllamaz bir anlaşılmazlık "madde" (matière) ile ilgili her şeyi kesinlikle kuşatmış gibi; ayrıca, bu açıdan bakılınca, bu kelimenin köküyle bağdaşan birtakım fikirleri ayırdetmekten daha çok onları üretmek mümkündür. Bu fikirler arasında, ilk anlama yakın olan fikrin hangisi olduğu tam

olarak belirlenemese de, bu durum sonuçta faydadan hâli değildir.

Çoğu zaman dikkat ediliyormuş gibi gözükken çağrışım **materia** kelimesini **mater** 'e bağlayan çağrışımdır. Bu, madde (substance), edilgen bir ilke olarak (anne, ÇN.) ya da simgesel olarak dişil bir ilke gibi ele alınacak olursa, gerçekte maddeye (substance) çok uygun düşmektedir. Diyebiliriz ki, zuhura göre, **Prakriti** "anne" rolünü oynarken, **Puruşa** da "baba" rolünü oynamaktadır. Öz (essence) ve madde (substance) bağıntısını analogi yoluyla kurabileceğimiz her derecede durum aynıdır¹⁰. Öte yandan, aynı **materia** kelimesini Latince **metiri**, ölçmek fiiline bağlamak da mümkündür (ayrıca daha ileride göreceğimiz gibi, Sanskritçe'de buna daha yakın bir şekil vardır.) Fakat kim ölçüden söz ediyorsa, kuşkusuz belirlemeden söz ediyor demektir. Belirleme ise, evrensel maddenin ya da "ilk madde"nin (**materia prima**) mutlak belirsizliğine artık uygulanamaz. Fakat daha dar ve daha sınırlı bir başka alanla ilgili olmalıdır.

Nitekim, Ananda K. Coomaraswamy bu konuda şunları söylemiştir: "Bu zuhûr etmiş dünyada, kavranabilen ya da algılanabilen her şey için, Sanskritçe'de sadece "**nâma-rûpa**" ifadesi vardır ki, bu iki terim "anlaşılabilen" «ma'kûl» ve "duyulabilen" «mahsûs» şeylere tekabül eder ve karşılıklı olarak nesnelerin özü ve maddesiyle ilişkili iki tamamlayıcı görünüm olarak değerlendirilirler¹¹. Şu bir gerçektir ki, edebî olarak "ölçü" anlamına gelen **mâtrâ** kelimesi, etimolojik olarak **materia**'nın eşanlamlısıdır. Fakat bu şekilde "ölçülmüş" olan şey, kesinlikle bugün modern fizikçilerin dediği gibi "**matière**" değildir. Bunlar ruha (**esprit**, **Atmâ**) bağlı olan zuhûr imkânlarıdır."¹² Biz zat zuhûrun kendisiyle doğrudan bir ilgi içine konulan, ve Sayın Coomaraswamy'nin burada özellikle düşündüğü ve gerçekten de bütün geleneklerde rastlanabilen bu "ölçü" fikri çok önemlidir ve sadece Hint geleneğine özgü bir şey değildir. Her ne kadar şu anda bu konuyla ilgili olabilecek bütün uygunluk-

ları sıraladığımızı iddia edemesek de, gene de bu iddiayı doğru-
lamak için yeterince şey söylemeye çalışacağız. Aynı zamanda,
bazı inisiyatif şekillerde büyük bir yer tutan "ölçü" simgeciliği
konusunu da elimizden geldiğince açıklığa kavuşturacağız.

Edebî anlamı içinde anlaşılırsa, ölçü temel olarak sürekli
nicelik alanıyla ilgilidir, yani doğrudan doğruya mekânsal bir
özellik taşıyan şeylerle ilgilidir. Çünkü bizzat zaman da mekân
gibi sürekli olmasına rağmen, aralarındaki ilgiyi sağlayan ha-
reket aracılığıyla adetâ zamanı mekâna bağlayarak, ancak do-
laylı bir şekilde ölçülebilir. Bu şu anlama gelmektedir: Ölçü so-
nuç itibariyle ya uzamla ilgilidir ya da "fiziksel madde" diye ad-
landırılan şeyle ilgilidir. Fiziksel maddenin kaçınılmaz olarak
sahip olduğu uzam özelliğinden dolayı "fiziksel madde"yle ilgi-
lidir diyoruz, fakat bu, Descartes'ın ileri sürdüğü gibi, madde-
nin mahiyeti tamamen "uzam"a indirgenebilir, demek değildir.
İlk durumda, ölçü tam anlamıyla "geometriktir"; ikinci durum-
da ise, daha çok kelimenin alışlagelen anlamıyla "fizikseldir"
diyebiliriz. Fakat gerçekte bu ikinci durum birinci duruma in-
dirgenmekte, onunla birleşmektedir. Cisimler uzamın içinde
yer aldıkları ve uzamın belirlenmiş belli bir parçasını işgal et-
tikleri takdirde ancak doğrudan ölçülebilirler; oysa ki öteki
özellikler ancak belli bir tarzda uzamla ilgili olabildikleri kadar
ölçüye elverişlidir. Tahmin ettiğimiz gibi, bu noktada "ilk mad-
de"den (**materia prima**) bir hayli uzaklaşmış olduk. Kendi
mutlak "belirsizliği" içinde "ilk madde" gerçekten her hangi bir
şekilde ne ölçülebilir ne de, ne olursa olsun ölçme işine yaraya-
bilir. Fakat bu ölçü kavramının, dünyamızın ikinci maddesini
(**materia secunda**) oluşturan şeyle sıkı bir şekilde bağlantılı
olup olmadığını da kendi kendimize sormak zorundayız. Bu
ikinci madde (**materia secunda**) "**signata quantitate**" yani,
niceliğin göstergesi olduğundan dolayı fiilen bu bağ mevcuttur.
Gerçekten de, eğer ölçü doğrudan doğruya uzamla ve uzamın
içindekiyle ilgiliyse, uzamın niceliksel görünümü sayesinde öl-
çü mümkün olabilmıştır. Fakat sürekli nicelik, daha önce de

açıkladığımız gibi, kendi içinde sadece nitelikten çıkmış bir biçimdir, yani nicelik ancak saf niteliğe katılmakla tam anlamıyla nicelik olmaktadır. Saf nitelik ise, bu cisimler dünyasının, yani fiziksel âlemin ikinci maddesinin (**materia secunda**) özünde vardır. Ayrıca, burada şunu da belirtelim: Sürekli saf nitelik olmadığı için ölçü, sayısal ifadesinde daima belli bir kusur arz eder, çünkü sayının süreksizliği (discontinuité) sürekli büyüklüklerin belirlenmesine sayının tam uygulanmasını imkânsız kılmaktadır. Gerçekten de sayı her türlü ölçünün temelidir, fakat sadece sayı değerlendirildiği sürece, ölçüden söz edilemez, çünkü ölçü sayının başka bir şeye uygulanmasıdır. Bu tür bir uygulama belli sınırlar içinde, yani yukarıda belirttiğimiz "yetersizlik"i hesaba katarak, her zaman mümkündür; nicelik şartına bağlı olan her şey için ya da başka bir deyimle söylersek, maddî zuhûr alanına ait olan her şey için her zaman mümkündür. Ancak, —şimdi yeniden A. Coomaraswamy tarafından açıklanan fikre dönüyoruz— burada şuna iyice dikkat etmek gerekir ki, günlük dildeki bazı yanlış kullanımlara rağmen, gerçekte nitelik ölçülen bir şey değildir, tam aksine nesneler nitelikle ölçülür. Ayrıca, tersinden yapılan kıyasî bir anlama göre, diyebiliriz ki, temel ilkeye nisbetle zuhûr ne ise, sayıya nisbetle ölçü de odur.

Şimdi, ölçü fikrini cisimler dünyasının ötesine taşımak için, analogi metodunu kullanırsak, ölçünün konumunu değiştirmenin gerekliliği son derece açıktır: Mekân, cisim niteliğindeki imkânların zuhûr yeri olduğundan, evrensel zuhûrun bütün alanlarını temsil etmek için mekândan yararlanılabilir ve zaten başka türlü "temsil edilemez". Ölçü fikri, böylece bu alana uygulanınca, temelde çoğu kez örneklerini vermek zorunda kaldığımız mekân sembolizmine ait olmaktadır. Aslında ölçü bir "tahsis" (assignation) ya da bir "tayin" (determination) olmaktadır ki, hangi nitelikte ve hangi biçimde olursa olsun, zorunlu olarak bütün zuhûrda zaten mevcuttur. Doğaldır ki, bu "tayin" her varoluş durumunun şartlarına uygundur, hatta bir

anlamda bizzat bu şartlarla özdeş olur. O sadece dünyamızda niceliksel; çünkü nitelik de tıpkı zaman ve mekân gibi, maddî varoluşun özel durumlarından sadece biridir. Fakat bütün âlemlerde, bizim için niceliksel tayinle simgelenebilecek bir tayin vardır ki o da ölçüdür, çünkü âlemlerin her birindeki farkı hesaba katarsak başka âlemlerdeki tayin bizim dünyamızdaki ölçüye tekabül eden şeydir. Dolayısıyla, bu tayinledir ki, bu âlemler içerdikleri her şeyle birlikte, bu şekilde gerçekleşmektedir, diyebiliriz; çünkü bu tayin bizzat zuhûr süreciyle aynı olmaktadır. Sayın Coomaraswamy Platonculuğun ve yeni-Platonculuğun "ölçü" (**metron**) hakkındaki görüşünün Hinduizmin görüşüne uygun olduğunu belirtiyor, şöyle ki: "Ölçülememiş" olan şey henüz belirlenmemiş olan şeydir; "ölçülebilmiş" şey ise, "kozmos"un yani "düzenlenmiş" evrenin belirlenmiş ya da sonlu (fini) içeriğidir. "Ölçülemeyen" şey, hem belirlenmemiş olanın hem de sonlu olanın kaynağı olan ve ayrıca tanımlanabilen şeylerin tanımıyla, yani kendinde taşıdığı zuhûr imkânlarının gerçekleşimiyle etkilenmeyen sonsuzluktur.

Görülüyor ki, ölçü fikri "düzen" fikriyle (Sanskritçe **rita**) tam bir bağlantı içindedir. "Düzen" ise, zuhûr etmiş evrenin oluşumuyla ilgilidir. Evrene gelince, Yunanca "kozmos" kelimesinin etimolojik anlamına göre, "kaos"dan itibaren "düzen" in bir oluşumudur. "Kaos" ise, Platon'un anladığı anlamda, belirsiz olandır. "Kozmos" ise, belirli olandır¹³. Bu oluşum (production) bütün geleneklerde bir "aydınlatma"ya (illumination) benzetilir (**le Fiat Lux de la Genèse**).¹⁴ "Kaos" ise, simgesel olarak "karanlık"la özdeş olmaktadır. Bu, bir "bilkuvve varoluş"tur, bir gizilgüçlülüktür ki zuhûr ondan başlayarak "gerçekleşecektir", yani varoluşun karanlık kutbu olarak, bu şekilde tasvir edilen dünyanın maddesel yanı gerçekleşecektir; oysa ki öz, âlemin ışıklı kutbudur, çünkü ancak özün etkisidir ki "kaos"u aydınlatır. Bu da "kaos"dan "kozmos"u çekip çıkarmak içindir. Öte yandan, bütün bunlar Sanskritçe **srişti** kelimesinde mevcut olan çok değişik anlamlarla da bir benzerlik

arz etmektedir. Bu kelime zuhûrun oluşumunu belirtir ve aynı zamanda "ifade", "kavrayış" ve "ışık parıltısı" düşüncelerini de içerir.¹⁵ Güneş ışıkları aydınlattıkları nesneleri ortaya çıkarırlar, onları görünür hale getirirler, dolayısıyla simgesel olarak onların zuhûr etmelerini sağlarlar. Eğer uzayda merkezî bir nokta ve bu merkezden sudur eden ışıklar olduğu düşünülürse, uzayı da bilkuvve durumdan (virtualité) bilfiil duruma (actualité) geçirerek, bu ışıkların "gerçekleştirdiğini" söyleyebiliriz. Işıkların fiilen uzayı genişlemeleri her an, gerçekleşen uzayın ölçümüdür. Bu ışıklar, tam anlamıyla söyleyecek olursak, uzayın yönlerine tekabül ederler. Bu yönler ise, çoğu kez simgesel olarak insanın başındaki "saçlar"la temsil edilir. Bu simge aynı zamanda güneşin saldıdığı ışıklarla da ilgilidir. Mekân üç boyutlu haçla belirlenmekte ve ölçülmektedir. Ayrıca, "güneşin yedi rengi" (ışığı) geleneksel simgecilğinde, bu ışıklardan altısı ikişer ikişer ayrılıp karşı karşıya konulursa, haçı meydana getirirler. Oysa ki "yedinci ışık" yani güneşin kapısından geçen ışık grafik olarak temsil edilebilir. Öyleyse, bütün bunlar son derece mükemmel bir şekilde birbirleriyle bağlantılıdır ve çok kesin bir tarzda birbirine bağlanmaktadır. Bu arada şunu da ekleyelim: Hint geleneğinde, "güneş"le ilgisi çok iyi bilinen, **Vişnu**'nun "üç ayağı" "üç âlemi" ölçer. Bu da, evrensel zuhurun tamamını onların "gerçekleştirdiği" anlamına gelir. Öte yandan, tek heceli kutsal **Om** sözcüğünü meydana getiren üç ögenin **mâtrâ** terimiyle belirtildiğini de biliyoruz. Bu da karşılıklı olarak, onların "üç âlemin" ölçüsünü temsil ettiğini göstermektedir. Ayrıca, bu **mâtrâ**ların tefekkür edilmesiyle, varlık kendinde, evrensel varoluşun mukabil durumlarını ya da derecelerini gerçekleştirir. Böylece, bizzat varlığın kendisi "her şeyin ölçüsü olur."¹⁶

Sanskritçe **mâtrâ** kelimesinin İbranice'deki tam karşılığı **middad**ır. Öyleyse, **Kabaladaki**¹⁷ "midos"lar Tanrı'nın sıfatlarına benzetilmektedir. Ayrıca Tanrı'nın âlemleri o sıfatlarla yarattığı söylenmektedir. Bu da uzaydaki merkezî nokta ve

uzayın yönleri sembolizmiyle tam olarak bağlantılı olmaktadır¹⁸. Bu bağlamda, Kitâb-ı Mukaddes'in şu sözü de hatırlanabilir: "Tanrı her şeyi belli bir ölçü, sayı ve ağırlıkta düzenlemiştir."¹⁹ Niceliğin değişik biçimleriyle açıkça ilgili olan bu sayma işi (énumération) bu şekliyle, ancak maddî âleme tam anlamıyla uygulanabilir. Fakat, uygun bir konum değiştirmeye, burada evrensel "düzenin" bir ifadesini de görebiliriz. Nitekim, Pisagor'un sayıları için de durum aynıdır. Fakat, niceliğin bütün biçimleri arasında, ölçünün tam olarak tekabül ettiği biçim, yani uzam (étendue) çoğu zaman ve doğrudan doğruya bizzat zuhurun süreciyle ilgi içindedir, kuşkusuz bu konudaki mekânsal sembolizmin belli bir doğal üstünlüğü gereğince bu böyledir. Bu durum, Sanskritçe "kşetrâ" anlamındaki "alan"ı oluşturan uzaydır, gerçeğinden doğar. İşte evrensel zuhurun tümünün bir simgesi olarak ele alınan maddî zuhûr bu "alan" içinde gelişir.

Ölçü fikri hemen "geometri" fikrini çağrıştırmaktadır, çünkü daha önce de gördüğümüz gibi, her ölçü temelde sadece "geometrik" olmakla kalmaz, fakat aynı zamanda geometri bizzat ölçü biliminden başka bir şey değildir de denilebilir. Fakat burada her şeyden önce simgesel ve inisiyatik anlamda anlaşılan bir geometri söz konusu edildiğini söylemeye bile gerek yoktur. Lâdinî (profane) geometri o geometrinin sadece bozulmuş, dejenere olmuş bir kalıntısıdır, artığıdır. Başlangıçta o geometrinin sahip olduğu derin anlamdan lâdinî geometri yoksundur. Modern matematikçiler için o geometri tamamen kaybedilmiştir. İşte bu kanaatler öz olarak bunun üzerinde temellenmektedir ve âlemlerin yaratıcısı ve düzenleyicisi olarak ilahî aktiviteyi "geometri"ye, ayrıca da "mimarî"ye benzetmektedir; çünkü bu ikisi birbirinden kesinlikle ayrılmaz durumdadır.²⁰ Ayrıca, biliyoruz ki, bu kanaatler, Pisagorculuktan tutun da Batı'da hâlâ devam eden inisiyatik teşkilatlara kadar, hemen hepsinde korunmuş ve kesintisiz bir tarzda ondan ona, ondan ona aktarılmıştır. Bugün Batı'nın inisiyatik teşkilatlarında bu konu-

nun ne denli az bilincinde olunursa olunsun, durum böyledir. Nitekim, Pisagorculuk da bir "asıl" olmayıp, sadece bir "adaptasyon"dan ibarettir. Platon'un şu sözü tam da bununla ilgilidir: "Tanrı daima geometriler kurar" **Ai o teos geometrei**. Bu Yunanca ifadeyi tam olarak çevirmek için, Fransızca'da geometri işlemini belirtmek için kullanılabilecek bir fiil olmadığı için, mecburen böyle uydurma bir ifadeye başvurmak zorunda kaldık. Söylenildiğine göre, Platon kendi okulunun kapısının önüne "Geometri bilmeyen bu kapıdan içeri girmesin!" diye yazdırmıştı. İşte Platon'un bu sözü yukarıdaki sözüne karşılık vermektedir. Bu, Platon'un öğretisinin, en azından inisiyatik ya da bâtinî (ésotérique) görünümü içinde, bizzat ilahî aktiviteyi ancak "taklit etmek"le gerçekten ve tam olarak anlaşılabilceği anlamına gelmektedir. Modern felsefede, en azından tarih olarak modern fakat doğrusu tam anlamıyla modern düşüncelere karşı bir tepki olarak bunun son bir yankısını Leibniz'in şu ifadesinde bulmaktayız: «Tanrı hesabını yaparken ve düşüncesini uygularken (yani plânlarını uygulamaya koyarken) dünya kurulur» (**Dum Deus calculat et cogitationem exercet, fit mundus**). Fakat bütün bunların, eskileri için çok daha net bir anlamı vardı; çünkü Yunan geleneğindeki "Geometrici Tanrı" tam anlamıyla Hyperboreen geleneğindeki Apollon'du. Bu da bizi gene, "güneş"le ilgili sembolizme ve aynı zamanda doğrudan doğruya ilk temel geleneğin bir türevine götürmektedir. Fakat bu da bir başka sorundur ve konumuzun tamamen dışına çıkmadan burada onu inceleyemeyiz. Ancak biz yeri ve zamanı geldikçe ve fırsat buldukça, çağdaşlarımız tarafından böylesine unutulmuş olan bu geleneksel bilgiler hakkında toplu bakışlar halindeki açıklamalarla yetinmek zorundayız²¹.

MEKÂNIN NİCELİĞİ VE NİTELİKLEŞEN MEKÂN

Daha önceki bölümlerde uzamın sadece ve açıkça niceliğın bir biçimi olmadığını; ya da, eğer uzam ya da mekân haline dönüşmüş bir nicelikten söz etmemiz mümkün olursa, bu yüzden uzamın sadece niteliğē indirgenemeyeceğini gördük, fakat bu nokta üzerinde biraz daha durmamız gerekmektedir; çünkü kartezyen "mekanikçiliğē"n ve modern çağların devamında dolaylı ya da doğrudan ondan çıkarılmış olan daha başka fizik kuramlarının yetersizliğini ortaya çıkartmak için bu konu üzerinde durmak oldukça önemlidir. Her şeyden önce bu konuda şunu belirtmeliyiz: Mekânın tamamen nicelik haline gelmesi için, tamamen homojen olması gerekir; ayrıca mekânın parçaları, karşılıklı büyüklüklerden başka hiç bir şeyle, kendi aralarında birbirinden fark edilmemelidir. Bu, mazrufsuz zarf olabileceğē yani zuhûr içinde, gerçekten kendi başına var olamayan birşeyi varsaymak anlamına gelir; çünkü zarfın mazrufa nisbeti, bu söz konusu bağıntı gereğē her ikisinin de aynı anda hazır bulunmalarını öngörür. Burada, en azından biraz haklı olarak, acaba geometrik mekânın böyle bir homojenliğē bünyesinde taşıyıp taşımadığē, sorusu sorulabilir, fakat bu soruya verilecek cevap ne olursa olsun, böyle bir homojenlik herhalde fiziksel mekânla, yani cisimleri ihtiva eden mekânla bağdaşmaz, çünkü farklı cisimlerin karşılıklı olarak işgal ettiğē mekânın parçaları arasındaki nitelik farkını belirlemek için, bu cisimlerin sadece varlığē bile kuşkusuz yeterlidir. Öyleyse Descartes kuşkusuz fiziksel mekândan söz etmektedir. Yoksa Descartes'ın kuramı hiçbir şey ifade etmezdi, çünkü o zaman onun teorisi, açıklamasını yaptığını iddia ettiğē dünyaya gerçek ola-

rak uygulanamazdı²². Bu teorinin hareket noktasındaki şeyin "boş mekân" (espace vide) olduğunu belirterek itiraz etmek hiç bir şeye yaramaz, çünkü bu, ilk olarak bizi mazrufsuz bir zarf olabileceği düşüncesine götürür; ayrıca, zuhûr etmiş olan dünyada boşluğun bir yeri olamaz, çünkü bizzat boşluğun kendisi bir zuhûr imkânı olamaz²³. İkinci olarak, mademki Descartes cisimlerin tabiatını (la nature des corps) tamamen uzama indiriyor, öyleyse cisimlerin varlığının daha önceden oluşmuş olan uzama gerçekten hiçbir şey ilave edemeyeceğini de kabul etmesi gerekir. Oysa, ona göre gerçekten cisimlerin değişik özellikleri (les propriétés) uzamın sadece basit birer değişimlidir; fakat o zaman eğer bu özellikler her hangi bir tarzda bizzat uzama bağlı değillerse, nereden gelebilirler ve eğer uzamın tabiatı nitelik öğelerinden yoksunsa, bu özellikler nasıl uzama bağlı olabilirler? Görülüyor ki, burada gerçekten bir çelişki vardır. Doğrusu Descartes'ın düşüncesinde, daha pek çoğu gibi bu çelişkinin zımnı bulunmadığını söylemeye dilimiz varmıyor; çünkü tıpkı kendilerinin Descartes'ın birer takipçileri olduklarını ilan eden bugünkü materyalistler gibi, Descartes da "büyük" sayıyı "küçük" sayıdan çıkartmak istiyor gibi. Esasında, tamamen niceliksel bir anlamda, cismin sadece bir uzam olduğunu söylemek, cismin işgal ettiği uzam parçasını ölçen alanının ve hacminin bütün özellikleriyle birlikte cisim olduğunu söylemektir, ki böyle bir şey saçma olur. Eğer bu konu başka türlü anlaşılacak isteniyorsa, şunu kabul etmek gerekir ki, uzamın kendisi niteliksel bir şeydir; buna göre, uzam salt "mekanist" bir teoriye temel teşkil edemez.

Şimdi, her ne kadar bu değerlendirmeler kartezyen fiziğinin geçerli olamayacağını gösteriyorsa da, uzamın niteliksel özelliğini net olarak ortaya koyma konusunda yetersiz kalmaktadır. Gerçekten de diyebiliriz ki, her ne kadar cisimlerin tabiatının uzama indirgendiği doğru değilse de, şu bir gerçektir ki, cisimler uzamdan sadece niceliksel öğelerini çıkartırlar. Fakat burada şu gözlemi yapmak gerekir: Tamamen mekân düze-

yinde oldukları tartışılmaz olan ve dolayısıyla gerçekten uzamın değışiklikleri olarak bakılabilen cisimlerle ilgili belirlenimler (détermination corporelle) arasında sadece cisimlerin büyüklüğü değil, fakat aynı zamanda cisimlerin durumları da vardır; buna göre, durum sadece niceliksel bir şey midir? Niceliğe indirgeme taraftarları kuşkusuz şöyle diyeceklerdir: Değişik cisimlerin durumu onların mesafeleriyle (distance) belirlenir; mesafe ise bir niteliktir, buna göre cisimleri birbirinden ayıran uzam niteliğidir, tıpkı cisimlerin büyüklüklerinin, işgal ettikleri uzam niteliği oluşu gibi. Peki, ama bu mesafe, cisimlerin uzay/mekân içindeki durumunu gerçekten tanımlamaya yeterli midir? Burada temel olarak hesaba katılması gereken başka bir şey daha var: Bu da yöndür; mesafe bu yöne göre hesap edilir; fakat nicelik bakış açısından, yön önemsiz bir konudur; çünkü bu açıdan uzay/mekân ancak homojen olarak değerlendirilebilir; bu uzay içindeki farklı yönler hiçbir konuda birbirlerinden farkedilmez anlamına gelir. Dolayısıyla eğer yön, durum için de gerçekten devreye giren bir ögeyse ve eğer yön, mesafe gibi tamamen bir uzay/mekân ögesiye, demek ki, bizzat uzayın/mekânın tabiatında niteliksel bir şey vardır.

Bu konuda herhangi bir kuşkuya yer bırakmamak için fiziksel mekânı ve cisimleri değerlendirmeyi bir kenara bırakıp, sadece geometrik mekânı ele alıp incelememiz gerekiyor; geometrik mekân eğer deyim yerindeyse, bizzat kendisine indirgenmiş mekândır sadece; bu mekânı incelemek için, geometri gerçekten tamamen niteliksel kavramlara başvurmaktan başka hiçbir şey yapmıyor mu? Kuşkusuz, bu kez de sadece modernlerin anladığı tarzda bir geometri söz konusu olmaktadır. Ayrıca şunu hemen söyleyelim ki, dindışı bu geometri içinde eğer niceliğe indirgenemeyen her hangi bir şey varsa, fizik bilimleri alanında herşeyin niceliğe indirgendiğini ileri sürmenin çok daha imkânsız ve çok daha gayr-i meşru (illégitime) olacağı sonucu hemen kendiliğinden çıkmayacak mı? Hatta burada, durumla ilgili şeyden bile söz etmeyeceğiz, çünkü durum,

geometrinin bazı özel dallarında yeterince göze çarpan bir rol oynamaktadır; geometrinin bu özel dallarına saf geometrinin ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor gibi bakılması, gerekirse belki reddedilebilir²⁴; fakat, en basit geometride, değerlendirecek olan sadece figürlerin büyüklüğü değil, aynı zamanda onların şeklidir de. Peki öyleyse, modern düşüncelerin içine derinlemesine dalmış herhangi bir geometri, örneğin, alanları eşit olan bir üçgen ve bir karenin tek ve aynı şey olduğunu iddia etmeye cüret edebilir mi? O bunları kuşkusuz "büyüklük ilgisi bakımından" zımnen belirterek sadece bu iki figürün denk, "eş-değer"de (equivalentes) olduğunu söyleyecektir; fakat bir başka açıdan da, yani biçim açısından da, onları birbirinden ayıran herhangi bir şeyin var olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır; eğer büyüklük denkliği biçim benzerliğini de beraberinde getirmiyorsa, bunun nedeni, biçimde biçimin niceliğe indirgenmesini önleyen herhangi bir şeyin bulunmasıdır. Hatta daha da ileri giderek şöyle diyebiliriz: Temel (élémentaire) geometrinin öyle bir bölümü vardır ki, niceliksel değerlendirmeler ona tamamen yabancısıdır: Bu, benzer figürler teorisidir. Gerçekten de, benzerlik, sadece şekille tanımlanmaktadır ve figürlerin büyüklüğünden tamamen bağımsızdır; bu da biçim tamamen nitelik düzeyine aittir anlamına gelir.²⁵ Şimdi, bu mekânsal biçimin temel olarak mahiyetinin ne olduğunu soracak olursak, yöndeki eğilimlerin bir bütünü olarak tanımlanabileceğini görürüz. Şöyle ki: Bir çizginin her noktasında bulunan söz konusu eğilim, tanjantıyla (la tangente) belli olur; ve tanjantların bütünü bu çizginin şeklini belirtir. Üç boyutlu geometride de düz çizgi tanjantları yerine plan tanjantları koyarsak, aynı şey alanlar için geçerlidir. Nitekim, şu bir gerçektir ki, bu durum, basit geometrik figürler için olduğu kadar bizzat cisimler için de geçerlidir, çünkü bir cismin biçimi o cismin alanının biçiminden başka bir şey değildir; cismin hacmi alanının biçimiyle belirtilir. Öyleyse, buradan biz şu sonuca varabiliyoruz; nitekim cisimlerin durumu hakkında söylediğimiz şey de bu sonuca

varmamızı öngörmektedir. Şöyle ki: Mekânın bizzat tabiatına bağlı olan gerçek nitelik ögesini kuşkusuz yön kavramı temsil eder, tıpkı nicelik ögesini de büyüklük kavramının temsil edişi gibi; ve işte böylece, hiç de homojen olmayan, fakat yönleriyle belirlenen ve farklılaşan mekân, "nitelikleşmiş" mekân dediğimiz mekândır.

Öyleyse, sadece fizik açısından değil, fakat aynı zamanda geometri açısından da, yukarıda gördüğümüz gibi, sadece "nitelikleşmiş" mekân gerçek mekândır; gerçekten de, tam olarak söyleyecek olursak, homojen mekânın hiçbir varlığı (existence) yoktur, çünkü o basit bir gizilgüçten (virtualité) daha fazla bir şey değildir. Ölçülebilmesi için, yani daha önce açıkladığımız şeye göre, fiili olarak gerçekleştirilebilmesi için, mekânın zorunlu olarak belirlenmiş bir yönler bütünüyle ilgili olması gerekir. Ve nitekim, bu yönler, bir merkezden gelen yarıçaplar (rayons) gibi gözüktür; merkezden itibaren bu yönler üç boyutlu bir haç (la croix) oluştururlar; bu yönlerin, bütün geleneksel öğretiler sembolizminde çok önemli bir rol oynadıklarını burada bir kez daha hatırlatmamıza gerek yoktur.²⁶ Ve hatta, geometrinin kaybetmiş olduğu derin anlamını, en azından büyük bir kısmını geometriye yeniden kazandırmanın, mekânın yönlerinin incelenmesine gerçek önemi yeniden vermekle mümkün olabileceğini bile ileri sürebiliriz; fakat burada şunu unutmamak gerekir ki, bu, çok derinlere gidebilecek bir çalışmayı gerektirir; hatta, geleneksel toplumların oluşmasıyla ilgili herşey üzerinde birçok açıdan etki edecek böyle bir çalışmanın fiili etkisini düşünmeye başlar başlamaz, insan buna kolayca inanabilir.²⁷

Mekân da, tıpkı zaman gibi, cismanî (corporelle) varoluşu belirleyen şartlardan biridir, fakat bu şartlar "madde"den ya da daha ziyade nicelikten çok farklıdır, gerçi doğal olarak onlar nicelikle birleşirler; onlar daha az "maddî"dir (substantielles); dolayısıyla öze (essence) daha çok yaklaşımlardır ve onlardaki varoluşu niceliksel bir görünümle gerçekten öz (essence) içer-

mektedir ve belirgin kılmaktadır. Mekânla ilgili durumun böyle olduğunu gördük; şimdi de zamanla ilgili durumun böyle olduğunu göreceğiz. Zamanı incelemeye başlamadan önce, şunu belirtelim ki, "boş mekân"ın (espace vide) olmayışı, Kant'ın şu çok meşhur kozmolojik "çatışkılar"ından (antinomies) birinin saçmalığını göstermek için yeterlidir; şöyle ki: "Dünyanın sonsuz olup olmadığını ya da mekânın içinde sınırlı olup olmadığını" insanın kendi kendine sorması şu an kesinlikle hiçbir anlamı olmayan bir sorudur; Dünyayı içine almak için mekânın dünyanın ötesine uzanması imkansızdır, çünkü o zaman boş bir mekân söz konusu olur; oysa ki boşluk ne olursa olsun hiçbir şeyi içine alamaz; tam aksine, mekân dünyadadır, yani zuhûrun içindedir; ve eğer cismanî (corporelle) zuhûrun bir tek alanını incelemekle yetinecek olursak, diyebiliriz ki, mekân bu dünya ile aynı güç ve kuvvettedir (coextensif); çünkü mekân bu dünyanın şartlarından biridir, fakat bu dünya bizzat mekândan daha sonsuz değildir; çünkü dünya, mekân gibi, her imkânı içine alamaz, fakat sadece özel imkânların belli bir düzeyini temsil eder; ayrıca dünya, kendi tabiatını oluşturan belirlemelerle (déterminations, taayyün) sınırlıdır. Yeniden aynı konuya dönmek istemiyoruz, ancak burada şunu söylemeden geçemeyeceğiz: "Bu âlem ezeli mi, değil mi ya da zaman içinde âlemin bir başlangıcı var mı, yok mu?" diye insanın kendi kendine bir soru sorması da aynı şekilde saçma olur; çünkü, aşağı yukarı benzeri nedenlerden ötürü, gerçek şu ki, zaman eğer söz konusu olan evrensel zuhûr ise dünyada başlamıştır; eğer cismânî zuhûr söz konusu ise dünya ile birlikte başlamıştır; fakat, âlem bunun için, kesinlikle ezeli değildir, çünkü zamanın dışında (intemporels, outside time) başlangıçlar vardır; âlem ezeli değildir, çünkü dünya mümkündür (contingent); ya da başka bir deyimle, âlemin bir başlangıcı olduğu gibi bir de sonu vardır, çünkü âlemin varoluş ilkesi âleme ait değildir, ya da âlem kendisinde bu ilkeyi taşımamaktadır; fakat, çünkü bu ilke dünya için zorunlu olarak aşkın (transendant) olan bir ilke-

dir. Bütün bunlarda hiçbir zorluk yoktur ve işte modern filozofların nazariyelerinin (spéculations) büyük bir kısmı böylece yanlış sorulmuştur, dolayısıyla çözümsüz ve sonsuz tartışmalara yol açmaya elverişli sorunlardan ibarettir. Fakat bu sorunlar, her tür önyargının dışında ele alınıp incelenerek, gerçekte ne iseler o duruma indirgendikleri zaman, yani bugünkü zihniyeti karakterize eden karışıklığın basit bir ürünü olarak ele alındıkları zaman tamamen ortadan kalkarlar. Bu durumda, en tuhaf olan şey şudur: Bu karışıklığın bile, kendi içinde bir "mantığı" var gibi gözüküyor, çünkü, yüzyıllardan beri ve bu mantığın büründüğü değişik biçimler içinde, bu karışıklık hep aynı yönde kararlı bir biçimde ilerlemiştir. Fakat bu mantık, aslında insanlık çevriminin (Cycle humain) gidişiyle bir uygunluk içindedir ki, bu da, bizzat kozmik şartların gerektirdiği bir durumdur. Bu ise, bizi, doğrudan doğruya zamanın mahiyetiyle ilgili değerlendirmeler yapmaya ve "mekanistler"in (mécanistes) edinmiş oldukları tamamen niceliksel düşünceye karşıt olarak, zamanın niteliksel belirlenimleri diye adlandırabileceğimiz şeyleri incelemeye sevk etmektedir.

Zaman, mekândan çok daha fazla saf nicelikten uzaklaşmış gibi gözükmektedir. Şöyle ki: Mekân büyüklüklerinden söz edilebildiği gibi, zaman büyüklüklerinden de söz edilebilir; ayrıca, bunların her ikisi de sürekli niceliğe bağlıdırlar, (çünkü, Descartes'ın tuhaf düşüncesi üzerinde durmaya hiç gerek yoktur; onun düşüncesine göre, zaman bir süreksiz anlar dizisinden oluşmaktadır; (eğer böyle olsa) bu durum, sürekli olarak yenilenen bir "yaratılış" eylemi varsayımını zorunlu kılar. Eğer o yaratılış olmasa, bu süreksizliğin fasılalarında her an dünya yok olabilir. Fakat, bununla birlikte, iki durum arasında büyük bir fark vardır. Bu fark, daha önce de söylediğimiz gibi, şu gerçekten çıkmaktadır: Mekânı doğrudan doğruya ölçülebiliriz; fakat, tam aksine, zaman, ancak mekân durumuna indirgenerek ölçülebilir; gerçekten ölçülen şey hiçbir zaman bir süre (la durée) değildir, fakat kanununu bildiğimiz belli bir hareket seyri içinde, bu süre esnasında dolaşılan mekândır ölçülen şey. Bu kanun zaman ile mekân arasındaki bir ilgi (relation) olarak sunulduğu için, içinde dolaştığımız mekânın büyüklüğü bilinince, o mekânı dolaşırken kullanılan zamanın büyüklüğü de bilinebilir. Ayrıca, kullanılan yöntemler ne olursa olsun, zaman büyüklüklerini belirlemek için kesinlikle bundan başka bir yol yoktur.

Aynı sonucu doğuran başka bir açıklama da şudur: Tam anlamıyla cismânî (corporels) fenomenler, hem zaman içinde hem de mekân içinde yer alan fenomenlerdir sadece; zihinsel nitelikteki fenomenlerin, yani kelimenin basit ve bugünkü kullanılan anlamıyla "psikoloji"nin incelediği fenomenlerin hiçbir

mekânsal (spatial) özelliği yoktur, fakat böyle olmakla birlikte, bu fenomenler de diğer fenomenler gibi aynı şekilde zamanın içinde gelişmektedir, cereyan etmektedir. Buna göre, zihinsel olan şey manevî (subtile) zuhura ait olduğu için, bireysel planda öze, cismanî (corporel) olandan daha çok yakındır; Eğer zamanın mahiyeti ona, oraya kadar uzanma imkânı veriyorsa ve bizzat zihinsel tezahürleri zorunlu kılıyorsa, bunun nedeni, zamanın mahiyetinin mekânın mahiyetinden daha çok nitelikle ilgili olmasıdır. Mademki zihinsel fenomenlerden söz ediyoruz, o halde burada şunu da ilave edeceğiz: Zihinsel fenomenler bireyde özü temsil eden şey tarafından gözüktükleri andan itibaren, orada niceliksel ögeler aramak tamamen boşunadır; ayrıca, onları niceliğe indirgemek istemek de —çünkü bazıları bu noktaya kadar gidiyorlar— boşuna bir uğraştır. "Psiko-fizyolojist"lerin niceliksel olarak belirledikleri şeyler, onların düşündükleri gibi, gerçekte hiç de zihinsel fenomenler değildir, fakat sadece onların cismanî (corporel) karşılıklarından, tevafuklarından (les concomitants) bazılarıdır. Ve burada, hangi tarzda olursa olsun, zihinsel olanın asıl mahiyetiyle ilgili hiçbir şey yoktur; dolayısıyla en ufak ölçüde de olsa, onu açıklamaya yarayabilecek bir şey de yoktur. Niceliksel bir psikolojinin saçma fikri, modern "bilimciliğin" yanılgısının gerçekten de en belirgin derecesidir.

Bütün bunlara göre, eğer "nitelikleşmiş" mekândan söz edebiliyorsak, "nitelik haline gelmiş" zamandan haydi haydi söz edebiliriz; bununla şunu demek istiyoruz: Zamanın içinde, mekânın içinde olduğundan, daha az niceliksel belirlenimler ve daha fazla niteliksel belirlenimler olması gerekir. Nitekim, "boş zaman" kavramının "boş mekân" kavramından daha fazla bir gerçek (fiilî, effectif) varlığı yoktur; dolayısıyla mekândan söz ederken söylediğimiz her şeyi bu konuda da söyleyebiliriz; dünyamızın dışında mekândan daha fazla zaman (vardır değil), yoktur. Ayrıca dünyada, gerçekleşmiş olan zaman daima hadiseleri içine alır, tıpkı gerçekleşmiş olan mekânın daima ci-

simleri içine alışı gibi. Bazı açılardan, mekânla zaman arasında simetri gibi bir şey vardır; onlardan söz ederken adetâ paralel bir tarzda söz edebiliriz. Fakat bu simetri, maddî varoluşun öteki durumlarında bulunmadığı için, belki onların nicelik yönünden çok, nitelik yönüyle ilgilidir; zaten mekân büyüklüklerinin belirlenmesiyle zaman büyüklüklerinin belirlenmesi arasında belirttiğimiz fark bu durumu açıkça göstermektedir; ayrıca, mekân için geometrinin ifade ettiği değer kadar aynı derecede bir değer taşıyan niceliksel bir bilimin zaman için olmayışı da bu durumu açıkça göstermektedir. Buna karşılık, nitelik düzeyinde simetri, mekân sembolizmiyle zaman sembolizmi arasında bulunan uygunlukta özellikle belirgin bir tarzda ifade edilir; bununla ilgili olarak, başka yerlerde sık sık örnekler verme fırsatını bulduk. Gerçekten de, sembolizm söz konusu olduğu andan itibaren, niceliğin değerlendirilmesi değil de niteliğin değerlendirilmesinin hemen devreye girmesi çok doğaldır.

Şurası son derece açıktır ki, zamanın dönemleri, o dönemlerde cereyan eden hadiselerle niteliksel olarak birbirinden ayırt edilirler, aynı şekilde mekân parçaları da ihtiva ettikleri cisimlerle birbirinden ayırt edilirler; dolayısıyla niceliksel olarak eşit olan sürelerle, hiçbir şekilde, gerçekten birbirine denktir, eşdeğerdedir diyemeyiz, fakat tamamen farklı olaylar dizisiyle doludur diyebiliriz. Hatta bugün için geçerli bir gözlem de şudur: Sürenin zihinsel değerlendirilmesinde, niceliksel eşitlik nitelik farkı önünde/karşısında tamamen kaybolmaktadır. Fakat belki de, bu fark bizzat süreye bağlı değildir, sadece o süre içinde olup biten şeye bağlıdır, denilecektir. Öyleyse, olayların niteliksel belirleniminde, aksine bizzat zamandan doğan herhangi bir şeyin olup olmadığını, insanın kendi kendisine sorması gerekir. Ve doğrusunu söylemek gerekirse, günlük dilde de ısrarla üzerinde durulduğu gibi, örneğin falan ya da falan, şu ya da bu çağın, dönemin özel durumlarından, şartlarından söz ederken, durumun öyle olduğu, en azından zımnen öyle olduğu,

kabul edilemez mi? Gerçekten de bu durum, mekân için olduğundan çok daha fazla zaman için aşıkardır; gerçi, daha önce de açıkladığımız gibi, cisimlerin durumuyla ilgili olarak, niteliksel ögeler kesinlikle ihmal edilemezler. Ve hatta, eğer eşyanın mahiyetine kadar inmek istenirse, diyebiliriz ki, son tahlilde herhangi bir cisim ayırım gözetmeden neresi olursa olsun herhangi bir yere yerleştirilemeyeceği gibi, herhangi bir olay da hangi çağ olursa olsun ayırım gözetmeden herhangi bir çağda meydana gelemez. Fakât, buradaki simetri pek de hoş değil, çünkü bir cismin mekân içindeki durumu hareket olayıyla değişmeye elverişlidir, oysa ki zaman içinde bir olayın durumu kesinlikle belirlenmiştir ve olay "biricik" olaydır; öyle ki olayların temel mahiyeti zamana çok daha sıkı bir şekilde bağlı gözükmürken, cisimlerin temel mahiyeti mekâna bu kadar bağlı gözükmür; bu da, zaman, daha büyük niteliksel bir özelliği kendine taşımalıdır, gerçeğini doğrulamaktadır.

Hakikat şu ki, zaman hiç değişiklik göstermeden tekdüze bir biçimde akıp giden bir şey değildir; bu yüzden bugün genellikle modern matematikçilerin düşündüğü gibi, zamanı geometrik olarak düz bir çizgiyle temsil etmek, aşırı bir basitleştirme nedeniyle zaman hakkında tamamen yanlış bir fikir verir. Daha ilerde göreceğiz ki, bir şeyi gereğinden çok basitleştirme eğilimi de modern kafa yapısının (l'esprit moderne) temel özelliklerinden biridir. Bu da doğal olarak her şeyi niceliğe indirgeme eğilimini beraberinde getirmektedir. Zaman kavramının gerçek temsil edilişi, ancak geleneksel çevrimler anlayışı içindeki temsildir. Kuşkusuz bu anlayış da özü itibarıyla "nitelik haline gelmiş" zaman anlayışıdır. Nitekim zamanı geometrik olarak temsil etme söz konusu olur olmaz, —bu temsil ister grafik olarak gerçekleştirilmiş olsun isterse basit olarak kullanılan terminolojiyle ifade edilmiş olsun— şurası gayet açıktır ki, burada mekânla ilgili bir sembolizmin uygulaması söz konusu edilmektedir. Bütün bunlar da, zamanın niteliksel belirlenimleriyle mekânın niteliksel belirlenimleri arasında belli bir içba-

ğıntının (correlation) belirtisini bulabileceğimiz konusunu dü-
şündürmektedir. Gerçekte durum şöyledir: Mekân için, bu be-
lirlenimler temel olarak yönlerin içinde bulunur; buna göre, za-
manın çevrimsel temsili, (yani geometrik olarak zamanı bir da-
ire şeklinde temsil etmek, çev.) zaman çevriminin evreleriyle
mekânın yönleri arasında kesin olarak bir uygunluk sağlar.
Bunu daha iyi bir şekilde kavrayabilmek için, en basit ve en ra-
hat anlaşılabilen örneklerden sadece birini, geleneksel simge-
cilikte²⁸, bilindiği gibi çok önemli bir rol oynayan bir yıllık çev-
rim (cycle annuel) örneğini ele alıp incelemek yeterlidir. Bu bir
yıllık devirde dört mevsim dört ana yönle karşılıklı bir uyum
haline konmuştur.²⁹

Burada çevrimler öğretisinin şöyle ya da böyle tam bir
açıklamasını yapmamız gerekli değil, gerçi bu öğreti doğal ola-
rak bu incelemenin, bu kitabın esasında vardır. Kendimize çiz-
mek zorunda olduğumuz, çizdiğimiz sınırlar içinde kalmak
için, bu kitabın bütünü içinde ele alınan konumuzla çok yakın-
dan ve doğrudan ilgili olan bazı açıklamaları yapmakla yetine-
ceğiz şimdilik. Daha sonra, gene aynı öğretilerden çıkan başka de-
ğerlendirmelere ileriki bölümlerde değineceğiz. Bu açıklama-
lardan ilki şudur: Bir zaman çevriminin her evresi, ne olursa ol-
sun, sadece olayların belirlenmesinde etkili olan kendine özgü
bir niteliğe sahip değildir, fakat aynı zamanda bu olayların ce-
reyan ettiği hız da bu evrelerden herbirine bağlı olarak gerçek-
ten niceliğe ait olmaktan çok niteliğe aittir. Böylece, mekân
içinde yer değiştiren bir cismin hızıyla arada benzerlik kura-
rak, zaman içindeki hadiselerin bu hızından söz ederken, hız
kavramının belli bir konum değişikliğine (transposition) uğra-
dığını ortaya koymak gerekir; o zaman, tıpkı mekanikte tam
anlamıyla hız denilen kavrama verilen anlam gibi, zaman için-
deki hız niceliksel bir anlama indirgenemez. Demek istediği-
miz şey şudur: Çevrimin değişik evrelerine göre, kendi arala-
rında benzerlik kurulabilecek olay dizileri, zaman içinde, nice-
liksel olarak eşit sürelerde olup bitmez. Özellikle hem kozmik

hem de beşerî büyük çevrimler söz konusu olduğu zaman bu daha net olarak gözükür. Bunun çok belirgin örneklerinden birini, **Manvantara**'yı oluşturan³⁰ dört **yuga**'nın³¹ karşılıklı sürelerinin sürekli azalan ve küçülen oranı içinde bulabiliriz. İşte salt bu nedenledir ki günümüzdeki olaylar daha önceki çağlarda eşine rastlanmayan, görülmemiş bir hızla, üstelik durmadan artan, yükselen bir hızla cereyan etmektedir. Ve bu hız çevrimin sonuna kadar artmaya devam edecektir. Burada, sürenin devamlı artan bir **kabz** hali yani daralması (contraction) gibi bir şey vardır ki, bu halin son sınırı, daha önce değindiğimiz "duruş noktası"na tekabül eder. Bu değerlendirmelere ileride özellikle tekrar döneceğiz ve onları tam olarak açıklayacağız.

İkinci açıklama, çevrimin gidişindeki sürekli aşağıya doğru inici yönle ilgilidir; kuşkusuz çevrim, ilkeden tedrici bir uzaklaşma anlamına gelen zuhûr sürecinin kronolojik bir ifadesi olarak ele alındığı zaman bu böyledir. Yani aşağıya doğru inen bir yön, bir hareket görülmektedir. Fakat biz bu konuda daha önce çok şey söyledik, bu nedenle bu konu üzerinde daha fazla durmak istemiyoruz; ancak şunu hatırlatmadan geçemiyoruz: Yukarıda söylenenlerle bağlantılı olarak, bu konu, oldukça yararlı olan bir mekân benzetmesine de imkân vermektedir, şöyle ki: Çevrimin sonuna yaklaşıldıkça, olayların hızının artışını, ağır cisimlerin yukarıdan düşüşü sırasında görülen hıza belki benzetebiliriz. Bugünkü insanlığın gidişi, gerçekten de bir yokuşun tepesinden fırlatılan hareketli bir cismin hızlı inişine çok benzemektedir. Bu hareketli cisim, aşağıya nedimli yaklaşırsa hızı da o denli artmaktadır. Karşıt yöndeki bazı tepkiler, mümkün oldukları ölçüde, olayları biraz daha karmaşık bir duruma soksa bile, genel bir tarzda ele alınınca, bu benzetme çevrimsel hareketin görüntüsünü çok iyi bir şekilde vermektedir.

Son olarak bir üçüncü açıklama da şudur: Zuhûrun ve dolayısıyla zuhûrun bir ifadesi olan çevrimin inici hareketi, varoluşun pozitif ya da öz kutbundan hareket edip negatif ya da

madde kutbuna doğru inen bir hareketle gerçekleştiği için, buradan, her şeyin gittikçe, nitelik yönü azalan fakat nicelik yönü artan bir görünüm kazandığı sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle çevrimin son dönemi her alanda niceliğin egemenliğini sağlamaya doğru özel bir eğilim göstermek zorundadır. Üstelik, her şey hakkında böyle olması gerekir derken, biz sadece bu şeyler beşerî bakış açısından ele alınış tarzıyla böyledir demiyoruz, aynı zamanda bizzat "çevre"nin gerçek bir değişikliğe uğrayacağını da söylüyoruz. İnsanlık tarihinin her dönemi gerçekten belirli bir "kozmetik an"a tekabül ettiği için, burada dünyanın durumuyla, ya da kelimenin en yaygın anlamıyla "tabiat" denilen şeyin ya da daha özel bir ifadeyle yeryüzünün bütünüdür durumuyla, hiç kuşkusuz varoluşu bu yeryüzüne bağlı olan insanlığın durumu arasında zorunlu olarak karşılıklı bir bağıntının (corrélation) olması gerekir. Burada şunu da ilave edelim: Kozmik düzene ait bu değişikliklerden tamamen habersiz olmak, lâdinî bilimin belli sınırların dışında ve ötesinde bulunan şeyler karşısında gösterdiği anlayışsızlığının en ufak sebeplerinden birisi değildir. Bizzat lâdinî bilim, şimdiki çağın çok özel durumlarından doğduğu için, bu durumların dışında daha başka farklı durumları anlayıp kavramaktan acizdir; hatta, öyle durumların olabileceğini bile kabul edememektedir; ve böylece, modern lâdinî bilimi tanımlayan, belirleyen görüş açısı zamanın içine "engeller" (barrieres) yerleştiriyor; dolayısıyla, nasıl ki bir miyopun belli bir mesafenin ötesini net olarak görmesi imkânsızsa, modern bilimin de bu engelleri aşması aynı şekilde imkânsızdır. Gerçekten de, bugün modern ve "bilimci" zihniyet, bütün açılardan, tam bir "entellektüel miyopluk"la nitelendirilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak, ileride ele alacağımız gelişmeler, bu çevre değişikliklerinin neler olabileceğini anlamamızı sağlayacaktır; biz bunlara şu anda ancak genel bir tarzda değinebiliriz. Böylece, bugün "efsanevî" olarak bakılan nice şeylerin, eskiler için hiç de öyle olmadığı, belki bu yolla anlaşılabilir. Ayrıca, bazı geleneksel bilgilere sahip oldukla-

rı için, "kaybedilmiş dünya"nın şeklini yeniden kurmalarını ve aynı zamanda gelecekte dünyanın şeklinin ne olacağını, en azından ana hatlarıyla tahmin etmelerini sağlayacak kavramları muhafaza edenler için, hiç de öyle olmayabilir, çünkü, zuhûru belirleyen çevrim yasaları nedeniyle, analoji yoluyla geçmiş ve gelecek birbirine tekabül eder; öyle ki, bu konuda, avâm ne düşünürse düşünsün, gerçekte böyle tahminlerin en ufak bir "kehanet" özelliği yoktur; tam aksine, bunlar tamamen zamanın niteliksel belirlemeleri diye adlandırdığımız şeyler üzerinde temellenirler.

6. bölüm

BİREYLEŞME İLKESİ³²

İleri sürdüğümüz amaç uğrunda, mekânın ve zamanın mahiyeti hakkında yeterince şeyler söylediğimizi sanıyoruz, fakat şu ana kadar hakkında hiçbir şey söylemediğimiz ve modern dünyanın bazı yönleri üzerine yeni bir ışık tutabilecek nitelikte olan bir başka sorunu ele alıp incelemek için, yeniden "madde" (matière) konusuna dönmemiz gerekmektedir. Skolastikler "madde"yi (materia) "bireyleşme ilkesi"ni (principium individuationis) oluşturan birşey olarak değerlendirirler; peki, bunların eşyayı, nesneleri bu tarzda ele almalarının sebebi nedir? Ayrıca bu, ne dereceye kadar haklı ve geçerli olabilir? Söz konusu edilen bu sorunu daha iyi anlamak için, dünyamızın sınırlarından kesinlikle dışarı çıkmadan, (çünkü burada, bu dünyaya göre aşkın nitelikli olan hiçbir ilkeye başvurulmamaktadır) bireylerin türle olan ilgisini kısaca ele alıp incelemek yeterlidir; şöyle ki: Bu ilgi içinde, tür (espèce) «sûret» (forme) ya da öz (essence) tarafındadır; bireyler ise, ya da daha açık olarak türün içinde bireyleri birbirinden ayıran ve onları farklı kılan şey "madde" (matière) ya da "cevher" (substance) tarafındadır.³³ Yukarıda, hem «sûret» (forme) hem de "tür" (espèce) anlamına gelen eidos kelimesi ve ayrıca "tür"ün tamamen niteliksel özelliği hakkında söylediğimiz şeyler hatırlanacak olursa, bunda şaşılacak bir şey yoktur. Fakat bu sorunun biraz daha fazla irdelenmesi ve dolayısıyla kullanılan terminolojiden, istilahlardan kaynaklanabilecek birtakım kuşkuların öncelikle ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Daha önce, "matière" kelimesinin niçin yanlış anlaşılmalara yolaçabileceğini söylemiştik; «sûret» (forme) kelimesi de

belki daha kolay bir şekilde bu tür yanlış anlaşılmalara elverişlidir, çünkü bu kelimenin günlük kullanımdaki anlamı, skolastik düşünürlerin kullandığı dildeki anlamından tamamen farklıdır. Bu anlamda, yani yukarda geometrideki "şekil"i değerlendirirken sözünü ettiğimiz anlamda, eğer Skolastik düşünürlerin terminolojisini kullanacak olursak, «sûret» (forme) değil de, "figür" (figure) terimini kullanmak gerekir; fakat bu iyice yerleşmiş kullanıma çok ters olabilir, eğer yanlış anlaşılmaktan çekiniliyorsa, ya da insan kendisinin tüm olarak anlaşılmasını istiyorsa, bu durumu hesaba katmak zorundadır. İşte bu nedenle, her ne zaman biçim «form» kelimesini, Skolastik düşünceye özel bir gönderme yapmadan kullanıyorsak, onu her zamanki alışılmış anlamında kullanıyoruz. Özellikle, bir varoluş durumunun şartları arasında bireysel olarak bu durumu belirginleştiren sadece «biçim»dir dediğimiz zaman bu böyledir. Nitekim bu anlamdaki biçim, genel bir tarzda kesinlikle mekân özelliğine bürünmüş bir kavram olarak algılanmamalıdır; bunu söylemek bile gereksizdir; çünkü ancak bizim dünyamızdadır biçim, çünkü biçim dünyamızda bir başka şartla, yani mekânla içiçe bir durumdadır; bu şart ise, yani mekân ise sadece maddî zuhur alanına aittir. Fakat o zaman da şu soru sorulmakta: Peki, bu dünyanın şartları arasında, gerçek "bireyleşme ilkesi"ni temsil eden şey, "madde" (matière) değil de ya da daha doğrusu nicelik değil de bu anlamda anlaşılan "biçim" değil midir, çünkü bireyler biçimle şartlandıkları takdirde ancak ne ise öyle olmaktadırlar? Böyle bir soruyu sormak, gerçekten skolastikler "bireyleşme ilkesi"nden söz ederlerken onların ne demek istediklerini anlamamak demektir. Onlar bununla bir varoluş durumunu bireysel durum olarak tanımlayan şeyi kastetmiyorlar; hatta bu durum onların hiçbir zaman ele almamış gözüktükleri değerlendirmeler sınıfına bağlanmaktadır. Nitekim, bu açıdan bakıldığında, bizzat türe bireysel bir nitelik olarak bakılmalıdır, çünkü bu şekilde tanımlanmış duruma göre, türün hiç bir aşkın özelliği yoktur. Hatta şunu da ilave edebili-

riz: Daha başka yerlerde açıkladığımız varoluş durumlarının geometrik tasavvuruna göre, cinslerin bütün hiyerarşisi ele alınırken şakulî olarak değil de ufkî olarak uzayan bir hiyerarşi gibi ele alınmalıdır.

"Bireyleşme İlkesi" sorununun çok sınırlı bir kapsamı vardır; ve bu sorun kısaca şu hususa indirgenebilir: Aynı cinse ait bireylerin hepsi ortaklaşa aynı tabiata katılırlar; tabiat dediğimiz şey, bizzat türdür ve o bireylerin herbirisinde, eşit şekildedir. Peki, bu tabiat ortaklığına rağmen, nasıl oluyor da bu bireyler farklı varlıklar oluyorlar ve hatta, daha iyi ifade etmek gerekirse, neden birbirlerinden ayrılmış varlıklar oluyorlar? Hiç kuşkusuz, başka ilgiler altında kendilerinde olabilecek her şeyden bağımsız olarak bireyler burada bir türe ait oldukları kadarıyla söz konusu edilmektedir, öyle ki bu soruyu, şu şekilde de formüle edebiliriz: Bizzat türün içinde bireyleri birbirinden ayrılmış varlıklar haline getirmek için, kendi özel tabiatlarına eklenen belirlenim (détermination, taayyün) hangi düzene aittir? İşte skolastikler, dünyamız hakkında yaptıkları **matéria secunda**, yani "ikinci madde" tanımına göre, "madde"ye (matière) yani aslında niceliğe bu belirlenimi atfetmektedirler; ve böylece "madde" (matière) ya da nicelik tamamen bir "farklılaşma" (séparativité) ilkesi olarak gözükmektedir. Nitekim, diyebiliriz ki, nicelik türe ilave edilen bir belirlenimdir, çünkü tür salt nitelikle ilgilidir, dolayısıyla nicelikten bağımsızdır; fakat bireylerin durumu böyle değildir, çünkü bireyler bir çok özelliklerden oluşan "birleşik" **incorporés** varlıklardır. Hazır yeri gelmişken, modernler nezdinde çok yaygın olan yanlış bir düşünceye karşıt olarak, türün hiçbir şekilde kesinlikle bir "topluluk" (collectivité) olarak algılanmaması gerektiğini büyük bir dikkatle belirtmek gerekir, çünkü "topluluk" bireylerin sadece aritmetiksel olarak bir toplamından başka bir şey değildir, yani türün tam aksine, niceliğe ait bir şeydir. «Küllî»nin ve topluluğun birbirine karıştırılması da gene, her şeyde sadece niceliği görme eğiliminin modernlerde doğurduğu bir sonuçtur. Mo-

dernlerin özel zihniyetlerinin belirgin bütün özelliklerini bu eğilimin oluşturduğuna tam olarak inanmaktayız.

Burada şimdi şu sonuca varmış oluyoruz: Bireylerde, nicelik niteliğe ne kadar üstün gelirse, bireyler, eğer deyim yerindeyse, sadece basit birey durumuna düşmeye o kadar yakın olacaklardır ve böylece birbirlerinden de o kadar çok ayrılmış olacaklardır; kuşkusuz bu, birbirlerinden farklılaşmış olacaklardır anlamında değildir, çünkü tamamen niceliksel farklılaşmanın —ki söz konusu ayrılma budur— tersine, bir de niteliksel farklılaşma vardır. Buradaki ayrılma bireyleri, kelimenin en dar anlamıyla, sadece çok sayıda "birimler" (unités) haline koyar ve onların bütününden bir niceliksel çokluk meydana getirir. Uç noktada bu bireyler, her türlü niteliksel belirlenimden yoksun olacaklarından dolayı, ancak fizikçilerin sözümona "atomları"na benzer bir şey olabilirler; işte, bu uç noktaya (la limite) gerçekten hiçbir zaman ulaşamaz ise de, modern dünyanın gittiği, yöneldiği yön böyledir. İster insanlar söz konusu olsun, ister insanların içinde yaşadıkları nesneler söz konusu olsun, gittikçe her şeyin her yerde tek biçimciliğe (uniformité) indirgenmeye çalışıldığını görebilmek için, insanın sadece etrafına şöyle bir göz atması gerekir, ve şurası son derece açıktır ki, böyle bir sonuç ancak, her türlü nitelik farkını mümkün olduğunca ortadan kaldırarak elde edilebilir. Fakat burada oldukça dikkat edilmesi gereken bir başka husus da şudur: Tuhaf bir yanılsamayla (illusion), kimileri bu "tekbiçimleştirme"yi (uniformisation) bir "birleştirme" (unification) sanmaktadırlar, oysaki gerçekte tam tersi bir durumu yansıtmaktadır; "farklılaşma"nın (séparativité) gittikçe belirginleşen bir yoğunlaşması söz konusu olduğuna göre, bu durum gayet açık gözükabilir. Üstüne basa basa söylüyoruz ki, nicelik sadece ayrabilir ve kesinlikle birleştiremez. "Madde"den (matière) kaynaklanan her şey, değişik biçimler altında, parçalar halinde olan «birimler» (unités) arasında, sadece çatışma ve uyuşmazlık meydana getirir. Ashında bu «birimler» gerçek birliğin tam zıt ucunda bulu-

nurlar ya da en azından, artık nitelikle dengesi sağlanamayan bir niceliğin bütün ağırlığıyla tam o zıt uca doğru giderler; fakat bu "tekbiçimleştirme" modern dünyanın çok önemli ve aynı zamanda yanlış yorumlanmaya çok müsait bir yönünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu konuda daha geniş bazı açıklamalar yapmamız gerekmektedir.

BİRLİĞE KARŞI TEKBEÇİMCİLİK

Eğer içinde bulunduğumuz bu zuhûr alanını, yani dünyamızı bir bütün olarak değerlendirecek olursak, diyebiliriz ki, dünyamızdaki varoluşlar, tevhid ilkesinden uzaklaştıkları ölçüde, nitelik yönünden daha çok azalmış, nicelik yönünden ise daha çok artmış olurlar. Gerçekten de bu alanın imkânlarının niceliksel bütün belirlenimlerini bireşimsel olarak (synthéiquement) içeren bir tevhid, zuhûrun öz kutbudur, oysa madde kutbu —ki diğer kutuptan uzaklaştıkça kuşkusuz bu kutba yaklaşıyoruz— unsurları arasındaki sayısal farkın başka her türlü farkın dışında içermiş olduğu belirsiz ve sayısız "atom" çokluğuyla, yani saf nicelikle temsil edilir. Tevhidin bu öz kutbundan tadrîcî olarak uzaklaşma olgusunu iki bakış açısından, yani eşzamanlılık (en simultanéité) ve art arda geliş (en succession) açılarından ele alabiliriz. Demek istiyoruz ki, bu olgu, bir yandan, zuhûr etmiş varlıkların oluşumunda bir eşzamanlılık olarak ele alınabilir; zuhûr etmiş varlıklardaki mertebeler onları meydana getiren unsurlar için ya da onlara tekabül eden kiplikler (modalités) için bir tür hiyerarşi ortaya çıkarırlar; öte yandan da, çevrimin başından ta sonuna kadar zuhûrun bütünü'nün hareketi içinde bir art arda geliş olarak ele alınabilir. Gayet tabii burada biz bu iki görüş açısından ikincisine daha özel olarak eğileceğiz. Bu açıdan her halde söz konusu alanı geometrik olarak bir üçgenle temsil edebiliriz: Üçgenin tepesi öz kutbudur, ki burası saf niteliktir, oysa ki üçgenin tabanı madde kutbudur, yani dünyamızdaki saf niceliktir, bu kutup üçgenin tabanındaki noktaların sınırsız çokluğuyla temsil edilir; oysa

bunların tam zıddında, tepeyi teşkil eden bir tek noktadır. Eğer az önce sözünü ettiğimiz tevhid ilkesinden uzaklaşmanın farklı derecelerini temsil etmek için tabana paralel çizgiler çizersek, gayet açıkça görülecektir ki, tabana yaklaşmak için tepeden ne kadar çok uzaklaşılsa niceliği sembolize eden çokluk, orada o kadar çok belirgin olacaktır. Ancak bu sembolün mümkün olduğu kadar tam ve doğru olması için, tabanın tepeden sonsuz derecede uzaklaşmış olduğunu farz etmek gerekir, önce şunun için; çünkü bu zuhûr alanı da gerçekten sonsuzdur; ikinci olarak, tabandaki noktaların çokluğu böylece azamî derece sine ulaşsın diye. Bunlardan başka, burada şunu da belirtebiliriz: Bu tabana, yani saf niceliğe zuhûr sürecinin seyri içinde asla ulaşamaz; gerçi bu süreç hiç durmaksızın daima ona doğru yol alır. Burada şunu da belirtebiliriz ki, belli bir seviyeden itibaren, tepe, yani öz kutbu, birlik, ya da saf nitelik adetâ gözden kaybolur. İşte bu durum, dünyamızın bugünkü durumuna tam olarak uygun düşmektedir.

Daha önce yukarıda dedik ki, saf nicelik içinde "birimler" (unités) kendi aralarında ancak sayısal olarak birbirinden ayrılırlar; gerçekten de bu ayrımın yapılabildiği bir başka (kategori ya da) ilgi yoktur; fakat bu durum açıkça göstermektedir ki, bu saf nicelik gerçekten ve zorunlu olarak, zuhûr etmiş her varoluşun altındadır. Burada yeri gelmişken Leibniz'in "ayırt edilemezlik ilkesi" (principe des indiscernables) dediği şeyi hatırlamak yararlı olur. Bu ilke gereğince, hiçbir yerde birbirine özdeş olan, yani her bakımdan birbirine benzeyen iki varlık olamaz. İşte bu, daha önce de başka bir yerde belirttiğimiz gibi, evrensel imkânın sınırsızlığının doğrudan bir sonucudur ki, beraberinde özel imkânlar içinde hiç bir tekrarın olmadığı sonucunu da getirir; gerçekte şu söylenebilir ki, özdeş oldukları düşünülen iki varlık asıl itibarıyla iki tane olamaz; onlar her bakımdan çakışacaklarından dolayı bir ve aynı şeydir.

Fakat öte yandan, varlıkların özdeş ya da ayırtedilemez olmamaları için, aralarında daima bir nitelik farkının olması

gerekir, yani onların belirlenimleri hiçbir zaman salt niceliksel olmamalıdır. İşte Leibniz'in hangi varlık olursa olsun, iki varlığın birbirinden ancak sayısal olarak (**solo numero**) farklı olabilecekleri doğru değildir, derken ifade etmek istediği şey budur. Bu düşünce tarzı, cisimlere uygulandığı zaman, Descartes düşüncesi gibi, "mekanikçilik" düşüncelerini çürütür. Ayrıca, Leibniz gene şöyle demektedir: Eğer varlıklar niteliksel olarak birbirlerinden farklı değillerse; "o zaman kesinlikle varlık bile olamazlar" ancak, hiçbir gerçek varlığı olmayan fakat sadece skolastiklerin **entia rationis** (akıllı varlık) dedikleri homojen mekânın ve zamanın kendi aralarında her yönden birbirine benzeyen bölümlerine benzer bir şey olurlar. Burada yeri gelmişken belirtelim ki, Leibniz'in kendisi de, mekânın ve zamanın gerçek mahiyeti hakkında yeterli bir fikre sahipmiş gibi gözüküyor, çünkü, Leibniz mekânı sadece bir "birlikte varolma düzeni" (ordre de coexistence) olarak; zamanı ise, bir "art arda geliş düzeni" (ordre de succession) olarak tanımlarken, bunları salt mantıksal açıdan ele almaktadır; sonra da onları hiçbir niteliği olmayan ve dolayısıyla hiçbir gerçek varlığı da bulunmayan homojen kaplar (contenants) durumuna indirgemektedir; böylece onların ontolojik mahiyetlerini, yani tam anlamıyla maddî varlık olan bu özel varoluş biçimini belirleyen şartlar olarak, dünyamızda zuhûr etmiş, dolayısıyla gerçekten varolmuş mekânın ve zamanın gerçek mahiyetini kesinlikle hesaba katmamaktadır.

Bütün bunlarda açıkça ortaya çıkan sonuç şudur: Tekbiçimciliğin mümkün olması için, her tür nitelikten yoksun ve sadece basit sayısal "birlikler" durumuna indirgenmiş varlıkların olması öngörülmektedir. İşte bu yüzden böyle bir tekbiçimcilik gerçekten hiçbir zaman gerçekleşemez, fakat onu gerçekleştirmek için yapılan bütün çabalar, özellikle insanî alanda, varlıkları kendi niteliklerinden tamamen soyma ve yoksun bırakma sonucunu doğurabilir; böylece onları mümkün olduğu kadar basit makinelere benzeyen bir şey durumuna getirir,

çünkü modern dünyanın tipik ürünü olan makine, şu ana kadar ulaşılabilecek en yüksek derecede niceliğin nitelik üzerindeki üstünlüğünü temsil eden şeydir; "Demokratik" ve "eşitlikçi" görüşler, toplumsal görüş açısından, tam olarak işte buna doğru yönelmektedirler; bu görüşlere göre, bütün bireyler kendi aralarında eşittir; bu görüş; bütün bireylerin ne olursa olsun, herşeye eşit şekilde yetenekli olmaları gerekirmiş gibi saçma bir varsayımı da beraberinde getirmektedir. Bu öyle bir "eşitlik" ki yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı, tabiat bunun bir örneğini sunmamaktadır, çünkü o zaman bireyler arasında tam bir benzerlikten başka bir şey olmazdı bu eşitlik. Fakat şurası gayet açıktır ki, modern dünyada tersinden en kıymetli "idealler"den birisi olan, bu sözümona "eşitlik" adına, tabiatın imkân verdiği kadarıyla bireyler kendi aralarında gerçekten benzer kılınmaya çalışılmaktadır. Bu da, her şeyden önce herkese aynı eğitimi zorla vermeye kalkışmakla yapılmaktadır. Her şeye rağmen, bireyler arasındaki yetenek farkını tamamen ortadan kaldırmak mümkün olamayacağı için, böyle bir eğitimin herkes için tamamen aynı sonuçları vermeyeceği doğaldır. Bununla birlikte şu da bir gerçektir ki, her ne kadar bu eğitim bazı insanlara sahip olmadıkları nitelikleri vermeye muktedir değilse de, buna karşılık, diğer insanlardaki orta düzeyi aşan bütün imkânları silip süpürmeye çok elverişlidir. İşte bu yüzden "eşitleştirme" (nivellement) her zaman aşağıdan yapılmaktadır ve zaten başka türlü de yapılamaz; çünkü bizzat eşitleştirme sadece aşağıya doğru yani her maddî zuhûrdan daha aşağıda bulunan saf niceliğe doğru giden bir eğilimin ifadesidir. Saf nicelik sadece en ilkel canlı varlıkların işgal ettiği maddî derecenin altında değil, fakat aynı zamanda çağdaşlarımızın "ham madde" (matière brute) diye adlandırmayı uygun gördükleri şeyin altında, fakat bununla birlikte duyularımıza gözüktüğüne göre, her tür nitelikten tamamen yoksun olmaktan uzak olan şeyin altında bulunur.

Modern Batılı zaten kendine bu tür bir eğitimi vermekle

yetinmemekte, aynı zamanda bu tür bir eğitimi, maddesel ve zihinsel bütün alışkanlıklarıyla birlikte, başkalarına da zorla benimsetmek istemektedir; bunu da, bütün dünyayı tekbiçimleştirmek amacıyla yapmaktadır; nitekim aynı zamanda sanayi ürünlerini yaymakla dünyanın, dış yönüne varıncaya kadar her şeyini tekbiçimleştirmektedir. Sadece görünüşte paradoksal olan sonuç şudur: Dünya ne kadar çok tekbiçimleşmişse, kelimenin gerçek anlamıyla, o kadar az "birleşmiş" durumdadır; ashnda bunun böyle olması çok doğaldır, çünkü dünyanın içine sürüklenmiş olduğu yön, daha önce de söylediğimiz gibi, "farklılaşma"nın (séparativité) gittikçe hızlanarak büyüdüğü bir yöndür; fakat özellikle modern olan herşeyde çok sık olarak rastlanan "parodi" özelliğinin burada da gözüktüğünü görmekteyiz. Gerçekten de bu tekbiçimleştirme doğrudan doğruya gerçek birliğin tam tersine gittiği için; —çünkü tekbiçimleştirme birliğin en uzağındaki şeyi gerçekleştirmeyi amaçlar— birliğin adetâ bir karikatürünü temsil etmektedir. Bu da, ta baştan beri belirttiğimiz gibi, analogi ilgisi nedeniyle böyledir; buna göre, bizzat birlik, saf niceliği oluşturan "birimler" içinde tersinden yansır. İşte, bizzat bu tersine değişme biraz önce bize tersine "ideal"den söz etme olanağı veriyordu. Görülüyor ki, bunu gerçekten çok özel bir anlamda anlamak gerekir; bununla birlikte, bu "ideal" kelimesinin anlamını yeniden güçlendirme gereksinimini en ufak şekilde de olsa duyuyor değiliz; bu kelime modernler nezdinde ayırım gözetmeksizin aşağı yukarı her şeyi ifade etmeye ve özellikle gerçek bir ilkenin yokluğunu maskeleyemeye yaramaktadır; ayrıca bu kelime öylesine kötüye kullanılmıştır ki sonunda tamamen anlamsız bir hale gelmiştir. Fakat burada en azından şunu belirtmeden geçemeyiz: Bizzat bu kelimenin türevine göre, az ya da çok Platon'un anladığı anlamda anlaşılınca, "idea"ya doğru, yani daha doğrusu ne kadar belirsizce algılanırsa algılandıkça, öze doğru ve niteliksele (le qualitatif) doğru belli bir eğilim göstermesi gerekir, oysa ki, burada söz konusu edilen durumda olduğu gibi, gerçekten bunun tama-

men zıddı olan bir şeyi belirtmek için kullanılmaktadır.

Sadece insan bireylerini değil, fakat aynı zamanda nesneleri de tekbiçimleştirmeye doğru bir eğilim olduğunu yukarıda söylemiştik. Eğer bu çağın insanları, dünyayı gittikçe büyüyen bir ölçüde değiştirdiklerinden dolayı övünüyorlarsa, ve gerçekten de dünyada artık her şey gittikçe "sun'î" (artificiel) oluyorsa, gerçekten dünyayı bu anlamda bir değişikliğe uğratmaktadırlar ve bütün etkinliklerini mümkün olduğu kadar salt niceliksel bir alana teksif etmektedirler. Kısacası, tamamen niceliksel bir bilim kurmak istendiğine göre, bu bilimden çıkarılan pratik uygulamaların da aynı karaktere bürünmesi kaçınılmazdır. Bu uygulamalar bir bütün olarak genellikle "sanayi" adıyla belirtilmektedir. Bu bakımdan diyebiliriz ki, modern sanayi her açıdan niceliğin üstünlüğünü temsil etmektedir; bunun nedeni de şudur: Çünkü yöntemleri ve işleyiş biçimi gereği sadece nicelik alanına ait bilgilere başvurmaktadır; çünkü kullanılmış olduğu aletler, yani tam anlamıyla söylersek, makinalar öyle ayarlanmıştır ki, niteliksiz değerlendirmeler mümkün olduğu kadar az devreye girmektedir; çünkü onları kullanan insanlar da tamamen, mekanik bir çalışma içine girmişlerdir; ve gene çünkü bu sanayinin ürettiği ürünlerde nitelik niceliğe tamamen feda edilmektedir. Bu konu üzerinde tamamlayıcı bazı açıklamalar yapmak kuşkusuz yararlı olacaktır; fakat bu açıklamalara geçmeden önce ileride yeniden ele alıp inceleyeceğimiz bir soruyu daha soracağız: Modern insanın dünya üzerinde uyguladığı eylemin, doğurduğu sonuçların değeri hakkında ne düşünülürse düşünülsün, her tür değerlendirmeden bağımsız olarak hareket edildiğinde, bu eylemin başarılı olduğu bir gerçektir ve en azından belli bir ölçüde, amaçladığı sonuçlara ulaşmaktadır; eğer bir başka çağın insanları aynı şekilde hareket etmiş olsalardı, (fakat bu varsayım tamamen "teorik"tir ve bugünün insanlarıyla o çağın insanları arasındaki zihinsel farklılıklardan dolayı gerçekten inanılacak bir tarafı yoktur), acaba aynı sonuçlar elde edilebilir miydi? Bir başka

ifadeyle, yeryüzü ortamının böyle bir eyleme elverişli ve hazır olması için, şu anda içinde bulunduğumuz çevrimsel dönemin kozmik koşullarıyla adetâ tıpatıp bir uygunluk göstermesi gerekmez miydi? Yani daha önceki çağlara göre, bu yeryüzü ortamının tabiatı içinde herhangi bir şeyin değişmiş olması gerekmez miydi? Kitabımızın bu noktasında bu değişimin mahiyetini ayrıntılarıyla açıklamak erken bir girişim olur, yani niceliğin yetkisinde olan her şeye daha çok yer veren, bir nevi niteliğin küçülmesi ve azalması gibi birşey olan bu değişimi başka türlü açıklamaya çalışmak erkendir. Fakat zamanın niteliksel belirlenimleri hakkında söylediğimiz şeyler, en azından bu tür bir değişimin mümkün olabileceğini, ayrıca, dünyanın sun'î değişikliklerin gerçekleşebilmesi için, tabii değişiklikleri de öngöreceğini anlamamıza imkân vermektedir; sun'î değişiklikler tabii değişikliklere tekabül ederler ve kozmik alanla insanî alan arasında, zamanın çevrimsel hareketi içinde sıkı bir şekilde var olan münasebet (corrélation) gereğince şöyle ya da böyle birbirlerine benzerler.

ESKİ SANATLAR VE MODERN SANAYİ

Eski sanatlarla modern sanayi arasında süregelen karşıtlık, aslında özel bir durumdur ve aynı zamanda nitelik ve nicelik görüş açıları arasındaki karşıtlığın pratik bir uygulaması gibi bir şeydir; eski sanatlarda nitelik, modern sanayide ise nicelik ağır basmaktadır. Bunu daha iyi anlayabilmek için, herşeyden önce, sanatlarla meslekler ya da "sanatçı"yla "zanaatçı" arasındaki farkın tamamen modern bir fark olduğunu belirtmek yararlı olacaktır, sanki bu fark herşeyde geleneksel anlayış yerine (kutsal şeyleri hiçe sayan) lâdinî bir anlayış yerleştiren sapma ve yozlaşmadan doğmuş gibi! Eskilere göre "sanatçı" (L'artifex) ayrım gözetmeksizin her hangi bir sanatla ya da meslekle uğraşan insandır; oysa bugün bu sözcüklerin kazandığı anlam içerisinde doğrusu o ne sanatçıdır ne de zanaatçı. (Nitekim zanaatçı sözcüğü günden güne modern dilde kaybolma eğilimindedir). Her ikisinden de ayrı bir şeydir; çünkü bu sözcüğün kullanım alanı en azından başlangıçta, oldukça derin bir alanın ilkelerine bağlanmıştı. Eğer meslekler, bir anlamda sanatları içeriyorduysa —çünkü hiçbir temel özellikle birbirlerinden ayırt edilmezlerdi— bunun nedeni gerçekten niteliksel bir mahiyet taşımalarıydı; zira hiç kimse, nerdeyse tanım olarak böyle bir durumu sanata tanımaktan kendini alıkoyamaz. Ancak, bizzat gene bu nedenle, sanat hakkında vardıkları küçültülmüş, daraltılmış sınırlı kanaat içinde, modernler sanatı bir nevi kapalı bir alan içine sokmaktadırlar. Böyle olunca da insan etkinliğinin tüm geriye kalan kısmıyla, yani onlara göre sözcüğün kazandığı çok kaba anlam içinde, "reel"i oluşturan hususlar olarak baktıkları şeylerle artık sanatın hiç bir ilgisi

kalmamaktadır. Hatta bu sanatın, her tür pratik sonuçtan, "lüks etkinliğinden" yoksun olduğunu söyleyecek kadar ileri gittiler. Hiçbir aşırılığa gitmeden söyleyecek olursak, "lüks etkinliği" deyimi de çağımızın "budalalığı" diyebileceğimiz belirlen bir özelliktir.

Her geleneksel uygarlıkta, daha önce de sık sık söylediğimiz gibi, ne olursa olsun, insanın her etkinliği temelde birtakım ilkelere türemiş olarak değerlendirilir. Özellikle bilimlerin için doğru olan bu ilke, sanatlar ve zanaatlar için de doğrudur; nitekim aralarında sıkı bir bağlantı vardır, çünkü Ortaçağın kurucuları tarafından aksiyom halinde ortaya konulan formüle göre, *ars sine scienta nihildir* (ilimsiz sanat bir hiçtir). Doğal olarak bununla geleneksel bilimi anlamak gerekir, lâdinî bilimi değil. Lâdinî bilimin uygulaması sadece modern sanayiinin doğmasını sağlamıştır. Bu ilkelere bağlılıkla, insan etkinliği adetâ "biçim değiştirmiştir" diyebiliriz; ayrıca, yalın bir dış tezahür olarak ne ise öyle olmak yerine (lâdinî görüş açısı kısaca budur) tamamlayıcı bir unsur olarak gelenekle bütünleşmiş ve etkinliği yapan kimse için geleneğe fiilen katılma vasıtası olmuştur, yani tam anlamıyla "kutsal" (*sacré*) ve "törensel" (*rituel*) bir görünüm almıştır. İşte bunun için, böyle bir uygarlıkta "her etkinlik, her uğraşı kutsal bir görevdir" (*sacerdoce*) denilebilmiştir.³⁴ Bu "kutsal görev" (*sacerdoce*) terimine, tamamen yanlış (*abusive*) olmasa bile, en azından uygun olmayan bir anlam genişliği vermekten kaçınmak için, daha ziyade şunu açıklamamız gerekmektedir: "Kutsal" (*sacré*) ile "lâdinî" (*profane*) arasında başlangıçta kesinlikle mevcut olmayan bir fark ortaya çıkarılınca, bu anlam genişliği sadece papazlık (*sacerdotale*) görevlerinde korunan bir özelliktir.

Bütünüyle insan etkinliğinin bu "kutsal" yönünü anlamak için, hatta en basit dış görünüş açısından ya da zahirî görüş açısından ele alınacak olursa, sözgelimi İslâm uygarlığı ya da Ortaçağ Hristiyan uygarlığı gibi bir uygarlığı ele alırsak, o uygarlık içinde varoluşun en olağan eylemlerinin daima "dinsel" (re-

ligieux) bir özellik taşıdıklarını görmek kadar kolay bir şey yoktur. Şöyle ki, bugün modern Batılılar için (en azından bir dini kabul etmeye razı olan modern Batılılar için) olduğu gibi, o uygarlıklarda din, bir kenarda dar ve sınırlı bir yer tutan, uygarlığın geriye kalan kısmında ise hiçbir etkisi olmayan sınırlı bir şey değildir. Aksine din, insanın bütün varoluşuna nüfuz eder, ya da daha doğrusu bu varoluşu oluşturan her şey, özellikle toplumsal yaşam, dinin alanı içinde toplanmış olarak bulunur. O kadar ki, böyle uygarlıklarda gerçekten "lâdinî" hiçbir şey olamaz; ancak, şu ya da bu nedenle geleneğin dışında olanlar için değil; ki zaten bunların durumu yalnız bir anormallik (anomalie) arz eder. Ele alınan uygarlık biçimine "din"in (religion) tam anlamıyla uygulanamadığı yerlerde, gene de geleneksel ve "kutsal" bir yasama, bir hukuk vardır, ki değişik nitelikte de olsa, tamamen aynı görevi görür. O halde bu değerlendirmeler istisnasız her geleneksel uygarlığa uygulanabilir. Fakat bundan başka bir şey daha var: Eğer zâhirî plandan (exotérisme) bâtinî plana (ésoterisme) geçerse, (bu iki terimi, bütün durumlara eşit ölçüde uygun gelmese de, burada daha çok bir uygunluk olsun diye kullanıyoruz) çok genel olarak sanatlara bağlı olan ve sanatları temel ya da "dayanak" olarak alan bir inisiyasyonun varlığını saptarız.³⁵ Öyleyse inisiyasyon alanına gerçekten bir giriş yolu sağlayabilmek için bu sanatların daha yüksek ve daha derin bir anlam taşımaya elverişli olmaları gerekir. Hiç kuşkusuz, her şeyden önce niteliksel özelliklerden ötürü böyle bir şey mümkündür.

Bunu en iyi şekilde anlamamızı sağlayacak kavram, Hint öğretisinin **swadarma** dediği kavramdır; bu kavram tamamen nitelikle ilgilidir, çünkü bu, bizzat özüne ya da tabiatına uygun ve dolayısıyla daha önce açıkladığımız anlamda, bir "düzen"e (**rita**) büyük ölçüde uygun bir etkinliğin her varlıkça yerine getirilmesi demek olan kavramdır. İşte, bizzat bu kavramla ya da daha ziyade bu kavramın yokluğuyla lâdinî ve modern anlayışın yanlışlığı net olarak açığa çıkmaktadır. Gerçekten modern

anlayışta, bir insan herhangi bir mesleği benimseyebilir ve hatta kendi isteğiyle onu değiştirebilir, sanki o meslek tamamıyla onun dışında bir şeymiş gibi; gerçekte ne ise, sanki onunla hiçbir gerçek bağı yokmuş gibi, ayrıca bir başkasını değil de bizzat kendini meydana getiren şeyle hiçbir gerçek bağı yokmuş gibi. Geleneksel anlayışta ise, tam tersine, herkes tabiatının özü itibariyle içerdiği belli yeteneklerle tabiatı gereği ilgilendiği görevi ve üstlendiği işlevi, normal olarak yerine getirmek zorundadır.³⁶ Durum böyle olunca, insan ciddi bir kargaşaya, büyük bir düzensizliğe yer vermeden bir başka işlevi yerine getiremez; bu da üyesi bulunduğu toplumsal kuruluşun bütünü üzerinde yan etki yapar, zarar verir. Dahası var: Eğer böyle bir kargaşa genelleşecek olsa, bizzat kozmik çevreye etki edecek hale gelir; çünkü bütün nesneler kendi aralarında çok sıkı bağlarla bağlıdır. Bu son noktada —ki uygulamasını şimdiki çağın çeşitli durumlarında hâlâ bulabilmektedir— şimdilik daha fazla durmadan, yukarda söylediklerimizi şöyle özetleyebiliriz: Geleneksel anlayışta insanların etkinliklerini temel nitelikleri belirler; lâdinî anlayışta ise, aksine bu nitelikler artık hesaba bile katılmazlar, çünkü artık bireyler sadece, tamamen birer sayısal ve değiştirilemeyen "birimler" (unités) olarak değerlendirilmektedir. Bu son durum ise, mantıksal olarak sadece "mekanik" bir etkinlik yapılması sonucuna götürebilir ki bu etkinlikte gerçekten insani hiçbir şey artık varlığını sürdürmez. İşte günümüz hakkında saptayabileceğimiz tek hüküm budur. Tam anlamıyla sanayi denilen şeyi meydana getiren ve sadece lâdinî sapmanın bir ürünü olan, modernlerin bu "mekanik" sanatları inisiyatik nitelikte hiçbir imkân sunamaz ve hatta maneviyatın gelişmesine sadece engel teşkil eder. Daha doğrusu, zaten o sanatlar, sözcüğe geleneksel anlamının kazandırdığı değeri korumak istersek, otantik sanatlar olarak değerlendirilemezler.

Eğer sanat insanın kendi tabiatının bir tezahürü ve bir açılımı olarak bizzat insanın herhangi bir yönü ise, insiyasyona

bir temel teşkil edebileceğini ve hatta çoğu genel durumlarda bu amaca ulaşmak için en iyi yol olduğunu anlamak kolaydır. Gerçekten, eğer inisiyasyon özü itibariyle insan bireyinin imkânlarını aşma amacı taşıyorsa, hiç kuşku yok ki, hareket noktası olarak bu bireyi, nasılsa o şekilde, olduğu gibi ele alacaktır; yani adeta onu yüce yönüyle ele alacak, daha açıkçası bireydeki nitelikler üzerine dayanacaktır. İşte inisiyatif yolların çok çeşitli oluşu, yani bireysel mizaçların farklılığına uygun şekilde, kısaca "dayanak" olarak kullanılan vasıtaların çok çeşitli oluşu buradan kaynaklanmaktadır. Nitekim bu farklılıklar zaman geçtikçe daha az devreye girer; dolayısıyla insan, kendi yolunda daha fazla ilerler ve herkes için aynı olan amaca böylece daha fazla yaklaşır. Bu şekilde kullanılan vasıtalar, eğer onları kullanan insanların bizzat tabiatlarına gerçekten uygun düşerse, ancak etkili olabilirler. Ayrıca, en kolaydan en zora, en dıştan en içe doğru hareket etme zorunluluğu olduğu için, o insanları bu etkinlik içinde ele almak normaldir. İşte bu tabiat dışta bu etkinlikle tezahür eder. Fakat şu bir gerçektir ki, bu etkinlik ancak gerçekten iç tabiatı dile getirirse böyle bir işlev görebilir. O halde burada, sözcüğün inisiyatif anlamıyla, gerçek bir "nitelik" sorunu vardır. Ayrıca, normal durumlarda, bu "nitelik" bizzat sanatın icra edilmesi için de gerekli olmaktadır. Aynı zamanda bu, inisiyatif eğitimle ya da daha genel bir ifadeyle, geleneksel eğitimle lâdinî eğitim arasındaki temel farkı da belirtmektedir: Basit olarak dışarıdan "öğrenilmiş" bilginin burada hiçbir değeri yoktur, bu şekilde birbiri üstüne yığılmış kavramların miktarı ne olursa olsun (çünkü burada da, nicelik özelliği lâdinî "bilgi" içinde net olarak gözükmemektedir; oysa söz konusu olan, insanın kendinde taşıdığı gizli imkânları "uyan-dırmak"tır. (Ve aslında Platon'un "anımsama" (réminiscence) teorisinin gerçek anlamı da budur³⁷.

Bu son değerlendirmelerle, inisiyasyonun, sanatı "dayanak" olarak aynı zamanda ve adetâ tersinden, bu sanatın icrasında nasıl yansıyacağını da kolayca anlayabiliriz. Gerçekten

insan, birtakım gizli imkânları tam anlamıyla gerçekleştirdiğinden —ki insanın meslekî etkinliği sadece bir dışavurumdur— ve her etkinliğin temel ilkesi olan etkin bilgiye böylece sahip olduğundan, önceleri sadece kendi tabiatının tamamen "fitri" (instinctive) bir sonucu olan şeyi, o andan itibaren bilinçli olarak yerine getirecektir. Ve böylece, her ne kadar inisiyatiflik bilgi o insan için sanattan doğmuş olsa da, bu kez sanat o bilgiden ayrılmaz duruma gelecektir. O zaman zâhirle bâtın, dışla iç arasında mükemmel bir uyum olacaktır; ayrıca, ortaya çıkan eser, sadece her hangi bir düzeydeki ve şöyle ya da böyle üstün-körü bir tarzda bir ifade değil, fakat onu algılamış, kavramış ve gerçekleştirmiş bir kişinin gerçekten tam bir ifadesi olacaktır, ki bu da sözcüğün gerçek anlamıyla "şaheser"i ortaya çıkarcaktır.

İşte böylece gerçek sanatın modern sanayiden ne kadar uzak olduğu kolaylıkla görünmektedir, öyle ki bunlar adetâ iki zıt şeydir ve maalesef "niceliğin egemenliği" içinde "kalkınma", "ilerleme" taraftarlarının dediği gibi, sanatın "maziye ait bir şey" olduğu ne kadar doğrudur. Kalkınma taraftarları bu durumdan çok memnundurlar. İşçinin, sanayide çalıştığı işe, kendinden katabileceği hiçbir şey yoktur; eğer işçi işine kendinden en ufak bir şey katmaya yeltenecek olsa, onu derhal engellemek için büyük titizlik gösterirlerdi. Fakat bu bile imkânsızdır, çünkü işçinin bütün etkinliği, sadece bir makinayı çalıştırıp hareket ettirmekten ibarettir. Nitekim "formasyonu" gereği ya da daha doğrusu aldığı meslekî formasyon eksikliği gereği inisiyatiften tamamen mahrum bırakılmıştır. Bu da eskinin çiraklığına bir antitez olarak düşünülebilir; amaç olarak da, sadece birtakım "mekanik" hareketleri yapmayı öğrenme amacı taşır; işçi onları hep aynı tarzda yapar ve sebebini anlamak için kesinlikle çaba göstermez; sonuçla ilgilenmez, çünkü gerçekte eşyayı üretecek olan kendisi değil, makinadır; Makinanın kölesi olan insan, kısa bir süre sonra, kendisi de makina

olur çıkar. Artık işinin gerçekten insanî hiçbir yanı kalmaz; çünkü tam anlamıyla insan tabiatını meydana getiren niteliklerin hiçbirinin kullanılmasına olanak vermez.³⁸ Bütün bunlar sonuçta, bugünün diliyle "seri" üretim denilen şeye yol açmaktadır. Seri üretimin amacı da, mümkün olduğu kadar çok sayıda ve mümkün olduğu kadar aralarında benzerlik olan eşya üretmektir sadece. Üretilen bu eşya aynı şekilde hepsi birbirine benzer kabul edilen insanların kullanımına tahsis edilmiştir. İşte, yukarıda da belirttiğimiz gibi, niceliğin zaferi burada yatmaktadır. Ayrıca tekbiçimciliğin zaferi de burada yatmaktadır. Basit sayısal "birimler"e indirgenmiş bu insanlar, —evlere diyemeyeceğiz, çünkü "ev" sözcüğü hiç uygun düşmemektedir— bölümleri aynı modele göre çizilmiş ve "seri halde" üretilmiş, hemen hemen aynı eşyayla döşenmiş "arı kovanları"na yerleştirilmek istenmektedir. Ayrıca, bu işlem, insanların yaşayacakları ortamdan bütün nitelik farklarını ortadan kaldıracak tarzda yapılmaktadır. Bu konuda hiç de mübalağa yapmadığımızı anlamak için, kimi çağdaş mimarların projelerini incelemek yeterlidir. Bizzat bu mimarlar o konutları "iskan makinaları" diye nitelemektedirler. Peki bütün bunlarda, eski inşaat ustalarının geleneksel sanat ve bilimleri, ayrıca normal uygarlıklarda siteler ve binalar kurmaya yönelik olan alışılmış belirli kurallar ne olmuştur? Bu konuda daha fazla durmak yatarsız olur, çünkü o uygarlıkları modern uygarlıktan ayıran büyük farkı görmemek için kör olmak gerekir. Bu farkın ne denli büyük olduğunu kabul etme konusunda herkes hemfikir olacaktır kuşkusuz. Ancak bugünkü insanların büyük çoğunluğunun bir "ilerleme", bir "kalkınma" gibi gördüğü şey, bize, tam aksine kesinlikle çok büyük bir gerileme ve bir düşüş olarak gözükmektedir; çünkü bunlar açıkça, modern insanlığı saf niceliğin hüküm sürdüğü "en aşağılara" doğru sürükleyen, kuşkusuz hızlandırılmış bir düşüş hareketinin sonuçlarıdır sadece.

ANONİMLİĞİN ÇİFT ANLAMI

Meslekler hakkındaki geleneksel anlayış konusundaki sanatlar hakkındaki görüş de aynıdır— belirtmemiz gereken bir başka önemli sorun daha var. Şöyle ki: Geleneksel sanat eserleri, örneğin Ortaçağ sanat eserleri, genellikle anonimdir, yani onları kimin yaptığı belli değildir. Modern "bireyciliğin" bir sonucu olarak, sadece şu son zamanlarda, tarihte geçen bazı ünlü isimlere bilinen şaheserleri mal etmeye çalışılmıştır, gerçi bu "mal etmeler" çoğu zaman çok farazîdir. Bu anonimlik, yani adını zikretmeme olayı, modern sanatçıların herşeyden önce ısrarlı bir şekilde kendi kişiliklerini ileri sürüp tanıtmak çabasının tam zıddı olan bir olgudur. Öte yandan yüzeysel bir gözlemci, şimdiki sanayi ürünlerinin de, kesinlikle "sanat eserleri" niteliği taşımamalarına rağmen, aynı şekilde onların anonim özelliğiyle bunun mukayese edilebileceğini düşünebilir; fakat hakikat tamamen başkadır, çünkü her ne kadar iki durumda da anonimlik varsa da, tamamen zıt sebeplerden ötürü vardır; daha başka pek çok şeyin tersine çevrilmiş analogi gereği, hem üst hem alt yönde ele alınabileceği gibi, anonimlik de böyle her iki yönde ele alınabilir: Böylece, örneğin, geleneksel bir toplumsal kuruluştaki bir varlık iki şekilde kastların dışında olabilir: İster kastların üstünde olduğu için olsun (**ativarna**), ister kastların altında olduğu için olsun (**avarna**); ayrıca şu bir gerçektir ki, bunlar iki aşırı zıt uçtur. Benzeri bir tarzda, modernler arasında kendilerini her tür dinin dışında gibi görenler, bütün geleneklerin ilkesel birliğine nüfuz etmiş ve bu nedenle her hangi bir geleneksel şekle bağlanmamış olan insanların tam karşıt ucunda yer alırlar³⁹. Normal ve adetâ "vasat"

(moyenne) insanlığın şartlarına göre, kimileri beride, kimileri ötededir; diyebiliriz ki, kimileri "insan-altı" bir alanın içine düşmüşlerdir, oysaki kimileri "insan-üstü" bir alana yükselmişlerdir. Demek oluyor ki, anonimlik hem "insan-altı" alanı hem de "insan-üstü" alanı birlikte niteleyebilir: İşte modern anonimlik birinci durumu, yani insan-altı olan durumu temsil etmektedir; bu alan kalabalıkların ya da bugün anlaşıldığı anlamda "kitleler"in alanıdır (tamamen nicelik ifade eden bu "kitle" kelimesi gerçekten de çok anlamlıdır); ikinci durum ise, yani insan-üstü alan, sanat eserlerini ilgilendiren alan da dahil, değişik uygulamaları içinde geleneksel anonimlik durumunu temsil eder.

Bunu tam olarak anlayabilmek için, bütün geleneklerde ortak olan öğretisel ilkelere başvurmak yeterlidir. Şöyle ki; birey üstü bir duruma ulaşmış olan varlık, sadece bu yüzden, bireyliğin sınırlayıcı bütün durumlarından kurtulur; yani bireyliğin bireylik olarak öz (essence) ve madde (substance)sini oluşturan "isim ve biçim" (**nama-rupa**) belirlenimlerinin ötesine geçer; böylece tam anlamıyla "anonim" olur, çünkü artık ondaki "ben" (le moi) "O"nun (Le Soi) önünde tamamen silinmiştir.⁴⁰ Böyle bir duruma fiilen ulaşmayanlar en azından, imkânları ve kapasiteleri elverdiği ölçüde, o duruma ulaşmak için çaba sarfetmelidirler; böylece, onların bulunacağı etkinlikler, gene aynı ölçüde bu anonimliği taklit etme zorunda kalacaktır; ayrıca bu anonimliğe adetâ katılmak zorunda kalacaktır da diyebiliriz; nitekim, bu durum ileride gelecek manevî/ruhanî bir gelişim için "dayanak" teşkil edecektir. Bu durum, ister Hristiyanlık ister Budizm söz konusu olsun, özellikle manastır kuruluşlarında bariz olarak gözükmemektedir; anonimliğin "uygulanması" diyebileceğimiz şey, derin anlamı çoğu kez unutulmuş da olsa, her zaman için bu kuruluşlarda bulunur. Fakat bu anonimliğin toplumsal düzendeki yansımasının sadece bu özel durumla sınırlı olduğunu sanmak yanlış olur; çünkü bu durum "kutsal" (sacré) olanla "lâdinî" (profane) olan arasında bir ay-

rım yapma alışkanlığıyla aldanmak demek olur. Bir kez daha söyleyelim ki, tam anlamıyla geleneksel toplumlarda böyle bir ayırım yoktur ve hatta böyle bir ayırımın hiçbir anlamı yoktur. Bu tür toplumlarda insan etkinliğinin bütünüyle büründüğü "dinî" (rituel) özellik hakkında söylediğimiz şeyler bunu yeterince açıklamaktadır. Ayrıca özellikle meslekler ve sanatlarla ilgili olarak, gördük ki böyle toplumlarda bu özellik "kutsal görev" (sacerdoce) konusunda ifade ettiğimize inandığımız şeyin aynısı gibidir. O halde bu tür toplumlarda anonimliğin bir kural olmasında şaşılacak bir şey yoktur, çünkü anonim olmak "düzen"e tam uyum sağlamak demektir, ki sanatçı/zanaatçı (artifex) yaptığı her şeyde mümkün olan en güzel şekilde bunu gerçekleştirmek zorundadır.

Burada bir itiraz ileri sürülebilir: Madem ki her hangi bir sanatı icra eden insanın kendi tabiatına o sanatın uygun olması gerekir, öyleyse, daha önce de gördüğümüz gibi, ortaya konulan eser zorunlu olarak bu tabiatı yansıtacaktır; ayrıca bu yanıma işi ortaya konulan esere tam uygun olursa, o esere, kendi türü içinde, kusursuz, mükemmel bir eser gibi, ya da bir "şaheser" gibi bakılacaktır. Buna göre, söz konusu tabiat bireyselliğinin, yani "isim"le belirlenen şeyin temel görünümüdür; peki burada anonimliğin tam tersine doğru giden bir şey yok mudur? Böyle bir soruya cevap vermek için, her şeyden önce şunun belirtmemiz gerekir: **Moksha** ve **Nirvana** kavramları gibi kavramlar hakkında Batı'da yapılan bütün yanlış yorumlara rağmen, "ben"in "fenâ" bulması (extinction) hiçbir şekilde ve kesinlikle bir hiç olması (annihilation) değildir, tam aksine "fenâ", varlığın imkânlarının "yüceltilmesi" (sublimation) gibi bir şeydir; (bu arada şunu da belirtelim ki, bunsuz "öldükten sonra diriliş" (résurrection) düşüncesinin bile hiçbir anlamı olamaz). Kuşkusuz salt bireysel insan durumunda bulunan sanatçı/zanaatçı (artifex) ancak böyle bir "yüceltme"ye doğru gidebilir, fakat anonimliği koruma olgusu o sanatçı için bu "biçim değiştirici" (transformante) yönelişin kesinlikle bir göstergesi olacak-

tir; öte yandan, diyebiliriz ki, bizzat topluma göre, sanatçı/ zanaatçı (artifex) eserini "falan kişi" olarak, değil, fakat belli bir "işlevi" yerine getiren biri olarak ortaya koyar; bu işlev "mekanik" bir işlev olmayıp tamamen "organik" nitelikte bir işlevdir, (bu işlev modern sanayi ile bu tür bir iş arasındaki temel farkı çok iyi belirtmektedir. Sanatçı bu işleyle mümkün olduğu kadar özdeş olmak zorundadır; dolayısıyla bu özdeşlik aynı zamanda sanatçının "manevî disiplin" ve "zühd" vasıtası olarak, geleneksel topluma fiilen katıldığını gösterir; çünkü sanatçı mesleğini icra etmekle kendi geleneksel toplumuna tam anlamıyla katılmış olur ve o toplumda kendi tabiatına tam anlamıyla uygun yeri işgal etmiş olur. Böylece olaylara nereden bakılırsa bakılsın, anonimlik normal olarak adetâ her yerde gerekli olur. Ve hatta, ilke olarak anonimliğin kapsamına giren herşey fiilen gerçekleşemese bile, en azından nisbî bir anonimliğin olması zorunlu olacaktır; bunu şu anlamda söylüyoruz; özellikle sanat üzerine temellenmiş bir inisiyasyonun olduğu yerde, "dindışı" (profane) "görünüşteki" bireysellik, yani "falan ya da falan oğlu falan" (nama-gotra) olarak belirtilen bireysellik o sanatın icrasıyla ilgili her şeyde gözden kaybolacaktır.⁴¹

Eğer şimdi öbür uca, yani modern sanayinin temsil ettiği uca geçecek olursak, burada da işçinin anonim olduğunu görürüz, çünkü işçinin ürettiği mal/şey işçiye ait hiçbir şey ifade etmemektedir; ve hatta gerçek olarak onun eseri de değildir; çünkü o malın üretiminde işçinin oynadığı rol tamamen "mekanik" bir roldür. Kısacası işçinin, işçi olarak gerçekten bir "ismi" yoktur, çünkü işçi yaptığı işte, kendi niteliklerini yansıtamayan sadece basit bir sayısal "birim"dir, dolayısıyla ona eşdeğer olan başka herhangi bir "birim" yani herhangi bir işçi tarafından rahatlıkla yeri doldurulabilir ve yapılan bu iş sonucu ortaya çıkan üretimde hiçbir değişiklik olmaz.⁴² Görülüyor ki, daha önce de söylediğimiz gibi, bu işçinin yaptığı işin tam anlamıyla insanî hiçbir yönü yoktur; fakat, "insan-üstü" bir şeyi dile getirmek ya da en azından yansıtmak şöyle dursun, tam tersine "in-

san-altı" bir alana indirgenmiş durumdadır ve hatta bu insan-altı alanın en alt derecesine doğru gitmektedir, yani zuhûr etmiş dünyada gerçekleştirilmesi mümkün olduğu kadarıyla tamamen niceliksel bir kipliğe (modalité) doğru gitmektedir. İşçinin bu "mekanik" hareketi ancak özel bir durumu yansıtır. (Gerçekten de bugünkü durumda tespit edebileceğimiz en tipik bir durumdur bu, çünkü modern sanayi modern düşüncelerin en iyi şekilde ifade edilebildiği biricik alandır). Çağdaşlarımız, bütün insanlığa hayatın her anında ve her durumunda bu garip "ideal"i benimsetmeye çalışmaktadır. İşte burada "eşitlikçi" denilen eğilimin ya da bir başka ifadeyle tekbiçimcilik eğiliminin kaçınılmaz bir sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu eğilim bireylerin, eşitliği en alt derecede gerçekleştiren, sadece basit sayısal "birimler" olarak ele alınmasını istemektedir, çünkü eşitliğin "en son noktada", yani tamamen ulaşılamasa da, (çünkü, daha önce de gördüğümüz gibi, eşitlik zuhûr etmiş her varlığın bizzat şartlarına zıttır) en azından bugünkü dünyanın sonunu belirleyecek olan "duruş noktası"na ulaşıncaya kadar gittikçe ve sürekli olarak ona yaklaşılmamasının mümkün olabileceği biricik yön bu yöndür.

Eğer böyle durumlarda bireyin ne olduğunu kendi kendimize soracak olursak, günümüzdeki bireyde nicelik nitelik üzerine üstün geldiği için, eğer deyim yerindeyse, bireyin sadece maddesel (substantiel) bir görüntüye; yani Hint öğretisinin "**rupa**" diye adlandırdığı görüntüye indirgenmiş olduğunu görürüz. (Ve gerçekten de birey, bütün varlığını kaybetmeden, kesinlikle biçimini kaybedemez; biçim bireyi olduğu gibi tanımlayan şeydir). Bu şu anlama gelir: Bu durumda birey artık, günlük dilde "ruhsuz bir vücut" denilebilen şeyden daha başka bir şey değildir; tabii ki, bu deymi gerçek anlamıyla kullanıyoruz. Böylece bir bireyde, gerçekten de, nitelik ya da öz yönü neredeyse tamamen kaybolmuş durumdadır (nerdeyse, diyoruz çünkü, limite, son sınıra hiçbir zaman gerçekten ulaşamaz). Ayrıca, bu yön "**nâma**" diye belirtilen yön olduğu için, bu bireyin

gerçekten salt kendine özgü olabilecek bir "ismi" de artık yoktur, çünkü o birey bu ismin ifade edebileceği niteliklerden boşalmış gibidir; dolayısıyla artık bu birey gerçekten "anonim"dir, fakat bu sözcüğün alt anlamıyla. İşte bireyin, üyesi olduğu ve içinde kaybolduğu "kitle"nin anonimliği de buradadır; bu "kitle" birbirine benzeyen bireylerin bir toplamıdır sadece, burada bireyler salt birer basit ve sayısal bir yığın aritmetik "birimler" olarak değerlendirilirler. Böyle "birimler" pekâlâ sayılabilirler; oluşturdukları topluluğu sayısal olarak hesaplarlar; ve tanım olarak bu topluluk da bizzat bir niceliktir; fakat bu birliklerden hiçbirine ötekilerden niteliksel bir farkla ayrıldığını gösteren herhangi bir adlandırma kesinlikle verilmez.

Yukarıda bireyin "kitle" içinde kaybolduğunu, ya da en azından kitle içinde kaybolma eğiliminde olduğunu söylemiş-tik. Niceliksel "çokluk" içindeki bu "karışım" (confusion), tersinden, ilkesel birlik içindeki "birleşim"e (fusion) tekabül eder. İlkesel birlik içinde, varlık "biçim değiştirmiş" imkânlarının tam bütünlüğüne sahip olur, öyle ki niteliksel anlamda anlaşılan farkın (distinction) orada en yüce derecesine ulaştığını ve aynı zamanda her türlü ayrılığın (séparation) kaybolduğunu söyleyebiliriz.⁴³ Saf nicelik içinde ise, tam aksine ayrılık maksimum derecededir, çünkü "farklılaşma" (séparativité) ilkesi de bizzat orada yatmaktadır; nitekim, varlık ne kadar çok farklılaşmışsa ve ne kadar çok kendi içine kapanmışsa, imkânları da o kadar çok sınırlanmıştır, yani o varlığın temel görünümü de o kadar az nitelik içerir; fakat aynı zamanda, "kitle"nin içinde niteliksel olarak daha az belirgin olacağından, gerçekten kitlenin içine karışıp gitme eğiliminde olacaktır. Kullandığımız bu "karışım" (confusion) sözcüğü, burada çok uygun düştü; çünkü bu sözcük "kaos" içinde bulunan potansiyel farksızlığı (indistinction potentielle) çağrıştırmaktadır; ve gerçekten de söz konusu olan budur; çünkü birey kendini sadece maddesel görünümüne yani skolastiklerin "biçimsiz madde" (matière sans forme) dedikleri şeye indirgeme eğilimindedir, ki bu noktada her şey güç

halindedir ve hiç bir şey eylem halinde değildir; öyle ki nihai son, eğer ona ulaşılabilseydi, bireysellik içinde pozitif realite namına ne varsa hepsinin gerçekten çözülüşü (dissolution) demek olurdu; ayrıca, birbiri arasında mevcut olan bu aşırı zıtlıktan ötürü, tekbiçimlilik (uniformité) içindeki varlıkların bu karışımı (confusion) birlik içindeki "birleşim"lerinin (fusion) uğursuz ve "şeytanî" bir parodisi olarak gözükür.

İSTATİKLERİN ALDATMACASI

Şimdi de, modernlerin anladığı gibi, tam anlamıyla "bilimsel" görüş açısının değerlendirilmesine geçelim. Bu görüş açısı herşeyden önce, akla ne geliyorsa her şeyi niceliğe indirgediğini ve niceliğe indirgenemeyen hiçbir şeyi hesaba katmayacağını ve hatta, adetâ ona mevcut değilmiş gibi bakacağını iddia etmekle belirginleşmektedir.

Günümüzde insanlar, "sayılamayan" yani tamamen niceliksel ifadelerle açıklanamayan her şeyin salt bu yüzden "bilimsel" değerden yoksun olduğunu düşünecek ve bunu söyleyecek kadar ileri gittiler. Bu iddia kelimenin alışılmış anlamıyla, sadece "fiziğe" uygulanmıyor, fakat aynı zamanda günümüzde "resmen" kabul edilmiş bilimlerin tümüne uygulanmakta, ayrıca daha önce gördüğümüz gibi, psikoloji alanına kadar da yönelmektedir. Bu terimin tam anlamının gerçekten özle ilgili herşeyin kaybedilmesi anlamına geldiğini ve böyle bir bilimin etki alanına giren "kırıntı"nın (résidu), ne olursa olsun, gerçekte hiçbir şeyi tam olarak açıklayamayacağını bu kitabın daha önceki bölümlerinde yeterince açıkladık; fakat bu biçimin oldukça karakteristik bir yönü üzerinde biraz daha duracağız; çünkü bu yön basit sayısal değerlendirmelerden çıkarılması mümkün olan şeyler hakkında bu bilimin ne kadar yanıldığını çok net bir şekilde göstermektedir. Zaten bu, bir önceki bölümde ortaya koyduğumuz şeylerle doğrudan bağlantılıdır.

Gerçekten de, hem "tabii" alanda hem de insanî alanda uygulanan bu tekbiçimlilik eğilimi, birbirine tamamen özdeş fenomenlerin tekrarlarının mevcut olduğu fikrini kabul ettirme-

ye, hatta bunu adetâ bir ilke olarak (daha doğrusu sahte ilke dememiz gerekirdi) yerleştirmeye çalışmaktadır. Fakat bu, "ayırt edilemezlik ilkesi" (principe des indiscernalde) gereğince gerçekte sadece saf ve tam bir imkânsızlıktır. Bu fikir özellikle, "aynı sebepler her zaman aynı sonuçları doğurur" iddiasıyla ifade edilmektedir; bu ise, bu şekilde dile getirilmiş olmakla zaten tamamen saçma bir şeydir, çünkü, gerçekte art arda gelen bir zuhûr düzeni içinde hiçbir zaman ne aynı sebepler olur ne de aynı sonuçlar; ve hatta, genel olarak "tarih tekerrür eder" diyecek kadar ileri gidilmiyor mu? Oysa hakikat şu ki, sadece benzer dönemler ve benzer olaylar arasında birtakım analogik uygunluklar vardır. Belki şöyle demek daha uygun olabilir: Belli ilgiler içinde kendi aralarında birbirine benzer olan sebepler aynı şekilde gene aynı ilgiler içinde benzer sonuçları doğurur. Fakat eğer deyim yerindeyse kısmî bir özdeşlik gibi bir şey olan bu benzerlikler yanında, her zaman için ve zorunlu olarak, farklılıklar da mevcuttur; çünkü, varsayım olarak, birbirinden farklı iki şey söz konusudur, tek ve aynı şey değil. Şu bir gerçektir ki, bu farklılıklar niteliksel farklar oldukları için, zuhûrun daha aşağı bir derecesine ait olan şeylerden daha küçüktür; ve dolayısıyla, benzerlikler aynı ölçüde çoğalır, öyle ki, bazı durumlarda, yüzeysel ve eksik bir gözlem bu tür bir özdeşliğin olduğu izlenimini de verebilir. Fakat gerçekte farklar hiçbir zaman bütünüyle ortadan kaldırılamaz, öyle olmasa her tür zuhûrun altında dururdu. Ayrıca, durmadan değişen zaman ve yer şartlarının ve durumlarının etkisinden doğan farklılıklardan başka farklılıklar olmasa bile, bunlar dahi tamamen önemsiz farklılıklar olamaz. Bununla birlikte, şu da bir gerçektir ki, bunu daha iyi anlamak için, gerçek mekânın ve zamanın modernlerin düşüncelerine tamamen karşıt olarak, sadece birer homojen kap, ayrıca saf ve basit nicelik kipleri olmadığını, fakat tam aksine, zaman ve mekân belirlenimlerinin de niteliksel bir yönü olduğunu hesaba katmak gerekir. Ne olursa olsun, farkları önemsiz görerek, ve adeta onları görmeyi reddederek,

"tam ve kesin" (exact) bir bilim kurulacağı nasıl iddia edilebilir, diye insan kendine sormadan edemiyor. Gerçekte ve kesinlikle, ancak saf matematik "kesin" (exactes) olabilir, çünkü matematik gerçekten de nicelik alanıyla ilgili olmaktadır; ve modern bilimin geriye kalan kısmının tamamı, bu koşullar içinde, ancak bir yığın kaba tahminlerdir ve ancak böyle olabilir ve bu sadece, gözlem ve ölçü vasıtalarının kaçınılmaz olarak doğurduğu kusurları herkesin kabul etmek zorunda kaldığı, uygulamalarda değil, fakat aynı zamanda teorik bakış açısından da böyledir. "Klasik" mekanğin aşağı yukarı temelini oluşturan gerçekleşmesi mümkün olmayan varsayımlar, burada bir yığın karakteristik örnek teşkil edebilirler.⁴⁴ Bütün modern fiziğin temelini de bizzat bu mekanik teşkil etmektedir.

"Tekrar" üzerine bir bilim kurma fikri âdeta niceliksel özellikle bir başka yanılgıyı daha açığa vurmaktadır, ki bu da sadece çok sayıda olaylar yığınının bir teoriye "kanıt" olarak kullanılabileceğini düşünme yanılgısıdır; şu bir gerçektir ki, yeter ki azıcık düşünölsün, aynı cinsten olaylar her zaman için belirsiz ve sınırsız bir çokluk halindedir, öyle ki aynı olayların genellikle pek çok farklı teorilerle tamamen uyuştukları gerçeğini bir yana koyarsak, hiçbir zaman onların hepsini saptamak mümkün olmaz. Daha çok sayıdaki olayların saptanması da en azından teoriye bir "olasılık" verir denilecektir; fakat bu, bu tarzda hiçbir zaman kesin sonuca varılamayacağını, dolayısıyla de elde edilen sonuçların hiçbir zaman "kesin" olamayacağını kabul etmek demektir ve aynı zamanda bu, modern bilimin tamamen "ampirik" özelliğini de itiraf etmektir; bununla birlikte modern bilim taraftarları tuhaf bir ironiyle, eskilerin bilgilerini "ampirizm"le, deneycilikle suçlamaktan büyük zevk almaktadırlar; oysa ki gerçek bunun tam tersidir; çünkü gerçek mahiyetini kesinlikle bilmedikleri eski bilgiler ilkelerden yola çıkıyordu, deneysel saptayımından değil! Öyle ki, lâdinî (profane) bilim geleneksel bilimin tamamen tersine kurulmuştur diyebiliriz. Dahası, zaten kendisi yetersiz olan deneycilik, modern bilimin de-

neyciliği olarak da tam ve eksiksiz olmaktan uzaktır; çünkü modern bilim deneysel verilerin önemli bir kısmını önemsiz örmekte ya da dışlamaktadır, özellikle tam anlamıyla niteliksel bir özellik arz edenlerini. Tıpkı her tecrübe gibi, algılanabilen (sensible) tecrübe de hiçbir zaman saf niceliğin konusu olamaz; ayrıca, saf niceliğe ne kadar yaklaşırsa, tespit edilip, açıklan-
dığı iddia edilen realiteden de o kadar uzaklaşılır. Nitekim, en son teorilerin bu realiteyle en az ilgisi olan teoriler olduğunu görmek gerçekten de zor değildir; ayrıca, bu son teoriler çok kolay bir şekilde bu realitenin yerine birtakım "itibarî modeller"i (conventions) koymaktadır; bu modeller bütünüyle keyfiliklerdir, diyemeyiz (çünkü böyle bir şeyin olması imkânsızdır, herhangi bir model kurmak için, o modeli kurmayı gerektirecek herhangi bir sebebin olması mutlaka gereklidir). Fakat en azından, olduğu kadar keyfiliklerdir, diyebiliriz; yani eşyanın gerçek tabiatı içinde onların adeta en küçük bir temeli yoktur.

Yukarıda modern bilimin, tamamen niceliksel bir bilim olmak isteyişinden dolayı, özel olaylar arasındaki farkları hatta bu farkların çok belirgin olduğu durumlarda bile hesaba katmayı reddettiğini söylemiştik; doğal olarak bu durumlar nitelik öğelerinin nicelik öğeleri üzerinde büyük bir üstünlük sağladığı durumlardır. İşte özellikle buralarda realitenin önemli bir kısmının modern bilimin gözünden kaçtığını söyleyebiliriz; ve ayrıca, her şeye rağmen, —çünkü modern bilimin büyük hatasının tam inkârdan başka bir anlamı olamaz— modern bilimin yakalayabileceği hakikatin kısmî ve alt yönünün de, o andan itibaren neredeyse bir hiçe indirgendiğini söyleyebiliriz; özellikle insanî alandaki olayları değerlendirmeye başlayınca durum böyle olmaktadır, çünkü bu olaylar, modern bilimin kendi alanı içine dahil ettiği olayların hepsinden daha çok nitelikle ilgilidir; böyle olmakla birlikte, modern bilim bu olayları da tamamen ötekileri gibi, sadece "işlenmiş madde"yle (matière organisée) değil de, fakat aynı zamanda "ham madde"yle de

(matière brute) ilgili gördüğü olaylar gibi ele almaktadır; çünkü modern bilimin esasında en farklı nesnelere bile hep aynı şekilde uyguladığı yalnızca bir yöntemi vardır; bunun nedeni de şudur: Modern bilim, gene onun özel bakış açısı nedeniyle, olaylar arasındaki özle ilgili, temel farkları görmekten acizdir. Bu yüzden, ister tarih, ister "sosyoloji", "psikoloji" ya da adını söyleyebileceğimiz herhangi başka bir inceleme dalı söz konusu olsun, modern bilimin öylesine büyük bir önem atfettiği "istatistikler"in aldatıcı (fallacieux) özelliği insanî alanda tam bir şekilde net olarak gözükmemektedir. Diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanda da, bu istatistikler, temelde, kendi aralarında tamamen benzer kabul edilen şu kadar ya da bu kadar çok sayıyı saymaktan ibarettir, çünkü eğer böyle olmasa, onların toplam sayıları bile hiç bir anlam ifade etmezdi. Şu bir gerçektir ki, böylece realitenin ancak bozulmuş bir imajı elde edilebilir; çünkü söz konusu olaylar ancak çok küçük bir ölçüde gerçekten birbirine benzer ya da birbiriyle mukayese edilebilir durumdadır, yani içermiş oldukları niteliksel öğelerin önemi ya da karmaşıklığı daha önemlidir. Ancak, bu şekilde sayıları ve hesapları ortaya dökerek, insan kendi kendine belli bir "doğruluk" yanılsaması veriyor ve aynı zamanda bunu başkalarına da vermeyi amaçlıyor; oysa bu "doğruluk" sözümona matematiksel diye nitelendirilebilir. Fakat gerçekten de farkına bile varılmaksızın ve peşin fikirler gereğince, bu sayılardan, bu rakamlardan ayırım gözetmeksizin aşağı yukarı istenilen her şey, her sonuç çıkarılmaktadır; kaldı ki bu rakamlar kendi içinde öylesine anlamsızdır! Bunun kanıtı ise şudur: Bu istatistikler, bilginlerin ellerinde, hepsi de aynı "uzmanlık" alanına bağlı olmasına rağmen, karşılıklı teorilerine göre, çoğu zaman tamamen farklı sonuçlar çıkarılmasına olanak vermektedir; hatta bu sonuçlar bazen taban tabana zıt sonuçlar olmaktadır. Bu koşullar altında, modernlerin sözde "kesin" olan bilimleri, hep istatistikleri devreye sokarlar ve hatta istatistiklerden geleceğe dair birtakım tahminler çıkardıklarını iddia edecek kadar ileri giderler-

se, (ister geçmiş olsun ister gelecek olsun, ele alınan bütün olayların özdeş olduğunu sanmanın bir sonucu olarak) bu modern bilimler basit birer "tahminî" (conjectural) bilimden daha fazla bir şey olamazlar; burada "bilimsel" olduğu söylenen belli bir modern yıldız falcılığı (astrologie) dalının öncülerinin seve seve kullandığı bir terimi, "conjecturales" terimini kullanarak söylüyoruz bunu, (çünkü onlar bu terimi kullanmakla, öteki insanlardan daha serbestçe kendi falcılıklarının ne olduğunu kabul etmektedirler). Bu falcılığın eski gerçek geleneksel münecimlikle, terminoloji benzerliğinden başka, sadece çok belirsiz ve çok uzak ilişkileri vardır. Bugün bu geleneksel münecimlik de tıpkı aynı nitelikteki öteki geleneksel bilgiler gibi tamamen kaybolmuştur. Bu "yeni falcılık" (néo-astrologie) kendisini "ampirik" olarak ortaya koymak için ve hiçbir ilkeye dayanmaksızın kendi gayretleri içinde istatistikleri büyük ölçüde kullanmaktadır ve hatta istatistikler onda çok büyük bir yer tutmaktadır. İşte bu nedenle onun "bilimsel" sıfatıyla süslenebileceğine inanılmaktadır; (dolayısıyla hakiki münecimliğe (astrologie) ve buna benzer tarzda kurulmuş olan bütün geleneksel ilimleri "bilimsel" saymayı reddetmektedirler). Bu da, modern zihniyetin çok anlamlı ve çok belirgin bir özelliğidir.

Gerçekte aynı cinsten olan olaylar arasında bir özdeşlik olduğu varsayımı, yani sadece belli ilgiler altında birbirine benzer olaylar olduğu varsayımı, daha önce de açıkladığımız gibi, bir yandan kendisinin "doğru" bir bilim olduğu konusunda yanıltmacalar sıralarken, bir yandan da modern zihniyetin oldukça çarpıcı bir başka özelliği olan aşırı derecede basitleştirme ihtiyacını da karşılamaktadır, o derece ki bu zihniyeti, herhangi bir alaycı niyet taşımaksızın, "bilimsel" kanaatlerinde olduğu gibi, öteki bütün tezahürlerinde de tam anlamıyla "basitçi" (simpliste) olarak nitelendirebiliriz. Nitekim bütün bu fikirler birbiriyle uyushmaktadır; ayrıca bu basitleştirme ihtiyacı zorunlu olarak herşeyi niceliğe indirgeme eğilimine de eşlik etmekte ve onu daha da güçlendirmektedir, çünkü hiç kuşkusuz

burada nicelikten daha basit olan hiçbir şey olamaz. Eğer bir varlığı ya da bir nesneyi kendi niteliklerinden tamamen soy-mak başarılabilseydi, bundan elde edilecek olan "kırıntı" ke-sinlikle en büyük basitliği temsil ederdi. Ve son noktada, bu aş-rı basitlik sadece saf niceliğe ait olabilen basitlik olabilirdi, ya-ni kendi aralarında hepsi birbirine benzeyen sayısal çokluğu oluşturan "birimler"ın basitliği olurdu. Fakat bu fikir de daha başka ayrıntılı düşünceleri ve değerlendirmeleri gerektirecek kadar önemlidir.

BİRLİK VE 'BASİTLİK'

Yukarıda da söylediğimiz gibi, modern zihniyetin belirgin bir özelliği olan basitleştirme arzusu gayri meşru ve zararlı olmaktadır; işte özellikle bilimsel alanda uygulanan bu basitleştirme arzusu gereğince, bazı filozoflar, "sözde mantıksal bir ilke" gibi, "tabiat daima en basit yollarla hareket eder" diye bir önerme ortaya koyacak kadar ileri gitmişlerdir. Burada sadece tamamen nedensiz (gratuit) bir postulat vardır; çünkü tabiatı başka şekilde değil de sadece bu şekilde hareket etmeye mecbur edebilen bir şeyi görmüyoruz. Basitleştirme dışında daha başka nice durumlar bu işlemlerde devreye girebilir ve basitleştirmeye üstün gelebilir; o derece ki tabiat, en azından bizim görüş açımızdan, çoğu zaman oldukça karmaşık gözükken yollarla hareket ediyor gibi gözükmektedir. Gerçekte ise, bu "sah-te-ilke" bir tür zihinsel tembelliğin ifade ettiği bir dilek ve temenniden başka bir şey değildir; şöyle ki: Nesnelerin mümkün olduğu kadar basit olması temenni edilmektedir, çünkü nesneler gerçekten basit olsalardı, böylece anlaşılmaları çok daha kolay olurdu; nitekim, "herkesin anlayabileceği bir seviyede" olması gereken bir bilimin tamamen modern ve dindışı anlayışıyla da bu çok iyi uyushmaktadır; bu bilim "çocukça" olacak kadar basit olursa, ayrıca yüksek nitelikteki ya da gerçekten derin olan bütün değerlendirmeler kesin olarak dışlanırsa, ancak görünüşte bu mümkün olabilir. Skolastiklerin "**entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem**"⁴⁵ (Varlıklar zorunlu olanın ötesinde çoğaltılmamalıdır) sözüyle ifade edilen anlayışın (état d'esprit) ilk alâmetini çok daha önceleri, tam deyimiy-

le modern zamanların (les temps moderns) başlangıcından biraz önce görmekteyiz. Burada sadece tamamen varsayıma dayalı spekülasyonlar söz konusu olsa, hadi neyse sorun yok diyelim, ama o zaman da bunun hiçbir yararı olmaz, ya da en azından saf matematik alanının dışında hiçbir yararı olmaz; çünkü insan sadece matematik alanında bu zihinsel yapılar üzerinde çalışmakla kendini sınırlayabilir; tabii bunları ne olursa olsun başka hiçbir şeyle mukayese etmeye kalkışmaksızın. İşte o zaman nasıl isterse o şekilde, istediği gibi "basitleştirebilir"; çünkü artık o sadece nicelikle ilgilenmektedir; niceliğin bileşimlerinin (combinasions), niceliğin salt kendi içine indirgenmiş olduğu da varsayılırsa, zuhûrun gerçek düzeni içinde bulunmaları artık mümkün değildir. Buna karşılık insan, olayla ilgili bazı gözlemleri ve saptayimleri hesaba katmak zorunda kalırsa, bambaşka bir iş yapmış olur. Ayrıca, insan bilmek ve kabul etmek zorundadır ki, çoğu zaman bizzat "tabiat" "praeter necessitatem" (zorunlunun ötesindeki) varlıkları çoğaltmak için gerçekten büyük çaba gösterir gibi gözükür, örneğin, insan çevresinde temsilcilerini gördüğü hayvan ve bitki türlerinin şaşılacak derecedeki çokluğunu ve çeşitliliğini görünce ne kadar mantıksal bir sevinç duyabilir? Hiç kuşkusuz bu, hakikati kendi anlayışlarının ve kendileri gibi olan insanların "orta" anlayışlarının uygun gördüğü şekilde ikiye katlamak isteyen filozoflarca ileri sürülen basitlikten çok çok uzaktır. Eğer durum, gerçekten çok sınırlı bir varoluş alanı olan maddî âlemden böyleyse, acaba öteki âlemlerde nasıl olmalıdır⁴⁶. Ve bu, gerçekten de sonsuz derecede büyütülmüş oranlarda olmak değil midir? Nitekim bu konu üzerinde yapılan tartışmayı kısa kesmek için, daha başka yerlerde açıkladığımız gibi, mümkün olan her şeyin kendi düzeni içinde ve kendi kipine göre gerçek olduğunu hatırlatmamız yeterlidir; ayrıca, evrensel imkân zorunlu olarak sonsuz olduğundan dolayı, saf imkânsızlık olmayan her şey için orada mutlaka bir yer vardır. Fakat, kendi "sistemler"ini kurmak için filozofları şöyle ya da böyle evrensel imkânı her zaman

sınırlamak isteğine iten faktör de gene aynı o zararlı basitleştirme arzusu değil midir?⁴⁷

Burada özellikle tuhaf olan şey şudur: Bu şekilde anlaşılan basitliğe duyulan eğilim, tıpkı buna adetâ paralel olan tekbiçimciliğe duyulan eğilim gibi, bundan etkilenenler tarafından bir "birleştirme" (unification) çabası sanılmaktadır; evet ama burada, tıpkı saf nicelik alanına doğru, ya da varoluşun maddî ve alt kutbuna doğru yöneltilmiş olan herşey gibi, yukarıdan aşağıya doğru, tersinden yapılan bir "birleştirme" var. Burada da gene, daha önce başka görüş açılarından değerlendirdiğimiz "birlik" in bir nevi karikatürünü görmekteyiz. Her ne kadar gerçek birlik de "basit" tir denilebilirse de, bu tamamen ondan farklı bir anlamdadır, öyle ki bu sadece gerçek birliğin öz olarak bölünemezliği anlamındadır ki bu da, zorunlu olarak birliğin "bileşik" olduğu fikrini dışlar; ayrıca, birliğin sanki birtakım parçalardan meydana gelmiş gibi algılanmasını önler. Nitekim birliğin bölünemezliği konusuyla ilgili olarak, birtakım filozofların ve fizikçilerin "atomlar" ına atfettikleri bölünemezlikte parodi gibi bir şey var; fakat onlar birliğin cismânî tabiatla (nature corporelle) bağdaşamayacağını fark edememektedirler; çünkü bir cisim tanım olarak uzam gibi bir şey olduğundan ve uzam da durmadan sonsuz derecede bölünebilir olduğundan, zorunlu olarak daima parçalardan meydana gelmiş olacaktır. Ayrıca, ne kadar küçük olursa olsun, ya da ne kadar küçük sanılırsa sanılsın, bu hiçbir şeyi değiştirmez; öyle ki bölünemez en küçük cisim (corpuscules) kavramı bir defa kendi içinde çelişkilidir: Fakat hiç kuşkusuz böyle bir kavram, en ufak şekilde gerçekle (réalité) uyuşmayacak derecede ileri noktalara götürülmüş olan bir basitlik araştırmasıyla uyuşmaktadır.

Öte yandan, her ne kadar ilkesel birlik (l'unité principielle) mutlak olarak bölünemez ise de, bununla birlikte son derece karmaşıktır denilebilir; çünkü bu birlik, alt derecelere doğru inen, yani zuhûr etmiş varlıkların özünü (essence) ya da nitelik yanını (le côté qualitatif) oluşturan her şeyi "çok yüksek bir dü-

zeyde" içermektedir. Bunu daha iyi anlayabilmek için, yukarıda "benin fena bulması"nın (extinction du moi) gerçek anlamı üzerinde açıkladığımız şeylere tekrar dönüp bir bakmak yeterlidir. İşte "biçim değiştirmiş" her nitelik orada kendi bütünlüğü (plénitude) içinde bulunur; ayrıca her bir "ayırıcı" sınırlandırmadan kurtulmuş olacağından, orada gerçekten en yüce derecesine taşınmış ve ulaşmış olur. Zuhûr etmiş varoluş içine girilir girilmez, her zuhûr durumunu ya da kipini bizzat belirleyen şartlar şeklinde hemen bir sınırlandırma gözükür. Bu varoluşun aşağı doğru gittikçe ilerleyen seviyelerine inilince, sınırlandırma gittikçe daralır ve varlıkların tabiatına bağlı olan imkânlar gittikçe daha sınırlı olur; bu şu anlama gelir: Bu varlıkların özü de aynı ölçüde basitleşerek gider. İşte bu basitleştirme olgusu bu şekilde varoluşun altına kadar, tedrici olarak yani saf nicelik alanına kadar uzar gider; saf nicelik alanında ise her tür niteliksel belirlenimin tamamen kaldırılmasıyla sonuç olarak maksimum derecesine ulaşmış olur.

Böylece görülüyor ki, basitleştirme tam anlamıyla bir iniş hareketini izlemektedir ki, kartezyen "ikicilik"inden (dualisme) esinlenmiş olan günlük dilde, bu hareket "ruh"tan (esprit) "madde"ye (matière) doğru giden bir hareket olarak tanımlanmaktadır. "Öz" (essence) ve "madde" (substance) terimlerinin yerine kullanılan bu iki terim, ne kadar eksik ve ne kadar yetersiz olursa olsun, daha iyi anlaşılabilmemiz için burada bunların kullanmak belki yararlı olmaktadır. Gerçekten de, bizzat "manevî" "ruhanî" (spirituelle) alanla ilgili her şeye en azından insanların o alandan algılayabilecekleri şeylere bu basitleştirmenin uygulanmak istenmesi fevkalade bir şeydir; çünkü bunu dinî anlayışlara olduğu kadar, felsefî anlayışlara da uygulamaktadırlar. Bunun en ilginç örneği olarak da, burada Protestanlık örneğini verebiliriz: Protestanlıkta bu basitleştirme hem dini ayinlerin nerdeyse tamamen ortadan kaldırılmasıyla hem de ahlakın öğreti üzerine baskın çıkmasıyla dile getirilmektedir; kaldı ki öğreti de gittikçe basitleştirilmiş ve nerdeyse

bir hiçe yani herkesin kendince iyi olarak gördüğü bir kaç basit formüle indirgeninceye dek küçültülmüştür. Ayrıca, Protestanlık, pek çok şekliyle modern düşüncenin zaten biricik dinî ürünüdür, oysa ki modern düşüncenin her dini dışlayıp inkâr edeceği noktaya henüz ulaşmadığı, fakat kendisine bağlı olan ve hatta tam anlamıyla kendisini oluşturan gelenek düşmanı eğilimler gereğince, dini inkâr noktasına doğru yol aldığı bir zamanda doğmuştur Protestanlık. Bugün söylenildiği gibi, bu "evrim"in (évolution) sonunda, dinin (religion) yerini "dinduygusu" (religiosité), yani hiç bir gerçek gücü ve değeri olmayan belli belirsiz bir duygululuk (sentimentalité) almıştır. Bugün bir coşkuyla "ilerleme", kalkınma olarak değerlendirilen şeyin aslı budur; ve modern zihniyet içinde, normal ilişkilerin nasıl ters-yüz edildiğini de bu çok iyi bir şekilde göstermektedir; şöyle ki insanlar orada dinin bir "ruhanîleştirilmesi"ni (spiritualisation) görmek istiyorlar, sanki "ruh" (esprit) adeta boş bir çerçeveymiş gibi ya da anlamsız olduğu kadar, ne olduğu belirsiz olan bir "ideal"miş gibi! İşte bugün çağdaşlarımızdan bazıların "arıtılmış ve ayıklanmış din" (religion épurée) dedikleri şey budur; gerçekten de din, öylesine arıtılmış ve ayıklanmış ki olumlu ne kadar yönü varsa hepsi boşalmış ve artık herhangi bir realiteyle en ufak bir ilgisi kalmamış!

Burada özellikle bir kez daha belirtilmesi gereken bir şey daha var; o da şudur: Sözümona bütün "reformcular" "ilkel bir basitliğe" (simplicité primitive) dönme iddialarını ısrarlı bir şekilde ilan edip duruyorlar; oysa ki böyle bir ilkel basitlik ancak onların hayallerinde bulunabilir. Belki de bu, onların yenilik fikirlerinin gerçek karakterini gizlemek için oldukça uygun bir yoldur, fakat bu aynı zamanda bir yanılsama da olabilir ki çoğu zaman bizzat kendileri o yanılsamanın oyuncağı olmaktadırlar, çünkü gelenek düşmanı düşüncenin görünüşteki elebaşılarının ne dereceye kadar oynadıkları rolün bilincinde olduklarını belirlemek oldukça zordur; çünkü bu bozuk zihniyeti onların kafasında zorunlu olarak canlandıran da bizzat gene bu roldür.

Üstelik, söz konusu bu "ilkel basitlik" iddiasının, genellikle övündükleri ve aynı zamanda âmili oldukları "ilerleme ve kalkınma" fikriyle nasıl uzlaştığını da görememektedirler. İşte sadece bu çelişki bile, burada gerçekten anormal bir şey olduğunu göstermeye yeterlidir. Ne olursa olsun, "ilkel basitlik" fikriyle ilgili olarak bu kadarıyla yetinecek olursak, niçin eşyanın (nesnelerin) her zaman basitlikle işe başlaması ve daha sonra da karmaşıklaşarak gitmesi gerektiğini anlayamıyoruz. Tam aksine, herhangi bir varlığın tohumu, zorunlu olarak o varlığın daha sonra alabileceği her şeyi bilkuvve ihtiva ettiği, yani o varlığın varoluşu süresince gelişecek olan bütün imkânların o tohumda daha önceden bilkuvve olarak gizilgüç halinde var olduğu düşünülecek olursa, bütün nesnelerin menşeinin (l'origine) hakikatte son derece karmaşık, mürekkebe (complexe) olması gerektiği sonucuna varıyoruz ister istemez. İşte bu, özün niteliksel karmaşıklığını çok iyi dile getirmektedir. Tohum sadece nicelik ya da madde bakımından küçüktür; ayrıca "büyüklük" fikrinin simgesel olarak biçimini değiştirerek, tersine çevrilmiş analogi gereğince diyebiliriz ki, nicelik bakımından en küçük olan şey nitelik bakımından en büyük olmalıdır.⁴⁸ Buna benzer olarak, her gelenek (tradition) ta başlangıcından itibaren öğretinin bütününe ihtiva eder ve prensip olarak, çağlar boyunca o öğretilen yasal olarak doğabilecek gelişmelerin ve uyarlamaların tamamını içerir, aynı zamanda bütün alanlarda ortaya çıkabilecek muhtemel tüm uygulamaları da ihtiva eder. Bu yüzden tamamen insanî olan müdahaleler mahiyetini bütünüyle bozmasa bile onu ancak sınırlandırır ve küçültür. İşte bütün "reformcular"ın yaptığı iş gerçekten bundan ibarettir.

Bir başka tuhaf şey de şudur: Her cinsten "modernler", (kuşkusuz burada yalnızca Batılı modernlerden söz etmiyoruz, aynı zamanda Doğulu modernlerden de söz ediyoruz, nitekim Doğulu modernler de tamamen "batılılaşmış"lardır) öğretisel basitliği din alanında yapılmış bir "ilerleme" olarak gösterip bunu överek, çoğu zaman sanki din aptallar için yapılmış gibi

konuşmaktadırlar ya da en azından bu modernler, sanki kendilerine hitap ettikleri insanların zorunlu olarak aptal olmaları gerekiyormuş gibi bir sanrıya kapılmaktadırlar. Acaba onlar, birazcık da olsa akıllı bir insana, bir öğretiyi benimsemesi için geçerli bir neden verileceği için mi bir öğretinin basit olduğunu haklı ya da haksız kabul ettiklerini sanıyorlar? Aslında burada sadece "demokratik" düşüncenin bir tezahürü vardır; daha önce de söylediğimiz gibi, demokratik düşünce gereğince, onlar ilmî de "herkesin seviyesine indirmek" istemektedirler. İşte, aynı bu "modernistler"in tutumlarının mecburî bir sonucu olarak, her tür "maneviyat"ın (ésotérisme) daima açık düşmanları olduklarını belirtmeye gerek bile yoktur. Doğaldır ki, tanım olarak ancak seçkin (élite) kimselere hitabeden maneviyatın basit olması gerekmez, öyle ki onun inkârı her basitleştirme girişiminde mecburi ilk etap olarak sunulmaktadır. Tam anlamıyla din denilen şeye ya da daha genel bir deyişle her geleneğin zahirî kısmına gelince, kesinlikle bunun, herkesin kapasitesine, ilgisine ve bilgisine göre ondan birşeyler anlayabileceği bir şekilde olması gerekir kesinlikle; işte ancak bu anlamda din herkese hitap eder. Fakat bu, sırf bu yüzden dinin, en cahil ya da en akılsız insanların anlayabileceği en basit şeye indirgenmesi gerekir demek değildir. Burada en cahil derken, hiç kuşkusuz bizi burada hiç ilgilendirmeyen dindışı (profane) eğitim/öğretim açısından demiyoruz. Tam aksine, dinde adetâ bütün bireylerin imkânları düzeyinde olan bir şeyin olması gerekir, bu imkânlar ne derece yüksek olursa olsun; nitekim din, iç görünümüne ancak böylece uygun bir "dayanak" teşkil edebilir; bozulmamış her gelenekte iç görünüm geleneğin en temel öğesidir, bütünleyici yanındır ve tamamen inisiyatik alana aittir. Fakat "modernistler" maneviyat (ésoterisme) ve inisiyasyonu reddettikleri için, aynı şekilde dinsel öğretilerin de kendi içinde derin bir anlam taşıyabileceği gerçeğini de inkâr etmektedirler. Böylece bir yandan, dini tamamen "manevileştirdiklerini" ileri sürerlerken, öte yandan tam tersine en dar ve en kaba bir

literalizm⁴⁹ içine düşmektedirler. Bu literalizm içinde ruha kesinlikle yer yoktur. Böylece çarpıcı bir örnekle, tıpkı Pascal'ın dediği gibi, "kim melek rolünü oynamaya çalışırsa, hayvanlık eder" sözünün çoğu zaman çok doğru ve isabetli olduğunu göstermektedir.

Fakat biz, "ilkel basitlik"le ilgili söyleyeceğimiz şeyleri henüz tamamen bitirmiş değiliz; çünkü en azından bu deyimnin gerçek uygulamasının bulunabileceği bir anlam var: Bu da, "kaos"un belirsizliğinin söz konusu olduğu anlamdır, çünkü "kaos" belli bir tarzda tam "ilkel"dir ve gene çünkü "başlangıç"da kaos vardır, fakat "kaos" orada tek değildir, çünkü her zuhûr zorunlu olarak hem özü (essence) hem de "madde"yi (substance) aynı anda ve birbiriyle bağlantılı olarak var kabul eder; ayrıca "kaos" onun sadece maddesel temelini temsil eder. Eğer "ilkel basitlik" taraftarlarının demek istedikleri şey bu olsaydı, kuşkusuz onlara karşı çıkmazdık; çünkü basitleştirme eğilimi en son sonuçlarına kadar gerçekleştirilebilseydi, nihaî sonuç olarak bu ayırdedilemezliğe ulaşırdı. Fakat gene de, burada şunu belirtmek gerekir ki, bu nihaî basitlik, zuhûrun içinde değil de, zuhûrun altında olduğundan, gerçek bir "menşee dönüşe" kesinlikle tekabül etmez. Bu konuda ve ayrıca açıkça gözüken bir çatışkıyı (antinomie) çözüme kavuşturmak için, karşılıklı olarak varoluşun iki kutbuyla ilgili olan iki görüş açısı arasındaki farkı net olarak göstermek gereklidir; şöyle ki: Eğer dünyanın "kaos"dan başlayarak oluştuğu söyleniyorsa, bu dünya sadece maddî görüş açısından ele alınıyor demektir; ve o zaman bu başlangıcı zaten zamanla kayıtlı bir başlangıç olarak ele almak gerekir, çünkü o takdirde "kaos"da zaman mevcut değildir ki! Fakat sadece "kozmos"un içindedir. Dolayısıyla eğer zuhûrun gelişim düzeniyle ilgi kurulmak isteniyorsa, —ki bu düzen maddî varoluş alanında ve maddî varoluşu tanımlayan şartlar nedeniyle, zamanın ard arda gelmesi düzeniyle ifade edilir— o zaman bu madde kutbundan değil, fakat aksine öz kutbundan hareket etmek gerekir. Öz kutbunun

zuhûru, çevrimsel (cyclique) yasalara da tamamen uygun olarak madde kutbuna doğru inmek için sürekli ve hızla uzaklaşır. "Kaos"un bir "çözülüşü" olarak "yaratılış", an be andır (enstantane) ve bu, tam anlamıyla Kitâb-ı Mukaddes'teki **Fiat Lux** (Işık Olsun!)tür; fakat gerçekten "kozmos"un da menşesinde bulunan şey, aslında bizzat "İlk Nur"dur, yani "saf ruh"tur, ki her şeyin özü ondadır. Ve oradan itibaren zuhûr etmiş olan dünya "maddiyat"a (mat  rialit  ) doğru gittikçe alçalarak hızla ilerler.

12. bölüm

SIR DÜŞMANLIĞI

Yukarıda bir ara ele aldığımız bir konu üzerinde şimdi biraz daha durmamız gerekmektedir: Bu da "avâmileştirme (vulgarisation) eğilimi diyebileceğimiz konudur, (Bu sözcük özellikle modern zihniyeti anlatan en anlamlı ve en belirgin sözcüklerden biridir); yani "demokratik" düşüncenin bir sonucu olarak, daha önce belirttiğimiz "herşeyi herkesin seviyesine indirmek" iddiasıdır. Kısaca bu, bilgiyi en geri zekâların seviyesine kadar indirmek istemektir. Aynı biçim ve aynı yöntemlerle, eşit olarak dağıtıldığı ileri sürülen bilginin, böyle genel bir tarzda yersiz dağıtımının doğurduğu pek çok sakıncaları göstermek oldukça kolaydır. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu sadece alttan bir eşitleştirmeye götürür: Her yerde olduğu gibi, burada da nitelik niceliğe feda edilir. Nitekim şu bir gerçektir ki, söz konusu lâdini bilgi, bu sözcüğün gerçek anlamıyla, hiçbir bilgiyi temsil edemez. Ayrıca, en az derinlikte de olsa, hiçbir düzeyi kesinlikle içermez, fakat, anlamsızlığı ve yetersizliği bir yana —ki bu gerçekten onu sakıncalı kılmaktadır— özellikle kendisini olmadığı bir şey sanmakta, kendisini aşan herşeyi inkâr etmekte ve böylece daha yüksek ve daha ileri bir düzeyle ilgili bütün imkânları örtbas etmektedir; hatta salt bunun için ortaya atılmış izlenimini bile vermektedir; çünkü modern "tekbiçimleştirme" zorunlu olarak her tür üstünlüğe düşman olma anlamına gelmektedir.

Daha şaşırtıcı bir durum da şudur: Çağımızda kimileri bizat bu lâdinî bilgiyi adetâ model alarak, geleneksel öğretileri anlatabileceklerini sanıyorlar; ayrıca bu öğretilerin mahiyetle-

rini ve aralarındaki temel farkları hiç hesaba katmadan ve yine bugün "bilimler" ve "felsefe" denilen şeyleri ve onları gerçek bir farkla birbirinden ayıran şeyleri hiç hesaba katmadan yapıyorlar bunu. Bu şekilde davranarak, ya bu öğretileri basitleştirme yoluyla tamamen bozacaklar ve sadece onların dış anlamlarını bırakacaklar ya da iddiaları tamamen haksız olacaktır. Her iki durumda da, burada modern düşüncenin bizzat tanım olarak kökten karşıt olduğu şeyin içine kadar sokulduğu görülmektedir. Ayrıca böyle benzeri bir sokulmaya alet olanların, belirli bir amaçları olmaksızın ve çoğu kez iyi niyetli olan bu insanların da farkında olmadığı, ondan doğacak zararlı sonuçların ne olabileceğini anlamak pek zor değildir. Eğer bir gün Doğu'da da böyle benzeri bir görüş tarzı genelleşecek olursa, Batı'da dinî öğretinin çöküşü ve ona tekabül eden maneviyatın (ésotérisme) tamamen yokoluşu, bunun sonuçlarının ne olabileceğini çok iyi göstermektedir. Burada, daha zamanı varken belirtmenin yararlı olacağı oldukça ciddi bir tehlike yatmaktadır.

Fakat en inanılmaz olan ise, tutumlarını haklı göstermek için, şu yeni tür "propagandacılar" tarafından ileri sürülen temel delildir: Eğer vaktiyle bazı bilgilerin yayılmasına birtakım kısıtlamalar getirildiği doğruysa, onlardan biri daha geçenlerde artık bugün onları hesaba katmaya gerek olmadığını yazıyordu; çünkü (bu cümleyi olduğu gibi yazmaya özen gösteriyoruz, hiçbir aşırılığa gitmediğimiz anlaşılсын diye) kültürün ortalama seviyesi yükselmiş ve insanlar eksiksiz bütün bilgiyi alacak şekilde hazırlanmıştır. İşte günümüzde çok alışılmış adlandırmalardan biri olan "kültür" sözcüğüyle belirginleşmiş lâdinî eğitimle olan karışıklık mümkün olduğu kadar net bir biçimde burada da gözükmektedir. Ne geleneksel eğitimle ne de onu alacak kabiliyetle uzaktan yakından en ufak bir ilgisi vardır bunun; üstelik sözümona "ortalama seviye"nin yükselmesi entellektüel elitin kaybolması şeklindeki kaçınılmaz sonucunu doğuracağı için; diyebiliriz ki, bu "kültür" sözkonusu şeye ha-

zırlanmak şöyle dursun, aksine onun tam zıddı bir şeyi temsil eder. Nitekim, bir Hindu (çünkü burada zikrettiğimiz bir Hindudur) "**Vêdânta** sisteminin tamamının alenen ortaya konulabileceği zamanlar gelmiştir" diyecek kadar ileri gittiği halde, nasıl olur da şu anda **Kali-Yuga**'nın neresinde olduğumuzu bilemez diye sormadan edemiyor insan; oysaki, çevrimsel (cyclicques) yasaların en küçük bilgisi, aksine bu zamanların ona eskisinden daha az elverişli olduğunu söylemeyi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca o bilgi "insanların çoğunluğunun seviyesine hiçbir zaman konulamamışsa", —nitekim o bilgi insanların çoğu için yapılmamıştır— hiç kuşkusuz bugün de konulamayacaktır; çünkü şurası o kadar açıktır ki, bu "insanların çoğunluğu" düşüncesi hiç bu kadar anlaşılmaz olmamıştır. Kısacası, hakikat şu ki, gene aynı nedenle, gerçekten derin bir alana ait geleneksel bilginin temsil ettiği her şey, bu nedenle de "tam öğretim" denilen şeyi içermesi gereken bilgiye tekabül eden her şey, gittikçe daha zor anlaşılır hale gelmektedir. (Çünkü "tam öğretim" ifadesinin gerçekten bir anlamı varsa, tamamiyle inisiyatiflik öğretim de ona dahil edilmelidir.) Ayrıca bu her yerde böyledir. Modern ve lâdinî anlayışın istilasını önünde, şurası açıktır ki, başka türlü olamazdı. O halde nasıl olur da hakikatlerin en açığını açıklıyormuşçasına, bu kadar bir sakinlikle, bütün zıddın doğru olduğunu söyleyecek kadar, hakikat görmezlikten gelinebilir?

Belli bir zihniyeti "açıklamaya" yarayan tipik bir örnek olarak zikrettiğimiz durumda, **Vêdâ** öğretisinin yaygınlaştırılmasında bugün ortaya çıkabilecek özel yararı açıklamak için ileri sürülen kanıtlar hiç alışılmamış kanıtlar değildir. Şöyle ki: Bu konuda ilk önce "sosyal düşüncelerin ve siyasal kuruluşların" gelişmesi hatırlatılmaktadır; bu gerçekten bir "gelişme" bile olsa, (ve tabii hangi yönde bir gelişme olduğunu da belirtmek gerekir), burada da metafiziksel öğretinin anlaşılmasıyla ilgili olan bir şeyden daha çok lâdinî eğitimin yaygınlaştırılmasıyla ilgili bir şey vardır. Nitekim, bu iki "gelişme" arasında müm-

kün bir uyumdan çok, en azından fiilen, bir uyuşmazlıktan söz etmenin daha mantıklı olacağını düşünmek için, Doğu'nun hangi ülkesinde olursa olsun, siyasal saplantıların geleneksel hakikat bilgisine ne denli zarar verdiğini görmek yeterli olacaktır. Modernlerin algıladığı biçimde tamamen lâdinî bir anlamda, gerçekten "sosyal hayatın" maneviyatla (spiritualité) ne gibi bir bağı olabilir, anlayamıyoruz, çünkü sosyal hayat denilen şey aksine maneviyatın karşısına bir yığın engeller çıkarmaktadır. Buna karşılık sosyal hayatın, geleneksel bir uygarlıkla bütünleşmiş olduğu zamanlarda, açıkça maneviyatla bir bağı vardı, fakat onu modern düşünce tamamen yok etmiştir ya da halâ devam ettiği yerlerde de onu yıkmayı amaçlamaktadır. Öyleyse, en belirgin özelliği maneviyatın tamamen tersine gitmek olan bir "gelişme"den ne beklenebilir ki?

Aynı yazar bir başka kanıt daha ileri sürüyor: "Aynı şeyler bilimin gerçekleri için olduğu kadar, Vêdânta için de geçerlidir; artık bugün bilimsel sır diye bir şey yoktur; bilim en yeni bulguları yayınlama konusunda hiç tereddüt etmemektedir" diyor. Gerçekten de bu lâdinî bilim salt "halk kitlesi" için yapılmaktadır, hatta ortaya çıkışından beri, bütün varoluş nedeni sadece budur. Şurası son derece açıktır ki, bu bilim nasıl gözüküyorsa ondan ibarettir, fazla bir şey değildir, çünkü, ilke olarak diyemiyoruz, ama ilkeden yoksun olarak, bu bilim sadece eşyanın dış yüzeyinde kalmaktadır; eşyanın ötesine geçememektedir. Bu bilimde gizli tutulmaya değer ya da daha net söyleyecek olursak, belli bir elitin kullanımına mahsus olan hiçbir şey yoktur; nitekim bu elitin ona hiç ihtiyacı yoktur. Ancak, sözümona hakikatler ve lâdinî "en yeni buluşlar"ıyla Vêdânta gibi bir öğretinin ya da isterse zahirî alana ait olsun herhangi başka bir öğretinin bilgileri arasında ne gibi bir benzerlik bulmak istenebilir? Her zaman aynı karışıklık söz konusu; ayrıca, büyük bir ısrarla bu karışıklığı yapan herhangi birinin, öğretmek istediği öğretiyi hangi noktaya kadar anlayabileceğini de insan kendi kendine soruyor. Geleneksel düşünceyle modern

düşünce arasında gerçekte hiçbir uygunluk olamaz, ayrıca modern düşünceye verilen her ödün geleneksel düşüncenin zararladır; çünkü modern düşünce, aslında, geleneksel düşünceyi oluşturan her şeyin bizzat inkârından başka bir şey değildir.

Hakikat şu ki, bu modern düşünce, belli bir derecede ondan etkilenen herkes nezdinde, sırra karşı bir düşmanlığı ya da hangi alana ait olursa olsun az ya da çok sırra benzeyen her şeye karşı düşmanlığı içermektedir. Bu nedenle, yeri gelmişken bu sorunla ilgili görüşlerimizi net olarak sunmak için bu fırsattan yararlanacağız: Öğretilerin "avâmîleştirilmesi" (vulgarisation) yani halkın anlayabileceği bir düzeye indirilmesinin yüzde yüz tehlikeli olduğunu söyleyemeyiz kesinlikle; en azından sadece teorik yanları söz konusu olduğu sürece. Böyle bir şey mümkün olsa bile, tamamen yararsız olur. Fakat şu bir gerçektir ki, belli bir alana ait hakikatler bizzat mahiyetleri gereği her tür "avâmîleştirme"ye karşı direnirler: Ne denli açıkça ortaya konulursa konulsun, (hiç kuşkusuz gerçek anlamlarında nasılsa o şekilde ortaya konulmaları ve hiçbir bozulmaya maruz bırakılmamaları koşuluyla) o hakikatleri ancak onları anlayabilecek nitelikte olanlar anlarlar; başkaları için o hakikatler adetâ hiç yokmuş gibidir. Burada biz "uygulama"dan ve uygulamaya ait vasıtalarından söz etmiyoruz; çünkü, bu açıdan, eğer düzenli bir inisiyatik teşkilat içinde değilse, gerçek bir değere sahip olabilecek hiçbir şey yoktur kesinlikle. Fakat teorik açıdan, böyle bir ihtiyat ancak basit uygunluk nedenleriyle, dolayısıyla tamamen olağan nedenlerle haklı gösterilebilir; tabii ki bu, pratikte mutlaka ihmal edilmelidir demek değildir. Aslında gerçek sır, —nitekim hiçbir tarzda asla ifade edilemeyen gerçek sır açıklanamazın içinde kalmaktadır sadece— böylece iletişim kurulamaz bir niteliğe de bürünmüş olmaktadır; nitekim aşkın alana ait her hakikatın içinde, ifade edilemez bir yan mutlaka vardır. İnisiyatik sırrın derin anlamı, gerçekte, öz olarak bunda yatmaktadır. Herhangi bir zahirî sır ise, o sırrın ancak bir imgesi ya da bir simgesi değerini taşıyabilir; ve hatta ba-

zen de çok yararlı olabilen bir "disiplin" değeri taşıyabilir. Fakat bütün bunların anlamı ve kapsamı modern zihniyete tamamıyla yabancıdır. Bunlar hakkındaki bilgisizlik de çok doğal olarak bir düşmanlık doğurmaktadır. Zaten, avâm bilmediği, anlamadığı her şeyden daima fitrî bir korku duyar ve tabiî korku da sadece bir kin ve düşmanlık doğurur; hatta anlaşılmayan, bilinmeyen hakikati salt inkâr ederek o korkudan kurtulmaya çaba gösterildiği anda bile durum değişmez. Nitekim öyle inkârlar vardır ki, kudurmuş birinin attığı gerçek çığlıklara benzer; örneğin sözde "hür düşünürler" in dinle ilgili konulardaki korkuları ve inkârları bu kabildendir.

Dolayısıyla modern zihniyet öyle yapılmıştır ki, hiçbir sırrı ve hatta hiçbir gizliliği kabul edememektedir. Sebeb-i hikmetini bilemediği için, bu gibi şeyler ona sadece bazı insanların çıkarı için konulmuş "imtiyazlar" olarak gözükmektedir. Ayrıca modern zihniyet herhangi bir üstünlüğü de kabul edememektedir. Eğer insan kalkıp da modern zihniyet sahiplerine, sözümona bu "imtiyazlar" ın temellerinin gerçekte varlıkların biz-zat tabiatlarında olduğunu açıklamaya girişse, boşuna çene çalmış ve boşuna yorulmuş olur, çünkü onların "eşitlik" (égali-tarisme) anlayışları işte tam bu noktayı inatla inkâr etmektedir. Bunlar tamamen "rasyonel" ve "herkesin seviyesine indirilmiş" bilim ve felsefeleriyle her tür "sır" ı kuşkusuz haksız olarak, ortadan kaldırmakla övünmüyorlar yalnızca, fakat aynı zamanda bu "sır" düşmanlığı her alanda öylesine ileri gidiyor ki nerdeyse "günlük hayat" diyebileceğimiz şeye kadar uzanıyor. Oysa ki, herşeyin "herkesin seviyesine indirildiği" bir dünya, insana ürküntü veren korkunç bir nitelik arz edebilir; "arz edebilir" diyoruz, çünkü herşeye rağmen henüz, fiilen o noktaya gelinmiş değil ve belki de bu hiçbir zaman tamamen gerçekleşemez; çünkü burada da gene bir "sınır" söz konusudur. Fakat şurası su götürmez bir gerçektir ki, bugün her yönden, o sonucu elde etme amaçlanmaktadır. Bu bakımdan, dikkat edilecek olursa, görünürdeki pek çok "demokrasi" düşmanı

ellerinden geliyorsa bunun sonuçlarını daha da ileri noktalara götürmektedir yalnızca; çünkü onlar da, muhalefet etmek istedikleri kimseler kadar modern düşünceye dalmışlardır. İnsanları "topluluk halinde" yaşamaya sevkedebilmek için, her fırsatta ve çok çeşitli bahanelerle, onları sadece "kitleler halinde" biraraya toplamakla yetinmiyorlar, aynı zamanda onları, daha önce dediğimiz gibi "arı kovanları" içine değil, fakat yemeklerini de "müşterek" yiyebilmelerinin mümkün olabileceği bir tarzda düzenlenen tam anlamıyla "camdan yapılmış arı kovanları" içine yerleştirmek istiyorlar. Böyle bir hayata rıza gösterebilen insanlar, gerçekten "insan-altı" bir seviyeye, daha doğrusu arılar ve karıncalar gibi böcek türlerinin seviyesine düşmüş demektir ve zaten tıpkı hayvanların kendi aralarında birbirlerinden pek farklı olmayışları gibi, insanları da kendi aralarında pek farklı olmayacakları bir seviyeye getirmek için bütün imkân ve vasıtalarla çalışılmaktadır, gerçi henüz o seviyeye getirilmiş değiller.

Çok ucuz olan ve hatta hadiselerle çabucak aşılacak olan birtakım "öntahminler"in ayrıntısına inme gibi bir niyetimiz olmadığı için, bu konu üzerinde daha fazla durmayacağız. Zaten olayların bugün ulaştığı durum ile, en azından belli bir süre daha, olayların izlemek durumunda olduğu eğilimi kısaca belirtmiş olmak bizim için yeterlidir. Sır düşmanlığı, aslında "sıradan insan" seviyesini aşan ve herkese zorla kabul ettirmek istenen tekbiçimcilikten uzaklaşan her şeye karşı duyulan düşmanlık şekillerinden sadece biridir. Oysa ki, bizzat modern dünyanın kendisinde, herhangi başka bir sırdan daha iyi saklı tutulan bir sır vardır: Bu sır, mevcut zihniyeti ortaya çıkaran ve onu hala sürdüren ve onu yasal kılan korkunç telkin girişimi sırrıdır. Modern zihniyet, eğer deyim yerindeyse, o tarzda "imal edilmiş" ki, böyle bir sırrın varlığını ve hatta mümkün olabileceğini durmadan inkâr edebilmektedir, ki bu durum, bu sırrın asla keşfedilmemesi için kuşkusuz en iyi yoldur; gerçekten, bu yol tam anlamıyla "şeytanî" bir desiseden ibarettir.

13. bölüm

AKILCILIĞIN POSTULATLARI

Yukarıda modernlerin "akılcı" (rationnelles) diye nitelen-
dirilen bir bilim ve bir felsefe adına her tür "sırrı" (mystère)
dünyadan dışarı attıklarını ve dünyayı bu şekilde gördüklerini
söylemiştik. Gerçekten de diyebiliriz ki, bir düşünce ne kadar
dar çerçeve içine sınırlandırılırsa, o düşünceye o kadar "akılcı"
denilebilir. Nitekim açıkça bilinmektedir ki, 18. yüzyılın "an-
siklopedistler"inden itibaren, duyumlarüstü (suprasensible)
her gerçeğin en azgın inkârcıları her konuda özellikle "akla" (la
raison) başvurmayı ve kendilerini de "akılcı" olarak ilan etmeyi
çok sevmektedirler. Bu basit, avamî "akılcılık"la, gerçekten fel-
sefi denilen "akılcılık" arasındaki fark ne olursa olsun gene de
aradaki fark, sadece bir derece farkıdır; her ikisi de aynı eğilim-
lere tekabül etmektedir ve bu eğilimler modern çağlar boyunca
hem aşırılaşarak hem de aynı zamanda "avamîleşerek" hızla
ilerlemiştir. Daha önce başka eserlerimizde de çoğu kez "akılcı-
lık"dan söz etme fırsatını bulmuştuk ve akılcılığın temel özel-
liklerini geniş geniş açıklamıştık; bu nedenle okuyucularımızı
bu konuda daha önceki eserlerimizden bir kaçına göndermekle
yetinebiliriz.⁵⁰ Bununla birlikte, akılcılık niceliksel bir bilim
düşüncesiyle öylesine bağlantılıdır ki burada en azından bir-
kaç kelime söylemeden edemeyeceğiz.

Öncelikle, tam olarak rasyonalizm/akılcılık denilen şeyin
Descartes'a kadar gittiğini hatırlatalım; ayrıca, başlangıcın-
dan itibaren, "mekanik" fizik fikriyle doğrudan doğruya birleş-
miş durumda olduğunu da "belirtmek" gerekir. Zaten Protes-
tanlık dinin içine, "serbest araştırma ve inceleme" (libre exa-
men) fikriyle, bir tür akılcılık sokarak ona bir zemin hazırla-

mişti; gerçi o zamanlar henüz daha bu kelime mevcut değildi, çünkü o kelime, aynı eğilim felsefe alanında kendisini açıkça gösterdiği zaman icat edilmişti. Bütün biçimleriyle rasyonalizm temelde aklın üstünlüğüne inanma olarak tanımlanmakta ve gerçek bir "dogma" olarak ilan edilmektedir; ayrıca, bireyüstü düzene ait olan her şeyin, özellikle saf entellektüel sezginin inkârı anlamına gelmektedir; bu ise, mantıksal olarak her tür metafiziksel bilginin dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Aynı inkârın bir diğer sonucu da, bir başka alanda, her tür manevî otoriteyi reddetmesidir, oysa manevî otorite zorunlu olarak "insanüstü" bir kaynaktan gelmektedir. Akılcılık ve bireycilik birbirine öylesine sıkı sıkıya bağlıdır ki, gerçekten de bazı yeni felsefî teoriler durumunun dışında, çoğu zaman birbirine karışmaktadır; bu yeni teoriler de rasyonalist/akılcı değilse bile, salt bireycidir. Bu noktaya gelmişken, basitleştirmeye duyulan modern eğilimle bu akılcılığın ne denli uyduğu da rahatlıkla görebiliriz. Doğal olarak her zaman nesneleri en alt ögelerine indirmek suretiyle ortaya çıkan bu basitleştirme eğilimi, gerçekten de her şeyden önce bireyüstü alana ait her şeyi ortadan kaldırmakla kendini belli etmektedir, böylece geriye kalan ne varsa her şeyi, yani bireysel alana ait olan herşeyi, sadece duyulabilen ya da cismanî (corporelle) kiplik içine göndermek istemektedir; ve sonunda bizzat bu kipliği de niceliksel belirlenimlerin basit bir kümesi (agrégat) haline indirmek istemektedir. Bütün bunların birbirine sıkı sıkıya nasıl bağlandığı kolaylıkla görülmektedir; sanki bunlar, insanın kendisi hakkında ve dünya hakkında geliştirdiği düşüncelerin "bayağılaşması"nın adeta gerekli pek çok etaplarıymış gibi!

Kartezyen akılcılığına bağlı olan bir başka basitleştirme türü daha var: Bu basitleştirme türü herşeyden önce ruhun bütün mahiyetini "düşünce"ye (pensée), bedenın bütün mahiyetini de "uzam"a (étendue) indirgemek suretiyle ortaya çıkmaktadır. Bu son ilgi içinde, bedenın mahiyetinin uzama indirgenmesi, daha önce de gördüğümüz gibi, "mekanikçi" fiziğin temelini

teşkil etmektedir, hatta tamamen niceliksel bir bilim fikrinin hareket noktası olmuştur da diyebiliriz⁵¹. Fakat hepsi bu kadar da değil: "Düşünce"yle ilgili olarak, bir başka gereksiz ve aşırı basitleştirme de Descartes'ın akli ele alış tarzından dolayı yapılmaktadır. Descartes akla "sağduyu"da demektedir; (ki, bu durum, eğer bu terimin bugün kullanılmakta olan anlamı düşünülecek olursa, özellikle vasat bir seviyeye ait bir kavramı çağrıştırmaktadır). Ayrıca "aklın dünyada en iyi şekilde paylaşılan bir şey" olduğunu ileri sürmektedir Descartes; dolayısıyla bu da, hemen bir nevi "eşitlikçi" bir düşünceyi akla getirmektedir ki, böyle bir şey tamamıyla yanlıştır. Bütün bunlarda Descartes safça ve basitçe "fiil halindeki" akli (raison "en acte") "aklîlik"le (rationalité) karıştırmaktadır; öyle ki aklîlik insanlığının tam anlamıyla özel bir karakteridir/niteliğidir.⁵² Kuşkusuz insan tabiatı her bireyde tam bir bütündür, fakat bireylere ait olan özel niteliklere göre, bireylerde çok çeşitli tarzlarda tezahür eder. Bu nitelikler her bireyde o bireyin özel tabiatıyla birleşmiş durumdadır; öyle ki o bireyin özünün bütünlüğünü onlar oluştururlar. Bu konuyu başka türlü düşünmek demek, insan bireylerinin hepsinin kendi aralarında benzer olduklarını ve sadece sayısal olarak (**solo numero**) birbirinden farklı olduklarını düşünmek demektir. İşte "insan ruhunun birliği" konusundaki bütün değerlendirmeler doğrudan doğruya bu şekilde düşünmekten kaynaklanmaktadır. Modernler her şeyi, «psikoloji» alanına ait olmayan şeyleri bile, açıklamak için durmadan bu yola başvurmaktadırlar; örneğin, aynı geleneksel sembollerin her zaman ve her yerde bulunabileceği gerçeği gibi. Burada onlar için gerçekten "ruh"un (esprit) değil de, sadece "zihinsel olan"ın söz konusu edildiği gerçeği bir yana, ayrıca burada olsa olsa ancak sahte bir birlik olabilir, çünkü hakikî birlik bireysel alana ait olamaz; kaldı ki, bu şekilde konuşanların ve ayrıca daha genel olarak, "insan ruhu"ndan söz edebildiklerini sanan herkesin düşündüğü tek alan bu bireysel alandır. Sanki ruh özel bir karakterle şekillendirilebilirmiş gi-

bi! Her halükarda, tür içinde bireylerin tabiatının topluluğu ancak çok genel bir tarzda birtakım tezahürlere sahip olabilir; ve aksine çok ince ayrıntılarla ilgili olan benzerlikleri (similitudes) hesaba katmaktan da tamamen âcizdir. Fakat bütün geleneklerin temel birliğinin ancak o geleneklerdeki «insan-üstü» ögeyle açıklanabileceğini bu modernlere nasıl anlatmalı? Öte yandan, bugün gerçekten tamamen insanî olan şeylere dönecek olursak, modern psikolojinin kurucusu olan Locke açıkça kartezyen düşünceden esinlenerek şunları ileri sürmüştür: Vaktiyle Yunanlıların ve Romalıların ne düşündüklerini öğrenmek için, (çünkü onun ufku öylesine dardı ki "klasik" Batı antikitesinden daha ileriye geçemiyordu) bugün İngilizlerin ve Fransızların neler düşündüklerini araştırmak gerekir; çünkü "insan her yerde ve her zaman aynıdır." Hiçbir şey bundan daha fazla hatalı olamaz, fakat bugünkü psikologlar hep bu noktada kalmışlar ve daha öteye geçememişlerdir; çünkü söylediklerinin büyük bir bölümü gerçekte ancak modern Avrupalıya uygun gelmektedir, oysa ki onlar genelde insandan söz ettiklerini düşünmektedirler. Bugün bütün insan bireylerine gerçekten empoze etmeye çalıştıkları tekbiçimciliğin burada çoktan gerçekleşmiş olduğuna inanılacak gibi değil mi? Şu bir gerçektir ki, bu yönde girilen çabalardan dolayı, insanlar arasındaki farklar gittikçe daha azalmakta ve böylece psikologların varsayımı da bugün Locke'un zamanında olduğundan daha çok geçerli olmaktadır (kuşkusuz, gene de, burada, onun yaptığı gibi, geçmiş zamanlara bunu uygulamaya kalkışmaktan büyük ölçüde sakınmak şartıyla). Fakat her şeye rağmen, yukarıda da söylediğimiz gibi, limite, uç noktaya hiçbir zaman ulaşılamayacaktır; ayrıca, bu dünya devam ettiği müddetçe, mutlaka önlenemez farklılıklar olacaktır. Ve nihayet, bütün bunlara ilave olarak, ancak "insan-altı" (infra-humain) olarak nitelendirilebilen bir "ideal"i insan tabiatına en uygun tip sanmak... Acaba insan tabiatını gerçekten tanıma yolu bu mudur?

Bunları söyledikten sonra rasyonalizmin, tamamen nice-

liksele bir bilim fikriyle niçin sıkı sıkıya bağılantılı olduğunu, ya da daha iyi bir ifadeyle, niçin niceliksel bilimin rasyonalizmden doğduğunu açıklamak kalıyor geriye. Bu bağlamda, Bergson'un haksız yere «akıl» (intelligence) diye adlandırdığı şeye yönelttiği eleştirilerde büyük bir gerçeklik payı olduğunu kabul etmek gerekir; oysa ki bu akıl gerçekte sadece istidlâli aklıdır (la raison), ya da daha açıkçası kartezyen düşüncesi üzerine temellenmiş istidlâli aklın belli bir kullanımıdır; çünkü modern rasyonalizmin bütün şekilleri kesinlikle bu düşünceden çıkmıştır. Kısacası, filozoflar başka filozoflara karşı deliller ile ri sürerken, kendi görüşlerini açıklamaya çalışırken söyledikleri şeylerden çoğu zaman daha doğru olan sözler söylemektedirler; ve her filozof genellikle başka filozofların hatalarını oldukça net gördüğü için, adetâ devamlı olarak birbirlerinin söylediklerini çürütmektedirler. İşte, Bergson da böylece, eğer kullandığı terminolojinin yanlışlıklarını düzeltme zahmetine katlanırsak, rasyonalizmin hatalarını çok iyi göstermektedir. (Rasyonalizm, gerçek "entellektualizm"le (intellectualisme) karıştırılıp birleştirilmesi şöyle dursun, aksine onu tamamen inkâr eder). Ayrıca, Bergson, istidlâli aklın yetersizliğini de açıkça göstermektedir, fakat bunların eksikliğini göstermek için, kendisinin "akıl-üstü" (supra-rationnel) alana yükselmek yerine "akıl-altı" (infra-rationnel) alana inmeye çalışması tamamen haksızdır. (İşte bu nedenledir ki, Bergson'un felsefesi de tamamen bireycidir (individualiste); ayrıca, o da hasımları gibi, birey-üstü (supra-individuel) alanı kesinlikle bilmemektedir.) Dolayısıyla, "gerçeği (le reel) yapay olarak birtakım parçalara ayırdığından" dolayı istidlâli aklı (raison) eleştirirken, (ki burada onun gerçek adını asıl ilk durumuna getirmemiz gerekmektedir), aslında onun demek istediği şeyi anlamak için, tamamen farazî ve geçici olarak da olsa, onun "gerçek" dediği fikri kabul etmemize hiç gerek yoktur. Burada açıkça her şeyin kendi aralarında homojen ya da özdeş olduğu sanılan elemanlara indirgenmesi söz konusudur, ki bu da her şeyi niceliğe in-

dirgemekten başka bir şey değildir; çünkü bu tür elemanlar ancak nicelik bakış açısından anlaşılabilir. Ayrıca bu "parçalara ayırma" fikri de açıkça, tamamıyla saf ya da sayısal niceliğe ait olan bir süreksizliği (discontinuité) işin içine sokmak için yapılan çabaları çağrıştırmaktadır, yani daha önce yukarıda sözünü ettiğimiz, sadece "sayılmaya" elverişli olan şeyleri "bilimsel" olarak kabul etmek isteme eğilimini akla getirmektedir.⁵³ Aynı şekilde, istidlâlî akıl ancak "katı" (solide) bir cisme uygulandığı zaman yerindedir ve adetâ aklın yeri orasıdır derken de, kelimenin bugünkü anlamıyla her şeyi "maddileştirmek" (matérialiser) sonucunu kaçınılmaz olarak doğuracak eğilimin farkına varmış gibi gözüküyor; yani akıl sadece kendi kendine indirgenirse, herşeyde sadece eşyanın en kaba kipliklerini değerlendirmek durumunda kalacaktır; çünkü kipliklerde nitelik nicelik lehine oldukça fazla küçülmüş ve azalmıştır. Ancak o, bu eğilimin hareket noktasından daha ziyade sonuç noktasını ele almış gibi gözüküyor, ki bu da onun belli bir aşırılıkla suçlanmasına neden olabilir, çünkü kuşkusuz bu "maddileştirme"de de dereceler vardır. Fakat, bilimsel düşüncelerin şimdiki durumuna, (ya da, daha sonra ileride de göreceğimiz gibi, şimdi biraz geçmişte kalan bir duruma) şöyle bir göz atacak olursak, bu bilimsel düşüncelerin maddileştirmenin en son ve en alt derecesini, yani maddî anlamda anlaşılan "katılığın" (la solidité) maksimum derecesine ulaştığı noktayı göstermeye mümkün olduğu kadar yakın olduğu kesindir; hatta bu sonuç, ulaştığımız çağın/dönemin özellikle belirgin bir göstergesidir. Kuşkusuz bizzat Bergson'un kendi dilinin "tercümesi"nden çıkan şey kadar net bir tarzda bu konuları anlamış olduğunu ileri süremeyiz, ve hatta, bilerek yaptığı pek çok yanlışlardan/karışıklıklardan (confusions) dolayı bu konuları anlamış olması mümkün değildir. Fakat şu da bir gerçektir ki, bu günkü bilimin ne olduğu konusunda yapmış olduğu saptayım ve değerlendirmelerden ötürü bu görüşler ona atfedilmiştir; ayrıca, modern kafa yapısının apaçık bir temsilcisi durumunda olan bir

adamın bu tanıklığı da ihmal edilebilir gibi değildir. Kendi teorilerinin tam olarak neyi temsil ettiği konusuna gelince, onların ne anlama geldiğini bu kitabın başka bir bölümünde göreceğiz; şimdilik bu konuda söyleyeceğimiz şey şudur: Bergson'un teorileri tam anlamıyla bütün olarak modern dünyayı oluşturan sapmanın bir başka yönüne, adetâ bir başka etabına tekabül etmektedir.

Şu ana kadar söylediklerimizi özetleyecek olursak, şunları söyleyebiliriz: Rasyonalizm aklı ya da aklın üstündeki her prensibi inkâr ettiği için, salt bu nedenle "pratik" bir sonuç olarak beraberinde, eğer deyim yerindeyse, sadece bu körleşmiş istidlâlî aklın kullanımını ileri sürmektedir; ve böylece saf ve aşkın akıldan (intellect pur et transcendant) soyutlanmış olmaktadır, oysa ki, normal ve meşrû olarak, ancak saf ve aşkın aklın ışığını bireysel alanda yansıtabilir. Bu birey-üstü akılla (intellect supra-individuel) her tür gerçek iletişimi kaybettiğine göre, bu akıl ancak aşağıya doğru, yani varoluşun alt kutbuna doğru yönelebilir ve gittikçe "maddiliğin (materialité) içine daha fazla gömülebilir. Aynı ölçüde, bu yöneliş arttıkça yavaş yavaş hakikat fikrinden de uzaklaşır ve sadece kendi sınırlı anlayışı için en büyük uygunluğu arama noktasına gelir; zaten bu uygunluk içinde aşağıya doğru eğiliminden dolayı beklenmedik bir memnuniyet duyar; çünkü bizzat bu eğilim onu her şeyi basitleştirme ve tekbiçimleştirme yönüne götürür. Dolayısıyla çok kolay bir şekilde ve çabucak bu eğilime boyun eğer; çünkü bu eğilimin sonuçları onun isteklerine tamamen uygundur. Ayrıca, gittikçe hızlanan bu inişin sonu sonuç olarak "niceliğin egemenliği" diye adlandırdığımız şeye varır.

MEKANİKÇİLİK VE MADDECİLİK

Sözümona "bilimsel" denilen alanda Rasyonalizmin ortaya koyduğu ilk ürün Kartezyen mekanikçiliği olmuştur. Materyalizm ise çok daha sonraları gelmek durumundaydı; çünkü, daha önce başka bir yerde de açıkladığımız gibi, bu kelime ve bu sorun tam anlamıyla ancak 18. yüzyıla aittir. Nitekim, bizzat Descartes'in niyeti ne olursa olsun, (ve gerçekten de, Descartes'in fikirlerinden çıkarılan mantıksal sonuçlar sonuna kadar götürülürse, o fikirlerden kendi içinde tamamen çelişkili olan teoriler çıkarmak mümkündür) mekanikçilikle maddecilik arasında doğrudan bir bağlantı olduğu gerçektir. Bu bağlamda, şunu hatırlatmamız yerinde ve yararlı olacaktır: Her ne kadar Demokrit'in ve özellikle Epikür'ün düşünceleri gibi eski atomcu düşünceler mekanikçi düşünceler olarak nitelendirilebilirse de, (gerçi, bunlar kuşkusuz antikitede mekanikçiliğin ilk "müjdeciler"idir ve modernlerin biraz haklı olarak bu alanda kendilerinin öncüsü olarak iddia ettikleri kişilerdir) çoğu kez haksız yere onları materyalizmin ilk şekli olarak değerlendirmek istemektedirler; çünkü materyalizm her şeyden önce modern fizikçilerin "madde" (matière) kavramının tümünü içermektedir, bu kavram o zamanlar daha henüz ortaya bile atılmamıştı. Hakikat şu ki, materyalizm açıkça Kartezyen düalizminin iki yarısından birini, yani kurucusunun mekanikçi düşünceyi atfettiği yarı kısmını temsil eder; öyleyse, gayet tabii olarak materyalizme varabilmek için, diğer yarı kısmını ihmal ya da inkâr etmek, ya da gerçeğin tamamen birinci yarıya indirgendiğini ileri sürmek yeterliydi.

Descartes ve öğrencilerine karşı, Leibniz mekanikçi bir fiziğin yetersizliğini çok açık bir şekilde göstermiştir. Mekanikçi fizik, bizzat mahiyeti gereği nesnelerin ancak zahirî görünüşünü hesaba katar ve eşyanın özü hakkında ne olursa olsun hiçbir açıklama yapamaz. Böylece, mekanikçiliğin sadece "temsili" bir değeri olduğu ve kesinlikle açıklayıcı bir değeri olmadığını söyleyebiliriz. Ve aslında, bütün modern bilimin tam olarak durumu da bu değil midir? Nitekim aynı durum "hareket" konusunda da çok açık bir şekilde görülmektedir. Şöyle ki: Hareket, mekanik olarak açıklanmaya son derece elverişliymiş gibi bakılmaktadır; fakat böyle bir açıklama, diyor Leibniz, ancak hareketin içinde sadece bir durum değişikliği tasarlandığı sürece bir değer taşır. Bu açıdan bakıldığında, iki cismin karşılıklı olarak durumu (situation) değiştiği zaman ikincisinin birinciye göre veya birincinin ikinciye göre hareket halinde olduğunu söylemek farksızdır; çünkü iki cisim arasında mükemmel bir karşılıklılık/mütekabiliyet (reciprocité) vardır; fakat hareket sebebini değerlendirmeye başladığımız andan itibaren, durum tamamen değişmektedir, çünkü eğer hareket sebebini bu iki cisimden sadece birinde olduğu görülürse, o zaman sadece bu cismin hareket ettiği söylenecektir, öteki cismin ise, meydana gelen bu değişimde tamamen pasif bir rol oynadığı görülecektir; fakat bu değerlendirme, mekaniksel ve niceliksel alanda yapılan değerlendirmelerde tamamen gözardı edilmektedir. O halde görülüyor ki, mekanizm hareketin basit bir tavrını vermekle yetinmektedir, onu da dış görünüşlerde olduğu şekliyle yapmaktadır ve hareketin sebebini kavramaktan, dolayısıyla hareketin temel ve niteliksel yönünü açıklamaktan aciz olmaktadır; kaldı ki, hareketin gerçek açıklamasını asıl bu temel ve niteliksel yönü verebilir. Ayrıca, bu değerlendirmeler hareketten daha karmaşık özellikte ve niteliğin niceliğe daha çok üstün olduğu başka bir şey için de aynı şekilde uygulanabilir. Dolayısıyla bu şekilde mekanik olarak oluşmuş olan bir bilimin gerçekten hiçbir fiilî (effective) bilgi değeri olamaz; bu bilimi

kapsamı içine alan nisbî ve sınırlı alanda bile bu böyledir.

Bununla birlikte, Descartes'ın maddî âlemin bütün fenomenlerine uygulamak istediği görüş de açıkça ve kesinlikle yetersizdir; bu görüşe göre, o, cisimlerin bütün tabiatını uzama indirgiyordu; üstelik uzamı da tamamen niceliksel bakış açısından ele alıyordu. Hatta o zaman, tıpkı şimdiki mekanikçiler ve maddeciler gibi, Descartçı "inorganik" denilen cisimlerle canlı varlıklar arasında bu açıdan hiçbir fark görmüyordu. Burada "canlı varlıklar" diyoruz ve sadece organlaşmış varlıklar (les êtres organisés) demiyoruz, çünkü bizzat varlık burada gerçekten sadece cisme indirgenmiş durumda bulunmaktadır; bu da, Descartes'çı felsefenin çok meşhur «makina-hayvan» (animaux-machines) teorisinden dolayı böyledir; sistem düşüncesinin doğurmuş olduğu en şaşırtıcı saçmalıklardan biri de bu teoridir. Sadece insanî varlığı değerlendirme noktasına varınca, Descartes kendi fiziğinde sözünü etmek istediği şeyin sadece "insanın cismi" olduğunu belirtmeye adetâ kendini mecbur hissediyor. İyi, ama, eğer "ruh" yok idiyse, varsayım olarak insanın bedeni içinde yer alan her şey de aynı şekilde yok olacağına göre, bu sınırlandırmanın tam olarak ne değeri vardır? Gerçekten de insan varlığı, bizzat düalizm (ikicilik) nedeniyle, hiçbir zaman birleşemeyen ve gerçek bir bütün oluşturamayan iki parçaya ayrılmış gibidir; çünkü, bu iki parça kesinlikle ayrı cinsten olan öğeler sanıldığı için, hiçbir şekilde iletişim haline giremezler, öyle ki, birinin diğeri üzerinde gerçek bir hareket yapması salt bu nedenle imkânsız kılınmıştır. Ayrıca, öte yandan hayvanlarda meydana gelen bütün fenomenlerin, açıkça psişik özellik belirten tezahürler de buna dahil, mekanik olarak açıklanabileceği iddia edilmiştir; peki niçin aynısı insanda da olmasın diye, insan kendi kendine sorabiliyor ve ayrıca eşyanın açıklanmasına hiçbir şekilde katkıda bulunmadığı için düalizmin öteki yanını ihmal etmek mümkün değil midir, diye de insan sormadan edemiyor. İşte bunun için ona lüzumsuz bir karmaşıklık (complication) gibi ve gerçekten de onu yokmuş gi-

bi saymak, sonra da onu tamamen inkâr etmek, özellikle dikkatlerini bütünüyle duyulabilen (sensible) alana çevirmiş insanlar için pek zor olmamaktadır, tıpkı modern Batılıların durumunda olduğu gibi. İşte böylece Descartes'ın mekanik fiziği materyalizme giden yolu mecburen hazırlamak durumunda kalıyordu.

Bütünüyle maddî alana ait olan her şeyi Descartes'ın zamanında teorik olarak niceliğe indirgeme işi zaten çoktan yapılmıştı, yani Kartezyen fiziğinin bizzat oluşması böyle indirgeme işini zaten kapsamaktaydı; geriye sadece bu anlayışı gerçekliğin (réalité) tümüne, tıpkı anladıkları gibi, yaymak kalıyordu; bu gerçeklik ise, rasyonalizmin postulatları gereğince, zaten sadece bireysel varoluş alanına sıkıştırılmış durumda bulunuyordu. Düalizmden hareket edilince, niceliğe indirgeme işi, zorunlu olarak "ruh"u (esprit) "madde"ye (matière) indirgeme olarak sunuluyordu; bu ise, Descartes'ın ruh ve madde terimlerine yüklediği her şeyi sadece maddeye yüklemekten ibarettir, bu da herşeyi aynı şekilde niceliğe indirgeyebilmek için yapılmaktaydı. Ve böylece, eşyanın temel ve öz yönünü adeta "bulutların ötesine" fırlatıp attıktan sonra, sadece maddî yönü ele almak ve sadece bu yönü kabul etmek için ruh yönünü tamamen ortadan kaldırmış oluyordu; çünkü "ruh" (esprit) ve "madde" (matière) karşılıklı olarak bu iki yöne tekabül ediyordu; gerçi bu iki yön, bu iki terimin çok zayıflatılmış ve bozulmuş bir imgesini sunmaktadır. Descartes kendi anladığı ve kavradığı gibi âlemin yarısını ve tabîi kendi gözünde kuşkusuz en önemli olan yarı kısmını nicelik alanına dahil etmişti, çünkü görünüşler ne olursa olsun, Descartes, düşüncesinin temelinde, herşeyden önce bir fizikçi olmak istiyordu. Materyalizm ise, kendi payına âlemin tamamını niceliğe soktuğunu ileri sürdü; dolayısıyla o zaman bu amaca gittikçe daha iyi bir şekilde elverişli hale gelmiş olan teoriler vasıtasıyla, bu indirgeme işini gerçekten özümlemeye çalışmaktan başka bir şey kalmıyordu geriye; işte modern bilim bütünüyle kendini bu işe vermek zorunda kalı-

yordu, hatta açıkça materyalist olmadığını ilan ettiği zaman bile salt bu işe hizmet ediyor.

Sarih ve biçimsel (explicite et formel) materyalizmden başka, gerçek materyalizm (materialism de fait) diye adlandırılabilen bir materyalizm daha vardır ki bunun etkisi çok daha uzaklara yayılmaktadır, çünkü kendilerinin kesinlikle materyalist olmadıklarına inanan nice insanlar, uygulama olarak her durumda materyalist olarak davranmaktadırlar; bu iki materyalizm arasında, daha önceki bölümlerde dediğimiz gibi, felsefî rasyonalizmle avâmî (vulgaire) rasyonalizm arasında bulunan ilgiye oldukça çok benzeyen bir ilgi vardır, ancak gerçek materyalist genellikle bu niteliği üstüne bile kondurmaz ve hatta bu niteliği ona atfedecek olsalar çoğu zaman karşı bile koyar, oysa ki avâmî rasyonalist, felsefe hakkında dünyanın en cahil insanı bile olsa, tam aksine kendisinin rasyonalist olduğunu ilan etmek için can atar ve aynı zamanda daha ziyade alaycı bir "hür düşünür" (libre penseur) sıfatıyla sıfatlanmaktan büyük zevk alır, gurur duyar; oysa ki gerçekte o, çağında cari olan bütün önyargıların sadece bir esiridir, ama haberi yok. Ne olursa olsun, düşünceyi "herkesin seviyesine indirme"nin zorunlu olarak doğurduğu bütün sonuçlarla birlikte, nasıl ki avâmî rasyonalizm felsefî rasyonalizmin «kamu oyu»nda yayılmasının bir ürünüyse, tıpkı bunun gibi, tam anlamıyla materyalizm denilen şey de gerçek materyalizmin hareket noktasını teşkil etmiştir, yani bu genel kafa yapısını yaygınlaştırarak mümkün kılmıştır ve bu kafa yapısının oluşmasına fiilen katkıda bulunmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki, ayrı ayrı olan bu durumların hepsi her zaman ayrı ayrı eğilimlerin gelişmesiyle açıklanmaktadır, ki bu eğilimlerin tümü modern kafa yapısının bizzat temelini oluşturmaktadır. Şu apaçık ortadadır ki, bugünkü kullanılan anlamıyla bir bilgin, materyalizmi açıkça meslek edinmese bile, materyalizmden büyük ölçüde etkilenecektir, çünkü onun bütün özel eğitimi bütününle bu yönde olmuştur. Ayrıca, çoğu zaman olduğu gibi, bu bilgin "dinî düşün-

ce"den (esprit religieux) kendisinin yoksun olmadığını sansa bile, bilimsel faaliyetinden dini bütün olarak öyle ayıracaktır ki, yaptığı faaliyet hiçbir açıdan kesin olarak materyalist olan birinci faaliyetinden farklı olmayacaktır. İşte böyle bir bilgin, tıpkı materyalist bilgin gibi, tasarlanabildiği kadarıyla tamamiyle salt niceliksel olan ve en kaba biçimiyle maddeci olan bir bilimin git gide ilerlemesi ve yayılması konusunda kendine düşen rolü yerine getirecektir. İşte böylece, eğer modern zihniyet çelişkilerle dolu olmasaydı ve hatta bu çelişkilerden kendilerini habersiz bırakmamış olsaydı, kendi muhalifleri olacak insanları bile, gelenek düşmanı hareket kendi çıkarına kullanmayı başarmıştır. Burada da gene, tekbiçimleştirmeye olan eğilim gerçekleşmiş oluyordu, çünkü bütün insanlar pratik olarak aynı tarzda düşünme ve aynı tarzda davranma noktasına geliyordu; ayrıca, her şeye rağmen, insanların farklı oldukları şeylerin de ancak çok az ölçüde bir etkisi vardı ve görünüşte gerçek hiç bir değeri yoktu. İşte böylece, böyle bir dünyada, çok az bir istisna ile, kendisinin bir hristiyan olduğunu söyleyen bir insan pratik olarak sadece maddi varoluşun dışında sanki başka hiçbir gerçeklik yokmuş gibi davranmaktan geri durmaz ve "biraz ilim" yapan bir papazın üniversitedeki materyalist bir bilim adamından duygusal olarak hiçbir farkı kalmaz. Ve bu noktaya gelindiğinde artık, düşüşün en aşağı noktaya ulaşmak üzere olduğu şu günlerde olaylar çığırından çıkmış değil midir?

İster sarıh ve biçimsel materyalizm söz konusu olsun ister sadece "pratik" materyalizm söz konusu olsun, maddeci/materyalist tutum insan varlığının "psiko-fizyolojik" oluşumunun bütünü içine zorunlu olarak gerçek (réelle) ve son derece önemli bir değişiklik (modification) taşımaktadır. Bunu anlamak son derece kolaydır; gerçekten de, duygularının alanı içine giren şeylerin etkisi dışındaki her tür etkiye karşı modern insanın kesinlikle duyarsız olduğunu saptamak için, sadece etrafa şöyle bir bakmak yeterlidir. Modern insanın sadece anlama yetileri gittikçe daha sınırlı ve dar olmakla kalmamış, fakat aynı zamanda ve aynı şekilde algılama alanı da son derece daralmıştır. Bunun sonucu olarak da adetâ dindışı (profane) görüş açısı güçlenmiş, pekişmiştir; çünkü, her ne kadar bu görüş açısı önceleri bir anlayış yoksunluğundan, dolayısıyla insanın yeteneklerinin bir nevi sınırlandırılmasından doğmuşsa da, bizzat bu sınırlandırma, gittikçe hızlanarak ve bütün alanlara yayılarak, sonuçta bu görüş açısını doğruluyor gibi gözükmemektedir, en azından ondan etkilenenlerin gözünde böyledir. Ve gerçekten de, kesinlikle kavrayamadıkları ve algılayamadıkları şeyleri yani bizzat dindışı (profane) görüş açısının yetersizliğini ve yanlışlığını kendilerine gösterecek olan şeylerin varlığını kabul etmeleri için bir sebep de yok.

Genellikle "günlük hayat" ya da "gündelik yaşam" diye belirtilen düşüncenin kaynağı da budur; her şeyden önce bu ifadeyle anlatılmak istenen, kutsal, dinsel ya da simgesel özellikli herşeyi dışlayarak, insancıl olmayan şeylerin hiçbir tarzda devreye sokulmadığı bir hayattır. Bu saydığımız kutsal, dinsel

ya da simgesel özellikler ister sadece dinsel anlamda ele alınsın ister herhangi bir geleneksel kipliğe göre ele alınsın, burada bunun hiç önemi yoktur, çünkü her durumda "manevi etkilerin" gerçek eylemi söz konusu edilmektedir. Nitekim bu "günlük" ya da "gündelik" ifadeleri ayrıca şunu da kapsamına almaktadır: Böyle bir düşünceyi aşan her şey açıkça ve bile bile inkâr edilmediği zaman bile, istisnâî, tuhaf ve alışılmamış bir şey gibi değerlendirilerek, en azından, "olağanüstü" bir alan içine gönderilmektedir; o halde tam olarak söyleyecek olursak, dindışı (profane) görüş açısının kesinlikle bulunmadığı bütün geleneksel uygarlıklar tarafından temsil edilen normal düzenin tersine çevrilmesi gibi bir durum vardır. Ve bu tersine çevirme işi mantıksal olarak sadece "insan-üstü" (supra-humain) alanın bilinmemesi ya da inkar edilmesi sonucunu doğurabilir. İşte bu yüzden kimileri de aynı anlamda "gerçek hayat" (la vie réelle) ifadesini kullanacak kadar ileri gitmektedirler. Bu ise, aslında tuhaf bir ironiden başka bir şey değildir. Çünkü hakikat şu ki, onların bu şekilde adlandırdığı şey, tam aksine yanlış-samaların en kötüsüdür; bununla, söz konusu şeylerin kendi içinde her tür gerçeklikten yoksun olduğunu söylemek istemiyoruz, gerçi, aslında duyular dünyasına ait olan bir gerçeklik, bütün derecelerin en altında yer almaktadır ve bu gerçekliğin altında artık, ancak zuhûr etmiş olan varoluşun tamamen altında olan şey vardır. Fakat doğrusu, bu şeylerin ele alınış tarzıdır tamamen yanlış olan; ve bu döviz, onları üstün ve yüce her ilkedden ayırarak, onların asıl gerçekliğini meydana getiren öğeleri inkar etmektedir. İşte bunun içindir ki, gerçekten dindışı (profane) bir alan yoktur, sadece dindışı bir görüş açısı vardır ve bu dindışı görüş açısı gittikçe her yeri sarmakta, sonunda bütün insanlığı kuşatacak kadar ilerlemektedir.

İşte bu "günlük hayat" kavramı içinde, hemen hemen farkına varmadan bir aşamadan diğerine nasıl geçildiğini kolayca görebilmekteyiz, yozlaşma ise gittikçe hızlanan bir tarzda ilerlemektedir. Şöyle ki: Önce bazı şeylerin geleneksel etkiden kur-

tarılmış olduğunu kabul etmekle işe başlanmakta, sonra sadece bu şeyler normalmiş gibi değerlendirmeye çalışılmaktadır; buradan da, çok rahat bir şekilde sadece bunları "tek gerçek"miş gibi kabul etme sonucuna ulaşılmaktadır; bu ise, "insan-üstü" alana ait herşeyi "gerçek dışıymış"mış gibi görerek onları dışlamak anlamına gelmektedir. Ve hatta, insanî alan gittikçe daraltılarak oldukça sınırlı bir alan içine sokulmuş şekliyle anlaşılnca ve bu alanı sadece maddî kiplik (modalité corporelle) içine indirgeyince, duyularüstü (suprasensible) alana ait ne varsa, hepsini gerçek dışı olarak bir yana koyup ihmal ya da inkâr etme sonucu doğmaktadır. Çağdaşlarımızın gerçekten bu son noktaya ulaşmış olduklarını görmek için, "gerçek" (réel) kelimesini "duyulabilen" (sensible) kelimesinin eşanlamlısı olarak, üzerinde hiç düşünmeden nasıl ısrarlı bir şekilde kullandıklarına dikkat etmek yeterlidir. Bu görüş tarzı onların bizzat tabiatlarına —eğer deyim yerindeyse— öylesine işlemiş ki, onların nezdinde adetâ içgüdüsel (instinctive) bir şey olmuştur. Genel zihniyetin "sistemleştirilmiş" bir ifadesinden başka bir şey olmayan modern felsefe, kendi payına genel zihniyet üzerinde belli bir ölçüde etki etmeden önce, ona paralel bir yol izlemiştir: Bu ise yukarıda sözünü ettiğimiz "sağduyu" melekesine kartezyenlerin övgüsüyle başlamıştır; gerçekten de bu bağlamda bu oldukça karakteristiktir, çünkü "günlük hayat" kavramı kuşkusuz bu sözde "sağduyu" —buna «hiss-i müşterek» (le sens commun) da denilmektedir— alanına girmektedir. Kaldı ki, bu kavramlar da "günlük hayat" kavramı kadar sınırlıdır ve aynı tarzdadır. Sonra, aslında "insancılık"ın (humanisme), yani her şeyi sadece beşerî bakış açısına indirgemenin, daha çok felsefî bir görünümü olan rasyonalizmden yola çıkılınca, yavaş yavaş aşamalı olarak materyalizme ya da pozitivizme varılmaktadır: İster materyalizmde olduğu gibi, duyulabilen dünyanın ötesinde olan herşeyi bile bile inkâr etsinler, ister pozitivizmde olduğu gibi, öteye ait şeyleri "erişilemez" ya da "bilinemez" diye ilân ederek onlarla uğraşmayı reddetmekle

yetinsinler; pozitivizm, salt bu nedenle, kendisini "bilinemezci-lik" (agnosticisme) olarak adlandırmayı çok sevmekte ve böylece gerçekte çaresi bulunamaz bir cehaletin acı bir itirafından başka bir şey olmayan bu durumu bir zafer nişanesi yapmaktadır; her iki durumda da sonuç tamamen aynıdır. İşte biz burada bizzat bu sonucu anlatmış olduk.

Burada bir kez daha söyleyelim ki, çoğu durumlarda, doğal olarak sadece "pratik" materyalizm ya da pozitivizm diye adlandırabileceğimiz her tür felsefi teoriden bağımsız bir şey söz konusu olmaktadır; çünkü felsefi teori gerçekten de bugün olduğu gibi gelecekte de çoğunluğun yabancı olduğu bir konudur; fakat bu bile konuyu daha ciddi bir hale getirmektedir; bu durum materyalist kafa yapısı sadece kıyaslanamayacak kadar büyük bir yayılma göstermiş olduğu için değil, fakat aynı zamanda bu kafa yapısının ne denli çaresi bulunmaz ise o denli de saçma olduğu ve açıkça bilinçsizce bir şey olduğu için böyledir; çünkü bu da göstermektedir ki, bu kafa yapısı bireyin bütün tabiatına gerçekten nüfuz etmiş ve onun ta iliğine kadar işlemiş gibidir. Gerçek materyalizm (mat rielisme de fait) ve kendilerini "dindar" (religieux) ya da inançlı sanan insanların materyalizme rıza gösterme tarzları konusunda daha önce söylediğimiz şeyler bunu yeterince göstermektedir. Ayrıca, kimilerinin atfetmek istediği öneme, aslında tam olarak felsefe denilen şeyin hiçbir zaman sahip olmadığını bu örnek de aynı zamanda çok iyi bir şekilde göstermektedir; ya da en azından belli bir zihniyet üzerine doğrudan doğruya ve fiilen etki eden bir şey olmaktan ziyade o zihniyetin bir "temsilcisi" gibi değerlendirilirse, ancak o zaman belki bu öneme sahip olabilir. Kısacası, her hangi bir felsefi düşünce, formüle edildiği çağın önde gelen eğitimlerinden bazılarına uygun d şmeseydi, en ufak bir başarı gösterebilir miydi? Bununla, modern sapmada felsefelerin de, tıpkı ötekiler gibi, kendilerine düşen rolü oynamadıklarını söylemek istemiyoruz, kuşkusuz böyle bir iddia aşırılık olurdu; ancak şunu diyoruz: Modern sapmada felsefelerin oynadığı rol

gerçekten ilk bakışta sanıldığından çok daha sınırlıdır ve dışarıdan görüldüğü şekilde çok farklıdır. Nitekim tamamen genel bir tarzda söyleyecek olursak, dışta en çok gözüken şeyler, zuhûru belirleyen yasalara göre, her zaman için bir sebep olmaktan ziyade bir sonuçtur, bir hareket noktası olmaktan çok varılan sondur⁵⁴. Ayrıca, her durumda, daha derin bir alanda gerçekten etkili bir tarzda hareket eden şeyi hiçbir zaman dışta aramamak gerekir, burada ister normal ve meşru bir anlamda yapılan bir eylem sözkonusu olsun, ister şu anda sözünü ettiğimiz durum içinde olduğu gibi, bunun zıddı bir eylem sözkonusu olsun, durum değişmez.

Mekanikçilik ve maddecilik ancak felsefi alandan bilimsel alana geçince, büyük ve genel etki sağlayabildiler: Bilimsel alanla ilgili şeyler, ya da haklı ya da haksız bir şekilde "bilimsel" özelliğe bürünmüş gibi görülen şeyler, çeşitli nedenlerden dolayı genel zihniyet üzerinde felsefi teorilerden kesinlikle çok daha fazla müessir olmuşlardır; bilimin varsayımsal (hypothétique) özelliği zorunlu olarak genel zihniyetin gözünden kaçtığı için, genel zihniyet içinde "bilimin" doğruluğuna körü körüne bir inanç vardır; oysa ki "felsefi" diye nitelenen şeylere genel zihniyet çoğunlukla ilgisiz kalır. Bir durumda pratik ve yararçı uygulamaların bulunması ve bir başka durumda da uygulamaların bulunmaması da, kuşkusuz bunlarla ilgisiz değildir. Bu ise bizi bir kez daha "günlük hayat" fikrine götürmektedir ki günlük hayata gerçekten büyük bir dozajda "çıkarıcılık" (pragmatisme) fikri karışmaktadır; kuşkusuz burada söylediğimiz şeyler çağdaşlarımızdan bazılarının "pragmatizm"i felsefi bir sistem haline getirmek istemeleri gerçeğinden tamamen bağımsızdır; genellikle modern ve dindışı (profane) zihniyete bağlı olan yararçı/çıkarıcı (utilitaire) niteliğinden ötürü ancak mümkün olabilmiştir bu; ayrıca, entellektüel düşüşün (déchéance) şu anki durumu içinde, hakikat kavramını artık tamamen gözden yitirme noktasına varılmıştır; öyle ki çıkar fikri ya da rahatlık fikri gelip tamamen hakikatin yerine geç-

miştir. Ne olursa olsun, "realite" sadece duyuların alanı içine giren şeylerden ibarettir diye ortak bir anlayışa ulaşılnca, herhangi bir şeye atfedilen değerin, duyular alanına ait etkiler/sonuçlar doğurma kapasitesinin adeta ölçü olarak alınması bir yerde çok doğaldır. Öyleyse, şu bir gerçektir ki, sanayî ile tamamen karıştırılmamış da olsa, modern tarzda sanayî ile bağlantılı olarak değerlendirilen "bilim" in, bu bağlamda birinci sırayı işgal etmesi gerekir; ve böylece bilim, mümkün olduğu kadar daraltılmış olarak, bu "günlük hayat" ın içine girmiş olmaktadır; ve hatta, günlük hayatın başlıca faktörlerinden biri olmaktadır. Dolayısıyla, bilimin üzerinde temellendiğini iddia ettiği varsayımlar, ne denli dayanıksız ve ne denli haksız olursa olsun, halkın (vulgaire) gözündeki bu imtiyazlı duruma bizzat sahip olacaktır. Tabii ki, gerçekte bu pratik uygulamalar hiçbir şekilde bu varsayımların hakikat olup olmamasıyla alâkalı değildir. Nitekim tam ifadesiyle bilgi (connaissance) denilen şey olarak, bir hiç olan böyle bir bilimi eğer doğurduğu uygulamalardan ayıracak olsak, bu tür bir bilim ne işe yarar, diye sormadan edemiyor insan kendi kendine. Fakat bu şekliyle, bu bilimin "başarı" sağladığı bir gerçektir. Nitekim modern "halk" ın bilinçsizce sahip olmuş olduğu bu çıkarıcı kafa yapısı için, herhangi bir anlamda burada hakikatten söz edebildiğimizi düşünsek bile, «başarı» ya da "sonuç" bir nevi "hakikatin kriteri" olmaktadır.

Hangi görüş açısı söz konusu olursa olsun, ister felsefî, ister bilimsel ya da sadece "pratık" bakış açısı söz konusu olsun, şu bir gerçektir ki, bütün bunlar aslında tek ve aynı eğilimin çok farklı görünümelerini temsil etmektedir; ayrıca, modern kafa yapısını oluşturan öteki bütün eğilimler gibi, aynı şekilde bu eğilim de kuşkusuz kendiliğinden gelişmemiştir. Bu son nokta üzerinde daha önce pek çok kez açıklamalar yapma fırsatı bulmuştuk, fakat bunlar aslında üzerinde bu kadar ısrarla durulması gereken konular değildir; zaten modern dünyanın sapması belli bir "plan" a göre gerçekleştirilmiştir: İleride bu "plan" ın

bütünü içinde materyalizmin tam olarak işgal ettiği yerin ne olduğu konusuna tekrar dönmemiz gerekecek. Kuşkusuz bizzat materyalistler bu tür konuları anlama, onlardan haberdar olma konusunda herkesten daha çok acizdir ve hatta böyle konuların mümkün olabileceğini bile kavrayamazlar, çünkü sahip oldukları peşin yargılardan ve fikirlerden dolayı, basiretleri körelmiştir; dolayısıyla dar bir alanın içine sıkışıp kalmışlardır; bir türlü oradan çıkamamaktadırlar; peşin yargıları ve fikirleri oradan kurtulmaları için mümkün olan tüm yolları tıkmıştır. Ayrıca materyalistler, "günlük hayat" denilen şeyin kendileri için düşünülebilecek en olağanüstü şey olduğu birtakım insanların, daha önce yaşadığını ve bugün de yaşamakta olduğunu bilseler kuşkusuz şaşırıp kalırlar, tıpkı bu tür konuların varlığını duyunca şaşırıp kaldıkları gibi; oysa ki, o insanlar için bu günlük hayat kavramı, gerçekten hayatlarında ortaya çıkan hiçbir şeye tekabül etmez. Fakat durum böyledir ve üstelik gerçekten "normal insanlar" olarak bakılması gerekenler de asıl bu insanlardır, oysaki materyalistlerin öve öve bitiremedikleri bütün "sağduyu"larına ve kendilerini gururlu bir şekilde en yetkin ürünleri ve en "ileri" temsilcileri olarak değerlendirdikleri bütün "ilerleme"ye rağmen, aslında materyalistler, bazı yeteneklerin kendilerinde tamamen köreltiği, hatta tamamen yok olacak derecede, körelmiş olduğu insanlardır. Ve zaten ancak bu koşulladır ki duyular âlemi onlara "kapalı bir sistem" (système clos) olarak gözükmektedir; bu kapalı sistem içinde kendilerini son derece güvenlikte hissetmektedirler. Şimdi bu yanıltmacanın, bir anlamda ve belli bir ölçüde, bizzat materyalizm olgusu içinde nasıl "gerçekleştirilebildiğini" göstermemiz kalıyor geriye. Fakat daha ileride, bu yanıltmacanın her şeye rağmen adetâ son derece istikrarsız (instable) bir denge durumunu nasıl yansıttığını da göreceğiz. Ayrıca, bugün dünya öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, modern dünyanın şu ana kadar bütün dış düzenlemelerinin üzerinde temellendiği bu "günlük hayat" güvencesi hiç beklenmedik birtakım "engeller"le her an altüst olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

PARANIN YOZLAŞMASI

Açıklamalarımızın bu noktasına gelince, çok özel türden bir alanla ilgili gibi gözükken bir sorun üzerinde oldukça kısa da olsa bazı bilgiler vermek için, en azından görünüşte, birazcık asıl konudan uzaklaşmamız belki faydalı olacaktır. Bu sorun, aynı zamanda "günlük hayat" kavramının doğurduğu sonuçların çarpıcı bir örneğini de teşkil etmektedir; ayrıca, bu kavramın salt niceliksel bakış açısıyla nasıl bağlantılı olduğuna dair mükemmel bir "açıklama"yı (illustration) da teşkil etmekte; gerçekten konumuzla doğrudan bağlantılı olan yönü özellikle bu son yöndür. Söz konusu sorun para sorunudur; bugün anlaşıldığı şekliyle konuya salt "ekonomik" bakış açısından yaklaşılabilecek olursa, para konusu mümkün olduğu kadar tamamen "niceliğin egemenliği"ne ait bir konu gibi gözükmemektedir. Nitekim, modern toplumda para, bu nedenle, çok etkin, çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu, çok iyi bilinmektedir. Bu konu üzerinde ısrarla durmak kuşkusuz gereksizdir. Fakat, gerçek şu ki, bizzat "ekonomik" görüş açısı ve buna bağlı salt niceliksel para anlayışı son derece yeni olan bir yozlaşmanın ürününden başka bir şey değildir; ayrıca, çağdaşlarımızın çoğuna ne denli şaşırtıcı gözükürse gözüksün, paranın başlangıçta çok farklı ve tamamen niteliksel bir özelliği olduğu ve bu özelliğini uzun süre koruduğu da bir gerçektir.

Burada şöyle bir gözlem yapmak son derece kolaydır, yeter ki bu gözlemi yapmak için insanın "görececek gözü" olsun: Dikkat edilecek olursa, eski paralar tamamen geleneksel sembollerle kaplıdır; hatta bu semboller çoğu zaman özellikle çok derin bir

anlam taşıyan semboller arasından seçilmiştir. İşte böylece Keltler'de (les celtes) paraların üzerinde bulunan semboller, ancak Drüidler'e (Les Druides) özgü olan öğretisel bilgilere mal edildiği takdirde o sembollerin bir açıklaması yapılabilmektedir; nitekim, bu durum Drüidler'in bu alandaki etkilerini de açıkça göstermektedir. Kuşkusuz bu ilgi içinde Keltler için doğru olan, kadim dünyanın öteki toplumları için de doğrudur; kuşkusuz burada karşılıklı olarak geleneksel teşkilatların özel kipliklerini doğal olarak hesaba katmak gerekir. Tam anlamıyla geleneksel olan uygarlıklarda dindışı (profane) bakış açısının bulunmayışıyla da bu tamamen uyuşmaktadır. Şöyle ki: Paranın mevcut olduğu yerlerde, daha sonra paranın kazanmış olduğu dindışı özellik, o zamanlar yoktu; yani bizzat para dindışı bir şey değildi. Eğer öyle olmuş olsaydı, parayla kesinlikle hiçbir ilgisi olmayan manevî bir otoritenin işe el atması nasıl açıklanabilecekti? Ayrıca, değişik geleneklerin paradan söz ederken, gerçekten "manevî bir etkiyle" yüklenmiş olan bir şey gibi söz etmelerini nasıl açıklayabilirdik? Paranın etkisi/itibarı üzerindeki semboller vasıtasıyla sağlanabilmekteydi; o semboller paraya normal "dayanak (support) teşkil etmekteydi. Burada şunu da ilave etmek yerinde olur: Çok yakın zamanlara kadar, dinî nitelikli dövizlerde bu kavramın son bir kalıntısını gene görebiliyorduk; kuşkusuz bu dövizler tamamen sembolik bir değer ifade etmiyorlardı, fakat en azından, artık gitgide anlamsızlaşmış gibi olan geleneksel fikrin bir nevi hatırlanması gibi bir şeydi. Ama, bazı ülkelerde bu semboller paraların "kenarlarına" kaydırıldıktan sonra, artık bu dövizler de sonunda tamamen kaybolmuşlardır; gerçekten de kaybolmamaları için hiçbir sebep kalmamıştı, çünkü artık para sadece "maddesel" ve niceliksel alana ait bir gösterge olmuştu ve bu alan dışında hiçbir şeyi temsil etmiyordu.

Manevî otoritenin para üzerindeki kontrolü, hangi şekil altında icra edilmiş olursa olsun, sadece kadim dünyayla sınırlı bir olgu değildir. Ayrıca, Batı dünyasından dışarı çıkmadan da,

Ortaçağın sonlarına kadar, yani Batı dünyası geleneksel bir uygarlığa sahip olduğu müddetçe, bu kontrolün devam etmiş olduğunu gösteren pek çok belirtiler vardır. Gerçekten de o çağlarda bazı hükümdarların "paraların şeklini bozmakla" suçlanmasını başka türlü açıklamak mümkün değildir. Eğer o hükümdarların çağdaşları kendi paylarına bu olaya bir suç, bir cinayet gibi bakmışlarsa, buradan o zamanlar hükümdarların parayı kendi istedikleri gibi serbestçe düzenleme haklarının olmadığı, ayrıca, paranın şeklini kendi inisiyatifleriyle değiştirerek, maddi iktidara tanınan hakları çiğnemiş oldukları sonucuna varmak gerekiyor.⁵⁵ Tamamen başka bir durumda, böyle bir suçlama kuşkusuz anlamsız olurdu; paranın değeri o zaman ancak tamamen itibarî (conventionelle) bir önem taşırdı. Kısacası, paranın herhangi basit bir metal parçasından ve değişik türlerde yapılmış olması, ya da günümüzde büyük ölçüde olduğu gibi basit bir kağıt parçasının para yerine geçmiş olması, hiç önemli değildir; çünkü bu, aynı şekilde paranın tamamen "maddî" (matériel) kullanımının sürüp gelmesine bir engel teşkil etmezdi. Öyleyse burada daha başka bir alana (ordre) ait olan bir şeyin olması gerekirdi; daha doğrusu yüksek bir alana ait bir şeyin olması gerekirdi, diyebiliriz; çünkü bu bozulma ancak bu şekilde öylesine ciddi bir özelliğe bürünebilirdi ki sonunda krallığın gücünü ve istikrarını sarsabilecek ve tehlikeye düşürebilecek kadar ileri gidebilirdi; çünkü bu şekilde davranarak krallık gücü, gerçekte her tür meşruiyetin biricik asıl kaynağı olan manevi otoritenin imtiyazlarını haksız yere ele geçiriyordu. İşte böylece dindışı (profane) tarihçilerin hiçbir zaman anlayamadığı bu olgular bir kez daha net olarak göstermektedir ki, İlkçağda olduğu gibi, Ortaçağda da, modernlerin kesinlikle bilmediği yönleri vardı paranın.

Görülüyor ki, insanî varoluşun içinde, şöyle ya da böyle önemli bir rol oynayan her şeyin genellikle başına gelen durum burada da aynen vaki olmuştur; yani bunlar "kutsal" ya da geleneksel özelliklerinden yavaş yavaş yoksun bırakılmışlardır; ve

böylece, bizzat insanlık, kendi bütünü içinde tamamen dindışı (profane) bir insanlık olup çıkmış ve sonunda kendini bugün olduğu gibi, "günlük hayat"ın en aşağı, en niteliksiz durumunda bulmuştur. Aynı zamanda, bu para örneği şunu da açıkça göstermektedir: Bu "dindışılaşmak" (profanisation), —eğer böyle uyduruk bir sözcüğü kullanmak yerindeyse— temel olarak nesneleri sadece niceliksel görünümlerine indirgemek suretiyle yapılmaktadır. Gerçekten de, bu noktada paranın sadece basit ve saf bir nicelik temsilinden daha başka bir şey olduğunu anlamak artık mümkün değildir, fakat bu açıdan bakıldığında durum her ne kadar netse de, —çünkü bu sorun adetâ aşırılığın son haddine kadar görülmüştür— varoluşu dindışı (profane) görüş açısınca sınırlandırılmış bir ufuk içine hapsetmede bu şekilde her şeyi niceliğe indirgemenin katkısı var gibi gözüktüğü biricik durum bu değildir. Modern sanayi ve modern sanayi ile ilişkili olan herşeyin özellikle niceliksel karakteri hakkında söylediğimiz şeyler, bunun yeterince anlaşılmasını sağlamaktadır, şöyle ki: Bu modern sanayinin ürünleriyle insanı çepçevre kuşatarak, ve adetâ artık onun başka bir şey görmesine imkân bırakmayarak, tıpkı çıkışı olmayan bir hapishane gibi, "günlük hayat"ın dar çerçevesi içine insanın gerçekten hapsedilmesine çalışılmaktadır; (ancak, örneğin müzelerde olduğu gibi, insanın hayatındaki gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan, insan hayatı üzerinde hiçbir gerçek etkisi de bulunmayan basit "meraklar"a yöneltilmektedir insan). Oysa, tam aksine geleceksel bir uygarlıkta her nesne mümkün olduğu kadar bizzat kullanılmak için yapılmıştır. Böyle olmakla birlikte, o tarzda yapılmıştır ki, ayrıca bizzat kullanılmış olması gerçeğinden dolayıdır ki, (bugün modernlerin "sanat eseri" olarak değerlendirdikleri her şeye adetâ ölü bir nesne gibi bakmak yerine) her nesne tefekküre bir "dayanak" teşkil eder ve insanın, basit maddî kiplikten başka bir şeyle bağlantı kurmasını sağlar ve herkesin yetenekleri ölçüsüne göre bir üst duruma yükselmesine yardım eder.⁵⁶ Bu iki insanî varoluş anlayışı arasında ne bü-

yük bir uçurum var!

Hemen herşeyin nitelik yönünden bu şekilde yozlaşması, para sisteminin yozlaşmasıyla çok yakından bağlantılıdır; nitelik günümüzde her şeyin parayla ölçülmesi ve parayla "değerlendirilmesi" olgusu da bunu çok açıkça göstermektedir; günümüzde her şey sadece bir "rakam", bir "miktar" ya da paranın sayısal miktarı olarak değerlendirilmektedir. Gerçekten de, çağdaşlarımızın çoğu nezdinde, herhangi bir nesne üzerinde yapılan bir değerlendirme, verilen bir hüküm, daima o nesnenin ne kadar para ettiği konusu üzerinde temellendirilmektedir; yukarıda "değerlendirme" sözcüğünü tırnak içinde vererek altını çizdik, özellikle vurguladık, çünkü bu sözcük kendi içinde hem niceliksel hem de niteliksel olmak üzere çift anlamlıdır. Bugün bu sözcüğün birinci anlamı, yani niteliksel anlamı kaybolmuş durumdadır, ya da —ki aynı kapıya çıkmaktadır— bu sözcüğü sadece ikinci anlamı, yani niceliksel anlamı içine indirmenin bir yolunu bulmuşlardır. İşte böylece öyle bir noktaya gelinmiştir ki sadece nesneler fiatlarına göre "değerlendirilmekle" kalmıyor, fakat aynı zamanda da insan da parasına ve zenginliğine göre değerlendirilmektedir.⁵⁷ Aynı şey, "değer" (valeur) sözcüğü için de çok tabii olarak geçerli hale gelmiştir. Bu arada hazır yeri gelmişken belirtelim ki, bazı yeni filozoflarca bu sözcüğün tuhaf bir şekilde kötüye kullanılması buna dayanmaktadır; hatta bu yeni filozoflar kendi teorilerini belirlemek için "değerler felsefesi" (philosophie des valeurs) diye bir deyim, bir ifade tarzı uyduracak kadar ileri gittiler. Onların düşüncelerinin temelinde, hangi düzenle ilgili olursa olsun, her şeyin niceliksel olarak anlaşılmaya ve sayısal olarak ifade edilmeye elverişli olduğu fikri yatmaktadır. Öte yandan, onların başlıca zihinsel uğraşları, adetâ saplantıları olan "ahlakçılık" (le moralisme) da böylece direkt olarak niceliksel bakış açısıyla bağdaştırılmış olmaktadır⁵⁸. Bütün bunlar, kaçınılmaz olarak diğer şeylerin yozlaşmasını izleyerek ya da onlara eşlik ederek onlarla birlikte dinin de gerçek bir yozlaşmaya uğradığını gös-

termektedir. Gerçekten de her şeyi sadece niceliğe indirgemek için olanca çaba harcanan bir dünya için, kuşkusuz tamamen niceliksel düşüncelerden başka bir şey çağrıştırmayan bir dil kullanmak gerekmektedir.

Yeniden özellikle para sorununa dönecek olursak, burada bir şey daha ilave etmek zorundayız; çünkü bu alanda mutlaka belirtilmesi gereken bir fenomen ortaya çıkmıştır, şöyle ki: Para üstün nitelikli bütün garantiyi kaybettiğinden beri, niceliksel değerinin ya da bugünkü "ekonomistler"in "satın alma gücü" diye ifade ettikleri şeyin, durmadan azalarak gittiği görülmüştür; öyle ki gün be gün daha fazla yaklaşılan bir noktaya varıldığında, para bütün varoluş sebebini, hatta bizzat "pratik" ve "maddi" değerini kaybedecektir ve kendiliğinden insanî varoluştan silinip gitmek zorunda kalacaktır. burada tuhaf bir şekilde eşyanın kendiliğinden tersine dönüşü olduğu rahatlıkla söylenebilir; nitekim daha önce de söylediğimiz şeylerle bu kolayca anlaşılabilir, şöyle ki: Saf nicelik her varoluşun tamamen altında bulunduğu için, para konusunda olduğu gibi —para konusu hepsinden çarpıcı bir örnektir, çünkü limite nerdeyse ulaşılmış durumdadır— niceliğe indirgeme işi en aşırı uca kadar götürülünce, sonuç olarak gerçek bir çözülmeye (dissolution) varır işin sonu. Bütün bunlar şunu göstermektedir: Daha önce dediğimiz gibi, "günlük hayat" güvencesi gerçekten çok geçici, çok iğreti bir şeydir. İleriki bölümlerde, daha pek çok açılardan, bunun böyle olduğunu göreceğiz. Fakat bütün bunlardan çıkarılacak olan sonuç, her zaman kesinlikle aynı olacaktır: İnsanları ve eşyayı saf niceliğe doğru sürükleyen eğilimin sonu, şimdiki dünyanın ancak son çözülmesi (dissolution finale) olabilir.

DÜNYANIN KATILAŞMASI

Şimdi de, modern çağda mümkün olduğu ölçüde materyalist anlayışa tamamen uygun bir dünyanın fiilen nasıl gerçekleştirildiği konusuna dönelim. Bunu anlamak için, herşeyden önce şunu hatırlamak gerekir: Daha önce de bir çok defa söylediğimiz gibi, insanî düzenle kozmik düzen, günümüzde sanıldığı gibi, gerçekte birbirinden ayrılmış değildir, tam aksine ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır, öyle ki her biri bir diğeri üzerinde etkisini gösterir ve karşılıklı durumları arasında daima bir uygunluk vardır. Bu değerlendirme temel olarak çevrimler öğretisinin (la doctrine de cycles) tümünü kapsar; ayrıca eğer bu uygunluk olmasaydı, söz konusu öğretiyle ilgili olan geleneksel veriler neredeyse tamamen anlaşılmaz olurdu. İnsanlık tarihinin bazı kritik evreleriyle, belirli astronomik dönemlere göre meydana gelen bazı büyük felaketler (cataclysmes) arasındaki ilgi bunun belki de en çarpıcı örneğidir. Fakat şu da bir gerçektir ki, bu durum, bu uygunluklar arasında en aşırı, en uç bir durumdur. Gerçekte bu uygunluklar sürekli olarak mevcuttur; fakat, nesneler ancak tedricî olarak ve hemen hemen hissedilmeksizin değiştiği için kuşkusuz bu uygunluklar çok daha az gözükmemektedir.

Durum böyle olunca, çok doğaldır ki, çevrimsel (cyclique) gelişimin akışı içinde, hem bir bütün olarak kozmik zuhûr hem de zorunlu olarak kozmik zuhurun içinde bulunan insanlık zihniyeti bizzat inişe doğru bir gidişi birlikte izlerler; bu iniş daha önce belirttiğimiz bir yönde, yani ilkedden, dolayısıyla zuhûrun öz kutbuna bağlı olan ilk maneviyattan (spiritualité première)

tedrici olarak uzaklaşan bir yönde gerçekleşir. Bu gidiş, bu uzaklaşış adetâ kozmik ortamın gittikçe "maddîleşmesi" olarak tasvir edilebilir. (Burada günümüzde kullanılan dilin terimlerini kullanıyoruz, fakat bu terimler ele aldığımız bağıntıyı net olarak ortaya koymaktadır.) Ayrıca daha önce çok iyi bir şekilde vurgulamış olduğumuz bu "maddîleşme" belli bir dereceye ulaştınca, buna bağıntılı olarak insanda da materyalist düşünce ve anlayış, ayrıca pratikte buna uygun düşen genel tutum gözükcektir; daha önce de söylediğimiz gibi, bu tutum "günlük hayat" denilen şeyin tasvirine de uygun düşmektedir. Nitekim bu "fiilî (effective) maddîleşme" olmasaydı, bu söylenenlerin hiçbirinin en ufak bir haklılığı olamazdı, çünkü insanın çevresindeki hakikat (réalité) her an açıkça tekzipler, yalanlayıcı mesajlar gönderirdi. Modernlerin anladığı şekliyle, bizzat madde (matière) fikri de ancak bu koşullar içinde gerçek olarak doğabiliyordu. Nitekim bunun şöyle ya da böyle ifade ettiği şey sadece bir uç sınırdır (limite) ki, söz konusu inişin akışı içinde bu sınıra hiçbir zaman erişilemez. Bunun iki nedeni vardır: İlk olarak bu sınır kendi içinde tamamen niceliksel bir şey olarak değerlendirilmektedir; ikinci olarak, bu sınır "durgun" (inerte) bir sınır sanılmaktadır ki, herhangi bir dünyada gerçekten "durgun" (inerte) bir şey varsa, salt bu nedenle o dünya varoluşunu durdurur; öyleyse böyle bir fikir (madde fikri) dünyanın en yanıltıcı fikridir; çünkü bu fikir hiçbir gerçekliğe (réalité) kesinlikle uygun düşmemektedir, bu gerçeklik zuhûr etmiş varoluş hiyerarşisinde ne denli aşağı bulunursa bulunsun. Bir başka ifadeyle, şöyle de diyebiliriz: "maddîleşme" (matérialisation) bir eğilim olarak mevcuttur, fakat bu eğilimin tam bir sonucu olan "maddîlik" (matérialité) ise, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durumdur. İşte, daha pek çok sonuçlar arasında, modern bilim tarafından teorik olarak formüle edilen mekanik yasaların hiçbir zaman deney şartlarına tam ve kesin olarak uygulanmaya elverişli olmaması buradan kaynaklanmaktadır, çünkü orada onların gözünden kaçan öğeler her za-

man için vardır; hatta öğelerin rolü adetâ minimuma indirgenmiş olduğu evrelerde bile bu böyledir. O halde burada yalnızca gerçeğe yakın bir tahmin (approximation) söz konusudur, ki bu tahmin, bu evre içinde ve öyle zamanlarda istisna olan durumlar dışında, pratik ânî gereksinimler için yeterli olabilir; fakat, böyle olmakla birlikte çok kaba bir basitleştirmeyi de beraberinde taşır; bu da, onun sadece "kesinlik" iddiasını değil, fakat aynı zamanda, kelimenin gerçek anlamıyla, "bilim" (science)in değerini de ortadan kaldırır, yok eder. Üstelik bizzat bu tahminle duyulabilen dünya hem fizikçilerin gözünde hem de "günlük hayat"ı oluşturan hadiselerin akışı içinde "kapalı bir sistem" görünümü alabilir.

Az önce yaptığımız gibi, "maddileşme"den söz etmek yerine, temelde aynı olan ve belki de daha kesin ve hatta daha "gerçek" (réelle) bir tarzda, "katılaşma"dan (solidification) söz edebiliriz. Gerçekten de, katı cisimler yoğunlukları ve nüfuz edilemeyişleri nedeniyle her şeyden daha fazla "maddilik" izlenimini verirler. Aynı zamanda bu bize, daha önce yukarıda da belirttiğimiz gibi, Bergson'un "katı" cisimden adetâ istidlâlî aklın (la raison) asıl alanını oluşturan bir şey olarak nasıl söz ettiğini de hatırlatmaktadır. Nitekim şu bir gerçektir ki, o bu konuda bilinçli ya da bilinçsiz olarak (hiç kuşkusuz tam bilinçli olarak değil, çünkü o bu sorunu sadece genelleştirmekle kalmıyor ve ayrıca hiçbir sınırlama da getirmiyor, fakat her zaman yaptığı gibi bu konuda "akıl"dan (intelligence) söz edebileceğini zannediyor, oysa ki söylediği şeyler gerçekte sadece istidlâlî akla (raison) uygulanabilen şeylerdir) özellikle etrafında gördüğü şeylere, yani aklın bugünkü "bilimsel" kullanımına başvurmaktadır. Burada şunu da ilave edelim ki, bu fiilî "katılaşma" modern bilimin "başarılı" olmasının gerçek nedenidir; kuşkusuz modern bilim eskisi gibi, gene de yanlış olan ve her an durmadan değişen teorilerinde değil de, pratik uygulamalarında başarılıdır. "Katılaşma"nın bu denli belirgin olmadığı başka çağlarda, insanlar bugün anlaşıldığı şekliyle bir sanayiye düşünemedik-

leri gibi, ayrıca bu sanayinin olması da tamamen imkânsızdı; tabii ki sanayinin büyük bir yer tuttuğu bugünkü "günlük hayat" anlayışı da olamazdı. Hazır yeri gelmişken burada belirteyim ki, geçmişî şimdiki çağın modeli üzerinde düşünürsek, "tarih öncesi" ve çok eski bazı uygarlıklara çağdaş "mekanikçilik"e benzer bir şey atfeden sözümona "ileri görüşlüler"ın düşlerine bir son vermek için bu söylediklerimiz yeterli olacaktır. Tarih tekerrür eder kanısının yaygınlaşması hata şekillerinden sadece biridir, ki bu, bizim "zamanın niteliksel belirlenimleri" diye belirttiğimiz şeyi kesinlikle bilmedikleri anlamına gelmektedir.

Burada tavsir ettiğimiz noktaya ulaşmak için, doğal olarak bizzat insanda ve insanın bir parçasını teşkil ettiği kozmik zuhûrun geriye kalan kısmında meydana çıkan ve "psiko-fizyolojik" yapısını önemli ölçüde değiştiren bu "maddileşme" ya da "katılmaşma"dan dolayı, insanın, duyulabilen dünyanın sınırlarını normal olarak aşmasına olanak veren yeteneklerini kullanma özelliğini yitirmesi gerekir; çünkü, her ne kadar bu duyulur dünya daha önceki çağlarda olduğundan çok daha fazla olarak oldukça kalın perdelerle (cloisons) gerçekten çevrilmişse bile, şu da bir gerçektir ki, varoluşun değişik mertebeleri (ordres) arasında mutlak bir ayrılma kesinlikle, hiçbir zaman olamaz. Böyle mutlak bir ayrılma mümkün olsaydı, bu bizzat realitenin kapsadığı alanı realiteden çekip çıkarma sonucunu doğururdu; öyle ki, burada da gene bu alanın varoluşu, yani söz konusu durumdaki duyulabilen dünyanın varoluşu derhal yok olur giderdi. Nitekim bazı melekelerin (facultés) körelmesi böylesine genel bir şekilde ve bütün olarak nasıl fiilen gerçekleşebildi diye insan kendine sormadan edemiyor. Böyle bir şeyin gerçekleşmesi için herşeyden önce insanın bütün dikkatlerini yalnızca hissedilebilen şeylere çevirme noktasına gelmesi gerekiyordu. İşte modern dünyanın "imalat"ı (fabrication) diye adlandırabileceğimiz bu sapma işi zorunlu olarak bu şekilde başlamak zorundaydı; ve kuşkusuz bu sapma işi de ancak çevrimin

(cycle) bu evresinde ve "şeytanî" bir yolla bizzat bu ortamın mevcut durumlarını kullanarak "başarılı" olabiliyordu. Bu son noktayla ilgili durumlar ne olursa olsun, üzerinde şimdilik daha fazla durmak istemiyoruz; bununla birlikte "bilimi halkın seviyesine indirmek isteyenler" (vulgarisateurs scientifiques) ("bilimciler" (scientistes) dememiz gerekirdi aslında) için son derece kıymetli olan birtakım tımturaklı sözlerin, şatafatlı saflığına daha fazla hayran olamayız. Bunlar her fırsatta, modern bilimin bilinen dünyanın sınırlarını durmadan genişlettiğini söylemekten çok hoşlanıyorlar; oysa hakikat gerçekten bunun tam tersidir; şöyle ki: Bu sınırlar, sözümona bu lâdinî (profane) bilimin kabul ettiği düşüncelerde olduğu kadar başka hiçbir devirde bu kadar dar olmamıştır; dahası ne dünyanın ne de insanın sınırları hiçbir çağda böylesine daraltılmamıştır; öyle ki modern insan ve modern dünya hakikatin başka bir alanıyla en ufak bir şekilde de olsa, iletişim kurma olanağından varsayım olarak, yoksun olan birer basit maddî varlıklar (entités) olarak değerlendirilmektedirler.

Bu meselenin bir başka yönü daha vardır; o da buraya kadar ele almış olduğumuz yönü tamamlayan ve ona tekabül eden yöndür: İnsan hiçbir durumda çevresinde olup biten şeyler hakkında şöyle ya da böyle, doğru ya da yanlış bir fikir edinme konusunda kendisini sınırlamak zorunda olan basit bir se-yircinin pasif rolüne indirgenemez. Aksine insan, içinde yaşadığı dünyanın değişimleri içinde aktif olarak devreye giren temel faktörlerden biridir. Hatta şunu belirtmeliyiz ki, insan o faktörler arasında özellikle önemli bir faktördür, bunun nedeni de, insanın bu dünyada işgal etmiş olduğu tam anlamıyla "merkezî" durumdan kaynaklanmaktadır. Bu şekilde insanî müdahaleden söz ederken, sadece sanayinin yeryüzü ortamında meydana getirmiş olduğu sunî değişiklikleri ima ettiğimiz anlaşılmasın; nitekim bunlar, üzerinde konuşmaya gerek kalmayacak kadar açıktır. Kuşkusuz bunları da kesinlikle hesaba katmak gerekir, fakat hepsi bunlardan ibaret değil. Bizim şu

anda içinde bulunduğumuz görüş açısından bakılınca, burada özellikle söz konusu edilen şey tamamen farklı başka bir şeydir; bu, insan tarafından istenmeyen, en azından özellikle ve bilinçli olarak istenmeyen fakat böyle olmakla birlikte gerçekte çok daha ileri noktalara kadar giden bir şeydir. Gerçekten de, hakikat şu ki, materyalist düşünce bir kez oluştu mu ve herhangi bir şekilde etrafa yayıldı mı, dünyanın "katılaşması"na daha çok katkıda bulunmaktadır, bu katılaşmayı daha da güçlendirmektedir; nitekim bu katılaşma herşeyden önce materyalist düşünceyi mümkün kılmıştır. Ayrıca, dolaylı ya da dolaysız olarak materyalist düşünceden çıkan bütün sonuçlar, hatta günümüzde yaygın olarak kullanılan "günlük hayat" kavramı da dahil hepsi, aynı amaca yönelmektedir; çünkü bizzat kozmik çevrenin genel tepkileri de, gene insanın o düşünceye karşı benimsemiş olduğu tutuma ve takındığı tavra göre değişmektedir. Gerçekten de diyebiliriz ki, hakikatin bazı görünümleri, hakikatı lâdinî (profane) ve materyalist bir tarzda ele alan herkesin gözünden kaçır; böyle insanların hakikati müşahade etmeleri mümkün değildir. Burada söylediklerimiz, kimilerinin sandığı gibi, "hayal ürünü" (imagée) basit bir konuşma tarzı değildir, tam aksine hakikatin, gerçeğin saf ve basit bir ifadesidir; tıpkı hayvanların kendilerine düşmanca bir tavır gösteren biri önünde kendiliklerinden ve içgüdüsel ve sezgisel olarak alabildiğine kaçmalarının bir gerçek oluşu gibi. İşte bunun içindir ki materyalist ya da pozitivist "bilim adamları" tarafından hiçbir zaman tespit edilmeyecek şeyler de vardır; bu durum, doğal olarak, düşüncelerinin geçerli olduğuna inanmaları konusunda adetâ kendilerine olumsuz bir delil veriyor gibi gözükerek, onları daha da teyit etmektedir, oysa ki bu durum, bizzat bu düşüncelerin basit bir sonucundan başka bir şey değildir. Kuşkusuz bu tür şeyler, materyalizmin ve pozitivizmin doğuşundan bu yana artık varoluşlarını durdurmuşlardır demek değildir kesinlikle; fakat gerçekten de, dindışı (profane) bilim adamlarının deneylerinin erişebileceği alanın dışında "kalmışlardır";

çünkü bu bilginler o (manevî) şeylere nüfûz etmekten kesinlikle kaçınmaktadırlar; hatta eylemleri ya da bizzat varoluşları böyle bir olasılığı öngörse bile, onlar bundan kesinlikle kaçınmaktadırlar. Ayrıca, bu alanla ilgisiz olmayan bir başka alandan da kaçınmaktadırlar; böylece geleneksel bilgiler hazinesi, modern zihniyetin her yeri kuşatması karşısında kendini perdelmekte ve gittikçe daha da kapalı olmaktadır. İşte burada, adeta insan melekelerinin, sadece maddî kipliğe (modalité corporelle) uygun düşen melekelerle sınırlandırılmasının bir "karşılığı" (contrepartie) gözükmektedir; şöyle ki: Bu sınırlandırmadan ötürü, daha önce de söylediğimiz gibi, insanın duyulabilen dünyanın dışına çıkması mümkün olmamaktadır. Burada şimdi söz konusu edilen "karşılık"tan (contrepartie) ötürü, insan bizzat duyulur dünya içinde duyularüstü (suprasensibles) öğelerin açıkça devreye girmesini tespit edebilme fırsatını da böylece kaybetmiş olmaktadır. Dolayısıyla insan için, mümkün olduğu ölçüde, bu dünyanın "kapanması" tamamlanmış olmaktadır; böylece dünya ne kadar "katı" olmuşsa, haki-katin öteki alanlarından da o kadar ayrılmış ve uzaklaşmış durumdadır, hatta kendine en yakın olan ve aynı bireysel alanın farklı kipliklerini basit olarak meydana getiren alanlardan bile uzaklaşmış olmaktadır. Böyle bir dünyanın içinde, öyle gözükabilir ki, "günlük hayat" artık bundan böyle hiç problemsiz ve beklenmedik kazalar olmaksızın, son derece düzenli bir "mekanizma"nın hareketleri gibi akıp gitmek zorundadır. Modern insan, kendisini çevreleyen dünyayı "makineleştirdikten" sonra sınırları son derece daraltılmış tabiatına hâlâ açık olan bütün faaliyet biçimlerinde bizzat kendisini de elinden geldiğince "makinalaştırmak" amacını gütmüyor mu?

Bununla birlikte, ne kadar ileri noktalara götürülürse götürülsün, dünyanın "katılaşması" hiç bir zaman tamamlanamaz; ayrıca bazı sınırlar var ki onların ötesine kesinlikle geçilemez, çünkü daha önce de söylediğimiz gibi, dünyanın katılaşmasının en son varacağı uç nokta, en aşağı dereceye de ulaşsa,

gerçek varoluşla hiçbir zaman bağdaşamaz. Ve üstelik, bu "katılaşma" ilerledikçe, daha da muvakkat, eğreti ve geçici olmaktadır, çünkü en aşağıdaki hakikat aynı zamanda en değişken, en kararsız hakikattir; bugünkü dünyanın değişimlerinin durmadan artan bir şekilde hızla ilerlemesi durmadan artan bir şekilde hızla ilerlemesi de bunu çok anlamlı ve son derece açık bir şekilde göstermektedir. Hiçbir şey, bu sözde "kapalı sistem"de çatlakların meydana gelmesini önleyemez; zaten, "mekanik" özelliğinden dolayı, bu sözde "kapalı sistem" sadece "sunî" (artificiel) şeylere sahiptir; (Doğal olarak bilinmelidir ki, biz burada bu sözcüğü sadece basit sanayi ürünlerine uygulanan anlamından çok daha geniş bir anlamda kullanıyoruz). Bu sunî şeyler, katılaşmanın süreceğine dair güven veren bir mahiyette değildirler. Ayrıca, şu anda bile, onun istikrarsız ve değişken dengesinin adetâ artık bozulmak üzere olduğunu daha şimdiden açıkça gösteren pek çok belirtiler vardır. Bu öylesine doğrudur ki, modern çağın materyalizmi ve mekanizmi hakkında söylediğimiz şeyler, belli bir anlamda, nerdeyse çoktan geçmişe ait şeyler olup çıkmıştır; kuşkusuz bu, bunların pratik sonuçları artık gelişmeye devam etmeyecek ya da bunların genel zihniyet üzerindeki etkisi artık uzun bir süre daha devam edemez, anlamına gelmez; her derecedeki okul eğitimi ve öğretimi de dahil olmak üzere, değişik şekiller altında ayağa düşürme (vulgarisation) ameliyesinin bir sonucu olarak da olsa, bu belli bir süre daha devam edecektir. Söz konusu ayağa düşürme ameliyesi içinde bu türden pekçok "kalıntılar" her zaman için süregelmektedir; (bir ileriki bölümde bu konuyu daha genişçe ele alacağız). Fakat bununla birlikte, şu da bir gerçektir ki, içinde bulunduğumuz şu anda, çok değişik teoriler arasında öylesine bir güçlkle oluşturulan "madde" (matière) kavramı bizzat kayboluyor gibi gözükmektedir. Ancak, yok yere bunun için sevinmeye belki hiç gerek yoktur; çünkü ileride çok daha açıkça görülebileceği gibi, gerçekten de bu örnek ancak nihai çözülmeye (dissolution) doğru atılmış bir adımdır.

BİLİM EFSANESİ VE AYAĞA DÜŞÜRME

Madem ki önceki bölümlerde, bizzat bilim adamlarının kendilerinin de inanmadığı, ama gene de insanların genelinin davranışları üzerinde etkisini hala sürdürmekten geri kalmayan teorilerin halkın zihniyetinde bıraktığı "kalıntılar"a değindik, o halde bu konu üzerinde biraz daha fazla durmamız yararlı olacaktır, çünkü burada şimdiki çağın bazı yönlerini açıklamaya hâlâ katkıda bulunabilecek bazı şeylere vardır. Bu bağlamda, öncelikle şunu hatırlatmamız uygun olur: Ladinî bilimin temel özelliklerinden birisi de, olayların basit gözlem alanını terkedip, bunun biricik ânî sonucu olan özel ayrıntılardan oluşan belirsiz bir bilgi birikiminden herhangi bir şey çıkartmak isteyince, az ya da çok emek harcayarak tamamen varsayıma dayalı teoriler inşa etmesidir; bu teorilerin hareket noktaları tamamen deneysel (empirique) olduğundan, zorunlu olarak başka türlü olamaz, çünkü, kendi içlerinde de her zaman farklı açıklamalara elverişli olan olaylar hiçbir zaman hiçbir teorinin gerçekliğini garanti edemez ve hiçbir zaman da edemeyecektir. Nitekim, yukarıda da dediğimiz gibi, olayların az ya da çok büyük olması burada bir şey değiştirmez. Bu nedenle, böyle varsayımlar (hypotheses) esasında, deney sonuçlarından daha ziyade birtakım peşin fikirlerden ve modern zihniyetin birtakım baskın eğilimlerinden esinlenmektedir. Nitekim, çağımızda, bu varsayımların sürekli artan bir hızla nasıl çabucak terkedildiğini ve yerlerinin başka varsayımlarla doldurulduğunu çok iyi biliyoruz. Dolayısıyla, bu sürekli değişiklikler bu varsayımların pek fazla sağlam olmadığını ve gerçek bilgi ola-

rak bunlara bir değer vermenin mümkün olmayacağını çok açık bir şekilde göstermeye yeterlidir. Bu nedenle bu varsayımlar, bizzat bu bilim adamlarının düşüncesinde de gittikçe itibarî (conventionnel), dolayısıyla tamamen gerçek dışı (irr  el) bir özelliğe bürünmektedir.   şte son   z  lmeye doğru gidişin bir belirtisini (symptome) burada da görebilmekteyiz. Gerçekten de bu bilim adamları, özellikle de fizikçiler, benzeri yapılara kesinlikle kanmamaktadırlar ve bugün onların   r  kl    n  , dayanıksızlı  ını eskisinden daha fazla bilmektedirler. Bu yapılar sadece çabucak "eskimiş" yapılar olmayıp, fakat aynı zamanda, bu yapıları ortaya atanlar bile ta baştan beri, bunlara ancak belli bir ölçüde, adetâ "geçici" olarak inanıyorlar.   o   zaman da, bunları gerçek bir açıklama girişimleri olmaktan daha ziyade, bir takım basit "modeller" (repr  sentations) olarak, ayrıca "ifade tarzları" (fa  ons de parler) olarak değerlendiriyor gibiler. Gerçekten de bu teoriler bundan ibarettir; ayrıca kartezyen mekanik  ili  inin dı   görünüşlerin, her tür açıklayıcı değerden tamamen yoksun olan bir "modeli"nden başka bir şey olmayacağını Leibniz'in daha önce göstermiş olduğunu gördük. Bu koşullar içinde, bu konuda söylenebilecek en ufak şey, burada oldukça boş ve temelsiz bir şeyin olduğudur; ayrıca böyle benzeri bir çalışmayı ortaya çıkaran bir bilim anlayışı gerçekten tuhaf bir bilim anlayışıdır. Fakat bu hayalî teorilerin asıl tehlikesi, bu teorileri tamamen ciddiye alan ve onları k  r   körüne birer "dogma" olarak kabul eden "geniş halk kitlesi"   zerinde meydana gelebilecek etkide yatmaktadır. Salt bu etkiden dolayı bu teoriler "bilimsel" diye adlandırılmaktadır. Ayrıca bu etki, sadece o teoriler devam ettikçe devam ediyor da değil (nitekim o teorilerin, halkın bilgisine ulaşması için   o   zaman ömürleri yetmemektedir); fakat bilim adamları o teorileri terkettikleri zaman da, hatta uzun bir süre daha, devam etmektedir; bunun nedeni de, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, temel eğitim ve öğretimde, ve halk için yazılmış kitaplarda bu teorilerin ısrarla sürdürülmesidir. Nitekim bu teoriler bu halk

kitaplarında, bu teorileri kurup geliştirenlerin düşündükleri gibi gerçekte birer basit varsayım olarak ele alınmayıp, "basitleştirici" bir anlayış içinde ve kesinlikle doğru sayılan teoriler gibi sunulmaktadır. Yukarıda "dogmalar"dan söz etmemiz sebebsiz değildir; çünkü gelenek aleyhtarı (antitraditionnel) modern kafa yapısına sahip olanlara göre, bu dogmalarda dinî dogmalara karşıt olması ve onların yerine geçmesi gereken bir şeyler vardır. Bu konuda, pek çok örnekler arasında, "evrimci" teoriler örneği hiçbir kuşkuya mahal bırakmamaktadır. Nitekim, bu konuda daha anlamlı olan bir şey var, o da "halk yazarları"nın (vulgarisateurs) pek çoğunun, her tür geleneksel fikre karşı çıkan tumturaklı sözlerle yazılarını yayma alışkanlığına sahip olmalarıdır. Bu da, çağımızdaki entellektüel yıkılma içinde, çoğu durumlarda bilinçsizce de olsa, onların yüklendikleri rolün ne olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir.

Böylece, daha önce de açıkladığımız, büyük ölçüde çıkarıcı sebeplerden ötürü, şu ya da bu derecede çağdaşlarımızın büyük çoğunluğunun zihniyeti olan "bilimci" zihniyet içinde tam anlamıyla bir "efsane" (mythologie) oluşmuştur; hiç kuşkusuz bu "efsane" sözcüğü, gerçek geleneksel "mitler"İN asıl ve aşkın anlamında değil de, bu sözcüğün günlük dilde kazanmış olduğu tamamen "küçümseyici" (pejorative) anlamda kullanılmaktadır burada. Bunun sayısız örneklerini sıralayabiliriz; bu örneklerin en çarpıcı ve —eğer denilebilirse— en "aktüel" olanı, atomları ve değişik türden pekçok elementleri "tasavvur etme" (imagerie) örneğidir. En son fizik teorilerine göre, atomlar bu değişik türden elementler içinde güya ayrışabilmektedir (bu da gösteriyor ki, o halde onlar "atom" değildir, yani tam anlamıyla "bölünemeyen" değildir, her ne kadar bütün mantık kurallarına rağmen onlara atom adını vermeye devam etseler bile). "Tasavvur" (imagerie) diyoruz, çünkü fizikçilerin düşüncesinde de atomlar kuşkusuz bir tasavvurdur; fakat "geniş halk kitlesi" atomların, duyuları yeterince gelişmiş ya da oldukça güçlü gözlem aletlerine sahip olan biri tarafından görülebilen ve doku-

nulabilen "varlıklar" (entités) olduğuna kesin olarak inanır. Peki bu en yalın şekliyle bir "efsane" değil midir? Buna rağmen, aynı halk kitlesi her fırsatta eski insanların düşünceleriyle alay etmekten geri durmazlar. Oysa ki onlar eskilerin düşüncelerinden tek kelime bile anlamazlar. Halkın düşüncelerinde her zaman için bazı kavramların özünün değişebileceğini kabul etsek bile, (ki bugün "halk" kelimesini insanlar yerli yersiz kullanmaktan çok hoşlanıyorlar, kuşkusuz, "kitle" (masse) kelimesine verilen ve gittikçe artan önemden dolayı) hiç bir zaman bu kavramların bugün günümüzde olduğu kadar kabaca maddî olmadığını ve aynı zamanda günümüzdeki kadar genelleştirilmediğini söyleyebiliriz. Bu durum, hem bugünkü zihniyete bağlı eğilimler sayesinde hem de bu kadar çok övünülen lâdinî (profane) ve ilkel "mecburî eğitim" in bir anda yayılması sayesinde olmuştur.

Burada, nerdeyse sonsuz gelişmelere elverişli olabilen bir konu üzerinde bu kadar çok fazla durmak istemiyoruz; çünkü bu bizi temel konumuzdan bir hayli uzaklaştırır. ancak, örneğin şunu kolayca diyebiliriz: Birtakım varsayımlardan "artakalan şeyler" nedeniyle, gerçekte değişik teorilere ait olan bazı unsurlar, halkın tasavvurlarında öylesine üst üste yığılmakta ve birbirine öylesine karışmaktadır ki, kimi zaman en karmaşık ve en tuhaf bileşimleri oluşturmaktadır. Nitekim, her yerde hüküm süren ve bir türlü içinden çıkılamayan karışıklığın bir sonucu olarak çağdaş zihniyet öyle olmuştur ki, en tuhaf çelişkileri bile seve seve kabul etmektedir. Burada, bu meselenin görünümlerinden sadece biri üzerinde duracağız; daha doğrusu bu konu ileride yapacağımız değerlendirmeleri bir miktar öne almış olacaktır; çünkü bu konu, şu ana kadar ele alıp incelediğimiz evreden tamamen farklı başka bir evreye ait olan şeylerle ilgilidir. Fakat bütün bunlar gerçekte birbirinden bütünüyle ayrılamaz; çünkü bu, çağımızı çok "şematik" bir tarzda anlatmak olur; ve aynı zamanda, "katılaşma"ya (solidification) ve çözülmeye (dissolution) doğru giden eğilimlerin, bazı açılar-

dan görünüşte birbirine zıt da olsalar, kaçınılmaz olarak son felakete yol açmak için aynı anda nasıl ortaklaşa çalıştıklarını şimdiden görebileceğiz. Özellikle sözünü etmek istediğimiz şey, başlangıçta uygulanmaları gereken alanlardan başka bir alana taşındıklarında, söz konusu tasavvurların büründükleri saçma özelliktir. Nitekim çeşitli şekilleriyle "yeni ruhçuluk" (néo-spiritualisme) dediğimiz şeyin göz yanıltıcı hayali görüntülerinin (fantasmagories) pek çoğu buradan kaynaklanmaktadır ayrıca, esas olarak duyulabilen dünyaya ait olan düşüncelerden ödünç alınan alıntılar duyularüstü dünyanın (suprasensible) bu şekilde "maddileştirilmesi"ni açıklamaktadır, bu da onun en genel özelliklerinden birini teşkil etmektedir.⁵⁹ Burada bizi gerçekten ilgilendiren duyular üstü âlemin mahiyetini ve niteliğini tam olarak belirlemeye şu an için çalışmayacağız ama, bizzat o âlemin var olduğunu kabul eden ve o âlemin etkinlik ve etkisini tespit ettiklerini düşünen insanların bile, aslında materyalist etkinin ne derece içinde bulunduklarını belirtmek de faydadan hâli değildir: Eğer bu adamlar, çağdaşlarının çoğu gibi madde dışı (extracorporelle) her gerçeği inkâr etmiyorlarsa, bunun nedeni şudur: Çünkü onlar bu madde dışı gerçeği adetâ duyulur nesneler tipine irca etmelerine olanak sağlayan bir fikre sahiptirler; bu ise, öteki durumdan kesinlikle daha iyi değildir. Bütün bu okültist, teosofist ve bu türden daha başka ekollerin modern bilimsel teorilerle yakınlaşma noktaları bulmak için ne kadar çabaladıklarını görünce insan bu durumlara şaşırıyor. Nitekim her ne kadar söylemek istemeseler de, bu ekoller çoğu zaman bu modern bilimsel teorilerden esinlenmektedir. Sonuç olarak bu koşullarda mantıken olması gereken sonuç çıkmıştır ortaya. Burada şu noktayı da belirtebiliriz: Bu bilimsel teorilerin sürekli olarak birbiri ardınca değişmelerinden ötürü, falan ekolün düşünceleriyle, falan özel teori arasındaki benzerlik, tarihi ve menşei hakkında kesin hiçbir bilgi olmadığı için, adetâ bu ekolün "tarihini tespit" imkanı vermektedir.

Bazı psişik etkilerin incelenmesi ve kullanımı —eğer bu şekilde ifade edilebilirse— dindışı (profane) alan içine girince, bu durum başgöstermiştir; bu ise, modern sapmanın tamamen "çökücü" (dissolvante) evresinin adeta başlangıcını belirtir. Kısacası bu durumu onyedince yüzyıla kadar götürebiliriz, öyle ki bizzat materyalizmle çağdaş olduğunu görürüz. Bu da şunu gösteriyor: Sadece görünüşte birbirine zıt olan bu iki şey gerçekte birbiriyle beraber olmalıydılar; buna benzer olayların eskiden de mevcut olduğunu söylemek biraz zor gibi gözüküyor; kuşkusuz bunun nedeni modern sapmanın bu tür olayları mümkün kılabilcek gelişme derecesine henüz ulaşmamış olmasıdır. O çağın ilmî "efsanesi"nin temel özelliği değişik "akışkanlar" (fluides) düşüncesidir; o zamanlar fiziksel bütün güçler akışkanlar şeklinde tasavvur ediliyordu. "Canlı manyetizma" (le magnétisme animal) teorisiyle işte bu düşünce, maddî alandan (l'ordre corporel) manevî alana (l'ordre subtil) aktarılmıştır. Eğer dünyanın "katılaşması" fikrine dönecek olursak, belki "akışkan" bir cismin tanım olarak "katı" bir cismin zıddı olduğu söylenecektir, fakat bu durumda gene her ikisi aynı rolü oynarlar; çünkü bu düşünce gerçekte manevî zuhûra ait olan şeyleri "maddileştirme" sonucunu doğurmaktadır. Manyetizmacılar "yeni-ruhçuluk"un (néo-spiritualisme) ilk temsilcileri değilse de, adetâ onun direkt müjdecileri olmuşlardır. Onların teorileri de pratikleri de daha sonra ortaya çıkan bütün ekolleri şu ya da bu şekilde büyük ölçüde etkilemiştir; bu ekoller ister ispiritizmacılık/ruh çağırmacılık gibi açıkça dindışı olsunlar ya da ister gizlibilimeciliğin (l'occultisme) çok değişik kolları gibi sözde inisiyatik iddiaları olsun. Bu devam edip giden etki çok tuhaftır, çünkü bu etki, psişik fenomenlerin, daha doğrusu, manyetizmacılığın tecrübe alanını oluşturan çok basit olayların önemiyle tamamen oransız gibi gözüküyor. Fakat bundan sonra şaşırtıcı olan bir durum daha var; o da gene bu manyetizmacılığın, ortaya çıkışından itibaren inisiyatik teşkilatları her türlü ciddi çalışmalardan uzaklaştırma konusunda oynadığı roldür.

İnisiyatif karakterli teşkilatlar, çok ileri noktalara giden gerçek bir bilgiyi değilse bile, en azından bu konuda kaybettikleri şeylerin bilincini ve onları yeniden bulmak için ellerinden geleni yapma isteğini o zamana kadar korumuşlardı. Manyetizmacılığın istenilen vakitte "ortaya atılışının" sebepleri sadece bunlar değildir diye düşünmek mümkündür; benzeri durumlarda aşağı yukarı her zaman olduğu gibi, görünüşteki öncülerinin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde sadece birer alet olsalar bile.

"Akışkanlık" düşüncesi, fizikçilerin teorilerinde değilse bile, genel zihniyet içinde, en azından 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir; (hatta uzun bir süre "elektrik akışkanlığı" gibi deyimlerin genel olarak kullanılması devam etmiştir, fakat daha ziyade ne olduğunun farkına varmadan ve ona kesin bir tasavvur atfetmeksizin kullanmışlardır bu deyimleri kullananlar). O dönemde doğan ispiritizmacılık (le spiritisme) doğal olarak bu düşüncenin mirasına konmuştur, çünkü manyetizmacılıkla olan menşe benzerliği nedeniyle bu düşüncüyü almaya hazır durumdaydı; bu benzerlik, ilk bakışta zannedildiğinden çok daha sıkı bir benzerliktir, çünkü uyurgezerlerin saçma sapan sözleri olmasaydı, ispiritizmacılık muhtemelen bu kadar büyük bir gelişme gösteremezdi; nitekim manyetizma "konuları"dır ki ispiritizmacı "medyum"ların varolmasını hazırlamış ve onları mümkün kılmıştı. Bugün bile, manyetizmacıların ve ispiritizmacıların çoğu "akışkanlar"dan söz etmeye ve üstelik, onlara ciddi olarak inanmaya devam etmektedirler. Tarih açısından yapılan bu "yanlış döneme oturtma" (anachronisme) ameliyesi çok tuhaftır; çünkü bizzat bütün bu insanlar "ilerleme" ve kalkınmanın genellikle körükörüne taraftarlarıdır. Böyle bir tutum, çok uzun zamandan beri bilimsel alanın dışında tutulan ve bu nedenle de onların gözünde oldukça "gerici" gözüken bir düşünceyle tam uyuşmamaktadır. Bugünkü "efsane" de "akışkanlar"ın yerini "dalgalılar" ve "radyasyonlar" almıştır. Bazı manevî (subtiles) etkilerin eylemini açıklamaya çalışmak

için en son icat edilen teorilerde aynı rolü hiç kuşkusuz bu kez de "dalgalarda" ve "radyasyonlar" oynamaktadır. Bu konuda mümkün olduğu kadar "tipik" bir örnek olarak "radiestezi"yi zikretmemiz yeterli olacaktır. Pek tabiidir ki, eğer burada duyulabilir nitelikteki fenomenlerle sadece basit imajlar ve belli bir özdeşlik (identité) üzerine değil de, belli bir örneksime (analogie) üzerine kurulmuş mukayeseler söz konusu olsaydı, meselenin bu kadar ciddî sonuçları olmazdı; ve hatta belli bir noktaya kadar temize de çıkarılabilirdi; fakat durum hiç de böyle değil. Nitekim "radiestezistler" ilişik oldukları psişik etkilerin, mümkün olduğunca "maddî" (corporelle) bir şekilde uzayda dolaşan "dalgalarda" ve "radyasyonlar" olduğuna tam anlamıyla inanmaktadırlar. Kaldı ki, bu tasavvur biçiminden biz-zat "düşünce" bile kaçıp kurtulamıyor. Demek oluyor ki, her zaman aynı "maddîleştirme" olayı, yeni bir biçimde, belki de "akışkanlar"ınkinden daha aldatıcı biçimde, daha kurnazca kendini kabul ettirmeye devam etmektedir; çünkü böylece daha az kaba gözükebilir, gerçi esasında bütün bunlar temelde aynı alana ait şeylerdir ve sadece modern zihniyete bağlı olan sınırlandırmaları açıklamaktadır; ayrıca, modern zihniyetin duyulur alanın dışında kalan şeyleri, her ne olursa olsun algılama yetersizliğini de açıklamaktadır.⁶⁰

Ancak belirtmek gerekir ki, ileriye gören gûyâ "basiretli" insanlar, bağlandıkları ekollere göre, "akışkanlar" ve "radyasyonları" görmekten geri kalmamaktadırlar; aralarında, özellikle teosofistler arasında atomları ve elektronları görenler olduğu gibi. Daha pek çok konuda olduğu gibi burada da, onların gerçekten gördüğü şey, kendi hayallerindeki zihinsel kurgulardır, ki bunlar doğal olarak inandıkları özel teorilere her zaman uygun düşmektedir. Bunlar arasında "dördüncü boyutu" da, ve hatta uzayda daha başka ilave boyutları da görenler var. Bütün bunlar gene bilim "efsanesi"nden ileri gelen bir başka durum hakkında, yani rahatlıkla "dördüncü boyut saçmalığı" diyebileceğimiz durum hakkında sonuç olarak bazı şeyler söy-

lememizi gerekli kılmaktadır: Geometri terimleriyle ifade edilen cebirsel yapının (construction) gerçek özelliğini anlayabilmek için yeterli matematik bilgisine sahip olmayan insanların aklını ve hayalini şaşırtmak için "hipergeometri" (hypergéométrie) diye bir şeyin uydurulduğunu kabul etmek gerekir; çünkü gerçek bundan ibarettir; Ayrıca, hazır yeri gelmişken belirtelim ki, burada da gene bilgiyi "ayağa düşürüp" avâmın seviyesine indirmenin (vulgarisation) tehlikelerine dair bir başka örnek vardır. Ayrıca, fizikçiler "dördüncü boyut"u hipotezleri içine dahil etmeyi düşünmelerinden çok önce (nitekim fizikçilerin hipotezleri, hem niceliksel hem de "itibarî" özelliklerinden ötürü, gerçekten fiziksel olmaktan daha çok matematiksel olmuştur), "psişistler" (o zamanlar daha henüz "metapsişistler" ifadesi kullanılmıyordu) fenomenleri açıklamak için dördüncü boyutu kullanıyorlardı, ki bu fenomenler içinde katı bir cisim bir başka cismin arasından geçiyor gibi gözükürdü. Burada da gene, onlara göre, farklı alanlar ya da durumlar arasındaki "tedahüller" (interférences) diye adlandırabileceğimiz şeyi belli bir tarzda "açıklayan" basit bir imaj durumu olsaydı bu belki kabul edilebilirdi; fakat onların düşüncelerine göre, söz konusu cisim, "dördüncü boyut"tan gerçekten geçmekteydi. Nitekim, bu sadece bir başlangıçtı ve şu son yıllarda, yeni fiziğin etkisi altında okültist ekollerin teorilerini büyük ölçüde bizzat bu "dördüncü boyut" üzerine kuracak kadar ileri gittikleri görülmüştür. Hazır yeri gelmişken şunu belirtebiliriz: Okültizm ve modern bilim, "bütünlüğün bozulması" (désintégration) yavaş yavaş ilerledikçe, birbiriyle gittikçe birleşme eğilimini göstermektedirler, çünkü her ikisi de farklı yollardan oraya doğru gitmektedir. İleride "dördüncü boyut"dan bir başka açıdan gene söz etmemiz gerekecek, fakat şimdilik burada bu konuda yeterince şey söylemiş olduk. Şimdi ise, dünyanın "katılaşması" sorunuyla doğrudan ilişkili olan daha başka değerlendirmeler yapma zamanı gelmiştir.

TARİHİN VE COĞRAFYANIN SINIRLARI

Daha önce demiştik ki, zamanın değişik periyodları arasında örneğin (bizim) **Manvantara** gibi bir çevrimin çeşitli evreleri arasında mevcut olan niteliksel farklılıklardan ötürü, (fakat şurası son derece açıktır ki, bugünkü insanlık süresi sınırlarının ötesinde meydana gelecek durumlar çok daha farklı olmalıdır) genelde kozmik çevrede ve özelde bizi doğrudan ilgilendiren yeryüzü çevresinde çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler hakkında lâdinî (profane) bilimin kesinlikle hiçbir fikri yoktur; çünkü bu bilimin ufku sadece içinde doğup geliştiği modern dünyanın sınırlarıyla sınırlıdır; öyle ki, bu lâdinî bilim, hangi çağı ele alıp incelemek isterse, mutlaka şartları bugünkü dünyanın şartlarına benzeyen bir dünyayı aklına getiriyor. Öte yandan, daha önce de gördüğümüz gibi, aynı şekilde bugün psikologlar insanın zihinsel olarak her zaman bugünkü gibi olduğunu düşünüyorlar; bu bağlamda psikologlar için doğru olan şey tarihçiler için de bir o kadar doğrudur: Bugünkü tarihçiler İlkçağdaki ya da Ortaçağdaki insanların hareketlerini tamamen bugünkü insanların hareketlerini değerlendirir gibi değerlendirmektedirler ve onlara aynı gerekçeleri ve aynı niyetleri atfetmektedirler. İster insan ister insanın çevresi söz konusu olsun, kuşkusuz burada bugünkü eğilimlere son derece uygun düşen basitleştirilmiş ve "tekbiçimleştirici" düşüncelerin bir uygulaması göze çarpmaktadır. Geçmiş hakkında yapılan bu "tekbiçimleştirme"nin, aynı zamanda üstelik aynı şahıslarca benimsenip kabul edilen "ilerici" (progressistes) ve "evrimci" (évolutionistes) teorilerle nasıl

bağdaşabileceği konusunun bilinmesine gelince, bu sorunun çözümünü burada biz üstlenecek değiliz; ayrıca, modern zihniyetin çok sayıdaki çelişkilerinden biri de hiç kuşkusuz bu örnektir.

Çevre değişikliklerinden söz ederken adetâ çevrimin "kritik noktaları"nı belirleyen büyük felaketlere değinmek istemiyoruz. Aslında bunlar gerçek denge bozulmalarına tekabül eden ani değişikliklerdir; ve hatta, örneğin sadece bir kıtanın ortadan kaybolmasının söz konusu olduğu durumlarda, (şimdiki insanlık tarihi boyunca sık karşılaşılabilen durumlardır bunlar) bu felaketlerin sonuçlarından ve yan etkilerinden yüzü çevresinin tamamen etkileneceğini ve böylece, eğer deyim yerindeyse, "dünyanın çehresi"nin tamamen değişeceğini anlamak son derece kolaydır. Fakat bunlara ilave olarak sürekli olan ve duyularla sezilemeyen değişiklikler de vardır ki, bunlar hiçbir büyük felaketin meydana gelmediği bir peryod içinde yavaş yavaş oldukça önemli sonuçlar da doğurmaktadır. Doğal olarak burada, lâdinî (profane) bilimin anladığı anlamda basit "jeolojik" değişiklikler değildir söz konusu olan; nitekim büyük felaketleri salt bu dar görüş açısından değerlendirmek de büyük bir yanıltır, çünkü her zaman olduğu gibi, bu görüş açısı sadece en dışta gözüken olaylarla sınırlı kalmaktadır. Oysa biz burada çok derin bir alana ait olan ve bizzat çevrenin şartlarıyla ilgili olan bir şeyi düşünüyoruz; öyle ki burada ancak ikinci dereceden önem taşıyan ayrıntılardan ibaret olan jeolojik fenomenleri değerlendirmeye almasak bile, varlıklar ve nesneler gene de gerçekten değişeceklerdi. İnsanın müdahalesiyle meydana gelen sunî değişikliklere gelince, bunlar sadece birer sonuçtur. Yani şu anlamda söylüyoruz: Daha önce de açıkladığımız gibi, onları mümkün kılan şu ya da bu çağın özel şartlarıdır kesinlikle. Eğer gerçekten insan, çevresinde derin bir tarzda etki bırakabiliyorsa, bedensel olmaktan daha çok ruhsal olarak etki bırakabilmektedir; nitekim materyalist tutum ve davranışın sonuçları ve etkileri hakkında söylediğimiz şeyler bunu ye-

terince anlatmaktadır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarla bütün bu değişimlerin gerçekleştiği genel gidişi şimdi anlamak daha da kolaydır: Bu gidiş, dünyanın "katılaşması" olarak nitelendirdiğimiz gidiştir. Bu görüş gerçekte her zaman tam tamına olmasa da, çoğu zaman çok yaklaşık bir tarzda hemen her şeye, niceliksel, mekanikçi ya da materyalist görüşlerin onları ele alış tarzlarına uygun düşen bir görünüm vermektedir. İşte bu nedenledir ki, daha önce de söylediğimiz gibi, modern bilim pratik uygulamalarında başarılı olmaktadır; ve gene bu nedenledir ki, çevredeki gerçek onu çok açık bir şekilde yalanlıyor gibi gözükmemektedir. Oysa daha önceki çağlarda aynı durum olamazdı, çünkü o çağlarda dünya henüz bugün olduğu kadar "katılaşmamıştı"; ayrıca, o çağlarda maddî (corporelle) kiplikle bireysel olanın latif/manevî (subtile) kiplikleri bu kadar birbirinden ayrılmamıştı, (gerçi, daha ilerde de göreceğimiz gibi, şu anki durumda bile, bu ayrılmayla ilgili olarak bazı kuşkular mevcuttur). O çağlarda insan dünyaya bugünkü gözle bakmıyordu; çünkü insanın yetenekleri bugünkü kadar daraltılmış, sınırlandırılmış değildi ve bugün tamamen elinden kaçırmış olduğu nice şeyleri o çağlarda algılayabiliyordu; üstelik, bununla bağlantılı olarak, kozmik bir bütün halinde bizzat dünya nitelik bakımından gerçekten çok farklıydı, çünkü bir başka düzenin imkânları maddî alanda yansıyor ve adetâ dünyayı "güzelleştiriyordu". İşte bu nedenle örneğin bazı "masallar", bir zamanlar dünyada, bugün en kaba çakıl taşları ne kadar yaygın-sa o zamanlar da kıymetli taşlar o kadar yaygındı derken, belki bu ifadeler sadece sembolik bir anlamda anlaşılmamalıdır. Kuşkusuz benzeri durumlarda bu sembolik anlam her zaman için mevcuttur, fakat bu demek değildir ki tek anlam odur; çünkü bir üst hakikate göre, zuhûr etmiş her nesne zorunlu olarak bir semboldür. Zaten bu konuda daha fazla durmayı düşünmüyoruz; çünkü bu konu üzerinde daha başka yerlerde geniş geniş durma fırsatımız oldu; ister genel bir tarzda olsun, ister tarihi

ve coğrafi olayların sembolük değeri gibi özel konularla ilgili olsun.

Daha fazla gecikmeden burada "dünyanın çehresi"nde meydana gelen bu niteliksel değişiklikler konusunda ortaya atılabilecek bir itirazı şimdiden cevaplayalım, belki şöyle denilecektir: Eğer durum öyle olsaydı, geçmiş ve kaybolmuş çağlara ait her an keşfedilen kalıntıların buna tanıklık etmesi gerekirdi; ayrıca, "jeolojik" çağlar bir yana, insanlık tarihiyle ilgili olaylarla yetinen arkeologlar ve hatta "tarih öncesi"yle ilgilenen tarihçiler, yaptıkları kazıların sonuçları kendilerini geçmiş içinde ne denli geriye götürürse götürsün, hiç bir zaman böyle bir şeye rastlamıyorlar. Böyle bir itiraza verilecek cevap çok basittir: İlk olarak, bu kalıntılar bugün arz ettikleri durum içinde ve bugünkü mevcut çevrenin sonuçta bir parçası olarak, diğer her şey gibi onlar da dünyanın "katılaşmasına" zorunlu olarak katkıda bulunmuşlardır. Eğer o kalıntıların dünyanın katılaşmasında payları olmasaydı, varoluşları genel şartlarla uyum halinde olmayacağı için, onlar da tamamen kaybolur giderlerdi ve hiç kuşkusuz bugün en ufak bir izine rastlanamayan nice şeyler için gerçekten durum böyle olmuştur. İkinci olarak, arkeologlar bizzat bu kalıntıları modernlerin gözüyle ele alıp incelemektedirler, dolayısıyla zuhûrun sadece en kesif/maddî (grosse) kipliğini yakalamaktadırlar; öyle ki, eğer her şeye rağmen orada latif/manevî (subtile) bir şey bağlı kalabilmişse, onlar onu bile farketmekten kesinlikle acizdirler. Kısacası onları, tıpkı mekanikçi fizikçilerin ilgilendikleri, uğraştıkları nesneleri değerlendirdikleri gibi değerlendirmektedirler; çünkü onların zihniyeti de aynıdır ve yetenekleri de aynı şekilde sınırlıdır. Her hangi bir kimse tarafından bir hazine aranıp bulunsa, eğer şu ya da bu sebepten ötürü, o hazine o adama tahsis edilmemişse, o adam için altın ve kıymetli taşlar kömüre ve âdî taşlara dönüşür, denilir. İşte kazılarla uğraşmayı çok seven modernler bu "efsane"den (légende) tam bir ders alıp, onu kendi yararlarına kullanabilirler.

Ne olursa olsun, şurası son derece açık ve kesindir ki, tarihçiler modern ve ladinî (profane) bir görüş açısı içine yerleşerek, bütün araştırmalarını bu bakış açısından sürdürdükleri için, zaman içerisinde öyle "engeller"le karşılaşmaktadırlar ki, bir türlü onları aşamamaktadırlar. İşte, daha önce de söylediğimiz gibi, bu engellerden ilki milattan önce VI. yüzyıla doğru karşımıza çıkıyor; bugünkü anlayışlarla tam olarak tarih diye adlandırabileceğimiz şey, o çağda başlamaktadır, öyle ki, bu tarihin ele aldığı Antikçağ neticede çok izafi bir antikitedir. Kuşkusuz, en son yapılan kazıların çok daha gerilere gitme olanağı sağladığı ve bu antikiteden çok daha eski bir antikitenin kalıntılarını açığa çıkardığı söylenecektir. Bu belli bir noktaya kadar doğrudur; ancak burada oldukça dikkate değer bir şey var, o da bu tür durumlarda ortaya çıkarılan kesin bir kronolojinin olmadığıdır. Eşya ve olaylarla ilgili tarihlerin değerlendirilmesinde ortaya çıkan farklılıklar yüzyıllara, hatta bazen binyıllara dayanmaktadır. Ayrıca, bu çok eski çağların uygarlıkları konusunda azıcık da olsa hiçbir zaman net bir fikre ulaşılama-maktadır; çünkü, şu anda mevcut olan şeylerle sadece "klasik" antikite söz konusu olduğu zaman karşılaşılan mukayese terimleri bile bulunamamaktadır. Bununla birlikte çok daha yakın olan Ortaçağ gibi, klasik antikite de, modern tarihçilerin bize sunduğu tasvirlerde büyük ölçüde bozulmamıştır, diyemeyiz. Zaten hakikat şu ki, arkeolojik kazıların en eski devirlerden ta günümüze kadar tanıtmış olduğu şeyler ancak **Kali-Yu-ga'nın** başlangıcı civarlarına çıkmaktadır; doğal olarak kuşkusuz burada da ikinci bir engel bulunmaktadır; bu engel herhangi bir yolla aşılabilsede bile, bir üçüncü engel daha vardır ki bu, dünyanın en son büyük felaketinin, yani geleneksel olarak Atlantis'in kayboluşu diye belirtilen felaketin meydana geldiği çağa denk gelmektedir. Kuşkusuz daha eski devirlere kadar gitmek istemek tamamen gereksizdir, çünkü tarihçiler o noktaya ulaşmadan önce, modern dünya sırası gelince çoktan ortadan kaybolmuş olacaktır.

Burada yapılan bu açıklamalar, **Manvantara**'nın ilk dönemleriyle, "altın çağ" dönemleriyle ve "esas gelenek" çağlarıyla ve hatta Kitâb-ı Mukaddes'te anlatılan "tufan" gibi, —eğer bu tufan Atlantis kıtasının kaybolması demek olan büyük felaketle ilgili olarak ve dolaysız bir şekilde sadece gerçek anlamında ele alınacak ve anlaşılacak olursa— çok daha yakın dönemlerin olaylarıyla ilgili konular üzerinde dindışı insanların (Les Profanes), (burada bu sözcüğü kullanırken, bununla modern kafa yapısından etkilenmiş olan herkesi anlamamız gerekmektedir) giriştikleri tartışmaların ne kadar anlamsız ve boş şeyler olduğunu anlatmak için yeterlidir. Bu konular dindışı insanların gücünün yetmediği ve hiç bir zamanda yetmeyeceği konulardır. Nitekim bunları inkâr etmelerinin sebebi de budur, tıpkı şu ya da bu tarzda kendilerini aşan her konuyu ayırım yapmaksızın inkâr edişleri gibi; çünkü onların yaptığı bütün inceleme ve araştırmalar, yanlış ve son derece sınırlı bir görüş açısından hareket edilerek yapıldığından, o görüş açısı içine girmeyen her şeyi sonuçta kesinlikle inkâr etmeye varabilmektedir. Üstelik, bu insanlar kendi "üstünlük"lerine öylesine inanmışlardır ki, ne olursa olsun kendi araştırmalarından kaçan şeylerin varlığını ya da mümkünlüğünü kabul bile edememektedirler. Ancak kör insanlar, ışığın varlığını inkâr etmek ve normal insanlara üstün olmakla övünmek için bunu bahane etme konusunda haklı olabilirler.

Yukarıda, dindışı görüşe göre ele alınan tarihin sınırları konusunda söylediğimiz şeyler aynı şekilde coğrafyanın sınırlarına da uygulanabilir, çünkü bu konuda da modernlerin ufkundan tamamen kaybolmuş pek çok şey vardır. Eski coğrafyacıların tasvirleri modern coğrafyacıların tasvirleriyle mukayese edildiğinde her iki coğrafyacıların da aynı ülkeden söz etmelerinin gerçekten mümkün olup olmayacağını insan kendi kendine çoğu kez sormadan edemiyor. Bununla birlikte, söz konusu eski coğrafyacılar ancak çok izafi bir anlamda eskidirler, hatta bu tür şeyleri tespit etmek için, Ortaçağın ötesine kadar

gitmeye de gerek yoktur. Dolayısıyla onları bizden ayıran zaman süresi içinde çok önemli, büyük bir felaket olmamıştır. Peki, buna rağmen, bu kadar büyük ölçüde ve bu kadar hızlı bir şekilde dünyanın çehresi nasıl değişebilmiştir? Kuşkusuz modernlerin, "eskilerin görüşü kıttı ya da eskiler gördükleri şeyleri tam ve iyi bir şekilde aktaramadılar" diyeceklerini biliyoruz. Fakat bu tarz bir açıklama gerçekten oldukça "basitçi" ve olumsuz bir açıklamadır, çünkü sonuçta, bizim çağımızdan önce yaşayan bütün insanların duyumsal ya da zihinsel bozukluklara yakalanmış oldukları anlamına gelir bu. Ayrıca, eğer sorun tamamen tarafsız bir şekilde ele alınıp incelenmek istenirse, tam aksine görüşü kıt olanlar ve hatta bazı şeyleri hiç göremeyenler niçin modernler olmasın ki? Modernler "yeryüzü şimdi artık tamamen keşfedilmiştir" diye gururlu bir şekilde ilan edip duruyorlar; oysa ki bu husus belki de onların sandığı kadar doğru değildir; ayrıca modernler yeryüzünün büyük ölçüde eskiler tarafından bilinmediğini düşünmektedirler; doğrusu, acaba onlar eskiler derken tam olarak hangi eskilerden söz etmek istiyorlar, diye sormadan edemiyor insan. Ayrıca, modernler kendilerinden önce "klasik" çağın Batılılarından başka insanlar bulunmadığını ve Avrupa'nın ve Küçük Asya'nın küçük bir kısmından başka dünyada iskan edilen bir yer olmadığını düşünüyorlar ve şunu da hemen ekliyorlar: "Bu bilinmeyen dünya, ancak bilinmediği için esrarengiz olabiliyordu." Peki eskilerin orada "esrarengiz" şeyler olduğunu söylediklerini nereden biliyorlar. Oysa artık onları anlayamadıkları için basit olarak onları "esrarengiz" diye ilan edenler kendileri değil mi? Başlangıçta, diyorlar gene, "harikalar" yaşanıyordu; sonraları, çok daha sonraları sadece birtakım "meraklar" ya da şaşırtıcı bir takım "özel durumlar" yaşanmaya başlandı; en sonunda "görüldü ki bu özel durumlar genel yasalara tabi olmaktaydı ve bilginler bunları tespit etmeye çalışıyorlardı." Fakat onların iyi kötü yapmış olduğu bu tasvir, insanî yeteneklerin sınırlandırılmasındaki aşamaların tam olarak bir ardarda geliştiği değil

midir? Bu aşamaların sonuncusu, tam olarak rasyonel açıklamalar hastalığı (manie) diyebileceğimiz şey değil midir? Kaldı ki, bu rasyonel açıklamalar tamamen yetersizdir. Gerçekten de, modern coğrafyanın kaynaklandığı, olayları bu şekilde görme tarzı, ancak XVII. ve XVIII. yüzyıllara, yani özellikle rasyonalist zihniyetin doğduğu ve yayılmaya başladığı çağa dayanmaktadır ki, bu durum bizim yapmış olduğumuz yorumu teyid etmektedir. O andan itibaren de, artık insanın düşünme, anlama ve algılama melekeleri tamamen körelmeye başlamıştır, oysa ki bu melekeleri insana, hakikatin en kaba ve en aşağı biçiminden başka şeylere de ulaşması imkanını sağlıyordu, aynı zamanda bizzat dünya da kaçınılmaz olarak "katılaşmıştı."

Olayları bu şekilde ele alınca, sonuçta şu noktaya varılmaktadır: Ya eski insanlar bugünkü insanların şimdi artık göremedikleri şeyleri görüyorlardı, çünkü dünyada ya da insan melekelerinde, ya da daha ziyade hem dünyada hem de insan melekelerinde önemli değişiklikler olmuştur; nitekim çağımıza ne denli yaklaşılsa bu değişiklikler de o denli hızlanmış; ya da "coğrafya" denilen şey, eskiden bugün sahip olduğu anlamdan bambaşka bir anlama geliyordu. Gerçekten de, bu alternatifin iki terimi birbiriyle hiç bağdaşmıyor değildir, aslında her biri hakikatin bir yanını açıklamaktadır. Çünkü bir bilim hakkında edinilen kanaat doğal olarak hem o bilimin konusunun değerlendirildiği bakış açısına hem de o bilimin içinde bulunan gerçeklerin tam olarak yakalanabileceği ölçüye bağlıdır: Hakikatin bu iki yüzüne göre, geleneksel bir bilim ve dindışı (profane) bir bilim, her ikisi de aynı adı taşıyabilir, (genellikle dindışı bilim geleneksel bilimin "kırıntısı" gibi bir şeydir) birbirlerinden öylesine derince farklıdır ki aralarında adetâ bir uçurum vardır. Buna göre, gerçekten kutsal ya da geleneksel bir "coğrafya" vardır; modernler aynı türden tüm öteki bilimleri bilmeyişleri gibi, bu coğrafyayı da kesinlikle bilmezler. Tarihî bir sembolizm olduğu gibi coğrafi bir sembolizm de vardır. Ve nesnelere derin anlamlarını veren aslında onların sem-

bolik değerleridir; çünkü onların daha üstün bir alana ait gerçeklerle olan uyuşumu ancak bu şekilde sağlanmaktadır; fakat, bu uyuşumu gerçekten belirlemek için, bu gerçeklerin yansımalarını bizzat nesnelerde şöyle ya da böyle algılamaya yetenekli olmak gerekir. İşte bu nedenledir ki "manevî etkiler" in hareketine özellikle "dayanak" teşkil etmeye elverişli olan bazı yerler vardır. Bazı esas ya da tâlî derecedeki geleneksel "merkezler" in kurulması da daima bunun üzerinde temellenmektedir; antikiteye ait "tapmaklar" (les oracles) ve hac yerleri bunun en açık, en kesin örneklerini teşkil etmektedir. Ayrıca, daha başka bazı yerler de vardır ki tam zıt özellikte olan ve latif/manevî alanın en aşağı bölgelerine ait olan bazı "etkiler" in açığa çıkmasına özellikle elverişlidirler. Fakat modern bir Batılı için, mesela falan yerde "Cennet' in kapısı" nın, filan yerde "Cehennem'in ağzı" nın bulunması ne ifade edebilir ki? Çünkü modern Batılı'nın "psiko-fizyolojik" yapısının "kesafeti" öylesine belirginleşmiştir ki, ne Cennet' in kapısından ne de Cehennem' in ağzından kesinlikle hiçbir şey hissedip algılayamaz. Modern Batılı için bunlar tamamen yok mesabesindedir, kuşkusuz bu, onların gerçekten yok olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Fakat zaten şu da bir gerçektir ki, manevî alanla (le domain subtil) maddî alan (le domain corporel) arasında iletişimler adetâ asgarî düzeye indirilmiş olduğundan, bunları saptayabilmek için, aynı melekelerin, eskisinden çok daha fazla olarak geliştirilmesi gerekmektedir; oysa bu melekeler, gelişmek şöyle dursun, tam aksine gittikçe zayıflamış ve sonunda "sıradan" insanların nezdinden tamamen kaybolmuştur, öyle ki bu alana ait algıların zorluğu ve azlığı böylece iki katına çıkmıştır; işte, eskilerin öykülerini modernlerin alaya almasına bu durum neden olmaktadır.

Bu bağlamda, bu öykülerde rastlanan acaip varlıkların bazı tasvirleriyle ilgili bir açıklamayı da burada yeri gelmişken yapalım: Doğal olarak bu tasvirler daha çok "klasik" antikite zamanına ait olduklarından, bu tasvirlerin içine pek çok tür-

den karışıklıkların sokulmuş olması pekâlâ mümkündür; çünkü daha o çağda geleneksel görüş açısından apaçık bir yozlaşma meydana gelmişti. Böylece, bu tasvirlerin bir kısmı gerçekte o zamanlar tam olarak anlaşılmamış bir sembolizmin "kahn-tılar"ından kaynaklanabilir⁶¹; bir kısmı da manevî alana (le domain subtil) ait olan birtakım "varlıklar"ın (entités) ya da "etkiler"in tezahürleriyle üzeri örtülmüş birtakım görüntülerle ilgili olabilir; bir diğer kısmı da gerçekten çok eski zamanlarda maddî bir varoluşa sahip olmuş, fakat o zamandan beri kaybolmuş ya da çok istisnâî durumlarda ve çok ender temsilcilerle varlığını sürdürmüş olan varlıklarla ilgili olabilir; kendileri için bugün bu dünyada artık bilinemeyen hiçbir şeyin kalmadığını sananlar bu konuda ne düşünürlerse düşünsünler, bugün de bu tür varlıklara rastlanabilir; kuşkusuz bunların tasviri o tasvirlerin en önemli kısmını teşkil etmez. Görülüyor ki, bütün bunların temelinde yatan şeyleri teker teker ayırt edebilmek için, çok uzun ve çok zor bir çalışma gerekmektedir, çünkü eldeki "kaynaklar" saf geleneksel verileri temsil etmekten bir hayli uzaktır. Kuşkusuz modernlerin yaptıkları gibi, bütün bunları toptan reddetmek çok daha basit ve çok daha kolaydır; zaten modernler nasıl olsa bizzat gerçek geleneksel verilerden hiç bir şey anlamamaktadır ve o verilerde sadece çözülemeyen bilmece-ler görmektedirler hâlâ; ve "dünyanın çehresi"nde meydana gelecek yeni değişiklikler onların bu aldatıcı güvenliğini sonunda yok edinceye kadar doğal olarak bu olumsuz tavırlarında ısrar edip duracaklardır.

20. bölüm

KÜREDEN KÜBE

Dünyanın "katılaşması" olarak belirlediğimiz şey hakkında birtakım açıklamaları yaptıktan sonra, şimdi de geriye bunun geometrik simgecilikteki temsilinden söz etmek kalıyor. Bu simgecilikte söz konusu bu katılaşma küreden kübe tedricî bir geçişle ifade edilebilir. Gerçekten de herşeyden önce, küre aslında temel şekildir; çünkü küre bütün yönlerde sadece küre şekline benzediğinden, bütün şekiller arasında en az "özellik belirten" (spécifiée) bir şekildir. Öyle ki, kendi merkezi etrafında herhangi bir dönme hareketinde, art arda gelen bütün durumlar, bütün konumlar kesinlikle birbiriyle daima üst üste gelebilmekte ve çakışabilmektedir⁶² Öyleyse burada, eğer denilebilirse, bütün şekiller içinde en evrensel şekil, bir bakıma öteki bütün şekilleri içeren bir şekil bulunmaktadır; öteki bütün şekiller, bazı özel yönlere göre ortaya çıkan ayrımlaşmalar olarak ondan çıkarlar. İşte bu nedenle bu küre şekli, bütün geleneklerde "Dünyanın Yumurtası"nın şeklidir yani, ilk ve "çekirdek halindeki" (embryonnaire) durumları içinde, bir zuhûr çevrimi boyunca ortaya çıkıp gelişebilecek bütün imkânların "toplam" (globale) bütünlüğünü temsil eden şekildir⁶³. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, dünyamızla ilgili olarak bu ilk durum tam anlamıyla manevî (subtil) zuhûr alanına aittir. Manevî zuhûr zorunlu olarak maddî (grossière) zuhûrdan öncedir ve maddî zuhûrun doğrudan doğruya ilkesidir. İşte bunun içindir ki, gerçekten de, tam küre şekli ya da düzlem geometrisinde o şekle tekabül eden daire şekli (herhangi bir yön planıyla kürenin bir kesiti olarak) maddî (corporel) âlemde hiçbir zaman gerçekleştirilmiş halde bulunamaz⁶⁴.

Öte yandan, küp şekli ise, tam aksine bütün şekiller arasında, eğer deyim yerindeyse, en "değişmez" ve en "sabit" (arrétée) şekildir, yani "özel şekil olmanın" (spécification) maksimum derecesine tekabül eden şekildir; işte bu yüzden, küp şekli, maddî unsurlar arasında, yeryüzüne atfedilen şekildir; çünkü küp şekli, bu maddî durum içindeki zuhûrun "şekilleri sona erdiren ve en son unsur"unu teşkil eder⁶⁵. Ayrıca, sonuç olarak, zuhûr çevriminin sonuna, ya da çevrimsel hareketin "duruş noktası" diye adlandırdığımız şeye de tekabül eder. Öyleyse bu şekil adetâ en üstün derecedeki "katı" şeyin şeklidir⁶⁶. Ayrıca bu şekil "sabitliği" (stabilité) simgeleştirir; çünkü bu şekil, her tür hareketin durması anlamına gelmektedir. Nitekim, herhangi bir yüzü üzerinde duran bir küp gerçekte öyle bir cisimdir ki dengesi maksimum sabitliği arz eder; bu gayet açıktır. Bu sabitliğin, iniş hareketinin sonunda, saf ve basit bir hareketsizlikten başka bir şey olmadığını ve olamayacağını da belirtmek önemlidir; bu hareketsizliğin maddi âlemdeki en yakın imgesi (l'image) bize minerallerce sunulmaktadır. Ayrıca, bu hareketsizlik, eğer tam olarak gerçekleştirilebilseydi, en üst noktadaki ilke değişmezliğinin en alt noktada tersine çevrilmiş yansıması olurdu. Öyleyse hareketsizlik ya da bu anlamda anlaşılan sabitlik, küple temsil edildiğinde, zuhûrun madde kutbuyla ilgili olmaktadır, tıpkı değişmezliğin zuhûrun öz kutbuyla ilgili oluşu gibi, çünkü küreyle temsil edilen "global" durumdaki bütün imkânlar bu öz kutbunun içine dahildir⁶⁷. İşte bu nedenledir ki, küp şekli "temel" ya da "esas" fikrini sembolize eder; bu ise, tam anlamıyla madde kutbuna tekabül etmektedir⁶⁸. Burada şunu da belirtelim ki, bir kübün yüzleri, mekânın üç boyutuna göre karşılıklı olarak ikiye ikiye yönlendirilmiş olarak, yani bir başka deyişle koordinatlar sistemini oluşturan eksenlerce belirlenen üç plana paralel olarak değerlendirilebilir. Mekân bu sistemle ilişkilidir ve onun "ölçülmesini", yani kendi bütünlüğü içinde fiilen gerçekleştirilmesini mümkün kılar. Bir başka yerde açıkladığımız şeylere göre, üç boyutlu haçı oluşturan üç ek-

senin sonsuz ve belirsiz yayılması bütün mekânı dolduran bir kürenin merkezinden hareket ederek çizilmiş eksenler olarak değerlendirilmesi gerektiği için, (ayrıca bu eksenlerin belirlendiği üç plan da zorunlu olarak bu merkezden geçtiği için —ki bu merkez bütün koordinat sisteminin "menşei"dir (origine)—), bu durum kürenin ve kübün bu iki uç biçimleri arasında mevcut olan ilgiyi ortaya koyar; öyle ki bu ilgi içinde kürede iç ve merkez olan adetâ kübün yüzeyini ya da dışını oluşturmak için "tersine döndürülmüş" olarak bulunur⁶⁹.

Nitekim küp, kelimenin geleneksel bütün anlamlarıyla, yeryüzünü temsil eder, yani az önce yukarıda söylediğimiz gibi, sadece maddî bir unsur olarak yeryüzünü değil, fakat aynı zamanda çok daha evrensel bir düzenin, (ordre) ilkesini de temsil eder; bu ilke Uzakdoğu geleneğinde gökyüzüyle (Tien) bağıntılı olan yeryüzü (Tİ) olarak belirtilir; şöyle ki: küre ya da daire şekilleri gökyüzüyle ilgilidir; buna karşılık, küp ya da kare şekilleri ise yeryüzüyle ilişkilidir. Birbirini tamamlayan bu iki terim Hindu öğretisinde **puruşa** ve **prakriti**'nin karşılıkları olduğundan, yani evrensel anlamda anlaşılan öz ve maddenin diğer bir ifadesinden başka bir şey olmadıklarından, burada da daha önce varılan sonucun tamamen aynısına varılmaktadır. Ayrıca, şurası da son derece açıktır ki, tıpkı öz ve madde kavramları gibi, aynı sembolizmin farklı düzeylere uygulanması her zaman için mümkündür, yani özel bir varoluş durumuna ait ilkelere uygulanabildiği gibi, evrensel zuhurun bütününe ait ilkelere de uygulanabilir. Bu iki geometrik şekil sadece gökyüzü ve yeryüzüyle ilgili olmayıp aynı zamanda bunların şekillerini çizmeye yarayan aletlerle de yani karşılıklı olarak pergel ve gönyeyle de ilgilidir; bu durum hem Uzakdoğu geleneğine ait sembolizmde hem de Batı'nın inisiyatik geleneklerine ait sembolizmde böyledir⁷⁰. Ayrıca bu şekillerin karşılıkları, uygunlukları, farklı durumlarda, simgesel ve dinsel (rituel) pek çok uygulamalara da doğal olarak olanak vermektedir⁷¹.

Bizzat bu geometrik şekiller ilgisinin belirtildiği bir başka

durum da, "Yeryüzü Cenneti" (Paradis terrestre) ve "Gökyüzü Kudüs'ü" (Jérusalem céleste) sembolizmidir; ki biz bunlara daha başka bir yerde değinmiştik⁷². Bizim şu anda içinde bulunduğumuz bakış açısı bakımından, bu durum özellikle önemlidir; çünkü burada mevcut çevrimin iki ucudur söz konusu olan. Buna göre, mevcut çevrimin başına tekabül eden "Yeryüzü Cenneti"nin şekli daire şeklindedir (circulaire); oysa mevcut çevrimin sonuna tekabül eden "Gökyüzü Kudüs"ün şekli ise, kare şeklindedir⁷³. Nitekim, "Yeryüzü Cenneti"nin daire şeklindeki sınırı "Kosmosun Altın Yumurtası"nın^{73b} yani evrensel ve temel ilk küre şeklinin ufki kesitinden başka bir şey değildir⁷⁴. Sonunda kare şekline dönüşen şekil bizzat bu daire/çember şeklidir de diyebiliriz; çünkü iki uç birleşmek zorundadır ya da daha ziyade (çevrim hiç bir zaman gerçekten kapanmış olmayacağına göre, aksi durum imkânsız bir tekrar anlamına gelirdi) tam tamına birbiriyle çakışmak, uyuşmak zorundadır. Her iki durumda da merkezde aynı "Hayat Ağacı"nın bulunması gerçeği de göstermektedir ki burada gerçekten de tek ve aynı şeyin iki ayrı durumu söz konusu edilmektedir. Burada kare şekli bu çevrimin imkânlarının bitişini, tamamlanışını temsil eder ki bu imkânlar başlangıçtaki dairenin "organik sınırı" içinde çekirdek halinde bulunmaktaydı ve o zaman adetâ kesin bir durum içinde en azından bu çevrime göre sabitleşmiş ve hareketsizleşmişlerdi. Bu son sonuç bir "kristalleşme" olarak da temsil edilebilir; bu ise, daima küp şekline (ya da düzlem kesitindeki kare şekline) tekabül eder: O zaman mineral sembolizmiyle bir "şehir" sahibi olunur, oysa ki başlangıçta, bitki sembolizmiyle, bir "bahçe" vardır; çünkü bitki, hayatî (vital) özümleme küresi içinde çekirdeklerin/tohumların (germes) özümle nir duruma getirilmesini temsil eder⁷⁵. Burada dünyanın katılaşmasının yöneldiği son durumun bir imgesi (image) olarak minerallerin hareketsizliği konusunda yukarıda söylediğimiz şeyleri hatırlatacağız. Fakat burada şunu da ilave etmemiz gerekir: Daha önceden «dönüştürülmüş» (transformé) ya da "yü-

celeştirilmiş" (sublimë) bir durum içinde değerlendirilen mineraller söz konusudur, çünkü "Gökyüzü Kudüsü"nün tasvirinde kıymetli taşlar gözükmektedir. Bu nedenle sabitlik (fixation) ancak mevcut çevrime göre gerçek anlamda kesindir; ayrıca, "duruş noktası"nm (le point d'arrêt) ötesinde gerçek anlamda hiçbir süreksizlik (discontinuitë) kabul etmeyen nedensel (causal) bağlantı gereğince, bizzat bu "Gökyüzü Kudüsü" gelecek çevrimin "Yeryüzü Cenneti" olmak zorundadır, çünkü birinin başlangıcıyla ötekinin bitimi aslında iki zıt yandan görülen tek ve aynı "an"dan başka birşey değildir⁷⁶.

Bununla birlikte şu da bir gerçektir ki, eğer mevcut çevrimi değerlendirmekle yetinecek olursak, sonuçta bir an gelir ki "tekerleğin dönmesi durur"; gene burada da, her zaman olduğu gibi, sembolizm son derece tutarlıdır, şöyle ki: Gerçekten de tekerlek daire/çember şeklindedir; ve eğer bu daire şekli sonuçta kare olacak şekilde şekil değiştirmiş olsaydı, o zaman doğal olarak zaten dururdu. İşte bu nedenledir ki söz konusu "an" "çağın sonu" olarak gözükmektedir. Ve işte o zaman, Hint geleneğine göre, "Oniki Güneş" aynı anda parlayacaktır; çünkü zaman fiilen güneşin oniki burç (Zodyak) arasında izlediği parkurla/yolla ölçülmektedir ki bu parkur/yol bir yıllık çevrimi meydana getirmektedir. Ve bu dönme hareketi durunca, bu oniki yöndeş görünüm adetâ tek bir görünüm içinde birleşecektir ve böylece ortak tabiatlarının öz ve asıl temel birliği içine gireceklerdir; çünkü onlar sadece çevrimsel zuhûr bakımından farklılık arz ederler, ki zaten o zaman o çevrim bitmiş olacaktır ve farklılık da ortadan kalkacaktır⁷⁷. Öte yandan, çemberin eşdeğer⁷⁸ bir kareye dönüşmesi "çemberin kareye çevrilmesi" (quadrature du cercle) olarak belirtilen şeydir. Bunun çözülmez bir problem olduğunu ileri sürenler, bunun simgesel anlamının ne olduğunu tam olarak bilmeseler de, gerçekten de haklı olabilirler; çünkü "çemberin kareye çevrilmesi" hakiki anlamında anlaşılacak olursa, ancak çevrimin bizzat sonunda gerçekleştirilebilecektir⁷⁹.

Bütün bunlardan, "dünyanın katılaşması"nın adetâ çift yönde gözük­tüğü sonucunu ortaya çıkmaktadır, şöyle ki: kendi içinde değ­erlendirilince, çevrim boyunca, niceliğe ve "maddiyata" (materialité) doğru inen bir hareketin sonucu olarak maneviyata karşıt olan "aykırı" (défavorable) ve hatta "tehlikeli ve kötü" bir anlamı olduğu açıkça ortadadır; fakat, öte yandan, her ne kadar "olumsuz" diyebileceğimiz bir tarzda da olsa, "Gökyüzü Kudüsü" şeklindeki çevrimin sonuçlarının nihaî tesbitini hazırlamak için bu da gereklidir; bu çevrimin içindeki bu sonuçlar bir sonra gelecek çevrimin imkânları için birer çekirdek, birer nüve teşkil edeceklerdir. Ancak, tabiidir ki bunun gerçekten "asıl durum"un yeniden diriltilmesi şekline girmesi için bizzat bu nihaî tesbit içinde aşkın (transcendant) bir ilkenin doğrudan müdahalesi gerekmektedir; aksi takdirde hiç bir şey kurtulamaz ve "kozmos" tam anlamıyla "kaos" içinde kaybolur gider. Daha önce "Gökyüzü Kudüsü"ü içinde minerallerin "dönüşümüyle" (transmutation) (tasvir edilen) "beklenmedik son dönüş"ü sağlayacak olan ve daha sonra da bu görünen (visible) dünyada "Yeryüzü Cenneti"nin bir kez daha gözükmesini sağlayacak olan gene bu aşkın müdahaledir; dolayısıyla bu dünyada "yeni gökler ve yeni bir yeryüzü" olacaktır, çünkü bu bir başka **Manvantara**'nın başlangıcı ve bir başka insanlığın varoluşu demek olacaktır.

21. bölüm

KÂBİL ve HÂBİL

Dünyanın "katılaşması" olgusunun, insanî ve sosyal dü-
zende, şu ana kadar sözünü etmediğimiz daha başka sonuçları
da vardır, şöyle ki: Bu olgu, her şeyin sayıldığı, dökümünün ya-
pıldığı, kayda geçirildiği ve belli bir düzene sokulduğu bir du-
rum doğurmaktadır; bu ise, aslında "mekanikleşme"nin bir
başka türüdür. Çağımızda örneğin nüfus sayımı tutkusu gibi
(ki bu istatistiklere atfedilen önemle doğrudan bağlantılı bir
durumdur)⁸⁰ ayrıca, genel bir tarzda, hayatın hemen hemen bü-
tün alanlarında idari müdahalelerin sürekli olarak artması gi-
bi, belirti kabîlinden (symptomatiques) olaylara ve tipik örnek-
lere hemen hemen her yerde rastlamak mümkündür. Doğal
olarak bu müdahalelerin, bireyler arasında mümkün olduğu
kadar tam bir tekbiçimlilik ve benzerlik sağlama gibi bir sonu-
cu olmalıdır; çünkü bütün modern idarelerin, bireylere kendi
aralarında birbirine tamamen benzeyen basit sayısal üniteler
gibi davranması yani, varsayım olarak, sanki "ideal" tekbiçim-
lilik ve benzerlik daha önce gerçekleştirilmiş gibi davranması
ve böylece bütün insanları, eğer deyim yerindeyse, aynı "ortala-
ma" ölçüye uymaya zorlaması adetâ bir "prensip" haline gel-
miştir. Öte yandan, (gittikçe aşırılaşan bu düzenleme sonuçta
paradoksal bir şekil almaktadır; şöyle ki: Modern sanayinin
icatları sayesinde, en uzak ülkeler arasında bile sağlanan ula-
şım ve iletişimin) gittikçe artan bir hız kazanması ve kolaylaş-
ması bir övünç ve gurur kaynağı olurken, aynı zamanda bu ile-
tişim ve ulaşımın serbestçe yapılması konusunda mümkün
olan tüm engeller de ortaya konulmaktadır; öyle ki, çoğu za-
man bir ülkeden diğerine geçmek imkânsız olmaktadır; ayrıca

hiçbir mekanik taşıma aracının bulunmadığı zamanlara göre bugün bu işler çok daha zor olmaktadır. Burada da gene "kata-laşma"nın özel bir görünümü göze çarpmaktadır: Değişik şart-lar içinde varlıklarını bugüne kadar sürdüren göçebe toplum-lara, böyle bir dünyada artık yer yoktur, çünkü göçebeler gide-rek önlerinde artık boş bir alan bulamamaktadırlar; nitekim her çareye başvurarak onları yerleşik hayata geçirmeye uğra-şılmaktadır⁸¹. Öyle ki bu bakımdan da "tekerleğin dönmesinin duracağı" an pek fazla uzak gibi gözükmemektedir. Üstelik, bu yerleşik hayatta, "sabitleşme"nin (fixation) adetâ son kertesi olan kentler oldukça büyük bir önem kazanmakta ve gittikçe herşeyi kendi içine çekip emmeye çalışmaktadırlar⁸². İşte böy-lece, çevrimin sonuna doğru, Kâbil gerçekten kardeşi Hâbil'i öl-dürme işini tamamlamaktadır.

Gerçekten de, Kitâb-ı Mukaddes'teki bu sembolizmde, Kâbil herşeyden önce bir ziraatçı olarak, Hâbil ise bir çoban ola-rak sunulmaktadır; dolayısıyla bunlar, şu andaki insanlığın asıllarından itibaren ya da en azından insanlık içinde ilk farklı-laşma meydana geldiği andan itibaren mevcut olan iki halk ti-pidir: Kendilerini toprak kültürüne bağlamış olan yerleşik in-sanlar ve kendilerini hayvan yetiştirmeye adanmış olan göçebe-ler⁸³. Üstüne basa basa belirtelim ki, bu iki tip insanın temel ve asıl uğraşları bunlardır; geriye kalan öteki tüm uğraşlar sade-ce rastlantı olarak bunlardan doğmuştur ya da sonradan ilave edilmiştir. Ayrıca modern etnologların çoğunlukla yaptıkları, örneğin avcı ya da balıkçı toplumlardan söz etmek demek, ya rastlantısal (accidentel) olanı temel ya da öz sanmak ya da sa-dece kurala aykırılık (anomalie) ve yozlaşmışlık durumlarına başvurmak demektir. Nitekim benzeri durumlara bazı vahşî (toplumlarda) rastlanabilmektedir. Biraz değişik tarzda da ol-sa, modern Batı'nın esas olarak tüccar ve sanayici olan toplum-ları da anormallikte onlardan pek geri sayılmazlar⁸⁴. Bu iki ka-tegoriden her birinin doğal olarak biri diğerinden farklı olan kendisine özgü geleneksel bir yasası vardı ve bu yasa kendi ha-

yat anlayışına ve kendi uğraştığı işlerin mahiyetine adapte olmuştu. Aradaki bu fark ise, özellikle kurban ayinlerinde kendini açıkça gösteriyordu; işte, Kitâb-ı Mukaddes'te geçen hikayede, Tanrı'ya kurban olarak Kâbil'in bitkiler sunması, Hâbil'in ise hayvan kurban etmesi olayının özel olarak zikredilmesi bundan kaynaklanmaktadır⁸⁵. Burada özellikle Kitâb-ı Mukaddes'teki bir sembolizme başvurduğumuza göre, bu bağlamda, hazır yeri gelmişken hemen belirtelim ki, İbranîce Tevrat da tam anlamıyla göçebe toplumların yasası tipine bağlanmaktadır: Kâbil ve Habil hikayesinin temsil ediliş, anlatılış tarzı da buradan gelmektedir, ki yerleşik toplumların bakış açısından farklı bir şekilde ve daha başka bir yoruma elverişli gibi gözükabilir; fakat, bu iki görüş açısına da uyan yönler kuşkusuz bu kıssanın derin anlamı içinde mevcuttur. Kısacası, burada sembollerin çift anlamının kullanımı göze çarpmaktadır, ki biz buna "katılaşma" konusunda kısmen değinmiştik. Çünkü bu mesele, ileride daha iyi görüleceği gibi, Hâbil'in Kâbil tarafından, öldürülmesi sembolizmiyle çok yakından ilgilidir. Bazı sanatlara ve mesleklere atfedilen ilahî kınamalar da İbranî geleneğinin özel karakterinden ileri gelmektedir; nitekim bu meslekler ve sanatlar bütünüyle yerleşik toplumlara ve özellikle sabit yerleşim merkezleri inşasıyla ilgili olan her şeye uygun düşmektedir. En azından bu durum fiilen ta İsraililer göçebeliği bırakıncaya kadar kesinlikle böyle devam etmiştir, en azından birçok asır devam etmiştir, yani Davud'un ve Süleyman'ın zamanlarına kadar bu böyle devam edegelmiştir; ve biz biliyoruz ki, Kudüs Tapınağı'nı inşa etmek için, yabancı işçiler çağırarak gerekmiştir⁸⁶.

Doğal olarak ziraatçı toplumlar, temelde yerleşik toplumlar olduklarından, er ya da geç şehirler inşa etme noktasına gelmişlerdir. Gerçekten de, dünyada kurulan ilk şehrin bizzat Kâbil tarafından kurulmuş olduğu söylenmektedir. Kuşkusuz bu ilk şehrin kuruluşu, Kâbil'in ziraatla uğraşmasından çok sonralara rastlamaktadır. Bu da "toprağa bağlanma"da (se-

dentarisme) genel olarak iki safhanın bulunduğunu göstermektedir. İkinci safha, birinciye göre, daha belirgin bir sabitlik ve mekân olarak daha bir daralma ve bir sıkışma arz etmektedir⁸⁷. Genel bir tarzda yerleşik toplumların eserleri, eğer deyim yerindeyse "zaman"ın eserleridir. Bu toplumlar son derece sınırlı bir alanda mekân içinde sabitleştiklerinden dolayı, faaliyetlerini, kendilerine belirsiz ve sonsuz gibi gözüken bir zaman süreci içinde sürdürmüşlerdir. Buna karşılık göçebe ve geçici toplumlar ise zaman içinde devam eden hiçbir şey inşa etmemişler ve kendilerinden uzakta duran bir gelecek için kesinlikle çalışmamışlardır, fakat onların önünde mekân durmaktaydı ve onlara karşı hiçbir sınırlama getirmiyordu; aksine onların önüne daima yeni ve sınırsız imkânlar açıyordu. İşte burada kozmik ilkelerin bir uygunluğunu görmekteyiz ki bir başka düzende bu ilkelerde Kâbil ve Habil sembolizmi bağlantılı olmaktadır, şöyle ki: "Zaman"la temsil edilen sıkıştırma ilkesi; ve "mekân"la temsil edilen yayılma ilkesi⁸⁸. Doğrusu, bu iki ilkenin her biri hem zaman içinde hem de mekân içinde hem de herşey içinde birlikte gözüktür. Burada hem çok "basitleştirilmiş" birtakım aynılaştırmalardan (identifications) ya da benzetmelerden (assimilations) kaçınmak hem de açıkça görünen bir takım karşıtlıkları çözmek için bunları burada belirtmek, eleştirmek gerekiyor. Fakat şu da bir gerçektir ki, sıkıştırma ilkesi zaman şartı içinde kendini gösterirken, yayılma ilkesi de mekân şartı içinde kendini göstermektedir. Oysa, zaman mekânı aşındırmaktadır, eğer deyim yerindeyse, böylece zaman "yiyip bitirici" (dévorateur) işlevini yerine getirmektedir. Aynı şekilde, çağlar boyunca, yerleşik toplumlar da göçebe toplumları yavaş yavaş kendi içinde eritip yiyip bitirmiştir: İşte, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hâbil'in Kâbil tarafından öldürülmesi olayının sosyal ve tarihsel bir anlamı da budur.

Göçebe toplumların çalışmaları özellikle hayvanlar âleminde kendini göstermektedir, çünkü hayvanlar da onlar gibi devamlı hareket halindedir; yerleşik toplumlarınki ise, aksine,

bitkiler âlemi ve madenler âlemini, bu iki sabit âlemi direkt gaye olarak almıştır⁸⁹. Öte yandan, eşyanın gücüyle, yerleşik toplumlar kendileri için birtakım görsel simgeler oluşturma noktasına ulaşmaktadırlar ki bu semboller çeşitli maddelerden yapılmış birtakım resimlerdir; fakat asıl anlamları açısından hemen hemen her zaman doğrudan doğruya geometrik şematikçiliğe dayanmaktadır ki, bu da mekân oluşumunun asıl menşei ve temelidir. Buna karşılık, kendilerini belli bir yere bağlayacak olan her şeyin yasak oluşu gibi kendilerine resimlerin (images) de yasak olduğu göçebeler kendileri için sesli semboller bulma yoluna gitmişlerdir, çünkü ancak bu semboller sürekli göç halleriyle bağdaşıyordu⁹⁰. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki, gözün görmesinin mekânla, kulağın işitmesinin ise zamanla doğrudan bir bağlantısı vardır. Şöyle ki: Görsel sembolün öğeleri aynı zamanda (en simultanité) ifade edilirken sesli (sonore) sembolün öğeleri art arda ifade edilir. Görülüyor ki, daha önce ele aldığımız ilgilerin bu düzende bir nevi tersine çevrilişi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır ki, sözünü ettiğimiz bu iki zıt ilke arasında belli bir denge sağlamak için bu tersine çevirme işi gereklidir; ayrıca, normal insanî varoluşla bağdaşabilen sınırlar içinde karşılıklı olarak bunların hareketini devam ettirmek için de bu gereklidir. Böylece, yerleşik toplumlar plastik sanatları (mimarlık, heykeltraşlık, resim) yani mekân içinde açılan şekillerin sanatlarını doğurmuşlardır; göçebeler ise, sesle ilgili (phonétique) sanatları (müzik ve şiir) yani zaman içinde akıp giden şekillerin sanatlarını doğurmuşlardır. Bu böyle olmuştur, çünkü bu vesileyle bunu bir kez daha söyleyelim, her sanat ilk menşesinde, temel olarak, öz olarak semboliktir ve dinseldir (rituel) ve ancak daha sonraları meydana gelen bir yozlaşmayladır ki sonunda bu kutsal (sacré) özelliği kaybetmiş ve sonuçta tamamen ladinî (profane) bir "oyun" olup çıkmıştır; bu, aslında çok yeni bir durumdur ve çağdaşlarımız nezdinde bu duruma indirgenmiştir⁹¹.

İşte varoluş şartlarının birbirini tamamlaması bu şekilde

tezahür etmektedir: Zaman için çalışanlar mekân içinde sabitleşmiş durumdadırlar; mekân içinde dolaşanlar ise, zamanla durmadan değişmektedirler. Ve işte "ters anlam"ın (sens inverse) karşılığı bu noktada açığa çıkmaktadır: Değiştiren ve yıkan, yiyip tüketen bir unsur olan zamana göre çalışanlar sabitleşiyorlar ve sürüp gidiyorlar; sabit ve sürekli bir unsur olan mekâna göre yaşayanlar ise, kaybolup gidiyorlar ve durmadan değişiyorlar. Tabii ki, her iki tipin varoluşunun mümkün olması, en azından iki karşıt eğilimi temsil eden terimler arasında mevcut olan nisbî denge sayesinde mümkün olması için, bunun böyle olması gerekir. Eğer bu iki eğilimden yani sıkıştırma ve dağılma eğilimlerinden sadece biri ya da diğeri eylem halinde olsaydı, ya "kristalleşme" (crystallisation) ya da "buğulaşma" (volatilisation) yoluyla kısa zamanda âlemin sonu gelirdi; burada simgesel ifadeler kullanmış olduk; bu ifadeler elkimyadaki "donma" (coagulation) ve "çözülme" (solution) kavramlarını çağrıştırmalıdır; ayrıca, bu terimler günümüz dünyasında cereyan eden iki safhaya da tam olarak uygun düşmektedir; bunların herbiriyle ilgili anlamı daha ileride açıklamaya çalışacağız⁹². Gerçekten de biz burada öyle bir alan içindeyiz ki kozmik ikiliklerin bütün sonuçları, bütün çıplaklığıyla ortada gözük-mektedir; bu ikilikler öz ve madde, Gökyüzü ve Yeryüzü, **Puruşa** ve **Prakriti** ikilikleri gibi, her tür zuhûru doğuran ve yöne-ten ilk ikiliğin az ya da çok uzak imajları ya da yansımalarıdır.

Fakat Kitâb-ı Mukaddes'teki sembolizme dönecek olursak, hayvan kurban etmek Hâbil için zararlı olmuş, ona uğursuzluk getirmişti.⁹³; Kâbil'in bitki kurbanı ise Tanrı tarafından kabul edilmemiştir.⁹⁴ Kurbanı kabul edilip, duası kabul olan ölüyor; hayatta kalıp yaşayan ise lanetleniyor. Böylece her iki tarafın dengesi de bozulmuş oluyordu; pekiyi, bozulan bu denge, her biri bir diğerrinin ürününden payını alması gibi değiş tokuşlar dışında, yeniden nasıl sağlanabilir ki? İşte ancak böylece hareket, zaman ve mekânı birleştirmekte ve adetâ onların

birleşmelerinin bir bileşkesi (résultante) olmaktadır ve yukarıda az önce söz konusu ettiğimiz iki karşıt eğilimi onlarda bağdaştırmaktadır.⁹⁵ Bizzat hareket bir dengesizlikler dizisinden başka bir şey değildir, fakat bu dengesizliklerin toplamı, zuhûr ya da "oluş", yani bizzat mümkün (contingente) varoluş yasasıyla bağdaşan nisbî dengeyi oluşturmaktadır. Zaman ve mekânın şartlarına boyun eğmiş varlıklar arasında yapılan her değiş tokuş sonuçta bir harekettir ya da daha ziyade ters ve karşılıklı iki hareketin birleşmesidir; bu iki hareket birbiriyle uyur ve biri diğerini dengeler; burada denge, bizzat bu dengeleme olayının olmasıyla doğrudan doğruya gerçekleşir.⁹⁶ Bu değiş tokuşların doğurduğu münavebeli (alternatif) hareket şu üç alanda; manevî (spirituel) (ya da saf entellektüel), psişik ve maddî (corporel) alanlarda meydana gelebilir ve şu "üç âlemle"; ilkelerin, sembollerin ve kurbanların değiş tokuşuyla uyum arz eder. İşte, yeryüzü insanlığının gerçek geleneksel tarihi içindeki üçlü temel böyledir: Antlaşmaların (pactes), ittifakların (alliances) ve kutsamaların (bénédictions) sırrı, yani esasında dünyamızda hareket halinde olan "manevî etkilerin" (influences spirituelles) bizzat dağılımı buna dayanmaktadır. Fakat bu son değerlendirmeler üzerinde burada daha fazla duramayız; çünkü bunlar, bugün her bakımdan çok uzaklaşmış olduğumuz normal bir durumla ilgilidirler; ayrıca, modern dünya bu haliyle, o durumun tam bir inkârından başka bir şey değildir⁹⁷.

22. bölüm

MADENCİLİĞİN ANLAMI

Madenler âleminde kendini gösteren bir faaliyet demek olan sanatların ya da mesleklerin tam anlamıyla yerleşik toplumlara ait olduğunu, ayrıca benzeri faaliyetlerin göçebe toplumların geleneksel yasalarıyla yasaklanmış olduğunu söyledik; bunun en çok bilinen örneğini İbranî yasası temsil eder. Gerçekten de bu sanatların doğrudan doğruya "katılaşma"ya yöneldikleri son derece açıktır; katılaşma, maddî dünyada bugün açıkça görüldüğü üzere bizzat madenlerde en belirgin derecesine ulaşmıştır. Nitekim, en basit şekli taş olan maden her şeyden önce sağlam binalar inşa etmeye yaramaktadır.⁹⁸ Bir şehir, kendisini meydana getiren binaların tümüyle, adetâ madenlerin sunî olarak bir yığılması gibi gözükür. Ayrıca, daha önce de söylediğimiz gibi, şehirlerdeki hayat, ziraî hayat tarzından daha ziyade yerleşik hayat tarzına uygun gelmektedir, tıpkı madenin bitkiden daha "katı", daha sabit ve daha sağlam oluşu gibi. Fakat burada bir başka şey daha var: Konusu madenler olan sanatlar bütün biçimleriyle metalurjiyi de kapsarlar. Oysa çağımızda inşaat alanında tıpkı vaktiyle ahşabın yerini taşın aldığı gibi, şimdi taşın yerini de gittikçe metalin aldığı düşünülecek olursa, bu değişikliğin, çevrimin aşağıya doğru inen gidişi içinde oldukça fazla "ilerlemiş" bir safhanın karakteristik bir belirtisi olması gerektiği düşünülecektir. Bu durum şu olguyla da genel olarak teyit edilmektedir: Genel olarak metal, "sanayileşmiş" ve "mekanikleşmiş" modern medeniyet içinde gittikçe büyüyen bir rol oynamaktadır; ve bu, yapım açısından böyle olduğu gibi, eğer deyim yerindeyse, yıkım açısından

da böyledir, çünkü çağımızda yapılan modern savaşların yol açtığı metal tüketimi gerçekten de başdöndürücü boyuttadır.

Nitekim bu açıklama İbrani geleneğinde karşılaşılan özel durumla da uyushmaktadır; şöyle ki: Ta baştan beri, bazı durumlarda, örneğin mabedlerdeki kurban yerinin inşasında taşların kullanımına izin verildiği zaman, bu taşların "bütün" taş olmaları ve "üzerinde demirle her hangi bir işlem yapılmamış" olması gerekiyordu.⁹⁹ Bu parçada geçen ifadelere göre, burada üzerinde ısrarla durulan konu taşın işlenmemesi olayından daha çok taş üzerinde metal kullanılmamasıdır. Dolayısıyla metalle ilgili yasaklama daha sertti, özellikle dinî bir merâsimde kullanılmak üzere ayrılmış olan her şey için böyledi¹⁰⁰. Bu yasağın izleri, İsrailoğulları göçebe olmaktan çıkıncaya ve sağlam (ve sabit) binalar inşa edinceye ya da inşa ettirinceye kadar süregelmiştir: Kudüs Tapınağı inşa edilirken "bütün taşlar nasıl olması gerekiyorsa daha önceden o şekilde hazırlanıp getirildi, öyle ki mabed inşa edilirken ne çekiç, ne balta, ne balyoz, ne de herhangi bir demir alet sesi işitilmiştir."¹⁰¹ Bu olayın gerçekte hiç de şaşılacak bir yönü yoktur; bu anlamda buna benzer bir yığın belirti bulabiliriz: örneğin metal üzerinde çalışanları pek çok ülkelerde toplumdan adeta kısmen uzaklaştırma, ya da en azından "bir kenara itme" gibi bir şey mevcut olmuştur; ve hatta bugün bile, metal üzerinde çalışan işçilere ve özellikle demircilere karşı böyle bir tutum vardır; onların mesleği çoğu zaman, daha aşağıda bulunan ve tehlikeli olan, sonuç olarak da, yozlaşmış olan bir büyü uygulamasıyla, çoğu durumlarda ise, tam olarak büyücülükle ortak bir yön taşıyordu. Bununla birlikte, öte yandan, bazı geleneksel şekillerde, metalurji tam aksine özellikle yüceltilmiştir ve hatta çok önemli bazı tasavvufi (initialiques) teşkilatlara temel teşkil etmiştir; bu bağlamda, çok karmaşık olan ve bizi asıl konudan çok uzaklara götürebilen bu konu üzerinde daha fazla durmaksızın, Kâbirî misterlerini örnek olarak vermekle yetineceğiz. Şimdilik bu konuda söylenmesi gereken şudur: Metalurjinin hem "kutsal"

(sacr ) bir yönü vardır hem de "iğrenç" (ex cr ); aslında, metalurjinin bu çift yönü, bizzat metallere bağlı olan çift yönlü bir sembolizmden kaynaklanmaktadır.

Bunu anlamak için her şeyden önce şunun hatırlanması gerekir: Metaller, yıldırlarla olan uygunlukları nedeniyle, adetâ "aşağıdaki dünyanın gezegenleridir"; dolayısıyla onların, tıpkı bizzat yıldırlar gibi, doğal olarak bir "yararlı" (b n fique) yönü bir de "zararlı" (mal fique) yönü olması gerekir, madenler yeryüzü çevresinde yıldırların etkilerini kabul ederler ve adetâ yo unla tırılar¹⁰². Ayrıca, mademki burada daha altta bulunan bir yansıma yani yeryüzünün altındaki metalik madenlerin durumunu net olarak gösteren şey söz konusu,  yleyse "zararlı" (mal fique) y n kolaylıkla ağır basan y n olmalıdır. Unutmamak gerekir ki, geleneksel bakış açısına göre, metallerle madencilik "yeraltındaki ateş"le doğrudan ilgilidir; bu ateş fikri aynı zamanda bir çok açılardan "Cehennem  lemi" (monde infernal) fikriyle de uyulmaktadır.¹⁰³ Kuşkusuz, metallerin etkileri kelimenin tam anlamıyla gerçekten kutsal merasim tarzında kullanılıp "yararlı" yönüyle ele alınacak olursa, "de i ebilmeye" ve "y celtilmeye" elverişlidir; hatta bu etkiler o zaman manevî bir "dayanak" bile olabilirler; çünkü en alt düzeyde bulunan şey, ters analogi gereğince, en yüksek düzeyde bulunan şeye tekabül eder.   te elkimyada bütün madensel sembolizm, ayrıca eski k bir  inisiyasyonlarının simgecilii i¹⁰⁴ kesinlikle bunun üzerinde temellenmektedir. Buna karşılık, metallerin sadece dindışı (profane) bir kullanımı söz konusu olduğu zaman, dindışı bakış açısı zorunlu olarak üst düzeydeki ilkelerle kurulabilecek her türlü iletişimi koparma sonucu doğurduğundan, burada söz konusu etkilerin sadece "zararlı" yönü ortaya çıkacak; bu kez bu yön gelişecektir; çünkü kendisini engelleyecek ve dengesini sağlayacak her şeyden böylece yoksun bir halde bulunacaktır. Salt dindışı (profane) bir kullanımın sonucu olan bu durum kuşkusuz, modern dünyada bütün şiddetiyle alabildiğine gerçekleşmektedir.¹⁰⁵

Şu ana kadar özellikle dünyanın "katılaşması"yla ilgili açıklamalarda bulunmaya çalıştık; nitekim bu katılaşmanın uç noktası tam anlamıyla "niceliğin egemenliği"ne varıp dayanmaktadır; metallerin bugünkü kullanımı bunun sadece bir yönüdür. Gerçekten de bu görüş açısı her şeyde o kadar açık ve belirgin bir tarzda tezahür etti ki sonunda dünyanın bugün ulaşmış olduğu noktaya gelindi. Fakat bu durumlar daha ileri noktalara da gidebilir; metallere atfedilen manevî (subtile) etkiler gereğince, doğrudan doğruya son çözülmeye doğru giden bir sonraki safha içinde de metaller bir rol oynayabilir. "Mater-yalist" dönem diye nitelendirebileceğimiz dönem boyunca, tıpkı tam anlamıyla maddî (corporel) âlemin sınırlarının dışında olan daha başka şeyler gibi, kuşkusuz bu manevî (subtile) etkiler de adetâ gizli (latent) bir duruma geçmişlerdir. Fakat bu, gizli bir tarzda da olsa, bu manevî etkiler varoluşlarını durdurmuşlardır, ya da etki etmeyi tamamıyla bırakmışlardır, demek değildir; bizzat "makinalaşma"nın teorisinde ve pratiğinde ve özellikle yıkıcı uygulamalarında (fakat sadece onlarda değil) mevcut olan bu "şeytani" yanı sonuçta sadece bir tezahürdür, gerçi materyalistler doğal olarak bu durumdan hiç bir kuşku duyabilecek güce sahip değildirler. Öyleyse bizzat bu etkiler eylemlerini açıkça ve tabii, her zaman aynı "zararlı" (maléfique) yönde ortaya koyabilmek için, sadece uygun bir fırsatı kollayacaklardır; çünkü, "yararlı" (bénéfique) nitelikteki etkiler konusunda sanki dünya kapılarını onlara, modern insanlığın dindışı (profane) tutumuyla, kapamıştır. Öyleyse, beklenen bu fırsat artık o kadar uzak olamaz; çünkü hemen bütün alanlarda bugün hızla artarak ilerleyen istikrarsızlık da açıkça göstermektedir ki, "katılık" ve "maddilik" in fiilen en büyük fiilî üstünlüğüne tekabül eden nokta çoktan aşılmış durumdadır.

Geleneksel sembolizme göre, eğer metallerin, yukarıda belirttiğimiz gibi, sadece "yerin altındaki ateş"le ilgili olmayıp aynı zamanda "gizli hazineler"le de ilgili olduğu dikkate alınacak olursa, yukarıdan beri söylediklerimiz belki daha ileride karşı-

laşacağımız bazı konular için bir kolaylık sağlayacaktır. Şöyle: "Gizli hazinelerin bekçileri —ki onlar aynı zamanda "yeraltındaki ateş" içinde çalışan demircilerdir— "efsaneler"de çeşitli durumlara göre, hem bir dev olarak hem de bir cüce olarak temsil edilmişlerdir. Buna benzer bir şey «Kâbirîler» için de vardır, bu da göstermektedir ki, bütün bu sembolizmler daha üst bir alanla ilgili bir uygulama olmaya elverişlidir. Fakat çağımızın koşulları nedeniyle, şu anda içinde bulunmak zorunda olduğumuz bakış açısıyla yetinirsek, bu bakış açısından sadece adetâ "cehennemle ilgili" yüzünü görebiliriz, yani burada, bu koşullar içinde, "kozmetik psişizm" diye adlandırabileceğimiz şeyin alt ve karanlık yanına ait olan etkilerin bir ifadesini görebiliriz yalnızca. Nitekim, bu kitabımızın ileriki bölümlerinde de daha iyi göreceğimiz gibi, gerçekten de bu tür etkiler, çok çeşitli şekilleriyle, bugün dünyanın "katılığı" tehdit etmektedir.

Bu genel özeti tamamlamak için, metallerin etkisinin "zararlı" yönüyle açıkça ilgili olarak şunu da belirtmek istiyoruz: Bazı ayinlerin yerine getirilişi sırasında ister zahiri ayinlerde¹⁰⁶ isterse tam anlamıyla inisiyatik ayinlerde¹⁰⁷ olsun metal eşyaları taşımanın yasaklanmış olduğu, sık sık görülmüştür. Kuşkusuz bu tür kuralların hepsi herşeyden önce sembolik bir anlam taşır; nitekim onların derin değerlerini ve anlamlarını da gene bu özellik vermektedir. Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken şey şudur: Gerçek geleneksel sembolizmin her zaman için gerçek bir gücü vardır. (Fakat bu gerçek geleneksel sembolizm ile onun modernlerin bazen kasten, bile bile aynı adı verdikleri yanlış yorum ve taklitlerini birbirine karıştırmaktan çok sakınmak gerekir)¹⁰⁸. Ayrıca geleneksel sembolizmin ayinle ilgili uygulamalarının özellikle, tamamen gerçek (réels) sonuçları ve etkileri vardır, her ne kadar modern insanın son derece sınırlı melekeleri bunları genellikle algılayamasa da durum böyledir. Burada belirsiz birtakım "idealler" ya da düşünsel kavramlar değildir söz konusu olan; tam aksine gerçekliği bazen adetâ "gözler önünde" zühûr eden şeyler söz ko-

nusudur. Eğer durum başka türlü olsaydı, bazı manevî haller içindeyken kimi insanların, dolaylı şekilde de olsa, metallere birazcık bile dokunmaktan nasıl tiksindikleri gerçeği nasıl açıklanabilirdi? Hatta bu dokunma onların hiç haberi olmadan ve maddî (corporels) duyguları vasıtasıyla farketmeleri imkânsız gibi olan koşullar içinde de olsa, aynı tiksintiyi bu tür insanlar duymaktadır, ki bu durum "kendi kendine telkin" (l'auto-suggestion) yoluyla yapılan psikolojik ve oldukça "yüzeysel" bir açıklamayı zorunlu olarak dışta bırakmakta, reddetmektedir.¹⁰⁹ Eğer böyle bir dokunmanın, benzeri durumlarda, gerçek bir yanığın doğurduğu psikolojik sonuçları zahiren doğurabilecek kadar ileriye gidebileceğini de ilave edecek olursak, modernler hâlâ bu tür şeyleri düşünebilselerdi, bu gibi olayların insanları düşündürmesi gerektiği de kabul edilecektir. Fakat lâdinî (profane) ve materyalist tutum ve davranışları ve ayrıca bunların sonucu olan peşin yargıları ve taraf tutmaları modernleri onulmaz bir körlük içinde bırakmaktadır.

MEKÂNA DÖNÜŞEN ZAMAN

Yukarıda da dediğimiz gibi, zaman âdeta mekânı yıpratmakta ve aşındırmaktadır; bu aşındırmayı zaman temsil ettiği ve içerdiği "kabz" gücünün (la puissance de contraction) bir sonucu olarak yapmaktadır; ayrıca, karşıt olduğu mekânsal yayılmayı da gittikçe ve sürekli olarak azaltmaya çalışmaktadır. Fakat bu karşıt (antagoniste) ilkeye karşı yönelen hareketi içinde, bizzat zaman sürekli artan bir hızla akıp gitmektedir, çünkü zamanı salt niceliksel bakış açısından ele alıp değerlendirilenlerin sandığı gibi, zaman homojen olmak şöyle dursun, tam aksine ait olduğu zuhûrun çevrimsel şartlarıyla her an değişik bir tarzda "nitelenmektedir". Zaman hızının artması çağımızda daha önceki çağlardakinden çok daha belirgindir; çünkü çevrimin son dönemlerinde hızlanma aşırı bir boyut kazanmaktadır, fakat aslında hız, çevrimin başından sonuna doğru sürekli olarak vardır; buna göre diyebiliriz ki, zaman sadece mekânı "kabz" etmekle kalmıyor, fakat aynı zamanda sürekli ilerleyen bir tarzda, tetrîcî olarak kendisi de "kabz" olmaktadır. Bu "kabz" olayı insan hayatının süresine tekabül eden azalma da dahil olmak üzere, içermiş olduğu her şeyle birlikte dört Yuga'nın sürekli azalan oranıyla açıklanmaktadır. Kuşkusuz gerçek nedenini kavramaksızın kimileri bazen, "bugün insanlar eskisinden daha hızlı yaşıyorlar" demektedirler; bu tamamıyla doğrudur. Modernlerin her şeye bulaştırdıkları bu acelecilik özelliği, aslında karmakarışık bir şekilde hissettikleri duyguların bıraktığı izlenimlerin sadece bir sonucudur.

En uç noktaya varıldığında, zamanın "kabz" olması demek

sonuçta zamanı tek bir "an" a indirgemek demek olur; ve o zaman gerçekte "süre" diye bir şey kalmaz, çünkü "an"ın içinde ard arda geliş diye bir şeyin olamayacağı gayet açıktır. İşte böylece "her şeyi yiyip tüketen zaman sonuçta bizzat kendisini de tüketmiş olur" öyle ki, "dünyanın sonu"nda, yani bizzat çevrimsel zuhûrun sınırında, "artık zaman diye bir şey olmaz." İşte bunun içindir ki, "ölecek olan en son varlık ölümdür" denilmektedir. Çünkü hiçbir şekilde ard arda geliş diye bir şeyin artık olmadığı bir yerde, ölümün olması da artık mümkün değildir.¹¹⁰ Ard arda geliş durunca, ya da simgesel terimlerle söyleyecek olursak, "tekerleğin dönmesi" durunca, varolan her şey tam anlamıyla sadece bir eşzamanlılık (en simultanéité) halinde olabilir. Dolayısıyla ard arda geliş âdeta eşzamanlılığa dönüşmüş durumda bulunur. İşte "zaman mekâna dönüştü" derken, ifade edilmek istenen de bu olabilir.¹¹¹ Böylece, sonunda zaman aleyhine ve mekân lehine olan bir "tersine dönüşüm" gerçekleşir, şöyle ki: Zaman mekânı yiyip tüketme işini bitiriyor gibi gözük-tüğü bir anda, evet tam o anda, aksine mekân zamanı kendi içi-ne alıp eritir. Kitab-ı Mukaddes'teki sembolizmin kozmolojik anlamına başvurarak diyebiliriz ki; işte Habil'in Kâbil üzerin-deki son rövanşı bu noktadır.

"Zaman-Mekân" ikili bileşimini tek ve bölünmez bir bütün olarak ele alıp inceleyen en son fizik ve matematik teorilerinde, zamanın mekân tarafından eritilmesinin bir nevi "önsimgesi" (préfiguration) gibi bir şey vardır; kuşkusuz bu teorilerin sahipleri kesinlikle bunun bilincinde değillerdir. Nitekim bu teorilerin yorumu çoğu zaman eksik yapılmaktadır; şöyle ki bu teorilerin zamanı mekânın "dördüncü boyutu" olarak değerlendirdiği söylenmektedir; zamanı mekânın "dördüncü boyutu"na benzer şekilde değerlendiriyorlar, desek daha yerinde olur, yani zaman hareket denklemleri içinde mekânın üç boyutunu temsil eden üç koordinata ilave edilen bir dördüncü koordinat işlevi görmektedir. Nitekim şunu belirtmek gerekir ki, bu açıklama zamanın düz bir çizgi şeklinde temsil edilmesi anlamına

gelmektedir ki biz daha önce böyle bir açıklamanın yetersiz olduğunu belirtmiştik; söz konusu bu teoriler tamamen niceliksel bir özellik taşıdıkları için başka türlü de olamazdı zaten. Fakat, yukarıda söylediklerimiz, her ne kadar "avamileştirilmiş" (vulgarisé) yorumu belli bir noktaya kadar doğrultuyorsa da, gene de tam doğru değildir. Şöyle ki, gerçekte dördüncü koordinat rolünü oynayan zaman değil, matematikçilerin "hayalî zaman" (le temps imaginaire) dedikleri şeydir¹¹². Tamamen "itibarî" (conventionelle) bir işaretin kullanılmasından doğan bir dilin tuhaflığından ve garipliğinden başka bir şey olmayan bu ifade, burada hiç umulmadık bir anlam kazanmaktadır. Gerçekten de, zamanın mekânın bir "dördüncü boyutu"na benzer birşey olması için "hayalî" olması gerekir demek, aslında, zamanın gerçekten zaman olarak varlığını durdurması gerekir, demekten başka bir anlama gelmez, yani zamanın mekâna dönüşümü, tam anlamıyla ancak "dünyanın sonu"nda gerçekleşebilir¹¹³.

Burada, şu sonuç çıkarılabilir: Halihazır dünyanın şartlarında mekânın "dördüncü boyutu" olabilecek bir şeyi aramaya çalışmak tamamıyla yararsızdır, en azından bunun, yukarıda birkaç kelimeyle değindiğimiz "yeni-ruhçu" bütün saçmalıkları ve zırvalıkları kısa kesme gibi bir faydası da vardır. Fakat acaba bundan, zamanın mekân tarafından eritilmesi gerçekte mekana ilave bir boyutun eklenmesiyle ifade edilmelidir gibi bir sonuç mu çıkarılmalı yoksa bu sadece bir "ifade tarzı" mıdır? Bu bağlamda söylenebilecek şey şudur: Mekânın yayılma ve genişleme eğilimi zamanın sıkıştırma ve daraltma eğiliminden doğan hareketle artık engellenemeyeceğinden ve sınırlı kalamayacağından dolayı, doğal olarak mekânın âdeta sınırsızlığını ya da belirsizliğini daha yüksek bir güce ve kudrete taşıyarak şöyle ya da böyle genleşmesi ya da genişlemesi gerekir.¹¹⁴ Fakat şunu da hemen belirtelim ki, burada, maddî âlemden alınabilecek herhangi bir imajla temsil edilemeyecek olan bir şey söz konusudur. Gerçekten de zaman maddî varoluşu belirten

şartlardan birisi olduğu için, şu gayet açıktır ki, zaman ortadan kalkar kalkmaz, birden bu dünyanın dışına çıkmış olur; işte o zaman, başka bir yerde bizzat bireysel varoluş durumunun madde ötesi (extra-corporel) bir "uzantısı" olarak adlandırdığımız durum içine girilir ki maddî/cismanî dünya bunun sadece basit bir kipliğidir. Nitekim bu da açıkça göstermektedir ki, bu maddî/cismanî dünyanın sonu kendi bütünlüğü içinde değerlendirilen bu varoluş durumunun sonu değildir kesinlikle. Hatta daha da ileri gitmek gerekirse, şunu söyleyebiliriz: Şu anki insanlığın çevrimi gibi bir çevrimin sonu gerçekten ancak belli bir nisbî anlamda bizzat maddî/cismanî dünyanın sonu olabilen ve sadece bu çevrim içinde bulunan maddî/cismanî dünyada gelişimlerini o an için tamamlamış imkânlarla göre bu böyledir. Fakat gerçekte ise, maddî/cismanî âlem yok olmaz, ama "başka bir şekle dönüşür"; dolayısıyla o andan itibaren yeni bir varoluş biçimi kazanır, çünkü, artık zaman diye bir şeyin bulunmayacağı o biricik "an"a tekabül eden "duruş noktası"nın ötesinde, bir başka çevrimin tamamlanması için "tekerlek yeniden dönmeğe başlar".

Bu değerlendirmelerden çıkarabileceğimiz bir başka önemli sonuç da şudur: Çevrimin sonu da başı da "zamanla bağımlı değildir"; zaten iki uç nokta arasında mevcut olan kesin benzerlik uyuşumu nedeniyle de bu durumun böyle olması gerekmektedir. İşte böylece, söz konusu bu çevrimin insanlığı için, bu son, gerçekten "asıl ve ilk durumun" bir nevi yeniden dirtilmesidir; öte yandan, bu durum "Yeryüzü Cenneti"yle "Gökyüzü Kudüsü'nün simgesel ilgisini de belirtmektedir. Bu durum "dünyanın merkezi"ne de bir dönüştür; bu merkez, çevrimin iki uç noktasında, "Yeryüzü Cenneti"nin ve "Gökyüzü Kudüsü'nün karşılıklı şekilleri olarak zuhûr eder; aynı şekilde ikisinin ortasında da "eksen" yükselir. Bu iki uç nokta arasındaki mesafe ve süre içinde, yani bizzat çevrimin parkuru içinde, bu merkez tam aksine gizlidir, hatta gittikçe daha da gizlenmektedir, çünkü insanlık tedrîcî olarak ondan uzaklaşmakta-

dır; bu durum aslında "düşüş"ün gerçek anlamını teşkil eder. Nitekim uzlaşma çevrimin iniş hareketinin bir başka şekilde temsilidir. Çünkü yüksek durumlarla doğrudan bir iletişim kurma noktası bu olduğu için bizimki gibi bir durumun merkezi aynı zamanda bu durum içindeki varoluşun öz kutbudur. Özden maddeye doğru gitmek demek, merkezden çembere, içten dışa doğru gitmek demektir, ayrıca, bu durumda geometrik temsilin de açıkça gösterdiği gibi, tevhidden kesrete, birlikten çokluğa doğru gitmek demektir.¹¹⁵

"Dünyanın merkezi" demek olan **Pardes**, Sanskritçe karşılığı olan **Paradesha**'nın ilk anlamına göre, "en yüce bölge"dir; fakat aynı zamanda, aynı sözcüğün bir ikinci anlamına göre de, "en uzak bölge" demektir; çevrim sürecinin akışı içinde, o zamandan beri sıradan insanlığın gerçekten ulaşamayaacağı bir yerdir. Gerçekten de orası en azından görünüşte, en uzak yerdir, çünkü hem mekânsal anlamda ("Yeryüzü Cenneti"nin dağının tepesi ay feleğine dokunur) hem de zamansal anlamda ("Gökyüzü Kudüs" çevrimin sonunda yeryüzüne iner) orası "dünyanın sonu"nda ulaşılabilecek bir yerdir. Böyle olmakla birlikte, gerçekte orası her zaman için en yakındır, çünkü her şeyin merkezinde her an o bulunmaktadır.¹¹⁶ Bu ise, "zâhir" ve "bâtin", "iç" ve "dış" bakış açılarının ters ilişkisini açıkça göstermektedir: Ancak, bu yakınlığın gerçekten gerçekleştirilebilmesi için, zorunlu olarak zaman şartının ortadan kaldırılması gerekmektedir, çünkü zuhûrun yasalarına tamamen uygun olarak, görünüşteki uzaklığı bizzat zamanın bu akışı sağlamaktadır. Ayrıca zaman, bizzat ard arda geliş diye tanımlanması nedeniyle, akış yönünün tersine dönemez. Zaman şartından kurtulmak, özellikle bazı varlıklar içinde her zaman mümkündür, fakat kendi bütünlüğü içinde ele alınan insanlık (ya da daha doğrusu bir insanlık) için, hiç kuşkusuz zaman şartından kurtulmak demek, söz konusu insanlığın maddî zuhûrun çevrimini tamamiyle dolaşması anlamına gelir; ancak böylece bağımlı olduğu ve aynı çevrimsel hareketi paylaştığı bütün bir yeryüzü

çevresiyle birlikte "aslî durum" ile veya onunla aynı şey olan "âlemin merkezi"iyle yeniden bütünleşebilir. İşte bu merkez içinde "zaman mekâna dönüşür", çünkü varoluş durumumuz içinde, ebediyet ilkesi ancak orada doğrudan yansımaktadır; bu ise, her tür ard arda gelişi ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, ölüm oraya erişemez; dolayısıyla, tam olarak söyleyecek olursak, orası "ölümsüzlük yurdu"dur.¹¹⁷ Orada "üçüncü göz"ün gücüyle, her şey değişmez bir şimdiki zaman içinde mükemmel bir eşzamanlılık halinde gözükür, bu "üçüncü göz"le insan orada ebediyetin anlamını yeniden bulur.¹¹⁸

ÇÖZÜLMEMEYE DOĞRU

Çevrimin sonunu bu şekilde değerlendirdikten sonra, şimdiki çağın şartları içinde insanlığı ve dünyayı bu sona gerçekten götürebilecek ve bu konuda önemli katkılarda bulunabilecek şeyleri daha kapsamlı bir şekilde incelemek için, şimdi biraz geriye dönmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda, iki önemli eğilimden söz etmemiz gerekiyor ki, bunlar görünüşte çatışkı halinde olan (antinomique) terimlerle açıklanmaktadır, şöyle ki: Bir yandan şu ana kadar özellikle sözünü ettiğimiz ve dünyanın "katılaşması" diye adlandırdığımız şeye doğru olan eğilim; öte yandan, dünyanın çözülmesine doğru olan eğilim; bu eğilimin hareketini ayrıntılı olarak ele alıp anlatmamız gerekiyor; çünkü, unutmamak gerekir ki, her son zorunlu olarak ve tanım olarak zuhûr etmiş olan şeyin bir çözülmesi gibi gözükür. Nitekim, bu iki eğilimden ikincisinin şu andan itibaren daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Gerçekten de, herşeyden önce, en kaba şekliyle kesinlikle "katılaşma"ya —bu bağlamda maddenlerin temsil ettiği şeyle benzetme yapılarak "taşlaşmaya" da diyebiliriz— tekabül eden kelimenin tam anlamıyla materyalizm çok çok gerilerde kalmıştır; genel zihniyet alanında henüz değilse bile, en azından bilim ve felsefe teorileri alanında çok gerilemiştir. Bu o kadar doğrudur ki, daha önce yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu teorilerde bizzat "madde" kavramı kaybolmaya ve erimeye başlamıştır. Öte yandan, bu değişimle bağlantılı olarak, materyalizm etkisinin en yüksek dereceye ulaştığı zamanlarda hüküm süren ve o zamanlar "günlük hayat" hakkında edinilen fikirlerden âdeta ayrılmaz bir halde bulunan güvenlik aldatmacası, meydana gelen birtakım olaylarla

ve bu olayların cereyan ettiği sürekli artan hızla büyük ölçüde dağılmıştır; öyle ki, bugün hakim olan izlenim, tam aksine, bütün alanlara yayılan bir istikrarsızlık izlenimidir. Ayrıca "katılık" zorunlu olarak "istikrarı" da içerdiği için, bu da göstermektedir ki, dünyamızın imkânları içerisinde en büyük gerçek "katılık" noktasına sadece ulaşılmakla kalınmamış, fakat aynı zamanda o nokta çoktan aşılmıştır. Dolayısıyla, bundan böyle bu dünya tam anlamıyla çözülmeye doğru yol almaktadır.

Durmadan aşırı boyutlara ulaşarak ve değişimleri daima daha hızlı kılarak, bizzat zamanın hızlanması da kendiliğinden bu çözülmeye doğru gidiyor gibi gözükmektedir. Bu nedenle, olayların genel yönünün değişmiş olduğunu söyleyemeyiz, çünkü çevrimin hareketi bizzat iniş yönünü izlemeye devam etmektedir. Nitekim, yukarıda değindiğimiz fizik teorileri de, her şey gibi gittikçe hızlı bir şekilde değişerek, gittikçe sadece niceliksel bir özellik kazanmaktadır ve öyle bir noktaya varmaktadır ki tam anlamıyla matematiksel teoriler görüntüsüne bürünmektedirler. Zaten, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu değişim kendilerini, açıkladıklarını iddia ettikleri duyulur (sensible) realiteden daha çok uzaklaştırmakta ve saf nicelikten söz ederken söylediğimiz şeye göre, kendilerini bu realitenin daha aşağısında bulunan bir alana sürüklemektedir; kısacası "katı" olan şey, yoğunluğun ve nüfuz edilemezliğin anlaşılabilen/kavranılabilen en yüksek derecesinde bile, kesinlikle saf niceliğe tekabül etmez; ve en azından daima minimum derecede niteliksel öğeye sahiptir. Zaten tanım olarak da maddî bir şeydir; ve hatta bir anlamda, en maddî şeydir; buna göre, "maddilik", "katı" olanın durumu içinde ne kadar "sıkıştırılmış" olursa olsun, gene de zorunlu olarak mekânın kendisine bağlı olduğu anlamını taşır. Burada bir kez daha hatırlatalım ki, mekân kesinlikle saf niceliğe benzetilemez, onunla bir tutulamaz. Bir an için konuya modern bilimin bakış açısıyla yaklaşarak, bir yandan, Descartes'in yaptığı gibi "maddilik"i (corpo-reité) uzama indirgemek istesek, ve öte yandan, bizzat mekânı

niceliğin basit bir kipi olarak değerlendirmek istesek bile, gene de sorun çözülmez; çünkü herşey daima sürekli (continue) nicelik alanında bulunmaktadır. Eğer süreksiz (discontinue) nicelik alanına, yani saf niceliğin tek temsilcisi olarak bakılabilecek olan, sayı alanına geçecek olursak, bizzat bu süreksizlikten (discontinuité) ötürü, ne "katı" olan bir şeyle ne de ne olursa olsun maddî bir şeyle artık kesinlikle bir ilgimiz olamaz.

Demek ki, her şeyin tedricî olarak niceliğe indirgenmesinde öyle bir nokta vardır ki o andan itibaren artık bu niceliğe indirgenme işi "katılaşma"ya doğru yönelmez. İşte bu nokta bizzat sürekli niceliğin kesikli niceliğe benzetilmek istendiği noktadır. O zaman artık cisimler oldukları gibi varlıklarını sürdüremezler; dolayısıyla, birleşme olmaksızın bir nevi "atom tozu" halinde çözülürler; öyleyse burada gerçekten dünyanın "toz haline gelmesi"nden (pulvérisation) söz edilebilir; kuşkusuz bu durum çevrimsel çözülmenin mümkün olan şekillerinden birisidir.¹¹⁹ Bununla birlikte, her ne kadar bu çözülme belli bir bakış açısından ele alınabilirse de, daha önce kullandığımız bir ifadeye göre, bir başka bakış açısından bir "gaz haline gelme" (volatilisation) olarak da gözüktür; şöyle ki: "Toz haline gelme" ne kadar eksiksiz sanılırsa sanılsın, gerçekten çok ince de olsa, her zaman birtakım "kırintılar" (résidus) bırakır. Öte yandan çevrimin sonu, yani çevrimin tam anlamıyla tamamlanması bu çevrime dahil olan zuhûr etmiş her şeyin bütünüyle kaybolacağı anlamına gelir. Fakat bu iki farklı anlayış tarzının her biri hakikatin belli bir kısmını temsil eder. Gerçekten de, çevrimsel zuhûrun pozitif sonuçları, daha sonra gelecek çevrimin imkânlarının "tohumları"na "dönüşmek" için "kristalleşmektedir"; bu durum "yararlı" (bénéfique) görünümü altında "katılaşma"nın son noktasını oluşturur; (bu yararlı görünüm temelde son "tersine dönüş"le çakışan "yücelik" (sublimation) anlamına da gelir.); oysa ki, bu şekilde kullanılamayan şeyler, yani bizzat bu zuhûrun sadece olumsuz sonuçları olan şeyler, varoluş durumumuzun en aşağı uzantılarında ya da gerçekten madde altı

(infra-corporelle)¹²⁰ diye nitelendirebileceğimiz latif (subtil) alanın bir kısmında kelimenin simyasal anlamıyla **caput mortuum** çökelti oluştururlar. Fakat her iki durumda da, aynı şekilde madde-ötesi (extra-corporelle) kiplikler içine, birinde üst kiplik içine, ötekinde alt kiplik içine geçilmektedir; öyle ki, söz konusu çevrimle ilgili olarak bizzat maddî zuhûrun gerçekten ortadan kaybolduğunu ya da tamamıyla "gaz haline" geldiğini kesinlikle söyleyebiliriz. Görülüyor ki, bütün bunlarda ve hemen herşeyde sonuna kadar, hermesciliğin (L'herméstisme) karşılıklı olarak "pıhtılaşma" (coagulation) ve "erime" (solution) diye belirttiği şeylere tekabül eden bu iki terimi göz önünde bulundurmak gerekmektedir ve bunu yaparken de her iki taraftan da yapmak gerekir, hem "yararlı" ("bénéfique) taraftan, böylece "kristalleşme" ve "yücelme" elde edilmiş olur; hem de "zararlı" (maléfique) taraftan, böylece "hızlanma" (précipitation) ve "Kaos"un farkedilmezliğine son dönüş elde edilmiş olur.¹²¹

Şimdi, kendi kendimize şu soruyu sormamız gerekiyor: Çözölmeye fiilen ulaşmak için, kendisiyle "niceliğin egemenliği"nin teyit edildiği ve gitgide yoğunlaştığı hareketin âdeta kendi haline bırakılması ve tam olarak en son nihaî noktasına kadar hareket halini izlemesi yeterli midir? Hakikat şu ki, fizikçilerin bugünkü kanaatlerinden ve âdeta bilinçsizce (çünkü bugün modern "bilim adamları" nereye gittiklerini kesinlikle bilmemektedirler, bu gayet açıktır) bu kanaatlerin içerdiği anlamlardan hareket ederek daha önce ele aldığımız bu imkan daha ziyade eşyanın teorik görünüşüne tekabül etmektedir; bu görünüş, gerçekten vukû bulması gereken şeyleri son derece kısmî bir tarzda temsil eden "tekyanlı" (unilatérale) bir görüştür. Gerçekten de şu ana kadar devam edegelen "katılaşma"dan dolayı sonuç olarak ortaya çıkan "dügümler"i çözmek için (burada bu "dügümler" sözcüğünü bilerek kullanıyoruz, çünkü bu sözcük özellikle büyü alanıyla bağlantılı olan bir nevi "pıhtılaşma"nın (coagulation) sonuçlarını çağrıştırmaktadır.),

bu alanda doğrudan etkili olabilecek, bu alana, kısacası bu çok dar alana, bizzat "niceliğin egemenliği"nin ait olduğu bu dar alana ait olmayan bir şeyin devreye girmesi gerekmektedir. Buraya kadar fırsat buldukça belirtmeye çalıştığımız şeylerden de kolayca anlaşılacaktır ki, burada söz konusu edilen hareket manevî alana ait bir takım etkilerin hareketidir; nitekim böyle bir hareket önceleri belli belirsiz bir tarzda da olsa, çok az görünürde de olsa) modern dünyada uzun zamandan beri etkisini göstermeye başlamıştır; hatta bu hareket, net bir şekilde materyalizmin olduğu andan beri materyalizmle birlikte daima yan yana yürümüştür; ayrıca manyetizmacılık ve ruhçuluk konusunda gördüğümüz gibi, ve bunlar doğduğu sırada bilim "efsanesi"nden bunların yaptıkları alıntılardan sözederken görüldüğü gibi. Gene yukarıda söylediğimiz gibi, her ne kadar materyalizmin etkisinin gittikçe azaldığı doğruysa da, bundan dolayı öyle pek sevinmek de doğru değildir; çünkü çevrimsel "iniş" henüz tamamlanmadığı için, o zaman değindiğimiz "çatlaklar" —ki bunların mahiyeti üzerinde az ileride duracağız— doğal olarak ancak aşağıda meydana gelebilir. Bir başka ifadeyle, bu "çatlaklar" arasında hissedilebilen dünyayla "iç içe giren" şey, en yıkıcı ve en "bozguncu" şekilleri içinde alt "kozmetik psişizm"den başka bir şey olamaz; nitekim, şurası son derece açıktır ki, bu tür etkiler çözülme amacıyla hareket etmeye elverişli biricik etkilerdir. Şu halde, duyulur dünyayla sağlanan bu "içiçelikleri"i (interférences) kolaylaştıran, destekleyen ve yayan her şey, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, modern sapmanın yeni bir safhasına tekabül eder ki materyalizm gerçekte bunun daha az "ilerlemiş" aşamasını temsil eder; zahirde bu görüşü desteklemeyen görüntüler ne olursa olsun durum böyledir, çünkü dış görüntüler çoğu zaman oldukça yanıltıcıdır.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, bu konuda tam bilgi sahibi olmayan bazı düşüncesiz "gelenekçiler" (traditionnalistes),¹²² değişik branşlarda modern bilimin bugüne kadar saplanmış olduğu sığ düşüncelerden ve dar çerçevelerden birazcık

çıktığını ve geçen yüzyılda sahip olduğu materyalist anlayıştan biraz daha az meteryalist bir tutuma girdiğini görünce son derece yersiz bir şekilde seviniyorlar ve şapkaları havaya atıyorlar. Hatta onlar genellikle, ladinî (profane) bilimin, şöyle ya da böyle, sonunda geleneksel bilimle birleşeceğini bile düşünüyorlar, (kaldı ki geleneksel bilimi hiç tanımıyorlar ve geleneksel bilim hakkında yarım yamalak bir fikre sahipler, o da özellikle biçim ve özü bozulmuş bir takım modern taklitçi ve sahte düşüncelere dayanmaktadır), böyle bir durumun gerçekleşmesi, daha önce üzerinde ısrarla durduğumuz prensipler nedeniyle tamamen imkânsızdır. Gene bu "gelenekçiler" manevî etkilerin gittikçe daha açıkça ortaya çıkan bir takım zuhûrlarını görmekten dolayı da sevinmektedirler, hatta belki de daha çok sevinmektedirler, fakat bu etkilerin "niteliği"nin tam olarak ne olabileceğini, ne gibi sonuçlar doğuracağını kendi kendilerine kesinlikle sormuyorlar, (belki de böyle bir sorunun sorulması gerektiğini akıllarına bile getirmiyorlar). Ayrıca bu insanlar, modern dünyanın rahatsızlıklarına bir çare getirmesi için, bugün "metapsişik" diye adlandırılan şeye bel bağlıyorlar, büyük umut besliyorlar. Onlar bu rahatsızlıkları genellikle sadece materyalizme yüklemekten de çok hoşlanıyorlar, ki bu da gene çok can sıkıcı bir yanılsamadır. Onların burada fark edemedikleri şey, (onlar bu konuda, modern düşünceyle, modern düşünceye bağlı olan bütün yetersizliklerle sandıklarından daha çok etkilenmektedirler.) şudur: Bütün bunlara, belli bir "plan"ın tamamen mantıksal —fakat bu gerçekten "şeytanî" bir mantıktır— gelişmesi içinde yer alan yeni bir etap sözkonusudur; işte bu "plan"a göre gerçekleşmektedir modern dünyanın gittikçe ilerleyen sapması. Kuşkusuz materyalizm de bunda bir rol oynamıştır, hem de çok önemli bir rol oynamıştır, fakat şimdi materyalizmin temsil ettiği tam inkâr yetersiz kalmıştır; bu inkâr yalnızca insanın üst düzeyindeki imkânlara ulaşmasını engellemiştir, fakat alt düzeydeki güçleri alabildiğine serbest bırakma gücüne sahip değildir; düzensizlik ve çözülme işini en

son noktasına götürebilecek güçleri yani...

Materyalist tutum, sınırlı oluşundan ötürü, gene ancak sınırlı bir tehlikeyi temsil eder; eğer deyim yerindeyse onun "kalınlığı", ona tutunan herkesi, ayırım gözetmeksizin bütün manevî etkilerden korumakta ve bir nevi bağışıklık kazandırmaktadır; bu bağışıklık, kendi kabuğu içine sıkı sıkıya kapanmış vaziyette yaşayan bir sümüklüböceğin bağışıklığına oldukça çok benzemektedir; materyalist insanlardaki daha önce sözünü ettiğimiz güvenlik içinde olma izlenimi de işte bu bağışıklıktan ileri gelmektedir. Söz konusu kabuk basmakalıp olarak kabul edilen bilimsel kanaatlerin ve bunlara tekabül eden zihinsel alışkanlıkların tümünü temsil eder; ayrıca bunlardan sonuç olarak çıkan bireyin "psiko-fizyolojik" oluşumuna varınca ya kadar her şeyinin "katılaşması"nı da¹²³ temsil eden bu kabuğun altından bir delik açılacak olursa, az önce dediğimiz gibi, yıkıcı manevî etkiler derhal oraya gireceklerdir; ve bu iş o kadar kolay olacaktır ki, bir önceki safhada yapılan olumsuz çalışma nedeniyle, üst düzeydeki hiçbir öge bu harekete karşı çıkmak için devreye sokulmayacaktır. Burada diyebiliriz ki, materyalizm dönemi olsa olsa ancak, bir tür hazırlık, özellikle teorik bir hazırlık olabilir, oysa ki alt psişizm dönemi, hakiki bir manevî gerçekleşimin tam tersine, "sözümüne bir gerçekleşim" içermektedir. Bu son konu üzerinde ileride daha genişçe durmamız gerekecektir. Materyalizmin ayrılmaz bir parçası olan "günlük hayat"ın saçma güvencesi zaten şimdiden sarsılmaya başlamıştır; nitekim bunun sadece bir yanılsama olduğu kuşkusuz gittikçe daha açıkça ve daha genel olarak görülecektir. Fakat onun tek sonucu bundan daha kötü ve her açıdan daha tehlikeli bir başka yanılsama içine düşmek olduğuna göre, bu anlayışın ne gibi bir gerçek avantajı olabilir ki? Çünkü bu yanılsama çok daha yaygın ve çok daha derin sonuçlar içermektedir; bu yanılsama bir "tersine dönmüş maneviyet" yanılsamasıdır; çağımızda doğan ve şu ana kadar gelişen "yeni-ruhçu" değişik hareketler, hatta şimdiden çok net bir biçimde "yıkıcı ve boz-

guncu" bir özellik arzeden hareketler, çok zayıf ve çok vasat da olsa, onun habercileridir.

"BÜYÜK DUVAR'DAKİ ÇATLAKLAR

Duyulur dünyanın "katılaşması" ne denli ileri götürülebilirse götürülsün, materyalistlerin sandığı gibi, hiçbir zaman "kapalı bir sistem" içindeki bir dünyanın katılaşması gibi olamaz; ve zaten eşyanın tabiatı da "katılaşma"ya bir sınır koymaktadır; ayrıca katılaşma bu sınırlara ne kadar yaklaşırsa, arz ettiği durum da o kadar değişken olur. Gerçekten de, daha önce de gördüğümüz gibi, bu maksimum "katılığa" tekabül eden nokta çoktan aşılmıştır, bu nedenle bu "kapalı sistem" izlenimi de şimdi artık gerçeği yansıtamaz. Bu yüzdendir ki "çatlaklar"dan söz ettik; bu "çatlaklar" aracılığıyla bazı yıkıcı güçler sahneye buyur ediliyor ve gittikçe de daha fazla buyur edilecektir. Geleneksel sembolizme göre, bu "çatlaklar", dünyanın etrafını kuşatan ve alt manevî alana ait zararlı etkilerin sokulmasına karşı dünyayı koruyan "Büyük Duvar"da meydana gelmektedir.¹²⁴ Bu sembolizmi bütün yönleriyle iyice anlayabilmek için, şunu belirtmek gerekir: Bir duvar aynı zamanda hem bir korumadır hem de bir sınır çözmedir. Bir anlamda, eğer deyim yerindeyse, hem avantajlara hem de dezavantajlara sahiptir. Fakat, temelde alttan gelen saldırılara karşı bir savunma yapmaya yönelik olduğuna göre, avantajlar son derece önemli olmaktadır; çünkü bu kuşatmanın içinde mahfuz bulunan şeyler için, bu alt taraftan sınır çizilmiş olması düşmanın tam anlamıyla tahriplerine değilse bile, devamlı şekilde zarar ve ziyana maruz olmaktan daha iyidir. Hem zaten, gerçekte bir duvar üstten kapanmaz ve dolayısıyla duvar üst alanlarla iletişim kurmayı engellemez ve zaten bu da eşyanın normal durumuna

uygun düşmektedir. Fakat modern çağda materyalizm tarafından kurulan çıkışı olmayan "kabuk" bu iletişimin sağlanmasını engellemiştir. Ayrıca, daha önce de söylediğimiz gibi, "iniş" henüz daha tamamlanmadığı için bu "kabuk" varlığını yukarıyla, yani dünyanın kesinlikle bir korunmaya ihtiyaç duymayacağı, tam aksine yararlı etkileri alabileceği yönle temasa geçmeden sürdürecektir. Demek ki "çatlaklar" sadece altta, dolayısıyla bizat koruyucu duvarın kendisinde olabilir. Bu şekilde ortaya çıkan alt güçler çok az bir direnişle karşılaşır, çünkü bu şartlarda üst düzeye ait hiç bir kuvvet onlara etkili bir şekilde karşı koymak için devreye giremez; dolayısıyla dünya, düşmanlarının bütün saldırıları karşısında savunmasız bir vaziyette kalır; ve gene çünkü dünya, bugünkü modern zihniyetten dolayı, tehdit edildiği tehlikelerden tamamen habersiz bulunur.

İslâm geleneğinde, bu "çatlaklar" çevrimin sonuna varıldığında, herşeyi yakıp yıkan **Ye'cüc Me'cüc** (Gog et Magog) sürüsünün çıkacağı "çatlaklar" olarak ifade edilir.¹²⁵ **Yecüc Mecüc** kalabalığı dünyamızı istila etmek için durmak bilmeyen çabalarda bulunurlar; bu "varlıklar" (entités) söz konusu alt güçleri ve etkileri temsil ettiklerinden, ayrıca şu anda "yer altında" hayat sürdükleri kabul edildiğinden hem devler olarak hem de cüceler olarak tasvir edilirler; bu durum, yukarıda gördüğümüz şeylere göre, en azından belli bir ilgi içinde, bir açıdan onları "gizli hazinelerin bekçileri"yle ve "yer altındaki ateşin" demircileriyle özdeşleştirmektedir; burada hemen hatırlatalım ki, bu demirciler de son derece zararlı bir görünüme sahiptirler. Aslında, bütün bunlarda söz konusu olan daima "madde altı" (infra-corporelle) manevî etkilerin alanıdır.¹²⁶ Daha doğrusu, maddî âleme ve insanların dünyasına sokulmak için bu "varlıkların" (entités) yaptığı girişimler yeni bir şey değildir; en azından **Kali-Yuga**'nın, **Karanlık Çağ**'ın başlarına kadar, yani "klasik" antikite çağlarının ötesine kadar uzanır, kutsal olana kayıtsız (profane) tarihçilerin ufku orada sınırlı kalır. Bu konu-

da, Çin geleneği sembolik ifadelerle şunları kaydetmektedir: "Niu-kua (Fo-Hi'nin hem kız kardeşi hem de karısıdır ve Fo-Hi ile birlikte hüküm sürdüğü söylenmektedir) gökyüzünde bir devin açmış olduğu yırtığı dikmek için, beş renkli taşları eritti."¹²⁷ Her ne kadar burada açıkça belirtilmemiş de olsa, bu yırtık dünya ufkunun üzerinde bulunan bir noktada meydana gelmişti¹²⁸ ve bu durumu **Kali-Yuga**'nın başlangıcından kesinlikle sadece bir kaç asır sonra olan bir çağda yer almıştır.

Ancak her ne kadar **Kali-Yuga**'nın tümü tam anlamıyla bir karanlık dönemse de, —bu tür "çatlaklar"ın olması bu şekilde mümkün oluyordu— bu kararın son safhalarda tesbit edilebilen derecesine hemencecik ulaşmış değildir; bu nedenle bu "çatlaklar" o zaman nisbî olarak kolaylıkla kapatılabiliyordu ve giderilebiliyordu. Bununla birlikte, bunun için sürekli dikkat etmek ve uyanık olmak gerekiyordu; ve doğal olarak bu görev farklı geleneklerin manevî merkezlerinin yetkilerine girmektedir. Daha sonra bir çağ geldi ki, dünyanın aşırı derecede "katılaşması" sonucu, bizzat "çatlaklar" daha az korkulacak çatlaklar oldu, en azından bir süre için. İşte bu çağ Modern Zamanlar'ın ilk dönemine, yani özellikle mekanikçi ve materyalist olarak tanımlayabildiğimiz döneme tekabül etmektedir, ki bu dönemde sözünü ettiğimiz "kapalı sistem"in gerçekleşmesi çok yakınlaşmıştı, en azından böyle bir şeyin gerçekte mümkün olabildiği kadarıyla. Şimdi ise, yani modern zamanların ikinci dönemi olarak belirleyebileceğimiz dönemle ilgili olarak, —ki bu dönem çoktan başlamıştır bile— şartlar, daha önceki bütün çağların şartlarına göre, kesin olarak oldukça çok değişmiştir; şöyle ki: Sadece bu "çatlaklar" yeniden daha genişçe meydana gelmekle kalmaz, ve bu arada zuhûrun iniş hareketinin önemli bir kısmı gerçekleşeceğinden eskisinden daha ciddi bir özellik arz etmekle kalmaz, fakat aynı zamanda yeniden bu çatlakların tamir imkânları da eskisi gibi değildir; gerçekten de, manevî merkezlerin hareketi gittikçe kendi içine kapanmıştır, çünkü o merkezlerin normal olarak dünyamıza taşıdığı üst etkiler, yu-

karıda sözünü ettiğimiz aşılamaayan bu "kabuk" tarafından durdurulmuş ve engellenmiş olduğundan, artık dış dünyada zuhûr edememektedirler; pekiyi, hem insanî hem de kozmik alanın tümü böyle bir durumda "Yecüc ve Mecüc sürüsüne" karşı az da olsa bir savunma gücünü nereden bulabilir?

Hepsi bu kadar da değil: Buraya kadar söylediklerimiz âdeta sürekli artan zorlukların sadece olumsuz yanını kapsamaktadır; bu zorluklar, zararlı etkilerin içeri sokulmasına karşı çıkma anında karşılaşılan zorluklardır; ayrıca bu zorluklara bir tür duygusuzluğu ve tepkisizliği de ilave edebiliriz ki bu tepkisizlik bu konular hakkındaki genel bilgisizlikten ve materyalist zihniyetin artıklarından ve bu zihniyetin karşılığı olan tutum ve davranıştan ileri gelmektedir. Bu durum uzun bir süre daha devam edebilir; çünkü bu tutum modernler nezdinde âdeta bilinçsizce sergilenir hale gelmiştir ve hatta onların tabiatlarına karışmıştır. Kuşkusuz nice "ruhçular" ve hatta "gelenekçiler" ya da kendilerini böyle adlandıranlar da bu bakımdan başkaları kadar materyalisttir, böylece durum çok daha çaresi bulunamaz bir sorun olmaktadır. Şöyle ki: Çok samimi olarak modern düşünceyle mücadele etmek isteyenler de bilmeden bizzat modern düşünceden büyük ölçüde etkilenmektedirler, öyle ki onların bütün çabaları böylece tamamen sonuçsuz kalmaya mahkum olmaktadır. Gerçekten de, bu konularda iyi niyet kesinlikle yeterli olmadığı gibi, ayrıca ve hatta her şeyden önemlisi bu konularda tam bir bilgi gereklidir, fakat modern düşüncenin etkisi ve bu etkinin getirdiği sınırlandırmalar bu bilgiyi kesinlikle imkânsız kılmaktadır, hatta bu konuda bir takım entellektüel kapasiteleri olabilen kimseler, daha normal şartlarda bulunsalardı, onlarda bilse bu bilgiyi bulmak mümkün olmazdı.

Fakat bütün bu olumsuz öğeler dışında, sözünü ettiğimiz zorlukların bir de olumlu diyebileceğimiz bir yönü vardır. Bu olumlu yön, bizzat dünyamızda, alt manevî etkilerin, ister bilinçli olsun ister bilinçsiz olsun, fiili olarak devreye girmesini

kolaylaştıran şeylerin temsil ettiği yöndür. Burada her şeyden önce, modern sapmanın tümüne ait etkenlerin âdeta "belirleyici" rolünü ele alıp incelememiz gerekmektedir, çünkü bu alt etkilerin devreye girmesi modern sapmanın çok daha "ilerlemiş" tamamen yeni bir safhasını oluşturmaktadır; ayrıca "plan"ın devamına tamamen uygun gelmektedir ki sapma bu "plan"a göre gerçekleşmiştir. Öyleyse bu zararlı güçlerin bilinçli yardımcılarını kuşkusuz bu yönden aramak gerekir; gerçi, burada da, bu bilinçte de çok farklı dereceler olabilir. Öteki yardımcılara gelince, yani iyi niyetle hareket eden ve bu güçlerin gerçek mahiyetini bilmediklerinden dolayı (kuşkusuz yukarıda belirttiğimiz modern düşüncenin etkisi nedeniyle bilememektedirler) sonuçta basit olarak aldatılmış olanlara gelince, bu tür insanlar nerdeyse sayılamayacak kadar çoktur ve çok sayıda kategorilere ayrılabilirler: "Metapsişikçi" bilginler ve en son ekollere bağlı psikologlar tarafından çok sıkı bir elemekten geçerek her çeşitten "yeni-ruhçu" teşkilatlara bağlı olan saf insanlardan tutun da, "sezgici" filozoflara kadar hepsi. Bununla birlikte, bunların aldatılmış olmaları ne kadar faal iseler o kadar samimi ve o kadar körü körüne eylemde bulunmalarını da durdurmamaktadır. Şu anda bu konu üzerinde daha fazla durmamıza gerek yok, çünkü ileride söylememiz gereken şeyleri şimdi söylemek olur bu. Bu arada bir takım "çetlaklık"ların gerçekten nasıl meydana gelebildiğine dair birtakım örnekler de vermemiz gerekmektedir; ayrıca alt düzeye ait manevî ya da psişik etkilerin (çünkü manevî alanla psişik alan esasında bizim için eşanlamlı terimlerdir) bizzat kozmik çevre içinde hareket etmek ve insanlar âleminde yayılmak için nasıl "dayanaklar" bulduklarına dair de örnekler vermemiz gerekmektedir.

ŞAMANİZM VE BÜYÜCÜLÜK

Şimdiki çağ çevrimsel zuhûrun son safhalarına tekabül ettiğinden dolayı, en alt imkânlarını tüketmek zorundadır; bu nedenle bu çağ daha önceki çağların dokunmadığı ve bir kenara koyduğu her şeyi kullanmaktadır, şöyle ki: Modernlerin deneysel ve niceliksel bilimleri ve özellikle bunların sanayi alanında ki uygulamalarının aslında bundan başka bir anlamı ve özelliği yoktur. Daha önce de dediğimiz gibi, lâdinî (profane) bilimlerin çoğunlukla eski geleneksel bilimlerden bazılarının¹²⁹ gerçek-ten "kırıntılar"ı, olmaları da buradan kaynaklanmaktadır; bu hem tarihsel olarak böyledir hem de lâdinî bilimlerin içerikleri açısından. Bunlarla uyuşan bir başka olgu da şudur: Modernler geçmiş çağların ve kaybolmuş medeniyetlerin kalıntılarını kazılar yaparak gün ışığına çıkartmak için canla başla çalışmaktadırlar. Keşke o eski medeniyetlerin gerçek anlamını bir kavrayabilseler, fakat gerçekte onlar hakkında herhangi bir şey anlayabilecek güçleri yoktur. Bu kalıntılara bağlı olan manevî etkilerin mahiyeti nedeniyle, burada öyle pek iç açıcı bir belirti yoktur; bu manevî etkiler böylece o kalıntılarla birlikte gün ışığına çıkmakta ve bizzat bu kazı çalışmalarıyla eğre deyim yerindeyse özgürlüklerine kavuşturulmaktadır; araştırmacılar da kesinlikle bundan kuşkulananmamaktadırlar. Bütün bunların daha iyi anlaşılabilmesi için, her şeyden önce bazı şeylerden kısaca da olsa söz etmemiz gerekecek. Doğrusu bunlar gerçekten modern dünyanın dışında olan şeylerdir, fakat bununla birlikte, gene de modern dünyaya göre, özellikle "dağınık ve düzensiz" bir hareket sergilemek için de elverişlidirler. O halde bura-

da söyleyeceklerimiz sadece görünüşte konu dışına çıkmış izlenimi verecektir ve zaten bu şekilde, çok az bilinen bazı konuları da aynı zamanda açıklama fırsatını bulmuş olacağız.

Burada her şeyden önce bir karışıklığı ve modern zihniyetten kaynaklanan bir yorum yanlışlığını ortadan kaldırmamız gerekiyor. Bu yanlışlık, yalnızca "maddî" nesnelerin bir varlığı olduğu fikridir. Tamamıyla modern zihniyete ait olan bu anlayış aslında, eğer fizikçilerin özel teorileri tarafından oraya ilave edilen tâlî yanlışlıklardan ve karışıklıklardan sıyrılabilirse, "sadece cismi olan varlıklar ve nesneler vardır" ve bunların varoluşları ve teşekkülleri maddî alanın dışında başka bir alana ait hiçbir unsuru ihtiva etmez, fikrinden başka bir şey değildir. Bu fikir, âdeta en tam şekliyle, bugünkü bilimlerde ifade edildiği gibi, lâdînî (profane) görüş açısıyla doğrudan ilişkilidir, çünkü bu lâdînî bilimlerin biricik özelliği üst düzeye ait ilkelilerle herhangi bir bağlantısının olmamasıdır. Böylece, bu bilimlerin incelemeye tabi tuttuğu şeylerin de böyle bir bağlantıdan yoksun oldukları düşünülmelidir. (Kısacası bu bilimlerin "artık" olma özelliği böylece bir kez daha açıkça gözükmektedir). Burada bilimin, konusuna/amacına uygun olması için, eğer deyim yerindeyse, bir şart vardır, çünkü, eğer başka türlü olduğu kabul edilseydi, o zaman bilimin konusunun/amacının gerçek mahiyetinin bilim dışına çıktığını kabul etmesi gerekirdi. Belki, "bilimciler"in bunun dışındaki bütün anlayışları önemsizleştirmek ve gözden düşürmek için niçin bu kadar canla başla çalıştıklarının nedenini başka yerde aramak gerekir; modern bilimciler bunun dışındaki her anlayışı "ilkel insanlar"ın hayallerinden doğan bir hurafe (superstition) olarak sunmaktadırlar; modernlere göre, bu "ilkel insanlar" ancak vahşî insanlardır ya da "evrimci" (évolutionnistes) teorilerin kabul ettiği gibi, bunlar daha ziyade çocuksu bir zihniyete sahip insanlardır; fakat bu ister onlar adına tam bir anlayışsızlık olsun isterse bilinçli bir tarafsızlık olsun, böyle bir değerlendirmenin, onların söylediği her şeye rahatlıkla inanan insanlara,

yani bugün çağdaşlarımızın büyük çoğunluğuna, tamamen haklı görünmesi için, bilimciler gerçekten bu duruma yeterince çarpıtılmış bir görünüm vermeyi başarmaktadırlar. Özellikle, etnologların animizm dedikleri şey hakkında ortaya koydukları teorilerle ilgili olarak durum böyledir. Gerektiğinde, böyle bir terimin kabul edilebilir bir anlamı olabilir; fakat kuşkusuz bu terimi onların anladığından başka türlü anlamak koşuluyla.

Gerçek şu ki, maddî âlem hiçbir zaman gerçekten kendi kendine yeter bir bütün olarak değerlendirilemeyeceği gibi, evrensel zuhûrun bütünü içinde tek başına tecrit edilmiş bir şey olarak da değerlendirilemez. Tam aksine, bugün "katılaşma"nın bir sonucu olarak ortaya çıkan görünümle ne olursa olsun, maddî âlem tamamen manevî düzenden doğmaktadır; ve diyebiliriz ki, onun varoluş ilkesi doğrudan doğruya manevî düzene içindedir; ayrıca manevî düzen vasıtasıyla maddî âlem yavaş yavaş önce biçimi olmayan (informelle) zuhûra, daha sonra da hiç zuhûr etmemiş olana (non-manifesté) bağlanır. Eğer başka türlü olsaydı, onun varoluşu ancak tam bir yanılsama (illusion) ve arkasında hiçbir şey olmayan bir nevi görüntü oyunu (fantasmagorie) olurdu; kısacası bu, hiçbir şekilde var olamazdı demektir. Bu durumda, bu maddî âlem içinde, varoluşu doğrudan doğruya manevî alana ait unsurlara ayrıca, bu unsurların ötesinde "ruhanî" (spirituel) diyebileceğimiz bir ilkeye dayanmayan hiçbir şey kesinlikle var olamaz, çünkü bu ruhanî ilke olmazsa, hangi düzeyde olursa olsun, hiçbir zuhûr kesinlikle mümkün olamaz. Her şeyde bu şekilde mevcut olması gereken, fakat duruma göre şöyle ya da böyle, az ya da çok gizli olan bu manevî unsurların incelenmesine dikkatlerimizi çevirdiğimize göre, bu unsurların insan tekinde "psişik" alanı tam olarak oluşturan şeylere tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Öyleyse, hiçbir "insanbiçimcilik" (anthropomorfisme) içermeyen, fakat yalnızca son derece geçerli ve yerinde bir benzetme içeren tamamen tabii bir anlam genişlemesiyle, bunları her durumda "psi-

şik" unsurlar (ve işte bu nedenledir ki, biz daha önce "kozmetik psişizm"den söz ettik) ya da hatta "animik" (animiques) unsurlar diye de adlandırılabiliriz, çünkü bu iki kelimenin ilk ve asıl anlamlarına doğru gidilirse ve bunların Yunanca ve Latince türevlerine bakılacak olursa, bunlar aslında tamamen eşanlamlı kelimelerdir; buradan, "cansız" nesnelerin gerçekten varolamayacağı sonucu çıkmaktadır; işte bu nedenledir ki hayat, istisnasız bütün maddî varoluşun bağlı olduğu şartlardan birisidir. Ve gene bu nedenledir ki, hiç kimse "canlı" ile "cansız" arasındaki farkı tatmin edici bir şekilde tanımlamayı başaramamıştır; çünkü modern felsefe ve bilimlerde daha pek çok nice sorular gibi, bu soru da çözümünü olmayan bir sorudur; çünkü gerçekten de böyle bir soruyu sormanın hiçbir haklı nedeni yoktur; çünkü ele alınan alan içinde "cansız"ın bir yeri yoktur; ve gene çünkü bu konuda sonuçta ortaya çıkan farklar basit olarak derece farklarından başka bir şey değildir.

Öyleyse eşyayı bu şekilde ele alış tarzına, eğer deyim yerindeyse, "canlıcılık" (animisme) diyebiliriz; bu sözcükle bütün nesnelerin içinde "canlı" (animiques) unsurların bulunduğunu kabul etmekten başka bir şey kasetmiyoruz. Ayrıca, görülüyor ki, bu tür bir "canlıcılık" (animisme) doğrudan doğruya mekanikçiliğin (mécanisme) karşıtıdır, tıpkı hakikatin basit dış görüntünün karşıtı oluşu gibi. Nitekim, şurası son derece açıktır ki, bu anlayış oldukça "ilkel"dir (primitive); evet öyledir, fakat aynı zamanda doğrudur da; hatta bu, "evrimcilerin, bu tarzda açıklayarak, söylemek istedikleri şeyin de nerdeyse tamamen tersidir. Aynı zamanda, ve aynı sebepten ötürü, bu anlayış bütün geleneksel öğretilerin zorunlu olarak ortak bir yönüdür; dolayısıyla böyle bir anlayışın "normal" olduğunu dahi söyleyebiliriz, oysa ki bunun karşıtı olan fikir, yani "cansız" (inanimés) nesneler fikri gerçekten tam bir anormallik arz eder. (Bunun en aşırı ifadelerinden biri, Descartes'ın "makina hayvan" teorisinde yer almaktadır.) Fakat özellikle modern ve lâdîni (profane) bütün fikirler için sonuçta durum aynıdır. Fa-

kat şurası iyice anlaşılmalıdır ki, "ilkel din" olarak düşündükleri şeyin "canlıcılık" (animisme) olduğunu sananların ileri sürdükleri gibi, bütün bunlarda, yani bütün geleneksel öğretilerde, fizikçilerin kendi anlayış tarzlarına göre, hatta biraz da "hayranlık"larından ötürü, ele alıp inceledikleri tabiat kuvvetlerinin (forces naturelles) "canlı bir kişiliğe büründürülmesi" (personnification) kesinlikle söz konusu değildir. Gerçekte, bunlar sadece kozmoloji alanına ait olan değerlendirmelerdir; uygulamaları ise, değişik geleneksel bilimlerde bulunmaktadır. Gayet tabiidir ki, nesnelere bağlı olan "psişik" unsurlar ya da nesneler içinde açığa çıkan ya da zuhûr eden bu tür güçler söz konusu edilirse, bütün bunların "ruhânî/manevî" (spirituel) olanla kesinlikle hiçbir ilgisi yoktur. Bu iki alanın birbirine karıştırılması da tamamen modern bir olgudur, kelimenin tam anlamıyla "bilim"i bir "din" yapma fikriyle de kuşkusuz çok yakından ilgilidir. Çağdaşlarımız "açık fikirli" olduklarını iddia etmelerine rağmen (Mekanikçiliğin ve Descartes'ın "evrensel matematikçiliği"nin bir mirasıdır bu), en heterojen şeyleri ve birbirinden çok farklı olan şeyleri bile, çok tuhaf bir tarzda birbirine karıştırmaktadırlar.

Şimdi biraz ileride varmak istediğimiz sonuç için, burada şunu belirtmemiz yerinde olur: Etnologlar, tam aksine, şöyle ya da böyle belli derecede dejenere olmuş biçimleri (formes) "ilkel" olarak değerlendirme alışkanlığına sahiptirler; yine de çoğu zaman, o biçimler gerçekten etnologların o biçimlere atfettiği yorumlar kadar alt düzeyde değildir. Fakat, ne olursa olsun, bu şunu açıklamaktadır: Kendi içinde bir öğretinin sadece özel bir yanını oluşturmayan "canlıcılık" (animisme) belli bir öğretiyi kendi bütünlüğü içinde niteleyen bir şey olarak değerlendirebilir. Gerçekten de, yozlaşma, bozulma durumlarında, doğal olarak, öğretinin üst kısmı, yani öğretinin metafiziksel ve "ruhânî" yanı tamamen kaybolur. Bunun bir sonucu olarak da, temelde, özde ikinci dereceden bir şey olan ve özellikle kozmolojik ve "psişik" yönler, —animizm ve bunun tüm uygulamaları

bu alana aittir —kaçınılmaz olarak daha üstün bir önem kazanırlar. Geriye kalan ise, belli bir ölçüde devam etse bile, dışarıdan bakan gözlemcinin gözünden rahatlıkla kaçır, çünkü bu gözlemci, ayınların ve sembollerin derin anlamını bilmediği için, üst bir alandan kaynaklanan şeyleri onların içinden bulup çıkaramaz; (ayrıca tamamen kaybolmuş uygarlıklardaki üst alana ait kalıntıları da tanıyamaz), ve ayırım gözetmeksizin hepsini "büyücülük"le, hatta bazen "gözbağcılık"la açıklayabileceğini sanır.

Bu tür değerlendirmelerin çok net örneğini genellikle "animizmin tipik biçimlerinden biri olarak değerlendirilen "şamanizm"in durumunda bulmak mümkündür. Bu kelimenin adlandırılış şekli de oldukça müphemdir. Bu ad, Sibirya'nın bazı Moğol halklarına ait geleneksel öğretilerin ve uygulamaların tümüne verilen bir addır; fakat kimileri bu adı az çok bunlara benzer özellik arz eden başka yerlerdeki şeylere kadar götürmektedir. Pek çokları için "şamanizm" gözbağcılıkla eşanlamdır, ki bu doğru değildir; çünkü onda daha başka şeyler vardır. Bu kelime *fetişizm"in maruz kaldığı yön değiştirmenin tersi bir yön değiştirmeye maruz kalmıştır; kaldı ki fetişizm etimolojik olarak gözbağcılık (sorcellerie) anlamı taşır, fakat içinde büyüculük, gözbağcılık olmayan şeylere uygulanmıştır. Burada hazır yeri gelmişken belirtelim ki, "animizm"in iki değişik yönü olarak değerlendirilen "şamanizm" ile "fetişizm" arasında kimilerinin bulmaya çalıştığı fark, belki onların düşündüğü kadar net değil ve o kadar da önemli değildir. İster birincisinde olduğu gibi, insanî varlıklar söz konusu olsun, isterse ikincisinde olduğu gibi, görünmeyen bazı etkilere, eğer deyim yerindeyse manevî (subtile) etkilere temel olarak "dayanak" ya da "konsansatörlük" görevini yapan birtakım nesneler söz konusu olsun, aradaki fark, sonuçta, "teknik" özellikte olan ve kesinlikle öze ilgili olmayan, basit bir farktır.¹³⁰

Eğer tam anlamıyla "şamanizm"i değerlendirecek olursak, orada çok gelişmiş bir kozmolojinin varlığını kolayca saptarız;

bu, bir çok açıdan, öteki geleneklerdeki kozmolojilerle yakınlıklar ve ortak yanlar arz edebilir; ilk olarak kozmosun "üç âlem"e bölünmesi hususunu gösterebiliriz; bu şamanizm kozmolojisinin bizzat temelini oluşturuyor gibi gözükmektedir. Öte yandan, şamanizmde, en yüksek düzeye ait geleneklerde görülen ayinlere benzer bazı ayinlere de rastlıyoruz; örneğin bazıları çok çarpıcı biçimde, Vedalarla ilgili ayinleri anımsatmaktadır ve hatta bu ayinler çok kesin bir biçimde ilk ve esas (primordial) gelenekten kaynaklanan ayinler arasındadır, örneğin, ağaç ve kuğu sembollerinin başlıca rolü oynadığı ayinler gibi. Buna göre, en azından bu ayinlerin ilk asıllarında, düzenli ve normal bir gelenek biçimini oluşturan bir şeyin bulunduğu konusunda kuşku yoktur. Nitekim, "şaman"ın işlevini yerine getirmesi için gerekli olan güçlerin belli bir kısmının "intikali" (transmission) şimdiki çağa kadar devam etmiştir. Fakat şamanın faaliyetini özellikle en alt düzeydeki geleneksel bilimlere, örneğin büyü ve kahinlik gibi bilimlere hasrettiğini görünce, ister istemez insan şamanizmde çok reel bir yozlaşmanın olduğunu düşünüyor ve hatta hakikatten tam bir sapma fikri bile uyanıyor, çünkü bu alt düzeye ait ilimler aşırı bir gelişme gösterdikleri zaman, sapmaya kolayca imkân sağlayabilmektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu yönde oldukça kuşku verici birtakım işaretler vardır, şöyle ki: Bunlardan biri, şaman ile bir hayvan arasında kurulan bağıdır; bu bağ sadece bir bireyle ilgilidir ve haklı ya da haksız olarak "totemcilik" diye adlandırılan şeyi oluşturan kollektif bağla kesinlikle hiçbir benzer yanı yoktur. Nitekim şunu hemen belirtmeliyiz ki, burada söz konusu edilen şey, kendi içinde, tamamen meşrû bir yoruma da elverişlidir ve büyücülükle hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat ona kuşku-lu bir özellik veren şey şudur: Hepsinde olmasa bile, bazı toplumlarda hayvan, o zamanlar âdeta "şaman"ın bir şekli olarak değerlendiriliyordu; Ayrıca, siyah ırka mensup bazı toplumlar-da görüldüğü gibi¹³¹, "hayvan şekline girdiğine inanma" saçmalığı (Lycanthropie) ile bu tür bir değerlendirme arasında

belki o kadar fazla bir fark da yoktur.

Fakat bir başka şey daha var; ve bu, doğrudan doğruya konumuzla ilgilidir, şöyle ki: "Şamanlar" uğraştıkları psişik etkiler arasında, çok doğal olarak iki tür etkiyi birbirinden ayırmaktadırlar; kimi etkileri faydalı, kimi etkileri de zararlı diye nitелеmektedirler. Hiç kuşkusuz faydalı etkilerden kuşkulı olacak bir durum olmadığı için, hemen hemen nerdeyse sadece zararlı etkilerle uğraşmaktadırlar, çünkü "şamanizm" in çok değişik şekilleri de içermiş olması mümkündür ve bu şekiller arasında bu bakımdan da bazı farklar olabilir. Zaten burada bu zararlı etkilere bağlı olarak yapılan ve kimi zaman haksız yere sanıldığı gibi, bir nevi bilinçli olarak "şeytana tapma" (satanisme) olabilen bir "tapınma" (culte) kesinlikle söz konusu değildir. Sadece, ilke olarak, o zararlı etkilerin zarar vermelerini önlemek, onları etkisiz hale getirmek ya da onların etkisini başka yöne çevirmek söz konusudur. Aynı şey değişik bölgelerde mevcut olan daha başka sözüm ona "şeytana tapanlar" a da uygulanabilir. Genel olarak, gerçekten "şeytana tapma" durumunun bütün bir toplumun özelliği olması kesinlikle mümkün değildir. Bununla birlikte, şu da bir gerçektir ki, ilk baştaki niyet ne olursa olsun, bu tür etkilerin, bir üst düzeye ait etkilere hiçbir şekilde başvurulmak- (hatta tamamen manevi etkilere daha az) sızın kullanılması, bizzat kullanılan nesnelerin gücüyle, sonuçta gerçek büyücülüğü kurma noktasına varmaktadır ki bu, Batılıların adı "kır büyücüler i" nin yaptığı büyücülükten tamamen farklıdır, çünkü bu sonuncuların yapmış olduğu büyücülük, mümkün olduğu kadar yozlaşmış ve küçülmüş ve tamamıyla sönmek ve yok olmak üzere olan bir büyücülük bilgisinin en son kırıntılarından ibarettir. "Şamanizm" in büyücülükle ilgili kısmı, kesinlikle, tamamen başka bir alana ait bir hayatiyete sahiptir. Bunun içindir ki bir çok açılardan gerçekten çok korkunç bir şeyi temsil eder. Gerçekten de pratikte alt düzeye ait psişik kuvvetlerle yapılan sürekli temas en tehlikeli temaslardandır, öncelikle bizzat "şaman" için tehlikelidir; bu kolay-

lıkla tahmin edilebilir —fakat aynı zamanda bir başka açıdan da bu konuda ilgisi ve bilgisi oldukça "sınırlı" olan biri için de çok tehlikelidir. Gerçekten de, olabilir ki kimileri, daha bilinçli bir tarzda ve daha geniş ve daha derin bilgilerle çalışarak, —bu, daha üst bir alana ait bilgilerle demek değildir— "şamanlar"ın ya da onlar gibi çalışanların da haberi olmadan, bizzat bu güçleri tamamen başka amaçlar için kullanabilirler; çünkü onlar bu işte söz konusu güçleri belli noktalarda toplamak için basit alet rolünü oynamaktadırlar yalnızca. Ve biz biliyoruz ki, dünyada, bu etkilerin belli sayıda "barınak yerleri" vardır; yerleşim dağılımı da kesinlikle bir "rastlantı" sonucu değildir, nitekim bu etkiler modern sapmanın tümünden sorumlu olan bazı "güçler"in gayelerine de çok iyi yaramaktadır. Fakat bunlar biraz daha açıklama isteyen konulardır, çünkü ilk bakışta bunlar insana şaşırtıcı gibi gözükebilir, şöyle ki: Vaktiyle otantik (authentique) bir geleneğin kalıntıları olan şeyler bu tür bir "yıkılmaya" (subversion) elverişli olabilmektedirler.

"Şamanizm" konusunda son olarak söylediğimiz şeyleri anlayabilmek için, —zaten burada bu toplu bakışı vermemizin temel nedeni de budur— yozlaşmış ve üst kısmı ya da "manevî" yönü kaybolmuş bir gelenekten artakalan ve süregelen bir takım kalıntıların durumu, aslında insanın bir durumdan başka bir duruma geçerken arkasında bıraktığı psişik artıkların durumuna tamamen benzemektedir, çünkü bu artıklar, bu şekilde "ruh" tarafından terkedilince, ne olursa olsun herhangi bir amaç için kullanılabilmektedir. Nitekim ister bir sihirbaz ya da bir büyücü tarafından bilinçli olarak kullanılsınlar, ister ruh-çağırıcılar tarafından bilinçsiz olarak kullanılsınlar, bunlardan şu ya da bu şekilde sonunda ortaya çıkabilecek zararlı sonuçların kuşkusuz, daha önceden bu unsurlara sahip kişinin özel niteliğiyle hiçbir ilgisi yoktur. Uzak Doğu geleneğince kullanılan bir ifadeye göre, bunlar "başiboş dolaşan etkiler"in özel bir kategorisinden başka bir şey değildir ve olsa olsa bunlar en fazla o kişinin tamamen aldatıcı bir görüntüsünü muhafaza etmişlerdir. Böyle bir benzerliği iyice anlayabilmek için dikkat edilmesi gereken husus şudur: Bizzat manevî etkiler bile, şu dünyamız içinde eyleme geçmek için, önce psişik alanda, sonra da bizzat maddî alanda, zorunlu olarak uygun "mesnetler"e dayanmak zorundadırlar; öyle ki burada bir insan tekinin oluşumuna benzer bir şey vardır. Eğer her hangi bir nedenle, bu manevî etkiler daha sonra aradan çekilecek olursa, bunların eski maddî "mesnetler"i, yerler ya da nesneler, (ve yerler söz konusu olduğunda, onların durumları doğal olarak yukarıda sözünü ettiğimiz "kutsal coğrafya"yla ilgi halindedir) özellikle psişik

unsurlarla yüklü olarak kalacaklardır ve hatta çok kuvvetli ve sürekli olacaklardır; çünkü daha güçlü bir harekete aracılık ve vasıtalık görevi göreceklerdir. Bütün bunlardan mantıksal olarak şu sonuç çıkartılabilir: Uzun bir zamandan beri yokolmuş ve batış durumunda olan önemli gelenek ve inisiyasyon merkezlerinin söz konusu edildiği durumlar bu konuda aslında en büyük tehlike arz eden durumlardır: İster düpedüz ihtiyatsız insanlar böyle yerlerde devam edegelen psişik "kümeleşmeler"den kaynaklanan şiddetli tepkiler gösterebilir, isterse çoğunlukla kabul edilen bir ifadeyi kullanacak olursak, "kara büyücüler" bunları keyiflerine göre kullanmak ve onlardan kendi amaçlarına uygun sonuçlar elde etmek için bunları ele geçirmiş olsunlar.

Yukarıda belirttiğimiz iki durumdan, bu iki tehlike kaynağından birincisi, en azından büyük bir ölçüde kaybolmuş medeniyetlerin bazı kalıntılarının, arz ettiği zararlı özelliği açıklamaya yeterlidir; bu kalıntılar, bu tür konuları hiç bilmeyen ve bu nedenle de kaçınılmaz olarak ihtiyatsızca davranan örneğin modern arkeologlar gibi insanlar tarafından toprak altından çıkarıldığında, bu durum daha açıkça görülebilmektedir. Bu konuda bazen başka faktörler de bulunamaz demek değildir: Örneğin, falan eski uygarlık, son döneminde büyücülüğün aşırı şekilde gelişmesiyle dejenere olabilmıştır¹³²; dolayısıyla o medeniyetin kalıntıları doğal olarak, çok alt düzeye ait psişik etkiler şeklinde, o izleri taşıyacaktır. Bu tür bir yozlaşmanın kesinlikle olmadığı durumlarda bile, yerleri ya da nesneleri haksız yere değiştiren insanlara karşı savunma hareketi amacıyla bu yerler ya da nesneler özellikle o şekilde hazırlanmış da olabilir, çünkü böylesi önlemler kendi mantığı içinde son derece meşru gözükebilmektedir; her ne kadar onlara çok büyük bir önem atfetmek lehte bir işaret olmasa da durum böyledir, çünkü bu tür "destekler"e ihtiyaç duymadan da bu işaret saf maneviyattan oldukça uzaklaşmış birtakım zihinsel saplantılara ve hatta belki de bizzat saf maneviyatın sahip olduğu gücün belli bir öl-

çüde bilinmemesine ve hoşgörölmesine de vesile olmaktadır. Fakat, bütün bunlar bir yana, halihazırda varlığı sürüp giden psişik etkiler, vaktiyle onları yöneten "ruh"tan yoksun olunca ve böylece bir nevi "çekirdek haline" indirgenmiş olunca, ne kadar iradedışı olursa olsun, çok düzensiz ve karmaşık bir tarzda, birtakım tahrikler karşısında pekâla kendiliklerinden tepki gösterebilirler. Bu durum, onları vaktiyle tamamen başka bir alana ait bir amaç için kullanan insanların niyetleriyle hiçbir ilgisi olmayacak bir tarzda da olabilir; tıpkı ruhçağıрма seanslarında bazen devreye giren psişik "kadavralar"ın tuhaf gösterilerinin, hangi şartlarda olursa olsun, bu kadavraların oymuş gibi sergilediği şahsiyetlerin yapabildiği ya da yapmak istediği şeylerle hiçbir ilgisinin olmayışı gibi; bu şahsiyetler o kadavraların görünmez şeklini oluşturmakta ve onları "ruh" sanan bazı aptal insanların büyük şaşkınlıkları karşısında, şöyle ya da böyle iyi kötü, onları öldükten sonra "kimlikleri" imiş gibi göstermeye çalışmaktadırlar.

O halde söz konusu etkiler kendi hallerine terkedilince, çoğu durumlarda yeterince zararlı olabilmektedir; bu olgu, "orta âleme" ait bu güçlerin bizzat tabiatından kaynaklanan bir sonuçtur; bunlara karşı hiç kimse hiçbir şey yapamaz; aynı şekilde "fiziksel" güçlerin —yani maddî alana ait olan ve fizikçilerin uğraştığı güçlerin demek istiyoruz— hareketinin bazı durumlarda hiçbir beşerî iradenin sorumlu olamayacağı birtakım kazalara sebep olmasına da engel olunamaz. Ancak bütün bunlardan modern kazıların gerçek anlamını ve sözünü ettiğimiz bu "çatlaklar"ın bazılarını açmak için gerçekten bu kazıların oynadığı rolü kolaylıkla anlayabiliriz. Fakat, ayrıca, bizzat bu etkiler bütünyle bu etkileri "yakalamasını" bilen ve elinde tutan kimselere bağlıdır; "fiziksel" güçler de aynı şekilde, tıpkı böyledir. Buna göre şu ya da bu etkiler çok değişik ve hatta en karşıt amaçlara bile hizmet edebilecektir; dolayısıyla o etkiyi ele geçirip kontrol edenin ve onu kendi anladığı gibi yönetenin niyetine göre belli amaçlara hizmet edecektir. Ayrıca, manevî etkilerle

ilgili olarak, eğer o etkiyi elinde tutan ve onu kontrol eden bir "kara büyücü" ise, şu gayet açıktır ki, o büyücü o etkiyi başlangıçta düzenli bir geleneğin nitelikli temsilcilerinin kullandıklarının tam tersi bir amaçta kullanacaktır.

Buraya kadar söylediğimiz her şey, tamamen kaybolmuş, yokolmuş bir geleneğin bıraktığı kalıntılara uygulanabilir; fakat, bunun yanında, ele alınması gereken bir başka durum daha vardır: Varlığını kendi kendine sürdüregelen eski bir medeniyetin durumu; yani şu anlamda söylüyoruz: O medeniyetin yozlaşması öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, sonunda o medeniyetten "ruh" tamamen geri çekilmiştir. Kendi içinde hiç bir manevî özelliği olmayan ve sadece mümkün uygulamalar alanından kaynaklanan bazı bilgiler, özellikle en alt düzeydekiler gene aktarılmaya devam edebilir; fakat doğal olarak o andan itibaren bütün sapmalara elverişlidirler, çünkü normal olarak bağlı olmaları gereken saf öğreti kaybolmuş durumda olduğundan onlar da bir başka türün "artıklar"ını temsil ederler. Böyle bir "artakalış" durumunda, geleneğin temsilcileri tarafından daha önceden ortaya konulan psişik etkiler de "yakalanabilecek"; hatta o etkileri görünüşte, fakat gayri meşrû ve her tür gerçek otoriteden yoksun olarak devam ettirenlerin haberleri bile olmadan. Bu etkileri kendi aralarında kullananlar böylece icra etmek istedikleri faaliyetin bilinçsiz aletleri olarak sadece "cansız" denilen nesneleri değil, fakat aynı zamanda canlı insanları da yani, bu etkilere aynı şekilde "mesnet" teşkil eden insanları da emirlerine âmade ellerinde tutma avantajına sahip olacaklardır; bu tür insanların aktüel varlığı doğal olarak bu etkilere çok büyük bir canlılık vermektedir. "Şamanizm" gibi bir örneği ele alıp incelemekteki asıl amacımız bu tür bir şeydi; fakat kuşkusuz burada şu ihtiyat kaydını da koymak gerekir: Genel olarak bu basmakalıp klasik ad altında gruplandırılan her şeye bunu uygulamak mümkün değildir, çünkü gerçekten onların hepsi aynı düşüş derecesine ulaşmış olamaz.

Bu şekilde mecraından sapmış bir gelenek gerçekten de

ölü bir gelenek, öyle ki kendisi için artık herhangi bir şekilde devam etme görüntüsü olmayan ölü bir gelenek sayılır. Nitekim, çok az da olsa, eğer o gelenek diri olsaydı, böyle benzeri bir "yıkılma" (subversion) hiçbir şekilde kuşkusuz vukû bulmazdı; çünkü bu yıkılma aslında gelenekten artakalan şeyi tanım olarak geleneksel düşmanı bir yönde kullandırtmak için bir tersine dönüşten ibarettir. Bununla birlikte, burada şunu da ilave etmek gerekir: İşler bu noktaya ulaşmadan önce ve geleneksel teşkilatlar yeterli ve gerekli direnişi gösteremeyecek kadar küçülüp zayıflayınca, "düşman"ın¹³³ doğrudan ya da dolaylı görevlileri ve ajanları "yıkılma"nın mümkün olacağı anı çabuklaştırmak üzere çalışmak için çoktan o teşkilatlara sokulabilirler. Bütün durumlarda her zaman buna muvaffak olacakları kesin değildir, çünkü birazcık canlı olan herşey daima kendini toparlayabilir, kendini savunabilir. Fakat, eğer deyim yerindeyse, hemen bundan yararlanıp durumu kendi lehine çevirmeye ve o "ölü"yü kendi amaçları için kullanmaya hazır olacaktır. Bugün Batı dünyasında, hem zâhirî (exotérique) alanda hem de inisiyatik alanda hala otantik bir geleneksel özelliğe sahip olan herşeyin temsilcileri, daha henüz zaman varken, bu son gözlemden kendilerine düşen payı alırlarsa çok büyük yararları olacağını düşünüyoruz; çünkü onların etrafında, bu tür "sızmalar"ı bildiren tehlike işaretleri maalesef gören gözler için apaçık ortada ve pek çoktur.

Önemini hala korumaya bir başka değerlendirme de şudur: (İleride gerçek mahiyetini biraz daha belirtmeye çalışacağımız) "düşman", eğer eski manevî merkezlerin otağı olan yerleri ele geçirme avantajına sahip olabiliyorsa, bu sadece oralar da kümeleşmiş ve âdeta kullanılmak üzere "serbest"çe duran psişik etkiler nedeniyle değildir. Fakat aynı zamanda bu yerlerin özel durumlarından ötürüdür, çünkü şurası son derece açıktır ki, bu yerler kendilerine falan ya da filan geleneksel şekle göre, şu ya da bu çağda atfedilen işlev için keyfî olarak seçilmiş yerler değildir. Böyle bir seçimi belirleyen bilgi "Kutsal coğ-

rafya" bilgisidir. Mümkin (contingent) düzene ait öteki bütün geleneksel bilimler gibi, "kutsal coğrafya" da meşru kullanımdan ve amacından saptırılmaya ve asıl amacına aykırı olarak "ters yönde" kullanılmaya elverişlidir: Psişik etkiler manevî bir hareketin vasıtası olduğunda eğer bir nokta psişik etkilerin yayılmasına ve yönetilmesine hizmet etmek için "imtiyazlı" duruma gelmişse, bizzat bu psişik etkiler bir başka tarzda ve her tür maneviyata tamamen ters amaçlar için kullanıldığında, gene aynı şekilde o yer "imtiyazlı" duruma gelecektir. Burada çok net bir örneğini gördüğümüz, bazı bilgilerin bu şekilde tersine dönme tehlikesi, burada yeri gelmişken belirtelim, normal bir medeniyette çok tabîî bir şey olan gizliliği ya da ihtiyatlı olmayı çok iyi bir şekilde açıklamaktadır; fakat modernler kendilerini, bu durumu kesinlikle anlayamayan kişiler olarak göstermektedirler, çünkü onlar bu bilgileri genel olarak tek bir iradenin "tekeline" atfetmek istemektedirler, oysa bu gerçekte sadece bilginin kötüye kullanılmasını mümkün olduğu kadar önlemeye yönelik bir önlemden ibarettir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu önlem aslında, söz konusu bilgileri ellerinde tutan teşkilatlar kendi içlerine niteliksiz insanların ve hatta, yukarıda söylediğimiz gibi, "düşman" ajanlarının sızmalarına izin vermeleri halinde, ancak bu önlem etkili olmaya devam eder. Bu ajanların direkt amaçları kesinlikle sırları yakalamak, elde etmek olacaktır. Kuşkusuz bütün bunların hakiki inisiyatik sırla doğrudan hiçbir ilgisi yoktur; yukarıda da söylediğimiz gibi, inisiyatik sır yalnızca "sözle anlatılamayan" ve "başkasına aktarılamayan" şeylerde bulunur ve hiç kuşkusuz bu nedenle de, her tür uygunsuz, yersiz ve zamansız araştırmaya karşı korunmuş halde tuturu; fakat, her ne kadar burada mümkün (contingent) şeyler söz konusu ise de, her tür sapmadan, dolayısıyla bunun sonucu olarak ortaya çıkabilecek her tür zararlı faaliyetten sakınmak için, bu alanda alınabilecek önlemlerin de pratik olarak ihmal edilemez bir yararı olduğunu kabul etmek zorundayız.

Ne olursa olsun, ister bizzat yerler ve oralara bağı olan etkiler sözkonusu olsun, isterse yukarıda sözünü ettiğimiz türden bilgiler söz konusu olsun, bu konuda şu eski atalar sözünü hatırlatabiliriz: **"Corruption optimi pessima"** (En iyinin bozuluşu en kötü şeydir.) Bu söz belki bir başka yerden daha çok tam olarak buraya uygulanabilir. Dolayısıyla burada gerçekten de kelimenin tam anlamıyla "bozulma"dan söz etmek uygundur, çünkü burada söz konusu edilen "artıklar", başta da söylediğimiz gibi, vaktiyle yaşayan bir canlı varlığın parçalara ayrılmasından ortaya çıkan ürünlere benzetilebilir. Ayrıca, her "bozulma" âdeta bulaşıcı olduğundan, geçmiş olayların ve nesnelerin çözülmesinden doğan bu ürünlerde, "yayıldıkları", "fırlatıldıkları" "her yerde aynı şekilde çözücü ve özellikle parçalayıcı bir faaliyet göstereceklerdir, hele hele bir de amaçlarının tam bilincinde olan bir irade tarafından kullanılırlarsa. Eğer deyim yerindeyse, burada bir nevi "ruh çağırma" (nécromancie) vardır. Bu ruh çağırma insan bireylerinininkinden çok daha başka psişik kalıntıları kullanmaktadır ve kesinlikle daha korkunçtur, çünkü böylece o, alelâde büyücülüğün hareket imkânlarından çok daha farklı bir şekilde yaygın olan hareket imkânlarına sahip olmaktadır. Ve bu açıdan ikisi arasında bir mukayese yapmak mümkün değildir; nitekim bu tür konular bugün öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, çağdaşlarımızın nerede olduklarından en ufak bir şekilde kuşku duymamaları için gerçekten kör olmaları gerekir.

GELENEK DÜŞMANI HAREKETİN SAFHALARI

Buraya kadar yaptığımız değerlendirmelerden ve verdiğimiz örneklerden sonra, modern dünyayı gerçekten bu şekliyle "meydana getiren" gelenek düşmanı hareketin safhalarının genel bir tarzda tam olarak nelerden ibaret olduğu daha iyi anlaşılabacaktır. Fakat her şeyden önce, şunu anlamak gerekir ki, her fiili hareket bir takım etkenleri zorunlu olarak var kabul ettiğinden, gelenek düşmanı hareket de, tıpkı ötekiler gibi, bir nevi kendiliğinden ve "rastlantı sonucu" bir ürün ve oluşum olamaz; ayrıca, özellikle insanî alanda faaliyet gösterdiği için, zorunlu olarak insanî etkenleri kapsamak zorundadır. Bu hareketin ortaya çıktığı çevrimsel dönemin özellikleriyle bu hareketin bağdaşması gerçeği de bu hareketin niçin mümkün olduğunu ve nasıl başarı sağladığını açıklamaktadır; fakat bu hareketin gerçekleşme tarzını açıklamak ve bu sonuca ulaşmak için kullanılan vasıtaları belirtmek yeterli değildir. Kısacası, bu konuda bir kanaat sahibi olmak için bu konular üzerinde biraz düşünmek yeterlidir. Şöyle ki; her geleneksel teşkilatta bizzat manevî etkiler daima geleneğin yetkili temsilcileri olan insanî varlıkların aracılığıyla etken olurlar, gerçi gelenek kendi özü içinde gerçekten "insan üstü" bir nitelik taşır. Sadece psişik etkilerin hatta en alt düzeye, yani dünyamıza nisbetle aşkın bir gücün tam zıddı olan bir düzeye ait psişik etkilerin söz konusu olduğu durumlarda da pekâla aynısı olması gerekir; bu alanda her yerde açıkca gözüken "sahtelik" özelliğinin de —ki bu konu üzerinde ilerde tekrar duracağız— durumun kesinlikle böyle olmasını istemesi bir yana... Öte yandan, hangi şekil altında

gözükürse gözüksün, inisiyasyon, bir geleneğin gerçekten "ruh"unu temsil eder. İşte bu özelliktir ki "insan üstü" durumların fiilen gerçekleşmesine imkân verir; o halde şurası gayet açıktır ki, söz konusu gelenek düşmanı hareket doğrudan doğruya inisiyasyona karşıt olmak zorundadır (kuşkusuz böyle bir karşıtlık makul olduğu ölçüde); gelenek düşmanı hareket bütün vasıtaları kullanarak, insanları "insan altı" alana doğru sürüklemeye çalışmaktadır. Bu nedenle, gelenek düşmanı hareketi mümkün kılan insanî etkenlerin kendi bütünlüğü içinde ve değişik derecelerde (çünkü tıpkı inisiyasyondaki gibi burada da değişik dereceler vardır) bağlandığı şeyi belirtmek için kullanılacak en uygun terim "karşı-inisiyasyon" (contre-initiation) terimidir. Burada, gerçekten adı olmayan herhangi bir şeyi belirtmek ve kolaylıkla ondan söz etmek için kullanılan basit ve basmakalıp bir adlandırma değildir söz konusu olan; aksine, çok kesin gerçeklere mümkün olduğu oranda uygun düşen bir ifade söz konusudur.

Ele alış biçimi ne olursa olsun, modern medeniyeti tam olarak oluşturan şeylerin bütünü içinde dikkat çekici bir husus şudur: Bu medeniyette her şey gittikçe daha sunî, daha aslından uzaklaşmış ve bozulmuş olarak gözükmemektedir. Nitekim bugün bu medeniyeti eleştiren insanların çoğu buna şaşmaktadır. Hatta sorunu daha ileri noktalara nasıl ulaştıracaklarını bilmedikleri zaman ve bütün bunların arkasında gerçekte saklı duran şeylerden en ufak kuşku duymadıkları zaman bile. Bununla birlikte, bize öyle gözüküyor ki, eğer her şey böyle sunî olmuşsa, bu durumların tekabül ettiği zihniyetin de geriye kalan her şeyden daha az sunî olması gerekir; ayrıca onun da "imâl edilmiş" olması ve kesinlikle kendiliğinden ortaya çıkmış doğal bir şey olmaması gerekir diye düşünmek için birazcık mantık yeterlidir. Bu basit muhakeme işi yapılır yapılmaz, aynı yöne yönelen işaretlerin her tarafta ve nerdeyse sürekli olarak çoğaldığını insan görmezlik edemez. Fakat, bugünkü şekliyle modern dünyanın hem varoluşunu hem de devam etmesini

kendisine borçlu olduğu birtakım "önerilerden", fikirlerden tamamen sıyrılmasının da maalesef çok zor olduğuna inanmak gerekir, çünkü kendilerinin kesinlikle "antimodern" olduğunu açıkça ilan edenler bile, genellikle bu noktayı hiç görememektelerdir. İşte, onların gösterdikleri çabaların çoğu kez niçin boşu boşuna harcanıp gittiğinin ve hemen hemen gerçek bir değerinin olmayışının asıl nedeni budur.

Gelenek düşmanı hareket zorunlu olarak hem genel zihniyeti değiştirmeyi hem de Batıdaki bütün geleneksel kuruluşları yıkmayı amacı haline getirmek zorundaydı; çünkü bu hareket ilk önce ve doğrudan doğruya Batı'da faaliyet göstermiştir ve bu arada daha sonra dünyanın tamamına Batılılar vasıtasıyla yayılmak için uygun zamanı beklemiştir; böylece Batılılar alet olarak kullanılmaya hazırlanmıştır. Nitekim, zihniyet değişince, kuruluşlar da böylece çok kolay bir şekilde yıkılmak zorundaydı; çünkü artık o zihniyete uygun düşmezlerdi. Öyleyse burada, zihniyetin sapması işi gerçekten temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır; geriye kalan her şey şöyle ya da böyle buna bağlıdır; dolayısıyla özellikle bu sorun üzerinde ısrarla durmak uygun düşmektedir. Her ne kadar ulaşılan hız belki en şaşırtıcı şeyse de ve bu hız sayesinde Batılılar kendi ülkelerinde geleneksel bir medeniyetin var oluşuyla ilgili her şeyi çabucak unutma noktasına gelmişlerse de, bu iş apaçık ki hemen başarılabilir bir iş değildir. Ortaçağ ve Ortaçağ ile ilgili bütün konular hakkında XVII. ve XVIII. yüzyıllarda açıkça ortaya çıkan yaygın anlayışsızlığı düşünecek olursak, bu kadar çok yönlü ve bu kadar anî bir değişimin tabîi bir şekilde ve kendiliğinden meydana gelemeyeceğini anlamak oldukça kolay olacaktır. Ne olursa olsun, öncelikle bireyi âdeta kendi sınırları içine indirgemek gerekiyordu; daha önce de açıkladığımız gibi, bu özellikle rasyonalizmin bir eseri idi, çünkü rasyonalizm insanın aşkın alana ait herhangi bir yeteneğe sahip olmasını ve o yeteneği kullanmasını kabul etmiyordu. Nitekim Protestanlık konusunda gördüğümüz gibi, rasyonalizm özellikle daha felsefi şek-

liyle rasyonalizm adını almadan çok önce faaliyet göstermeye başlamıştır; bu bilinen bir şeydir; ayrıca, Rönesans'ın "hümanizm"i de, tam anlamıyla rasyonalizmin doğrudan doğruya habercisinden başka bir şey değildi, çünkü her kim "hümanizm"den söz ediyorsa, her şeyi tam anlamıyla insanî ögelere indirgediğini iddia ediyordur; dolayısıyla (açıkça ifade edilmiş bir teori gereğince değilse bile, en azından pratikte) birey üstü alana ait her şeyi dışlıyordur. Daha sonra, bireyin dikkatlerini tamamen zahirî ve hissedilebilen şeylere doğru çevirmek gerekiyordu; bunu da bireyi sadece insanî alan içinde değil, fakat çok daha dar bir sınırlandırmayla, sadece maddî alanın içine hapsetmek için yapmak gerekiyordu. İşte, bütün modern bilimin hareket noktası burasıdır; bu yönde faaliyet göstermeye yönelmiş olan modern bilim, bu sınırlandırmayı gittikçe daha belirgin kılmak zorundaydı. Bilimsel ya da eğer deyim yerindeyse felsefî-bilimsel, teorilerin oluşumu da tedricî olarak doğmuş oldu; ve (daha önce yapmış olduğumuz açıklamaları burada da kısaca hatırlatmak zorundayız) mekanikçilik doğrudan doğruya materyalizme çıkan yolu hazırlamış oldu; böylece âdetâ çaresiz kalmış bir tarzda, zihinsel ufkun maddî alana indirgenmesini sağlamış oldu; artık bundan böyle biricik "hakikat" olarak sadece maddî alan değerlendiriliyordu; ve nitekim, tam anlamıyla "maddî" olarak değerlendirilmeyen her şeyden bizzat soyutlanmış oluyordu. Doğal olarak, fizikçiler tarafından bizzat "madde" (matière) kavramının ortaya atılmış olması da burada önemli bir rol oynamalıydı. İşte o andan itibaren tam olarak "niceliğin egemenliği" içine girilmiş oluyordu: Descartes'tan beri sürekli olarak mekanikçi olan ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de özellikle materyalist olmuş olan, dindışı (profane) bilim, ard arda gelen teorileri içinde gittikçe sadece niceliksel bir bilim haline gelmek zorundaydı; aynı zamanda materyalizm de, genel zihniyetin içine iyice nufûz ettiği için, her tür teorik iddiadan bağımsız olarak, bu tutumu açıkça yerleştiriyordu, fakat böylece daha çok yayılmış oluyordu ve

sonuçta, "pratik materyalizm" diye adlandırdığımız bir nevi "içgüdü" (instinct) durumuna geçiyordu; ve gene bu tutum nice-liksel bilimin endüstriyel uygulamalarıyla daha da güçlenip pekişiyordu; bu uygulamalar sonuç olarak insanı sadece "maddî" ideallere ve gerçekleştirmelere bağlıyordu. İnsan her şeyi "mekanikleştiriyordu" ve sonunda bizzat kendi de böylece "mekanikleşiyordu"; tekbiçimliliğin ve "kitle"nin belirsizliği yani tam anlamıyla çokluğu içinde kaybolmuş sahte sayısal "birimler" içine yavaş yavaş düşüyordu. İşte niceliğin nitelik üzerine sağladığı tasavvur edilebilecek en büyük zafer, kesin olarak, bu noktadır.

Bununla birlikte, bir yandan bu "maddileştirme" ve "nice-likleştirme" işi devam ederken; (ki henüz bitmiş değildir ve hiç bir zaman da tam olarak bitemez, çünkü saf niceliğe tam olarak inme işi zuhûr içinde gerçekleştirilemez), öte yandan sadece görünüşte zıt bir başka iş hemen başlamıştır; bu iş, hemen hatırlatalım, tam olarak materyalizmin ortada gözükmesiyle başlamıştır. Gelenek düşmanı hareketin bu ikinci kısmı "katılaşma"ya değil de çözülmeye doğru yönelmeliydi; fakat, niceliğe indirgenme olgusuyla belirginleşen, ilk eğilime karşıt olmak bir yana, aksine "katılaşma" mümkün olan en yüksek dereceye ulaştığında ona yardım etmek zorundaydı; ayrıca bu eğilim, sürekli (le continue) olanı süreksiz (le discontinue) indirmek isteyerek, asıl ilk amacının ötesine geçince ister istemez çözülmeye doğru yönelen eğilim olacaktı. İşte bu nedenledir ki, önce hazırlık olarak, az ya da çok gizli bir tarzda ve her halde sınırlı ölçüde ve belirli çevrelerde, gün yüzüne çıkmalıydı ve sırası geldikçe gittikçe genelleşen bir güç kazanmalıydı; aynı zamanda bizzat niceliksel bilim, kelimenin tam anlamıyla, daha az materyalist oluyordu ve hatta sonunda "madde" (matière) kavramı üzerine dayanmamış oluyordu, çünkü bu kavram gittikçe gevşek ve kaypak bir kavram oluyordu ve teorik açıklamalarının sonucunda "oynak" ve durmadan değişen bir özellik kazanıyordu. İşte şu anda bizim için bulunduğumuz durum budur:

Materyalizm artık sadece kendi kendine sürüp gitmektedir ve kuşkusuz az ya da çok uzun bir süre daha sürüp gidebilir, özellikle "pratik materyalizm" olarak. Fakat her halde, gelenek düşmanı hareket içinde materyalizm artık bundan böyle temel olma fonksiyonu bırakmıştır.

Üst alanlarla herhangi bir iletişim kurmasına kesinlikle imkân bırakmayacak bir şekilde, her taraftan mümkün olduğu kadar tam olarak maddî dünyayı kapattıktan sonra alt manevî alanlara ait yıkıcı ve bozucu güçleri dünyaya sokabilmek için, dünyayı alttan yeniden açmak gerekiyordu. O halde, yukarıda sözünü ettiğimiz bu ikinci kısmı ya da ikinci safhayı oluşturan bu güçlerin, eğer deyim yerindeyse, zincirlerinden "boşanması", ayrıca dünyamızın sapmasını tamamlamak ve dünyamızı son çözülmeye doğru fiilen götürmek için o güçlerin kullanıma geçirilmesi oluşturmaktadır. Gerçekten de burada, her ne kadar kısmen eşzamanlı (simultanées) olsalar da, iki belirgin safhanın olduğunu söyleyebiliriz, çünkü modern sapmanın bütün "planı" içinde, mantıksal olarak bu iki safha birbirini takip eder ve etkileri, sonuçları ancak art arda gözüktür. Kısacası, materyalizmin oluşmasından itibaren, birinci safha âdeta bilkuvve olarak tamamlandı ve bizzat materyalizmin içindeki şeylerin gelişimiyle ancak akışını sürdürebilirdi; işte tam o sırada ikinci safhanın hazırlığı başlamıştır ki, şu anda henüz ilk etkilerini ve sonuçlarını görmüş durumdayız, fakat bununla birlikte, onların etkileri bundan sonra gelecek olanları önceden görebilmemize imkân sağlayacak kadar şimdiden belirginleşmiştir; hiçbir aşırılığa gitmeden diyebiliriz ki, gelenek düşmanı hareketin bu ikinci safhası, hep birlikte önce "düşman" olarak belirlediğimiz ve şimdi daha açık bir ifadeyle "inisiyasyona karşı oluş" diye adlandırabileceğimiz düşüncelerde şu andan itibaren gerçekten birinci plana geçmektedir.

Modern dünya âdeta gelenek düşmanı hareket sayesinde "imal edilmiştir." Özel şekilleri ne olursa olsun, bütün geleneksel uygarlıkların durumu olan normal duruma nisbetle, gelenek düşmanı hareketi öncelikle bu normal durumdan kendi bütünlüğü içinde bir sapma hareketi olarak değerlendirdik. Bunu anlamak oldukça kolaydır ve bu konuda geniş yorumlara da ihtiyaç yoktur; öte yandan, sapma ile yıkılma arasında açıkça belirtilmesi gereken bir fark vardır. Şöyle ki; sapmanın, eğer deyim yerindeyse, alabildiğine çok sayıda dereceleri olması mümkündür; öyle ki sapma yavaş yavaş ve âdeta hissedilmez bir biçimde gerçekleşir. Bunun bir örneğini, modern zihniyetin "hümanizm"den ve rasyonalizmden mekanikçiliğe doğru, daha sonra da materyalizme doğru tedrici olarak kayışında gördük; ayrıca, dindışı (profane) bilimin gittikçe salt niceliksel özellikler taşıyan teorileri art arda geliştirdiği süreç içinde de onun bir örneğini gördük. Bu durumda, bütün bu sapmaların, ta başlangıçtan beri, kararlı bir şekilde yavaş yavaş "niceliğin egemenliğini" sağlamaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Fakat sapma, uç noktasına vardığında, bunun sonu gerçek bir "tersine dönüş"e (renversement) çıkmakta, yani normal düzene taban tabana zıt olan bir duruma dönüşmektedir; işte o zaman, kelimenin etimolojik anlamına göre tam anlamıyla bir "yıkılma"dan (subversion) söz edebiliriz. Kuşkusuz bu yıkılma, çevrimin son anıyla ilgili olarak söz konusu ettiğimiz "geriye dönüş"le (retournement) kesinlikle karıştırılmamalıdır; hatta tamamıyla onun zıddıdır; çünkü bu "geriye dönüş" kesin olarak "yıkılma"dan sonra ve hatta yıkılmanın tamamlanmış gibi gözüktü-

ğü bir anda geleceği için, gerçekte normal düzeni yeniden kur-
ran ve insanî alan içinde normal düzenin mükemmelliğini tem-
sil eden "asıl durumu" restore eden bir "yeniden ayağa kal-
kış"tır (reddessement), bir doğruluştur, bir "diriliş"tir.

Diyebiliriz ki, yıkılma bu şekilde anlaşıldığında bizzat
sapmanın sadece son aşaması ve hatta sona ermesidir; ya da
başka bir ifadeyle, ki aynı kapıya çıkar, sapma tamamıyla sa-
dece yıkılmayı doğurmaya yöneliktir; ve gerçekten de bu doğru-
dur. Olayların bugünkü durumunda, her ne kadar yıkılmanın
tamamlanmış olduğunu söyleyemesek de, yukarıda bir çok kez
değindiğimiz ve ileride üzerinde daha genişce duracağımız
"sahte" ya da "taklit" özelliği arz eden şeylerde bunun işaretleri
şimdiden açıkça görülmektedir. Şimdilik bu konuda şunu be-
lirtmekle yetineceğiz: Bu özellik ondan etkilenen şeylerin, do-
layısıyla bizzat modern sapmanın gerçek menşei konusunda
kendiliğinden, çok anlamlı bir belirti oluşturmaktadır; bu özel-
lik modern sapmanın gerçekten "şeytanî" tabiatını da böylece
gün ışığına çıkartmaktadır. Bu son kelime, "şeytanî" kelimesi,
gerçekten de, düzenin inkârı ve tersine döndürülmesi demek
olan şeylere tam olarak uygulanabilir. Ve en ufak bir kuşkuya
yer kalmaksızın, çevremizde gördüğümüz herşeyde açıkça bu-
nun etkilerini saptayabiliriz. Kısacası, modern dünya gelenek-
sel her hakikatin tam olarak inkârından başka bir şey midir?
Fakat bu inkâr düşüncesi aynı zamanda ve âdeta zorunlu ola-
rak bir yalancılık ve aldatmaca düşüncesidir; çünkü kendisini
olduğu gibi tanıtmamak ve hatta kendisini olduğunun tam ter-
si gibi göstermek için her türlü kılığa girmektedir. İşte "sahte-
lik" tam olarak burada gözükmektedir. Yeri gelmişken "şeytan
Tanrı'nın taklitçisidir" denildiğini ve "şeytanın kendisini nur
meleği kılığında gösterdiğini" de burada hatırlatalım. Aslında
şeytan onu bozarak, değiştirerek ve onu daima kendi amaçları-
na hizmet ettirecek tarzda çarpıtarak kendi tarzında taklit edi-
yor, anlamına gelmektedir bu. Hatta karşı koymak istediği şeyi
yapıyor anlamına gelir. Böylece, o tarzda hareket edecektir ki

karışıklık sahte bir düzen görüntüsüne sahip olacaktır; sahte prensipleri kabul etmekle, öteki bütün prensipleri inkâr ettiğini gizleyecektir ve bu tarzda daha nice şeyleri sürdürecektir. Doğal olarak, bütün bunlar gerçekte ancak göstermelik bir şeydir ve hatta gerçeği büsbütün çarpıtmadır; fakat insanların büyük bir çoğunluğunun bunlara kanabilmeleri için çok ustaca sunulmaktadır. Bir sürü üçkağıtçının hem de en kabalarının çok kolay bir şekilde insanlara bunları empoze etmede ne kadar başarılı olduklarını, ayrıca, buna karşılık, halkı bu yanılgıdan daha sonra kurtarmanın ne kadar zor olduğunu görünce, insan bunlara nasıl şaşırmasın ki? "Klasik" çağın o eski insanları ta o zamandan "**Vulgus vult decipi**" (Avâm aldatılmayı ister) diyorlardı. Günümüzdeki kadar çok sayıda olmasa da, kuşkusuz her dönemde, "**ergo decipiatur!**" (öyleyse aldatılsın!) ifadesini de ilave etmeye hazır insanlar bulunmuştur.

Bununla birlikte, her kim sahtelikten söz ediyorsa mutlaka taklitten söz ediyor demek olduğundan —çünkü bunların ikisi aşağı yukarı eşanlamlı kelimelerdir—, bu tür şeylerin hemen hepsinde değişmeksizin her zaman şöyle ya da böyle açıkça ortada olabilen tuhaf bir öge vardır; fakat bu tuhaflık her halde az da olsa basiret sahibi gözlemcilerin gözünden kaçmamalıdır; eğer bu gözlemcilerin bilinçsiz olarak maruz kaldıkları "telkinler" onların bu konuda fitrî basiretlerini kapatmadıysa tabii... İşte yalanın ne kadar ustaca olursa olsun, kendisini ele vereceği yön burasıdır. Kuşkusuz bu, aynı zamanda, bizzat sahtelikten ayrılmaz durumda bulunan bir menşe "işareti"dir ve bu işaret kendisinin olduğu gibi tanınmasına da normal olarak imkân vermelidir. Eğer modern kafa yapısının değişik tezahürleri arasında seçilen örneklerden birkaçını burada saymak isteseydik, mutlaka seçme sıkıntısı çekerdik: Şu son yıllarda her tarafta alabildiğine yayılan ve gerçek dini ayinler yerine tamamen insanî bir usulü "kitlelere" kabul ettirmeyi amaçlayan sahte "medenî" ve "laik" ayinlerden tutun da, sahte "doğacılık" (naturisme) zırvallıklarına kadar bir sürü şey... Bu

sahte "doğacılık", adı öyle olmasına rağmen, "doğalın düşmanı" demesek bile, varoluşun lüzumsuz karmaşıklıklarından daha sun'îdir; güya bu karmaşıklıklara karşı, bu doğacılık tuhaf bir gülünç bir komediyle karşı koymak iddiasındadır; oysa ki, onun asıl, gerçek amacı insanı "ilkel hayat"ın hayvanlık durumuyla karışık olduğuna inandırmaktır. Bu arada, boş zamanları değerlendirme ya da "tatiller düzenleme organizasyonu" fikrinin yaygınlaştırılmasıyla insan oğlunun, en basit tatil ya da dinlenme işine varıncaya kadar hemen herşeyi nitelik değiştirme ve özü itibariyle bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır; bu fikir kendi içinde çelişkili olmakla birlikte, demokratik "eşitçilik" (égalitarisme) anlayışına çok uygun düşmektedir.¹³⁴ Biz burada kasten, özellikle herkesçe bilinen olayları zikrediyoruz; bu olaylar hiç kuşkusuz halkla ilgili olaylardır, dolayısıyla herkes bunları kolayca tespit edebilir. Bütün bunların tehlikesini demeyeceğiz ama basit olarak gülünçlüğü ve saçmalığını hissedenlerin istisna sayılabilecek kadar az olması biraz tuhaf değil mi? Bu tür şeylere, "sahte din", "sahte doğa", "sahte dinlenme" dememiz gerekir ve bunlar gibi daha nice kavramlar... Eğer her zaman kesinlikle hakikate göre konuşmak istiyorsak, modern dünyanın bütün özel kavramlarının önüne, dindışı bilim de buna dahil olmak üzere, bütün bunların gerçekte ne olduğunu göstermek, mutlaka bu "sahte" kelimesini koymak gerekir. Dindışı bilim de gerçekte sadece bir "sahte bilim"dir ya da göstermelik bir bilgidir: Bütün bunlar bir taklittir, bir çarpıtmadır ve başka bir şey değildir. Bu çarpıtmaların amacı da birazcık düşünebilenler için oldukça açıktır.

Bunları söyledikten sonra, şimdi daha genel bir alana ait değerlendirmelere dönelim: Bu taklidi ve bu çarpıtmayı mümkün kılan şey nedir; hatta deyim yerindeyse çevrimin iniş istikametinde ilerledikçe kendi türü içinde bunu daha çok mümkün ve daha mükemmel yapan şey nedir? Bunun temel nedeni, daha önce açıkladığımız gibi, en üst nokta ile en alt nokta arasında mevcut olan ters analoji içinde yatmaktadır: İşte modern

kafa yapısının günden güne yöneldiği "tekbiçimcilik" (uniformité) ve "basitçilik" (simplicité) içinde tezahür eden ilkesel birliğin (unité principielle) bu tür taklitlerini, saf nicelik alanına yaklaşıldığı ölçüde, özellikle gerçekleştirme imkânı veren şey budur. Bu tür taklitler herşeyi nicelik bakış açısına indirgeme çabasının tam ifadesidir. Belki de, sonunda tam olarak yıkılmaya götürmek için, sapmanın işin sonuna kadar gitmesi ve akışını sürdürmesi gerektiğini en iyi şekilde gösteren şey burada gizlidir; çünkü en alt düzeyde bulunan şeyler (zira burada mümkün varoluşun en altında bulunan şeyler söz konusudur) böylece üst ve aşkın ilkeleri taklit etmenin ve sahtelerini ortaya koymanın yollarını aradığı zaman, fiilen yıkılmadan söz etmek gerekir. Bununla birlikte, şunu da hatırlatmak yerinde olur: Eşyanın tabiatı gereği, saf niceliğe doğru olan eğilim tam sonuca hiçbir zaman ulaşamaz. Yıkılmanın gerçekten tam olabilmesi için, öyleyse daha başka bir şeyin devreye girmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, biraz farklı bir bakış açısından bakarak, daha önce çözüme konusunda söylediğimiz şeyleri kısaca tekrarlayabiliriz. Nitekim, her iki durumda da, çevrimsel zuhûrun son noktasıyla ilgili olan şeylerin söz konusu edildiği gayet açıktır. İşte, nihaî "an"ın "yeniden ayağa kalkışı" ya da dirilişi, en kesin bir şekilde ve tam olarak, bütün eşyanın, yıkılma durumuna göre, tam bir tersine dönüş gibi gözükmesinin nedeni budur, çünkü bütün eşya bu nihai "an"dan önce doğrudan doğruya bu yıkılma durumu içinde bulunuyordu.

Biraz önce yaptığımız bu son değerlendirmeyi göz önünde bulundurarak şunları da söyleyebiliriz: Gelenek düşmanı hareket içinde gördüğümüz bu iki safhadan birincisi basit olarak bir sapma işini temsil eder, ki bunun sonu tam olarak ve en kaba şekliyle materyalizme çıkar. İkinci safhaya gelince, bu safha özellikle bir yıkılma işi olarak nitelendirilebilir (çünkü bu safha doğrudan doğruya buna yönelmektedir); bunun sonu da, daha önce "tersine dönmüş maneviyat" diye adlandırdığımız şeyin oluşmasına çıkar; nitekim bu kitabın ilerisi bu konuyu da-

ha açıkça gösterecektir. Bu ikinci safhada kendilerine başvuru-
rulan alt manevî güçler gerçekten de bütün açılardan "yıkıcı"
güçler olarak nitelendirilebilir. Nitekim yukarıda da "yıkılma"
(subversion) kelimesini "ruh"un (esprit) terkettiği eski gele-
neklerden arta kalan şeylerin "tersine" kullanılmasına uygula-
mıştık. Kısacası, bütün bunlarda her zaman benzeri iki durum
söz konusudur, çünkü bu şartlar altında bizzat bu bozulmuş
kalıntılar zorunlu olarak bizzat manevî alanın en alt bölgeleri-
ne düşmektedir. Bir sonraki bölümde yıkılma işine dair çok da-
ha net bir örnek vereceğiz: Bu da geleneksel simgelerin meşrû
ve normal anlamının kasıtlı olarak tersine çevrilmesidir. Böy-
lece, aynı zamanda, bizzat simgelerin genel olarak kendi içinde
taşımış oldukları çift anlam sorunu üzerinde de daha kapsamlı
açıklamalar yapma fırsatını bulacağız; çünkü bu konu üzerin-
de biraz daha ayrıntılı bilgiler verelim diye, bu kitabın akışı
içinde, bu tür çift anlamlara oldukça sık değinmek zorunda kal-
dık.

SİMGELERİN TERSİNE DÖNÜŞÜ

İnsan bazan bir ve aynı simgenin, en azından görünüşte birbirinden tamamen ayrı iki anlamda ele alınmasına şaşmadan edemiyor. Kuşkusuz burada, bakış açısına göre ya da simgeyi ele alış tarzına göre, her simgenin genel olarak arz edebileceği anlam çokluğu değildir söz konusu olan; nitekim bu nedenle simgecilik (symbolisme) hiç bir tarzda kesinlikle "sistemleştirilemez"; fakat burada daha belli bir iç bağıntı (corrélation) nedeniyle kendi aralarında birbirine bağlanmış iki görünüm söz konusudur; iki görünüm birbirinin karşıtı olan bir biçime bürüneceğinden, âdeta biri diğerinin tersi ya da "negatif"i olur. Bunu anlayabilmek için ilk önce, her zuhûr tarafından öncelikle kabul edilen, ve daha sonra da zuhûru bütün kipleri içinde zorunlu kılan ikilik (dualité) değerlendirmesinden hareket etmek gerekir; zuhurun bütün kipleri içinde ikilik şu ya da bu şekilde bulunmak zorundadır¹³⁵. Şu bir gerçektir ki, bu ikilik aslında tam anlamıyla bir bütünleyiciliktir ve kesinlikle bir zıtlık değildir. Fakat gerçekte birbirinin mütemmimi, tamamlayıcısı olan iki terim, zahirî ve mümkün (contingent) bakış açısından bakıldığında zıt olarak da gözükebilir¹³⁶. Her zıtlık, zıtlık olarak ancak belli bir düzeyde mevcut olabilir, çünkü ortadan kaldırılamaz hiçbir zıtlık olamaz; biraz daha yüksek düzeye çıkıldığında zıtlıklar bir bütünleyiciliğe dönüşür, bu bütünleyicilik içinde bu iki zıt terim, kaynaklanmış oldukları ortak ilkenin birliği içine girmeden önce derhal birbiriyle birleşmiş ve birbiriyle uyuşmuş, bağdaşmış vaziyette bulunur. O halde diyebiliriz ki, bütünleyicilik bakış açısı, belli bir anlamda, karşıtlık ba-

kış açısıyla birleştirme bakış açısı arasında bir vasıtaadır, bir ara noktadır. Ayrıca, bu bakış açılarından her birinin uygulanmış olduğu düzen içinde, kendine özgü varoluş nedeni ve özgün değeri vardır; gerçi, her üç bakış açısı kuşkusuz aynı gerçeklik derecesine konulamaz. Burada önemli olan, her görünümü hi-yerarşideki yerine koymasını bilmek ve kabul edilebilecek hiç-bir anlamı ifade etmeyeceği başka bir alan içine o görünümü taşımaya çalışmamaktır.

Bu durumda, bir simge içinde iki karşıt görünümü ele alma olayının kendi içinde son derece meşrû bir şey olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. Ve nitekim bu iki görünümünden sadece birinin değerlendirilmesi kesinlikle diğerinin değerlendirilmesini engellemez; çünkü belli bir ilgi içinde, her biri eşit şekilde doğrudur ve hatta, aralarındaki iç bağıntı nedeniyle, varoluşları da âdeta birbirine dayanmaktadır. O halde burada, bu görünümlerden birinin ya da diğerinin karşılıklı değerlendirilmesinin karşıt durumda bulunan öğretilere ya da ekollere atfedilmesi gerektiğini düşünmek bir hatadır, hem de oldukça sık yapılan bir hatadır¹³⁷. Burada, her şey birine göre diğerine atfedilebilen üstünlüğe bağlıdır ya da bazen de niyete bağlıdır; örneğin, niyete göre bir simge bazı ayinlerde devreye giren bir öge olarak ya da bazı teşkilatların üyeleri için bir tanınma vasıtası olarak pekâlâ kullanılabilmektedir; fakat bu noktaya ileride değineceğiz. Bu iki görünümün kesinlikle birbirini dışlamadığı ve eşzamanlı olarak ele alınabilmeye elverişli olduğu gerçeği de açıkça göstermektedir ki, bu iki görünüm tek ve aynı karmaşık bir simgesel temsil içinde birleşmiş vaziyette bulunabilir. Bu bakımdan, her ne kadar bu konuyu bütün olarak geliştirmeyi düşünmesek bile, belirtmek gerekir ki, insanın içinde bulunduğu bakış açısına göre, karşıtlık ya da bütünleyicilik olabilecek bir ikilik, terimlerden birinin diğerine nisbetle olan durumuna göre, ya şakulî (=dikey, vertical) ya da ufkî (=yatay, horizontal) bir yön içine yerleştirilebilir. Bu doğrudan doğruya biri şakulî ve diğeri ufkî olmak üzere, iki tane ikiliğe ayrılabilen dörtlüğün

(quaternaire) haç şeklindeki şemasından doğmaktadır. Şakulî ikilik bir eksenin iki uç noktasıyla ya da iki zıt yönle ilgilidir; eksenin etrafı bu yönlerle göre dolaşılabilir. Ufkî ikilik ise, aynı eksenin her iki yanına da simetrik olarak yerleştirilen iki öğenin ikiliğidir. Birinci duruma, Süleyman mührünün iki üçgenini 've ayrıca, benzeri bir geometrik şemaya göre tanzim edilen analojinin öteki bütün simgelerini) örnek olarak verebiliriz. İkinci duruma da, bir asânın (le caducée)^{138a} etrafına sarılı duran iki yılan örneğini verebiliriz. Dikkat edilirse, sadece şakulî ikilik içinde, iki terim ters pozisyonlarıyla, bir diğerinden net olarak ayırt edilmektedir, oysa ki ufkî ikilik içinde ayrı ayrı ele alındıkları zaman birbirine tamamen benzer ya da eşit gözükübilirler; bununla birlikte, ifade ettikleri şu ya da bu durumda gerçekten birbirine karşıttır. Gene diyebiliriz ki, mekân düzleminde, şakulî ikilik yukarı ve aşağı ikiliğidir; ufkî ikilik ise, sağ ve sol ikiliğidir. Bu gözlem belki çok açık gibi gözükülecektir, ama bununla birlikte önemi de yok değil, çünkü, simgesel olarak (ve tabii bu bizi mekân içindeki yönlerin tam olarak değerinin ne olduğu konusuna da götürmektedir), bu iki çift terim pek çok uygulamalara da elverişlidir, günlük dilde bile bunun izlerini keşfetmek pek zor değildir; bu demektir ki, burada çok genel kapsamı olan şeyler söz konusudur.

Bütün bunlar ilke olarak ortaya konduktan sonra, simgelerin pratik kullanımı diyebileceğimiz durumla ilgili birtakım sonuçları bundan kolaylıkla çıkartabiliriz. Fakat, burada daha özel bir nitelik taşıyan bir değerlendirmeyi herşeyden önce devreye sokmak gerekir: İki karşıt görünümün karşılıklı olarak "yararlı" ve "zararlı" diye ele alınmaları durumu. Daha iyisi olmadığından, bu iki terimi kullandığımızı da söylemeliyiz, tıpkı daha önce kullandığımız gibi. Gerçekten de bu iki terim, burada şöyle ya da böyle sanki "ahlakî" bir yorum varmış gibi gösterme sakıncasını taşımaktadır, oysa ki burada "ahlakî" bir şey değildir söz konusu edilen; bu terimler burada tamamen "teknik" bir anlamda anlaşılmalıdır. Ayrıca, gene iyice anlaşılmalı-

dır ki, "yararlı" ya da "zararlı" niteliği, mutlak bir şekilde, bu görünümlerden birine ya da diğerine atfedilemez, çünkü bu nitelik ancak çok özel bir uygulamaya uygun düşmektedir; ne tür olursa olsun herhangi bir karşıtlığı bu düzeye indirmek imkânsızdır; ve gene çünkü bu nitelik, karşıtlık bakış açısından bütünleyicilik bakış açısına geçildiğinde zorunlu olarak ortadan kaybolmaktadır; ayrıca bütünleyicilik bakış açısına böyle bir değerlendirme tamamen yabancıdır. Bu sınırlı içerisinde ve bu ihtiyat kayıtlarını hesaba katarak, "yararlı" ya da "zararlı" bakış açısının normal olarak öteki bakış açıları arasında bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, burada daha özel olarak söz etmek istediğimiz yıkılma da sembolizmin yorumu ve kullanımı içinde, gene bu bakış açısından ya da daha ziyade bu bakış açısının neden olduğu yanlış kullanımlardan ileri gelmektedir. Burada söz konusu edilen yıkılma, "karşı-inisiyasyon" alanından bilinçli ya da bilinçsiz olarak kaynaklanan ya da şöyle ya da böyle o alanın doğrudan etkisi altında bulunan şeylerin karakteristik "işaretler"inden birini oluşturmaktadır.

Bu yıkılma, "zararlı" görünümü olduğu gibi kabul ederek "zararlı" görünüme normalde "yararlı" görünüme atfedilmesi gereken yeri, hatta yararlı görünümünden daha üstün bir yeri atfetmekten ya da simgeleri meşrû anlamlarının tersine yorumlamaktan, yani gerçekte "zararlı" olanı "yararlı" gibi, ya da tam tersi, gerçekte "yararlı" olanı "zararlı" gibi değerlendirmekten ibaret olabilir. Nitekim şunu belirtmek gerekir ki, az önce yukarıda söylediğimiz şeylere göre, böyle bir yıkılma simgelerin temsilinde açıkça gözükmebilir, çünkü öyle simgeler vardır ki onlarda iki karşıt görünüm, daha ilk bakışta fark edilebilen, zahirî bir farkla, hemen fark edilemez: Böylece, genel olarak, fakat çok yanlış olarak, "yılan kültü" diye adlandırılan şeyle ilgili olan simgesel anlatımlarda, a priori, olarak acaba "**Agathodaimôn**" mu yoksa "**Kakodaimôn**" mu söz konusu edildiğini söylemek çoğu zaman imkânsız olmaktadır, en azından sadece

yılan değ erlendirildiğinde böyledir. İşte pek çok yanılının kaynağı budur. Özellikle, bu çift anlamı bilmediklerinden dolayı her yerde ve her zaman sadece "zararlı" bir simge görmeye çalışanların yanılığı buradan kaynaklanmaktadır. İşte çok uzun bir zamandan beri Batılıların büyük çoğunluğunun durumu budur^{138b} Burada yılan konusunda söylediklerimiz aynı şekilde daha başka pek çok simgesel hayvanlara da uygulanabilir; bu hayvanlar için gerçekte sahip oldukları iki karşıt görünümden sadece birini ele almak, sebepleri ne olursa olsun, genellikle bir alışkanlık haline gelmiştir. İki ters durum almaya elverişli olan simgelere ve özellikle geometrik şekillere indirgenebilen simgelere gelince, öyle görünüyor ki, aradaki fark çok daha net olarak gözükebilir. Bununla birlikte, durum her zaman böyle değıldir, çünkü aynı simgenin iki durumu da meşrû bir anlam taşımaya elverişlidir ve ayrıca, aralarındaki ilgi de zorunlu olarak "yararlı" ve "zararlı" ilgisi değıldir; kaldı ki, bunu bir kez daha söyleyelim, bu ilgi pek çok ilgiler arasından sadece özel bir ilgidir. Bu tür benzeri durumlarda önemli olan, simgenin meşrû ve normal değeriyle biçimsel çelişki halinde olan, eğer deyim yerindeyse, "tersine döndürme" niyetinin gerçekten olup olmadığını bilmektir. İşte bunun için, örneğın, tersine çevrilmiş   genin kullanılması, kimilerinin sandığı gibi, her zaman "kara büyü" işareti olmaktan kesinlikle çok uzaktır; gerçi bazı durumlarda gerçekten öyledir; mesel ,   genin tepesi yukarıya doğru çevrilmiş vaziyetteyken temsil ettiği şeyin tersini alma gibi bir niyetin beslendiği durumlarda¹³⁹. Sırası gelmişken, burada şunu hemen belirtelim ki, böyle kasd  bir "tersine döndürme" kelimeler ya da birtakım formüller üzerinde de kendini gösterir, öyle ki, bazı büyü uygulamalarında ve bugün hala Batı'da mevcut olan basit "kır büyücülüğü"nde görülebileceği gibi, bir nevi tersine dönmüş **"mantralar"** oluşturur.

Görülüyor ki, simgelerin tersine dönmesi sorunu oldukça karmaşıktır, hatta oldukça nazik ve anlaşılması g  t r de di-

yebiliriz, çünkü falan ya da filan durumda gerçekten neyin söz konusu olduğunu bilmek için, "maddilik"leri (mat  rialit  ) diyebileceğimiz durum içinde ele alınan simgesel anlatımlardan daha ziyade, bunlara eşlik eden yorumları, incelemek gerekir, çünkü onların benimsenmesinde rol oynayan niyet de o yorumlarla açıklanabilmektedir. Ayrıca, en ustaca ve en tehlikeli olan yıkılma, hiç kuşkusuz apaçık ortada olan ve kim olursa olsun herkes tarafından kolayca fark edilebilen tuhaf lıklarla kendini belli etmeyen, fakat simgelerin anlamını bozarak değiştiren ya da dış görünüşlerinde hiçbir şeyi değiştirmeksizin asıl gerçek değerlerini tersine  eviren yıkılmadır. Fakat hepsinden daha şeytan  olan kurnazlık ise, belki de bizzat geleneğe en uygun, sahih (orthodoxe) simgeci e, tam anlamıyla "karşı-inisiyasyon" hareketinin ifadesi olan tersine yorum yapmayı atfeden kurnazlıktır. Geleneğe en uygun, sahih simgecilik gerçekten geleneksel teşkilatlarda ve özellikle inisiyatik teşkilatlarda mevcuttur. Bu tür durumlarda özellikle inisiyatik teşkilatlar saldırılara hedef olmaktadır. "karşı-inisiyasyon" hareketi birtakım karışıkl lara neden olmak, anlaşılmazlıklara ve kuşku-lu durumlara yol açmak için bu yolu kullanmaktan geri durmamaktadır, çünkü böyle davranmasında çıkarları sözkonusudur. Aslında, şimdiki çağın ya da dönemin özelliği bakımından çok anlamlı birtakım kampanyaların bütün sırrı burada yatmaktadır; bu kampanyalar birtakım insanların bilinçsizce yaptıkları yardımlarla ya genel olarak ezoterizme karşı ya da özellikle falan ya da filan inisiyatik kuruluşa karşı sürdürülmektedir. Buna bilmeden yardım eden insanlar, neye alet olduklarını bir anlasalar, çok şaşırırlar ve hatta dehşete kapılırlar. Fakat maalesef bazen öyle oluyor ki, şeytanla savaşt  nı sananlar, şeytan hakkında nasıl bir fikre sahip olurlarsa olsunlar, en ufak bir kuşku duymadan, basit olarak şeytana en iyi hizmet eden insanlar oluveriyorlar.

GELENEK VE GELENEKÇİLİK

Daha önce de söylediğimiz gibi, çağımızın belirgin özelliklerinden birisi olan, her şeyin asıl özünden saptırılması ve bozulması olayı, tam anlamıyla söyleyecek olursak, henüz bütün değerlerin altüst edilmesi değildir, fakat bu sonucun hazırlanmasına doğrudan doğruya katkıda bulunmasıdır. Bunun böyle olduğunu belki en iyi şekilde gösteren şey dilin bozulmasıdır, yani bazı sözcüklerin gerçek anlamlarından uzaklaştırılarak yanlış kullanılmasıdır. Halkın zihniyeti üzerinde şu ya da bu sıfatla, şöyle ya da böyle tesir icra eden herkes tarafından sürekli bir telkin yoluyla âdeta empoze edilen bir yanlış kullanımdır bu. Burada sadece daha önce edindiğimiz bir yozlaşma söz konusu değildir; nitekim bu yozlaşma aracılığıyla pek çok sözcük asıl özünde sahip olduğu niteliksel anlamı kaybedecek bir noktaya gelmiş ve sadece niceliksel bir anlamı koruyabilmiştir. Burada daha ziyade bir "yön değiştirme" söz konusudur; böylece kelimeler hiç de uygun düşmedikleri, hatta bazen, aslında ifade ettikleri anlamlara karşıt olan kavramlar için kullanılmaya başlanmıştır. Burada, herşeyden önce, çağdaş dünyada her yerde hüküm süren entellektüel bunalımın açık bir belirtisi vardır; ama unutmamak gerekir ki, bizzat bu bunalım da modern sapmanın arkasında gizlenen şeyce istenmektedir. Aynı anda değişik yerlerde, "gelenek" düşüncesinin kimi insanlar tarafından yersiz kullanım girişimlerinin ortaya çıktığını görünce bu düşünce özellikle kabul edilebilir; çünkü bu insanlar "gelenek" kelimesinin içerdiği bir anlamı haksız yere herhangi bir alanda kendi anlayışlarına göre anlamak iste-

mektedirler. Kuşkusuz bunda, kimilerinin iyi niyetlerinden şüphe söz konusu değildir; çünkü çoğu durumlarda, saf ve yalın bir anlayamama pekâla olabilir. Gerçekten geleneksel bir nite-lik taşıyan her şey konusunda çağdaşlarımızın cehaleti öylesi-ne büyük ki bunda şaşkırmaya mahal bile yok. Fakat aynı za-manda, bu yorum yanlışlıklarının ve istemeyerek yapılan bu yanlışlıkların bazı "planlar"a çok iyi yaradığını da kabul etmek zorunda kalıyoruz. Ayrıca giderek büyüyen bu yanlışlıkların ya-yılma nedeninin modern zihniyete hakim olan ve kelimenin gerçek anlamıyla gelenek olan herşeyin temelden yıkımına yö-nelen "telkinler"den birine bağlı olup olmadığını insan kendi kendine sormadan edemiyor.

Bunlar, üzerinde fazla durmaya gerek olmayan şeyler ol-makla birlikte bir kez daha söyleyelim ki, bizzat modern zihni-yet, kendisini özellikle olduğu gibi nitelendiren her şeyde, sade-ce geniş bir kollektif telkin ürünüdür; ve yüzyıllar boyunca sü-rekli olarak çalışarak gelenek düşmanı bir düşüncenin oluşma-sını ve giderek gelişmesini sağlamıştır. Bu gelenek düşmanı düşüncede, bu zihniyetin belirgin çizgilerinin tümü özetlen-mektedir. Fakat, bu telkin ne kadar güçlü ve ne kadar ustaca olursa olsun, gene de öyle bir an gelenebilir ve ondan doğan dü-zensizlik ve dengesizlik hali öylesine belirgin olur ki, kimi in-sanlar onu görmemezlik edemez. İşte o zaman, bizzat bu sonu-cu tehlikeye düşüren ve "tepki"nin doğması muhtemeldir. Öyle görünüyor ki, bugün işler tam bu noktaya gelmiş durumdadır; ayrıca, oldukça dikkat çekicidir ki, bir tür "içkin mantık"la, bir an, materyalist zihniyetin tam ve inkâr edilmez hakimiyetiyle temsil edilen modern sapmanın tam anlamıyla olumsuz safha-sının bittiği anla çakışmaktadır. Bu "tepki"yi yöneldiği ama-cından saptırmak için, geleneksel düşüncenin saptırılması ola-yı işte burada etkili biçimde işin içine girmekte ve az önce sözü-nü ettiğimiz ve aslında olumsuz safhanın sonuçlarından sade-ce biri olan cehaletle mümkün kılınmaktadır. Hatta gelenek fikri öylesine yok edilmiştir ki onu tekrar bulmayı yürekten is-

teyenler hangi tarafa yöneleceklerini bile bilmemektedirler. Dahası, onun yerine ve o ad altında kendilerine sunulacak bütün sahte fikirleri kabule son derece hazır gibidirler. Kimileri ise, açıkça gelenek düşmanı telkinlerle yanıltıldıklarını ve kendilerine bu şekilde empoze edilen inançların sadece bir yanılgıdan, bir düş kırıklığından ibaret olduğunu en azından belli bir noktaya kadar anlamış durumdadırlar. İşte az önce değindiğimiz "tepki" anlamında birşeyler varsa, ancak bundan ibarettir, fakat herşeye rağmen, eğer işler bu noktada kalacak olursa, bundan somut hiçbir sonuç çıkamaz. Çok nadir de olsa, çağdaş "medeniyet" konusunda en ciddî eleştirilerin yapıldığı yazıları okurken, insan bunu farkediyor, fakat daha önce yukarda da söylediğimiz gibi, o yazılarda bu şekilde ortaya konan sıkıntılara çare bulmak için ele alınan vasıtalar garip bir şekilde oransız ve anlamsız ve hatta nerdeyse çocuksu bir özellik taşımaktadırlar. Bunlar da "eğitim-öğretimle ilgili" ya da "akademik" tasarılarıdır; "orta öğretim" ya da "yüksek öğretim" tasarıları diyebiliriz belki, fakat daha fazla birşey değildir. Hele hele derin bir alana ait en ufak bir bilgiyi gösteren hiçbir şey yoktur bunlarda. İşte bu aşamada gösterilecek çaba, ne kadar değerli ve ne kadar övgüye değer olursa olsun, bu "medeniyet"in düzensizliğinin ve karmaşıklığının kendi tarzında ve bazı görünümlere rağmen, sonuçta daha da artmasına sadece katkıda bulunacak bazı faaliyetlere doğru kolaylıkla yönelebilir. Oysa ki bu faaliyetlere bu medeniyetin ayağa kaldırılmasını sağlayacak faaliyetler nazarıyla bakılmaktadır.

Sözünü ettiğimiz insanlar, kendilerini tam olarak "gelenekçiler" diye niteleyebileceğimiz insanlardır, yani gelenek hakkında hiçbir gerçek bilgiye sahip olmaksızın, geleneğe doğru sadece bir tür eğilim ya da istek duyan kişilerdir. Böylece, gerçek geleneksel düşünceden "gelenekçi" düşünceyi ayıran farkı görebiliriz. Geleneksel düşünce, tam aksine böyle bir bilgiyi özünde bulundurur ve hatta nerdeyse bizzat bu bilgiyle özdeş olur. Kısacası, "gelenekçi" ancak basit bir "araştırmacı" olabi-

lir ya da öyledir. İşte bu nedenle, o daima kaybolma tehlikesi içindedir, çünkü kendisine şaşmaz ve yanılmaz bir yön gösterecek ilkelere sahip değildir. Doğal olarak burada tehlike çok büyüktür, çünkü gelenekçi kendi yolu üzerinde pek çok güçlüklerle karşılaşabileceği gibi, araştırmasının gerçek sonuca ulaşmasında büyük bir engel teşkil edebilecek yanılısama gücünün ortaya çıkaracağı sahte fikirlerle de karşılaşacaktır. Gerçekten de şurası gün gibi açıktır ki, bu güç, ancak geleneksel fikrin yeniden canlandırılmasının olanaksız kılınması koşuluyla devam edebilir ve eylemini sürdürebilir. Ayrıca bu güç bütün değerlerin altüst olması yönünde daha da ileri gitmeye hazırlandığı bir anda, eskisinden çok daha fazla etkili olacaktır; bu da, daha önce açıkladığımız gibi, bu eylemin ikinci safhasını oluşturur. Demek oluyor ki, geleneksel bilginin asıl tabiatından ve etki vasıtalarından herhangi bir şeyi açıklamaya elverişli olacak, modern sapmanın temellerini ve gerçek nedenlerini bulup ortaya koyacak araştırmaları amacından saptırmak önemli olduğu kadar, öte yandan, geleneksel bilgiye doğru yönelecek araştırmaları da amacından saptırmak, o güç için, o kadar önemlidir. Burada, o güç için âdeta birbirinin tamamlayıcısı olan iki zorunluluk vardır. Aslında bunlara, o gücün nüfuzunu sağlayacak temel gerekliliğin olumlu ve olumsuz iki yönü olarak da bakabiliriz.

"Gelenek" kelimesinin bu şekilde yanlış kullanımları belli bir derecede, bu amaca hizmet edebilir; ayrıca bu kullanımların en bayağısından işe başlamayı mümkün kılabilir. Bu da gelenek kelimesini "âdet" ya da "görenek" kelimelerinin eşanlamlısı yapabilir. Böylece gelenek, tamamen insânî (beşerî) olan ve her tür derin ve manevî bir anlamdan yoksun olan şeylerle karıştırılabilir. Daha karışık ve bu yüzden daha tehlikeli başka saptırmalar da var. Nitekim hepsinin de ortak yönü, gelenek fikrini tamamen insanî bir düzeye indirmektir. Oysa ki, insanüstü bir alana ait bir unsur içerirse ancak gerçek gelenek vardır ve olabilir. İşte gerçekten temel nokta burasıdır. Bu temel nok-

ta bizzat gelenegin ve gelenekle ilgili her şeyin âdeta tanımıdır. Modern zihniyetin kendi yanılsamaları içinde kalmasını kabul etmeyi ve bu zihniyeti, insan-üstü bir dirilişle uyuşmak şöyle dursun, tam aksine insan-altı düzeyin en kötü durumlarına doğru gerçekten götürecek olan yeni yanılsamaları ona kazandırmayı her ne pahasına olursa olsun engellemesi gereken noktada da kuşkusuz burasıdır. Nitekim modern sapmanın bilinçli ya da bilinçsiz görevlileri tarafından insan-üstü alanı inkâra verilen önemi anlamak için, dinler ve gelenegin öteki şekilleri konusunda, kendilerinin dinler "tarihçisi" olduğunu iddia eden insanların, dinleri ve gelenegin daha başka şekillerini açıklarken, herşeyden önce salt insanî faktörlere nasıl dört elle sarıldıklarını görmek gerekir yalnızca. Nitekim onlar gelenegin çeşitli şekillerini "dinler"le gelenekle karıştırırlar. Çeşitli ekollere göre, bu faktörlerin psikolojik, sosyal ya da daha başka türlü olması önemli değildir; hatta bu şekilde sunulan açıklamaların çokluğu pek çok insanın kolayca kandırılmasını sağlar. Kesin olan husus, herşeyi insanî alana indirme ve insanî alanı aşan hiçbir şeyin varlığını sürdürmesine olanak vermeme isteğidir. Bu yıkıcı "eleştiri"nin değerine inananlar da o andan itibaren gelenegi, ne olursa olsun, herşeyle karıştırmaya teşnedir, çünkü kafalarına sokulan fikirlerde, gelenegi geleneksel nitelikten yoksun olan şeylerden ayırt edebilecek hiçbir şey yoktur.

İşte bu nedenle, o andan itibaren salt insanî alana ait olan hiçbir şey, yasal olarak "geleneksel" diye nitelendirilemez; örneğin, gelenek sözcüğünün müderrn ve ladinî anlamıyla, "felsefî gelenek" ve "ilmî gelenek" diye bir şey olamaz. Kuşkusuz "siyasî gelenek" diye de bir şey olamaz; çünkü orada geleneksel her toplumsal kuruluş eksiktir. İşte bugünkü Batı dünyasının durumu budur. Bununla birlikte, bu ifadeler bugün sık sık ve rahatça kullanılan ifadelerdir, tabii bunlar gelenek fikrinin özünü bir o kadar değiştirmektedir. Şurası gayet açıktır ki, yukarıda sözünü ettiğimiz "gelenekçi" kafalar etkinliklerini bu

alanlardan birine ya da öbürüne çevirip gayretlerini o alanda sınırlandıracak olurlarsa, onların özlemleri böylece "etkisiz hale gelecek" ve tamamen zararsız olacaktır ve tabii eğer kendilerinin de haberi olmadan, bazen niyetlerinin tam zıddı bir yönde kullanılmazlarsa. Gerçekten de öyle zaman oluyor ki, "gelenek" adını, tabiatları gereği gelenek düşmanı şeylere bile verecek kadar ileri gidiliyor: İşte böylece "hümanist gelenek"ten ya da "ulusal gelenek"ten söz ediliyor. Oysaki, "hümanizm" bizzat insan-üstü alanın inkârından başka bir şey değildir. Aynı şekilde, "ulusçuluk"un oluşması Ortaçağın geleneksel, toplumsal kuruluşlarını yıkmak için kullanılan bir vasıta olmuştur. Bu koşullarda, eğer bir gün aynı şekilde "protestan gelenek"ten, hatta "laik gelenek"ten ya da "devrimci gelenek"ten söz edilecek olursa pek şaşmamalı. Ya da eğer bizzat materyalistler, büyük ölçüde geçmişe ait olan bir şeyin temsilcileri olmak sıfatıyla, sadece bu maksatla, kendilerini "gelenek"in savunucuları olarak ilan ederlerse, şaşırmamak gerekir. Çağdaşlarımızın büyük çoğunluğunun içine düştüğü bu zihinsel karışıklık düzeyinde, açıkça karşıt sözcüklerin çağrışımları çağdaşlarımızı ne geri çekebilmekte ne de onları kısaca düşündürebilmektedir.

Bu da bizi doğrudan doğruya bir başka önemli konuya götürmektedir: Modern dünyanın bugün, özellikle en yüksek "katılma"ya tekabül eden nokta aşıldığından beri, içinde bulunduğu çok bariz kargaşa ve düzensizlik derecesini fark eden kimi insanlar şöyle ya da böyle "tepki göstermek" istedikleri zaman, bu "tepki" gereksinimini etkisiz kılmanın en iyi yolu, o tepkiyi aynı sapmanın daha önceki ve daha az "ilerlemiş" dönemlerinden birine doğru yönlendirmek değil midir? o dönemlerde bu kargaşa ve düzensizlik bu kadar belirgin değildi ve bazı telkinlerle tamamen kör olmamış biri için, dıştan görünüş itibarıyla, daha çok kabul edilebilir bir biçimde sunuluyordu. Bu nedenle, "gelenekçi" olan herkes normal olarak kendini "anti-modern" göstermek zorundadır; fakat gene de, hiç kuşku duymaksızın, modern fikirlerden az ya da çok azaltılmış ölçüde

etkilenmiş de olabilir; ve hatta bu yüzden o fikirler çok zor ayırt edilebilen fikirlerdir; fakat, bununla birlikte, bu fikirler gelişimleri sırasında, katettikleri aşamaların birine ya da ötekine daima bir olgu olarak tekabül eder. Burada istemeyerek ya da bilinçsiz de olsa, hiçbir taviz olamaz; çünkü ilk hareket noktasından bugünkü bitiş noktasına kadar ve hatta bu bitiş noktasının da ötesinde, herşey birbirine sıkı sıkıya bağlı ve içiçedir. Hazır yeri gelmişken burada şunu da ilave edelim: Bu işin amacı, kargaşanın boyutunu küçülterek ve ona normal bir "düzen" süsü vererek, her "tepki"yi ufak bir kargaşaya dönüştürerek, daha ileri bir noktaya ulaşmasını engellemek olduğundan, bu iş, öte yandan, Batı'da her düzeyde geleneksel kuruluşlardan arta kalan ve hâlâ süregelen şeylerin bizzat içine modern kafa yapısını sokmak için yapılan işle tamamen birleşmektedir. Muhalefetinden kuşku duyulması gereken güçlerin "etkisizleştirilmesi" sonucu, aynı şekilde her iki durumda da elde edilmektedir. "Etkisizleştirme"den bu kadar söz etmek yetmez, çünkü aynı düzeye ve aynı alana böylece götürülmüş olan elemanlar arasında kaçınılmaz olarak vukû bulacak kavgadan, sonuç olarak düzensizliğin ve kargaşanın yeni bir tırmanışı açığa çıkacaktır. Aslında bu elemanların karşılıklı düşmanlığı, aynı modern sapmanın görünüşte birbirine karşıt olan çeşitli ürünleri arasında çıkabilecek düşmanlığı temsil eder sadece. Böylece, bu yeni tırmanış da son çözülmeye doğru atılacak yeni bir adım olacaktır.

Demek oluyor ki, geleneksel ya da kısaca "gelenekçi" bakış açısından, şu anda tartışılan ve birbiriyle çarpışan bütün bu tutarsız şeyler arasında ve ne türden olursa olsun bütün dış "hareketler" arasında, bugün herkesce kullanılan ifadeye göre, "seçimini yapıp bir taraf tutma" gibi bir durum kesinlikle olmaz; çünkü böyle bir şey aldanmak olur. Ayrıca bütün bunların arkasında, gerçekte aynı etki odakları var olduğu için, onlar tarafından istenilen ve gizlice yönlendirilen kavgalara karışmak da tamamıyla onların ekmeğine yağ sürmek ve onlara yardım

etmek demek olur. Bu koşullarda tek bir "taraf tutma" ne kadar bilinçsizce olursa olsun, gerçekten tam anlamıyla gelenek düşmanı bir tavır oluşturmuş olur. Burada kesinlikle özel bir uygulama yapmak istemiyoruz, ama en azından, tamamen genel bir tarzda, şunu saptamalıyız: Bütün bunlarda, bir ilke eksikliği her yerde aynı zamanda göze çarpmaktadır; gerçi her alanda "ilkeler"den hiçbir dönemde bugünkü kadar söz edilmemiştir. Ayrıca bu ilke belirlemesini, ilkeye en az layık olan şeylere atfetmektedirler; hatta bazen de, aksine her gerçek ilkeyi inkâr eden durumlara ilke atfedilmektedir. Dilin bozulmasının gerçek eğilimleri konusunda, kelimelerin yanlış kullanımı oldukça anlamlıdır. Bu konuda "gelenek" kelimesinin yönünün değiştirilmesi bize iyi bir örnek olmuştur. Onun üzerinde özellikle ve ısrarla durmamız gerekiyordu, çünkü gelenek sözcüğünün çevrimsel "iniş" in son safhaları hakkında bütün ve tam bir görüş sunması gerekir, çünkü bizim bu kitabımızın konusuyla bu kelime doğrudan doğruya bağlantılıdır. Gerçekten de, "niceliğin egemenliği" nin tam anlamıyla doruk noktasını temsil eden noktada duramayız; çünkü ondan sonra gelen nokta, ondan önce gelen noktayla tamamen yapay bir tarz dışında, birbirinden ayıramayacak kadar birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Burada gerçekte karşılığı olmayan "soyut düşünce ve kavramlar" dan söz etmiyoruz. Bu aslında, modern zihniyet için önemli olan kavramları "basitleştirme" nin sadece bir başka şeklidir, fakat biz, aksine, şimdiki çağın durumlarının iyice anlaşılması için, mümkün olduğu kadar, hakikatı olduğu gibi ve özünden hiçbir şey atmaksızın ele almak istiyoruz.

32. bölüm

YENİ RUHÇULUK

Yukarıda, bugünkü düzensizliğe karşı tepki göstermek isteyen, fakat bunu etkili bir tarzda yapabilmek için yeterli bilgilere sahip olmayan, bu nedenle de âdeta "etkisiz hale gelen" ve çıkmaz yollara yönelen insanlardan söz ettik. Fakat, bunların yanında, bir de, toplumu ve insanlığı yıkıma götüren yolda tam aksine daha ileri noktalara itilmeleri oldukça kolay olanlar var. Olayların bugün ulaştığı durum içinde, onların önüne sunulan bahane ve ileri sürülen gerekçe ise, çoğu zaman "materyalizmle mücadele etmek" bahanesidir; ve nitekim pek çok insan buna içtenlikle inanmaktadır. Fakat kimileri, bu yönde tepki göstermek isterken, hiçbir gerçek etki gücü olmayan, fakat en azından aşağı yukarı zararsız da olan, ne olduğu belirsiz bir "ruhçu" (spiritualistes) felsefenin bir takım banal ifadelerine kendilerini kaptırıyorlar; buna karşılık, kimileri de en kötü psişik yanılsamalar alanına doğru yönelmektedirler ki bu çok daha tehlikelidir. Gerçekten de, birinciler haberleri olmadan şöyle ya da böyle modern kafa yapısından (l'esprit modern) etkilenmişlerdir, fakat modern düşünceyle basiretleri tamamen körelecek kadar değil kuşkusuz; burada biz ikinci gruptakileri ele alacağız; bunlar modern düşüncenin içine tamamen girmişlerdir ve nitekim genellikle "modern" olmaktan büyük gurur duyarlar. Modern düşüncenin çok çeşitli tezahürleri arasında, onların hoşuna gitmeyen tek şey materyalizmdir. Bu biricik fikirle öylesine büyülenmişlerdir ki, hayran kaldıkları bilim ve sanayi gibi, daha pek çok şeyin hem kaynakları hem de mahiyetleri itibariyle hoşlanmadıkları bu materyalizmle sıkı sıkıya

bağlantılı olduğunu bile göremezler. Öyleyse böyle bir tutumun şimdi desteklenip teşvik edilmesinin ve yaygınlaştırılmasının nedeni kolayca anlaşılmaktadır: Bunlar gelenek düşmanı hareketin ikinci safhası için bulunabilecek en iyi bilinçsiz yardımcılarıdır; materyalizm aşağı yukarı oynaması gereken rolü oynadığı için, materyalizmi izleyecek şeyi, dünyada yayacak olanlar bunlardır; hatta bunlar daha önce sözünü ettiğimiz "çatlaklar"ın (les fissures) açılmasında fiilen yardımcı olmak için kullanılacaklardır, çünkü bu alanda artık sadece "fikirler" (idéés) ya da birtakım teoriler söz konusu değil, fakat aynı zamanda bu fikirleri ya da bu teorileri, en alt düzenin manevî/latîf (subtile) güçleriyle direkt ilgi içine sokan bir "pratik" "uygulama" da söz konusudur. Nitekim bu işe seve seve razı olmakta ve kendilerini bu işe adamaktadırlar, çünkü onlar bu güçlerin gerçek mahiyeti hakkında tamamen bilgisizdirler, hatta onlara "manevî"/ruhanî (spirituel) bir nitelik atfedecek kadar ileri gitmektedirler.

İşte felsefi "spiritüalizm"den genel bir tarzda, "yeni ruhçuluk" (le néo-spiritualisme) dediğimiz şey budur. Burada sadece "hatırlansın diye" bunu zikretmekle yetinebiliriz, çünkü bunun en yaygın iki biçimine dair daha önce eserler yazdık.¹⁴⁰ Fakat, şimdiki çağın özellikle karakteristik öğelerinden, çok önemli bir öğesini de bu oluşturmaktadır; biz burada bunun en azından temel özelliklerini bir yana bırakıyoruz; ancak ona bağlanan ekollerin, [tabii ki, açıkça dindışı (profane) olan ekolleri istisna ederek; nitekim dindışı olmaları da onların aşırı "avamîleştirme" (vulgarisation) zorunluluğuyla bağlantılıdır] çoğunun büründüğü sahte-inisiyatik görünümü şimdilik saklı tutuyoruz, çünkü bu konuya biraz sonra özel olarak yeniden dönmemiz gerekecek. Herşeyden önce burada homojen bir bütün söz konusu değildir; fakat farklı bir yığın şekillere giren bir şey söz konusudur. Gerçi bütün bunlar meşrû olarak tek ve aynı ad altında toplanabilecek kadar ortak birtakım özellikleri arz ederler, fakat burada en tuhaf olan şey şudur: Bütün bu bi-

raraya gelmeler, kümelenmeler, gruplaşmalar, bu türden olan ekoller ve "akımlar" ısrarlı bir şekilde birbiriyle yarış halindedir ve hatta bir mücadele halindedirler, öyle ki, siyasal "partiler" arasındaki kavgalar hariç, bu ekollere bağlı olanlar arasında karşılıklı olarak mevcut olan kin ve kavgalardan daha şiddetli kin ve kavgalara bir başka yerde rastlamak çok zordur; oysa ki bütün bu insanlar, tuhaf bir alaycılıkla, her fırsatta yerli yersiz, durmadan "kardeşliği" vaaz etmeye pek düşkündürler. Gerçekten de, burada oldukça "karışık" bir durum vardır ki yüzeysel gözlemcilere bile, en uç noktaya ulaşmış bir düzensizlik izlenimi verebilir. Gerçekten de burada çözülme yolunda bu "yeni-ruhçuluğun", şimdiden oldukça ilerlemiş bir etabı temsil ettiğini gösteren bir belirti vardır.

Öte yandan, materyalizm konusunda gösterdiği tiksintiye rağmen, "yeni-ruhçuluk" da pek çok yönlerden materyalizme benzemektedir; öyle ki, bu bağlamda, "konumu değişmiş materyalizm" (le matérialisme transposé) ifadesi kullanılabilmektedir, yani maddî dünyanın (le monde corporel) sınırlarının ötesine uzanmış bir materyalizmdir bu. Bunu çok net olarak gösteren şey, manevî (subtil) dünyanın ve daha önce yukarıda değindiğimiz sözümona "manevî"/"ruhanî" (spirituel) dünyanın en kaba temsilleridir ki, bunlar maddî (corporel) dünyadan alınmış imajlardan ibarettir. İşte bizzat bu "yeni-ruhçuluk" da, çok somut bir tarzda, "bilimci" (scientiste) yanı diye adlandırılabileceğimiz yönüyle modern sapmanın daha önceki etaplarından ileri gelmektedir, yani onlara bağlıdır. Bilim "efsanesi", çeşitli ekoller üzerinde bu ekoller daha doğduğu andan itibaren yaptığı ve bıraktığı etkiden söz ederken buna da değinmiştik... Bu arada, "ilerici" (progressistes) ve "evrimci" (évolutionnistes) fikirlerin, tamamen genel bir tarzda ve hiçbir istisnası olmaksızın, onların düşüncelerinde oynadığı önemli rolü de özellikle belirtmek gerekir; çünkü bu fikirler de modern zihniyetin en tipik işaretlerinden biridir; ayrıca bunlar, sadece bu fikirler bile, kuşkusuz modern zihniyetin en açık ürünlerinden biri olarak

bu düşünceleri nitelemeye yetecektir. Burada şunu da ilave edelim ki, anlaşılmaz ve özü bozulmuş geleneksel fikirlerden kendi tarzlarında fragmanlar kullanılarak kendilerine "arkaik" görünümü veriyormuş gibi davranan ya da Batı'ya ya da Doğu'ya ait herhangi bir geleneksel biçimden alıp kendilerine mal ettikleri kelimelerle gerektiğinde modern fikirleri başka bir kılgıya sokan bizzat bu ekollerden bazıları, bu eski ya da sahte geleneksel fikirleri modern bilimin teorileriyle uzlaştırma konusunda çalışıp durmaktadırlar. (Oysa bütün bunlar, yeri gelmişken söyleyelim, onların "ilerleme" ve "evrim" fikirleriyle ve inançlarıyla biçimsel olarak çelişki halindedir. Bu teoriler değiştikçe kuşkusuz böyle bir çalışmanın durmadan yeniden yapılması gerekmektedir; fakat şunu söylemek gerekir ki, bu işe girişenler işlerinin kolaylaştırılmış ve basitleştirilmiş olduğunu görürler, çünkü onlar nerdeyse daima "avâmîleştirme" (vulgarisation) çalışmalarında bulunabilecek şeylerden daha fazla bir şey istememektedirler.

Bunun dışında "pratik" diye nitelendirdiğimiz kısmıyla "yeni ruhçuluk" modern zihniyetin "deneysel" eğilimlerine de oldukça uygundur. İşte bu yolla ve bu yönüyle bizzat bilim üzerinde hissedilebilir bir şekilde yavaş yavaş etki yapabilmekte ve "ruh ötesi"/"metapsişik" denilen şey vasıtasıyla âdeta oraya sokulabilmektedir. Kuşkusuz ruh ötesine/metapsişige ait fenomenler de, kendi içinde, maddî düzenin fenomenleri kadar ele alınıp incelenmeye değer; fakat burada itiraza neden olan şey, metapsişigin/ruh ötesinin bu fenomenlere ladinî (profane) bilimin görüş açısını uygulayarak onları ele alıp inceleme tarzıdır. "Ruhu tartmayı" (ve ruhun fotoğrafını çekmeyi. ç.n.) deneyecek kadar niceliksel yöntemleri kullanmakta inatlaşan fizikçilere ve hatta, kelimenin "resmî" anlamıyla, psikologlar bu tür bir inceleme için mümkün olan en kötü şekilde hazırlanmışlardır, bu nedenle de, her tür tarz ve yönteme kendilerini kolayca kaptırma konusunda herkesten daha çok elverişlidirler¹⁴¹. Burada bir başka şey daha var: Gerçekten de, "metapsişik" araştırma-

lara hemen hemen hiçbir zaman, "yeni-ruhçular"ın ve özellikle "ispiritizmacılar"ın desteğinden bağımsız olarak girişilmemektedir. Bu da şunu göstermektedir: Bu adamlar kesinlikle bu araştırmaları kendi "propaganda"larına hizmet etsin diye yapmaktadırlar. Bu bağlamda, belki en ciddi şey şudur: Bu tür deneyleri yapanlar öyle durumlar ve şartlar içine girmektedirler ki kendilerini, mutlaka ispiritizmacı/ruhçağırıcı "medyumlar"ı ya da yani basmakalıp düşünceleri, söz konusu fenomenleri adanıklı değiştiren ve onlara, eğer deyim yerindeyse, özel bir "renk" veren kişilere, başvurma konusunda zorunlu hissetmektedirler. Nitekim bu kişiler, manevî âlemin (le monde subtil) en aşağı tabakasına ait olan bir takım etkilere âlet ve pasif "destek" olacak şekilde çok özel bir tarzda eğitilmişlerdir; bu kişiler nereye giderlerse gitsinler, bu etkileri her yere "taşır"lar" ve kendileriyle temas kuran bütün herkesi —bilginleri ve daha başka insanları— olumsuz yönde ve kötü bir şekilde etkilemekten de geri durmazlar, çünkü bu insanlar, bütün bunların temelinde nelerin yattığını bilmedikleri için, kendilerini etkileyenlere karşı kendilerini savunmaktan tamamen aciz kimselerdir. Bu konu üzerinde daha fazla durmayacağız, çünkü bunlar hakkında başka eserlerimizde yeterince açıklamalarda bulunduk; dolayısıyla bu konuda daha geniş bilgi edinmek isteyenlere, o eserlere bakmalarını salık veriyoruz. Fakat burada "medyumlar"ın oynadığı rolün tuhaflığını ve manevî düzene (l'ordre subtil) ait olan fenomenlerin ortaya çıkarılması için onların hazır bulunmasının sahte gerekliliğinin altını çizmek istiyoruz; çünkü burada da, gene şimdiki çağa özgü özel bir durum söz konusudur. Peki, eskiden niçin böyle bir şey mevcut değildi? Çünkü bu alana ait güçlerin bazı belli durumlarda ruhçağırtma ya da "metapsişik" seanslarında olduğundan daha büyük ölçüde kendiliğinden ortaya çıkmasını kesinlikle engelleyen bir şey yoktu, (ve bu, çoğu zaman oturulmayan, meskûn olmayan, evlerde ya da boş arazilerde oluyordu; bu durum, yeteneklerinin bilincinde olmayan bir "medyum"un orada hazır bulunması basit

varsayımını da böylece ortadan kaldırmaktadır.) İspiritizmacılığın/ruhçağırıcılığın ortaya çıkışından beri, maddî alemle olan "iç ilişkiler"inde (interférences) manevî alemin etkin olduğu konusunda gerçekten herhangi bir şeyin değişip değişmediğini de insan kendi kendine sorabilmektedir; aslında bu da, bizim daha önce, materyalizmin etkileriyle ilgili olarak ele alıp incelediğimiz çevre değişikliklerinin yeni bir örneğidir. Fakat her halükarda kesin olan bir şey var: Burada yıkılma (subversion) işi için önceden planlanan bir "plan"a tamamen uygun olarak belli bazı gayeleri elde etmek maksadıyla doğrudan psişik etkileri kullanmak için, alt psişik etkiler üzerinde denenen bir "kontrol"ün gereklerine tamamen karşılık veren birşey bulunmaktadır; bu alt psişik etkiler temel olarak, zaten mahiyetleri itibariyle "zararlı" (maléfiques) etkilerdir. Nitekim, şimdi bu yıkılmayı gerçekleştirmek için, bu "zararlı" etkiler dünyamızda alabildiğine, âdeta zincirden boşanmışcasına dolaşmaktadır.

33. bölüm

ÇAĞDAŞ SEZGİCİLİK

Felsefe ve psikoloji alanında, geleneksel düşünceye karşı hareketin ikinci evresine tekabül eden eğilimler, bütün şekilleriyle "bilinçaltı"na, yani insanoğlunun en alt psişik öğelerine bir çağrı olarak nitelendirilmektedir normalde. Özellikle bu, salt felsefe denilen şeyle ilgili olarak, William James'in teorilerinde ve Bergson'un "sezgiciliği"nde görülmektedir. Çok açık biçimde olmasa da, iki anlama da gelebilen terimlerle akılcılığa ve sonuçlarına karşı haklı olarak yaptığı eleştiriler konusunda, daha önceki bölümlerde Bergson'dan söz etme fırsatını bulmuştuk. Fakat onun felsefesinin (eğer deyim yerindeyse) "olumlu" yanını belirleyen öge şudur: O, aklın çaresizliklerine çare bulmayı aklın üstünde aramak yerine, aklın altında aramaktadır; ve böylece o, akılcılar kadar da bilmediği, gerçek zihinsel sezgiye (intuition intellectuelle) başvurmak yerine, son derece karmaşık bir kavram içinde sözümona bir "sezgi"ye, yani sadece duyusal ve "yaşantısal" bir sezgiye başvurmaktadır. Tam anlamıyla duyusal sezgi (intuition sensible) bu karmaşık kavram içinde bilincin ve duygunun en karanlık güçlerine karışmaktadır. O halde, Bergson "sezgiciliğinin" "yeni ruhçuluk"la açıkça ilişkilerinin olması, özellikle sezgiciliğin "son durumu" diye, aynı şekilde William James'in felsefesine de uygulanabilen durum diye adlandırılabilen şeylerde görülen ilişkilerinin olması, az ya da çok "beklenmedik" bir rastlantı sonucu değildir; fakat bunlar esasında aynı eğilimlerin sadece farklı ifadeleridir. Şöyle ki; birinin akılcılığa göre tutumu, âdeta diğerinin maddeciliğe göre olan tutumuna paraleldir; biri "akıl-al-

tı"na (mfra-rationnel) eğilirken, diğeri "madde-altı"na (infra-corporel) eğilmektedir (ve hiç kuşkusuz tamamen bilinçsiz olarak), öyle ki, iki durumda da kesinlikle "insan-altı" (infra-human) anlamında bir yöneliş söz konusudur.

Burada bu teorileri ayrıntılarıyla inceleyecek değiliz, fakat en azından konumuzla doğrudan bir ilgisi olan bazı yönlerini belirtmemiz gerekmektedir ve her şeyden önce de onların, mümkün olduğunca "evrimci" (evolutionniste) özelliklerini belirtmemiz gerekmektedir, çünkü onlar her gerçeği sadece "oluş" (devenir, becoming, sayruret) içine yerleştirmektedirler; bu ise, değişmez her ilkenin, dolayısıyla her metafiziğin biçimsel olarak inkârı anlamına gelir. İşte onların "kaypak" ve karsız gidişleri buradan kaynaklanmaktadır ki bu gidişleri, gerçekten de akılcı ve maddecî "katılaşma"nın terâfide, son "kaos"da her şeyin çözüleceğine dair önceden sezilen bir imaj gibi bir şey vermektedir. Bunun anlamlı bir örneğini Bergson'un din anlayışı tarzında görmekteyiz; bu anlayış tarzı az önce sözünü ettiğimiz "son durum"u anlatan Bergson'un eserlerinin birinde açıkça ortaya konmuştur¹⁴². Doğrusunu söylemek gerekirse, orada tamamen yeni olan bir şey yoktur, çünkü orada savunulan tezin kökenleri aslında çok basittir: Bu açıdan, bütün modern teoriler dini tamamen insani (beşerî) bir olguya indirgemek isteme konusunda ortak bir çizgiye sahiptirler; bunu biliyoruz; bu ise, bilinçli ya da bilinçsiz olarak dini inkâr etme anlamına gelir, çünkü bu, dinin özünü oluşturan şeyi hesaba katmayı reddetmek demektir; bu açıdan bakıldığında, Bergson'un kanaatı ötekilerinkinden pek farklı değildir. Din hakkındaki bu teoriler, bütünü içinde biri "psikolojik" diğeri "sosyolojik" olmak üzere, başlıca iki tip grupta toplanabilir: Psikolojik teori, dini insan tekinin tabiatıyla açıkladığını iddia eder; sosyolojik teori ise, dinde, "sosyal" nitelikli bir olgu ve ayrıca bireylere hakim olabilen ve onlara kendisini zorla kabul ettiren bir tür "kollektif bilinç" ürünü görmeye çalışır. Bergson'un orijinalitesi ise, sadece bu iki tür açıklamayı birleştirmeye çalışması ve bu-

nu da çok tuhaf bir şekilde yapmış olmasıdır: Bu açıklamaları savunanların yaptıkları gibi, bunları birbirinden tamamen farklı şeyler olarak değerlendirmek yerine, Bergson, bu açıklamaların her ikisini de birlikte kabul etmekte; fakat, aynı "din" (religion) sözcüğüyle belirtilen değişik şeylere atfetmektedir. Dolayısıyla dinin "iki kaynağı" diye ele aldığı şey, gerçekten bundan başka bir şey değildir¹⁴³. Demek ki, Bergson'a göre, biri "statik" diğeri "dinamik" olmak üzere, iki tür din vardır ki o bunları çok tuhaf bir şekilde "kapalı din" ve "açık din" şeklinde adlandırmaktadır; birincisi sosyal mahiyette, diğeri psikolojik mahiyettedir. Ve tabii ki tercihini psikolojik mahiyette olan din yönünde kullanmaktadır ve bunu da dinin üst biçimi (la forme supérieure) olarak değerlendirmektedir. Doğal olarak, diyelim kendi kendimize, çünkü onunki gibi bir "oluş felsefesi"nde (philosophie du devenir) başka türlü bir şeyin olamayacağı son derece açıktır, çünkü bu felsefeye göre, değişmeyen şeyler gerçek olan hiçbir şeye tekabül etmez. Ayrıca, bu felsefenin algıladığı gibi, insanın gerçeği yakalamasını da engeller. Fakat, "ebedî hakikatler"¹⁴⁴ diye bir şeyin kabul edilmediği böyle bir felsefe mantıksal olarak, sadece metafiziğe değil fakat aynı zamanda dine de hiçbir değer vermemelidir, denilecektir. Ve gerçekten de böyle olmaktadır, çünkü kelimenin gerçek anlamıyla din (religion) tam da Bergson'un "statik din" diye adlandırdığı şeydir; ve Bergson bu din içinde sadece tamamen hayalî bir "masal" (fabulation) görmek istemektedir. Bergson'un "dinamik dini"ne gelince, hakikat şu ki, bu hiç de din değildir.

Bu sözümona "dinamik din", gerçekten, dinin tanımına giren belirgin öğelerin hiç birine sahip değildir; şöyle ki: Dogmaları yoktur, çünkü dogmalarda değişmez şeyler vardır, Bergson'un dediği gibi, "dondurulmuş, sabit" şeyler vardır; kuşkusuz gene aynı nedenden ötürü ve sosyal özellikleri nedeniyle, ayinleri de yoktur. Doğmalar ve ayinler "statik din"e bırakılmalıdır. Ahlak konusuna gelince, Bergson ahlakı, kendisinin anladığı gibi, dinin dışında bir şeymiş gibi ele alıp onu bir kena-

ra koymakla işe başlamıştır. O zaman, geriye bir şey kalmıyor ki, ya da en azından belirsiz bir "din duygusu" (religiosité) kalmaktadır, ki bu duygu her hangi bir "ideal"e doğru duyulan karışık bir özlem türüdür; bu da modernistlerin ve liberal protestanların özlemlerine çok yakındır; ve birçok açılardan William James'in "dinî tecrübe"sini de hatırlatmaktadır, çünkü hiç kuşkusuz bütün bunlar birbiriyle çok yakından ilgilidir. İşte bu "din duygusu"nu Bergson üstün din sanmaktadır; ve aynı eğilimlere ilgi duyup boyun eğen herkes gibi, böylece dini "yücelttiğini" sanmaktadır, oysa ki dinin bütün olumlu içeriğini boşaltmaktan başka bir şey yapmamaktadır, çünkü gerçekten bu içerikte onun kanaatleriyle bağdaşabilecek hiç bir şey yoktur; ve nitekim, psikolojik bir teoriden çıkarılabilecek her şey kuşkusuz oradadır, çünkü böyle bir teorinin dinî duygudan daha ileri bir noktaya gidebildiğini asla görmedik; kaldı ki, dinî duygu hiçbir zaman din değildir. Bergson'un gözünde, bu "dinamik din" en yüksek ifadesini "mistisizm"de bulur ki, Bergson mistisizmi de zaten yanlış anlamış ve en kötü yanını görmüştür, çünkü o, mistisizmi, mistisizmde sadece "bireysel" bir özellik, yani belirsiz, kararsız ve âdeta "anarşik" bir özellik bulunduğu için yüceltmıştır. Her ne kadar Bergson zikretmese de, bunun en iyi örnekleri, bazı okültist ve teosofist ilham "öğretileri"nde rahatlıkla bulunabilir. Aslında, mistik insanlarda Bergson'un hoşlandığı şey —bunu çok açıkça ve net olarak söylemek gerekir— kendi hallerine bırakılınca çok kolay bir şekilde, kelimenin etimolojik anlamıyla "başıboşluğa" ve saçma şeyler söylemeye (divagation) yönelmeleridir. Tam olarak mistisizm denilen şeyin temelini oluşturan hususa gelince, az ya da çok anormal ya da "eksantrik" sapmalarını bir kenara koyarsak, yani hoşumuza gitse de gitmese de "statik bir din"e bağlanmasını bir yana bırakırsak, Bergson açıkça mistisizmi de ihmal edilebilir bir şey olarak görmektedir. Nitekim mistisizmde onun canını sıkan bir şeyin olduğu hissedilmektedir, çünkü onun bu konuda yapmış olduğu açıklamalar daha ziyade anlaşılmaz biçimdedir.

Fakat, biz bunu daha yakından incelemeye kalkarsak, asıl meselenin özünden bizi çok fazla uzaklaştırabilir.

Yeniden "statik din" konusuna dönecek olursak, çok ünlü "sosyolojik ekol"ün sözümona bu dinin kaynakları hakkında ileri sürmüş olduğu bütün hikayeleri; "büyü", "totemcilik", "tabu", "mana", "hayvanlara tapma", "ruhlara tapma", "ilkel zihniyet" gibi ne kadar şüpheli ve güvenilmez konular varsa, bunlarla bağdaşan ne kadar anlaşılmaz şeyler ve ne kadar elden düşmüş "bayağılıklar" —eğer böyle bir ifade yerindeyse— varsa, hepsini Bergson'un seve seve kabul ettiğini görüyoruz. "Gerçekten de bu denli tuhaf şeyler sözkonusu olunca, bunun böyle olması gerekir.) Burada belki de özellikle ona ait olan şey, bütün bunlardaki sözümona "hayalî" fonksiyona (function fabulatrice) atfettiği önemdir; bu ise, bize, onun açıklamaya çalıştığı şeyden daha çok "hayalî" (fabuleuse) gibi gözükmektedir. Fakat "batıl inançlar" olarak değerlendirilmesi uygun olan herşeyin gerçek temelini bütün halinde inkâr edebilen bir teori hayal etmek gerekir. "Medenî" ve üstelik "yirminci yüzyılın" bir filozofu, bunların dışındaki her tutumun kendisine layık olmadığını düşünmektedir! Bunların içinde bize göre gerçekten ilginç olan bir tek nokta var; o da, "büyü"yle ilgili olan husustur. Bazı teorisyenler için büyü, büyük bir kaynaktır; büyüünün gerçekte ne olduğunu bu teorisyenler bilmemekte, fakat hem dini hem de bilimi büyüden çıkartmak istemektedirler. Bergson'un durumu kesinlikle böyle değil. Şöyle ki; Bergson büyüde "psikolojik bir menşe" arıyor ve onu "gönlün dolup taşıdığı bir arzunun dışavurumu" şekline çeviriyor; ve şu iddiayı ileri sürüyor: "Eğer bir içebakış (introspection) gayretiyle, insanın eşyayı algılamasındaki doğal tepkisi yeniden asıl şekline göre oluşturulursa, büyüünün ve dinin birbiriyle uyduğu ve büyüyle bilim arasında ortak hiçbir yönün olmadığı görülür." Şu bir gerçek ki, burada bir tereddüt, bir kararsızlık var: Belli bir bakış açısından bakıldığında, "büyü gerçekten dinin bir parçasıdır." fakat, bir diğer açıdan bakıldığında da "din büyüye karşıdır"; burada

çok net bir şey varsa, o da "büyünün bilimin tersi olduğu"nun, ayrıca "iddia edildiği gibi, bilimin gelişini hazırlamak şöyle dursun, aksine metodik bilginin kendisine karşı koymak zorunda kaldığı büyük bir engel olduğu"nun haklı görülmesidir. Bütün bunlar aşağı yukarı hakikatin tam tersidir, çünkü büyü- nün dinle uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur; hiç kuşkusuz büyü, bütün bilimlerin kaynağı değildir; tam tersine, öteki bi- limler arasında özel bir bilimdir. Ama Bergson, düşünülebi- lecek en dar ladinî (profane) görüş açısından yapılmış modern "sınıflandırılmalar"da adı geçen bilimlerden başka bilimlerin mevcut olmadığı inancındadır hiç kuşkusuz. Hayatında büyü nedir görmemiş bir kimsenin¹⁴⁵ kendine duyduğu sarsılmaz bir güvenle "büyü işlemleri"nden söz ederken, insanı hayrete dü- şüren şu cümleyi yazmaktadır: "Eğer ilkel zekâ burada ilkeleri kavramakla işe başlamış olsaydı, çabucak onların sahteliğini ortaya çıkaracak olan deneye başvururdu." Kendi teorilerinin çerçevesine girmeyen her şeyi peşinen inkâr eden bu filozofun gözüpekliğine hayran oluyoruz doğrusu! Adam kendi özel çalış- ma odasına kapanmış ve bazı etkilerin saldırılarına karşı da iyice korunmuş durumda; kuşkusuz bu etkiler bilinçsiz olduğu kadar değerli de olan bir yardımcıyı suçlama niyeti taşıma- maktadır. Nasıl oluyor da, insanları hiçbir zaman başarılı ola- mayan birtakım "işlemleri", hem de "ilkeleri" olmayan işlemler- i, durmadan tekrarlayacak kadar aptal sanabiliyor? Tam ak- sine, kendi iddialarının "sahteliğini deneyin isbatladığını" gör- seydi, ne derdi acaba? Kuşkusuz böyle bir şeyin mümkün olabi- leceğini aklının köşesinden bile geçirmez. İşte, onun ve onun gi- bilerinin nezdinde, peşin fikirlerin gücü böyledir; onlar dünya- nın tamamen kendi kanaatleri ölçüsünde sınırlı olduğundan bir an bile kuşku duymazlar; (nitekim bu da onlara "sistem- ler"ini kurma olanağı sağlamaktadır.) ve bir filozof, hakkında hiçbir şey bilmediği konulardan söz etmekten, tıpkı öteki ölüm- lü insanlar gibi kaçınması gerektiğini nasıl anlayabilir aca- ba?

Öyleyse burada, gelenekselliğe karşı eylemin ikinci evresiyle Bergson'un "sezgiciliği" arasında mevcut olan gerçek bağlantı ve benzerlik konusunda özellikle belirtilmesi gereken çok anlamlı bir durum ortaya çıkıyor. Şöyle ki; kaderin bir cilvesi olarak, işlerin tersine dönmesiyle, büyü bizim filozofların olumsuz yanlarından çok korkunç biçimde öc almaktadır. Dünyanın son günlerdeki "çatlakları" (fissures) arasında, hem en âdî hem de en ilkel biçimiyle, günümüzde büyü "psişik bilim" adı altında (hatta buna bazıları nerdeyse "metapsişik" bilim demeyi bile tercih etmektedirler) kılık değiştirmiş bir şekilde ortaya çıktığı için, Bergson'a kendisini kabul ettirmeyi başarmıştır; oysa ki, Bergson büyüü sadece gerçek olarak değil, fakat aynı zamanda onun "dinamik dini"nin geleceği konusunda önemli bir rol oynaması gereken bir şey olarak da görmemektedir. Biz burada hiçbir şeyi abartmıyoruz: Bergson "uhrevî hayat"tan tıpkı bayağı bir ispiritizmacı (ruhçağırıcı, spirite) gibi söz etmektedir; ve "ruhun ölümsüzlüğünün mümkün olduğu ya da muhtemel olduğu kanısını" doğuran bir tür "deneysel derinleşme"ye inanmaktadır. (Bundan tam olarak ne anlamak gerekir? Ve acaba burada daha çok "psişik kadavralar"ın fantasmagorisi¹⁴⁶ söz konusu edilmiyor mu? Bununla birlikte, bunun "bir müddet için mi yoksa ebediyen mi" olduğu da meçhul! Fakat bu cansıkıcı anlam sınırlandırması, aşırı övücü bir tonla Bergson'un şu ifadeyi haykırmasını engellemiyor: "İnsanların pek çoğunda rastlanabilir gibi gözüken, fakat aslında tamamen sözde kalan, soyut ve etkisiz olan bir öte dünya inancını diri ve etkili bir gerçeğe döndürmek için, daha fazla bir şeye gerek yok... Gerçekten de, eğer öldükten sonra hayatımızı sürdüreceğimizden emin olsaydık, bundan kesin kes emin olsaydık, başka hiçbir şey düşünemezdik." Eskinin büyüü, ladînî anlamıyla olmasa bile, kelimenin hakîkî anlamıyla, daha "bilimsel"di ve böyle benzeri iddiaları yoktu. Onun en basit fenomenlerinden bazılarının böyle yorumlara imkân vermesi için, ispiritizmanın yani, ruhçağırma olayının (spiritisme) doğmasını bekle-

mek gerekti; bunu da ancak modern sapmanın ilerlemiş bir safhası doğurabilirdi. Gerçekten de, bu fenomenlerle ilgili olarak, neticede Bergson ondan önce de William James, "bütün zevkleri öldüren" bir "neşe" ile (bu inanılmaz sözleri metinde geçtiği gibi, yazıyoruz; kitabı bu ifadelerle bitmektedir) açıkça ve kesinlikle ispiritizma teorisini kabul etmektedirler. Onun bu "neşe"si, bu filozofun temyiz melekesinin ve sezgi gücünün ne derece olduğunu bize açıkça göstermektedir, çünkü lâdinî (profane) filozoflar —inancı için bir şey söyleyemeyiz, kuşkusuz konu o değil— bu tür durumlarda, genellikle aldanmış birisi rolünü oynamaya ve böylece daha başka nice insanları da aldatmak için bilinçsizce "vasıta" olmaya son derece elverişlidirler. Fakat bütün bunlar bir yana, ne olursa olsun, "batıl inanç" (superstition) konusunda bundan daha iyi bir örnek kesinlikle bulunamazdı. İşte bu durum, bu "yeni felsefe"nin gerçekte değerinin ne olduğu konusunda bize tam bir fikir vermektedir; taraftarları bunu böyle "yeni felsefe" diye adlandırmaktan ne kadar da hoşlanıyorlar!

PSİKANALİZİN ZARARLARI

Eğer felsefeden psikolojiye geçecek olursak, aynı eğilimlerin psikoloji alanında, en yeni ekollerde, çok daha tehlikeli bir görünüm altında gözüktüğünü saptarız; çünkü bu alanda, basit teorik görüşlerle kendini göstermek yerine, oldukça endişe verici bir özellik taşıyan pratik uygulama alanları bulunmaktadır bu eğilimler. Bu kitapta, benimsediğimiz görüş açısından bakılınca, bu yeni yöntemlerin en "çarpıcıları" kuşkusuz genel olarak "psikanaliz" adıyla bilinen ve bu ad altında gruplandırılan yöntemlerdir. Nitekim belirtmek gerekir ki, hiç kuşkusuz mnevî alana ait olan öğeleri, garip bir tutarsızlıkla kullanma işi, pek çok psikolog tarafından materyalist bir tutumla birlikte sürdürülmektedir; kuşkusuz bunun nedeni, bu psikologların daha önce almış oldukları eğitimden ve ayrıca ortaya koydukları bu öğelerin gerçek mahiyeti hakkında bilgisizliklerinden kaynaklanmaktadır¹⁴⁷. Modern bilimin en tuhaf özelliklerinden birisi de, sadece maddî alana ait güçler söz konusu olduğu zaman bile, gerçekte neyi nasıl incelemesi gerektiğini tam olarak bilmemesi değil midir? Şunu hemen belirtelim ki, yeni teoriler ve yeni yöntemlerle daima belli bir "laboratuvar psikolojisi" birlikte var olmuştur; bu tür psikoloji, sınırlandırma ve maddileştirme sürecinin son noktasıdır; üniversite öğretiminin "felsefi ve edebi" psikolojisi bu tür psikolojinin içinde daha aşağı bir düzeyi temsil eder; gerçekten de psikolojinin bir nevi yan dalıdır bu. İşte, az önce bizzat psikolojiyi niceliksel bir bilim düzeyine indirgemek için yapılan girişimler hakkında söylediğimiz şeyler bu tür bir psikolojiye uygun düşmektedir.

Burada gerçekten basit bir vokabüler sorunundan daha fazla bir şey vardır; bu kendi içinde çok anlamlıdır kuşkusuz. Fakat bugünkü psikoloji sadece "bilinçaltı"nı ele almaktadır ve mantıksal olarak bilinçaltının mütekâbili (corrélatif) olması gereken "bilinçüstünü" asla ele almamaktadır. Hiç kuşku yok ki bunda, sadece alt tarafta, yani hem insanî varlıkta hem de kozmik çevre içinde "çatlaklar"a tekabül eden tarafta, meydana gelen bir gelişmenin ifadesi vardır; bu "çatlaklar" arasından manevî âlemin (le monde subtil) en "zararlı" etkileri sızar; hatta gerçekten ve tam anlamıyla "cehennemî" bir özellik arz eden en zararlı etkiler de sızar diyebiliriz¹⁴⁸. Kimileri de "bilinçsiz" (inconscient) terimini "bilinçaltı" (subconscient) teriminin eşanlamlısı ya da karşılığı olarak kabul etmektedirler; fakat aslında bu, gerçeğe tam olarak uygun değildir; "bilinçsiz" terimi, harfi harfine ele alındığında, çok daha aşağı bir düzeyle ilgili gibi gözükmemektedir. Eğer burada söz konusu olan, gerçekten bilinçsiz olsaydı, özellikle psikolojik terimlerle, ondan nasıl söz edilebilirdi, bilemeyiz. Ve nitekim, gene aynı terim gereğince, maddeci ya da mekanikçi bir önyargı dışında, bilinçsiz bir şeyin gerçekten var olduğunu kabul etmek gerekir mi? Ne olursa olsun, burada gene dikkate değer bir şey varsa, o da bu tuhaf yanılgıdır; bu yanılgıyla psikologlar öyle bir noktaya varıyorlar ki, bazı durumlar ne kadar alt düzeyde ise, onları o kadar "derin" durumlarmış gibi değerlendiriyorlar. Gerçekten biricik "derin" alan diyebileceğimiz maneviyatın tersine doğru gitme eğiliminin bir işareti yok mudur burada? Çünkü varlığın ilkesiyle ve hatta merkeziyle sadece maneviyat ilgilidir. Öte yandan, psikolojinin alanı yukarıya doğru uzanmadığından, doğal olarak "bilinçüstü" alanı psikolojiye tamamen yabancı ve kapalı bir alan olarak kalmaktadır; ayrıca, psikoloji "bilinçüstü" alana ait herhangi bir şeyle karşılaştığında, derhal o şeyi "bilinçaltı"na ait bir şeyle bir tutarak onu tamamen ve basit olarak "bilinçaltı"na katmaya çalışmaktadır. Özellikle bu tarz bir tutum din gibi, mistisizm gibi şeylerle ve ayrıca Yoga gibi Doğu öğreti-

lerine ait bazı görünümlele ilgili sözümona açıklamalarının aşğı yukarı değışmez özelliğidir. Ve gene, altla üstün bu şekilde karıştırılmasında, gerçekten yıkılmayı meydana getiren öge olarak bakılabilecek bir şey vardır.

Burada hemen şunu da belirtelim ki, tıpkı "yeni felsefe" gibi, psikoloji de "bilinçaltı"na başvurmakla gittikçe "metapsişişe" daha çok yaklaşma eğilimindedir¹⁴⁹. Ve gene, psikoloji, her ne kadar belki istemeyerek de olsa (en azından herşeye rağmen materyalist kalmayı bekleyen temsilcilerinin durumunda olduğu gibi) ruhçuluğa (spiritisme) ve buna benzer daha başka şeylere kaçınılmaz olarak, aynı ölçüde yaklaşmaktadır; ki bunların hepsi kesinlikle, alt psişizmin aynı karanlık ögeleri üzerine dayanmaktadır. Eğer menşeleri ve özellikleri karanlık ve kuşku oluşturan da öte olan bu şeyler bu şekilde yeni psikolojinin "müjdecileri" ve müttefikleri olarak gözüklürse, ve eğer psikoloji söz konusu ögeleri "resmî" bilim olarak kabul edilen şeylerin alanı içine sokacak olursa, (isterse psikoloji bu ögeleri dolambaçlı bir yoldan soksun, fakat bu, bugün hala bazı çevrelerde tartışılan "metapsişişin" yolundan daha kolay bir yol olacaktır.) dünyanın bugünkü durumu içinde bu psikolojinin gerçek işlevinin gelenek düşmanı hareketin ikinci safhasına aktif olarak katılmaktan başka bir şey olabileceğini düşünmek oldukça zordur. Bu bakımdan, yukarıda belirttiğimiz gibi, bizzat tabiatları gereği psikolojinin alanına kesinlikle girmeyen bazı şeyleri zorla "bilinçaltı"na sokmaya çalışarak, psikolojinin bunları kendine mal ettiğini iddia etmesi, bu rolün çocuksu yanını diyebileceğimiz şeyle ilgili olabilir; çünkü bu tür açıklamalar, tıpkı aynı şeylerin "sosyolojik" açıklamaları gibi, esasında bazen maskaralığa kadar varan "basitçi" bir saflıktan ibarettir. Fakat her halde, bu tür şeyler fiilî sonuçları itibarıyla, yeni psikolojiyle ilgili olarak, şimdi daha net bir tarzda ele alıp inceleyeceğimiz gerçekten "şeytanî" yönünden kıyaslanamayacak kadar daha az önemli, daha az ciddi şeylerdir.

Bu "şeytanî" özellik sembolizmin, yahut haklı ya da haksız

olarak sembolizm diye bilinen şeyin, psikanalitik yorumlarında son derece açık bir netlikle gözükmetedir. Bu sınırlandırmayı özellikle yapıyoruz, çünkü daha nice konularda olduğu gibi bu konu üzerinde de, ayrıntıya girilecek olursa, ayırımlar yapmak ve karışıklıkları ortadan kaldırmak gerekir. Böylece, sadece tek bir örneği ele alacak olursak, içinde "insan-üstü" bir ilhamın açıklandığı bir rüya gerçekten semboliktir; oysa ki, sıradan bir rüya, dış görünüşü ne olursa olsun kesinlikle böyle değildir. Hiç kuşku yok ki, daha önceki ekollere mensup psikologlar da, kendi tarzlarında sembolizmi açıklamaya ve sembolizmi kendi anlayışlarının ölçüsüne indirmeye çalışmışlardır. Benzeri durumlarda, eğer gerçekten sembolizm söz konusuysa, tamamen insanî öğelerle ve terimlerle yapılan bu açıklamalar, meselenin özünü oluşturan şeyleri tanımlamaktadır, tıpkı geleneksel nitelikteki şeyler söz konusu olduğunda ortaya çıkan durum gibi. Eğer aksine burada sadece insanî şeyler söz konusuysa, o zaman da sahte bir sembolizm durumu ortaya çıkmaktadır; fakat bunu sembolizm adıyla belirtmek gerçek sembolizmin mahiyeti hakkında aynı hatayı yapmak demek olur. Bu, aynı şekilde psikanalistlerin yapmaya çalıştıkları değerlendirmelere de uygulanabilir; şu farkla ki, o zaman sadece "insanî" alandan değil, fakat aynı zamanda ve çok büyük bir ölçüde "insan-altı" alandan da söz etmek gerekir. Dolayısıyla bu kez sadece basit bir alçalma ile değil, fakat tam bir yıkılma ile karşı karşıya kalırız. Ve her yıkılma, en azından ilk planda, sadece anlayışsızlıktan ve bilgisizlikten, ileri gelmiş olsa bile, kendi içinde, daima tam anlamıyla "şeytanî"dir. (Anlayışsızlık ve bilgisizlik ise, böyle bir kullanım için ve benzeri sonuçları doğurmak için elverişli yoldur.) Kısacası, psikanalitik yorumların genellikle iğrenç ve tiksindirici özelliği, bu bakımdan inandırıcı bir "işaret"tir. Ayrıca, bizim bakış açımızdan özellikle anlamlı olan husus ise şudur: Başka bir yerde de gösterdiğimiz gibi,¹⁵⁰ aynı "işaret" bir takım ruhçu (spirite) tezahürlerde de açıkça yeniden gözükmetedir. Bütün bunlar sadece basit bir rastlan-

tidan başka bir şey değildir diyebilmek için, eğer insan tamamen kör değilse, kesinlikle iyi niyet sahibi olması gerekir. Bütün bunların altında gerçekten nelerin yattığı konusunda psikanalistler de çoğu durumlarda, ruhçular kadar bilinçsiz olabilirler. Fakat, hem psikanalistler hem de ruhçular her iki durumda da, tamamen özdeş diyemesek bile, aynı düzeye ait öğeleri kullanan yıkıcı bir iradeyle aynı şekilde "yönetiliyorlar" gibi gözükmektedir. Bu iradenin kendilerinde temsil edildiği varlıklar ne olursa olsun, bu yıkıcı irade en azından bu varlıklarda hiç kuşkusuz çok bilinçli bir iradedir; ve bu irade, sadece bilinçsiz birer alet olan insanların düşünebileceği şeylerden kuşkusuz, çok farklı olan niyetlere uygun gelmektedir; bu bilinçsizce alet olan insanlar sayesinde bu niyetler fiillerini icra etmektedirler.

Bu durumda, şurası oldukça açıktır ki, tedavi amacıyla psikanalizin temel olarak kullanılması bu tedaviye razı olanlar için ve hatta bu tedaviyi uygulayanlar için son derece tehlikelidir; çünkü bu tür şeyler zarar görmeden uygulanabilen şeyler değildir. Bunda, modern dünyanın dengesizliğini mümkün olduğu kadar artırmak ve modern dünyayı son çözülmeye doğru götürmek için özellikle kullanılan yöntemlerden/vasıtalardan birini görmek bir aşırılık olmaz sanırsınız¹⁵¹. Bu yöntemleri kullananlar tam aksine elde ettikleri sonuçların yararlı olduğuna, hiç kuşkusuz iyice inanmış durumdadırlar. Fakat bu yöntemlerin yayılması da tamamen bu yanılgı sayesinde gerçekleşmiştir. İşte "uygulayıcılar"ın (praticiens) niyetleriyle bu işe yön veren irade arasında mevcut olan bütün farkı burada görmek mümkündür; uygulayıcılar bu işe sadece körü körüne ortak olmaktadır; gerçekte ise, psikanalizin biricik etkisi, varlığın bu "alt tabakalar"ına ait olan tüm muhtevayı su yüzüne çıkartmaktan ibarettir; tam olarak "bilinçaltı" diye adlandırdığımız şeyi oluşturan da bu "alt tabakalar"dır. Ve zaten böyle bir durumda ilgili şahıs varsayım olarak psikolojikman hastadır; çünkü, eğer başka türlü olsaydı, bu tür bir tedaviye başvurmak

gereksinimini kesinlikle duymazdı; demek ki, o şahıs bu "yıkılma"ya dayanacak güçte biri değil ve bu şekilde ihtiyatsızca zincirinden kopmuş bu karanlık güçlerin kaosu içine çaresiz olarak düşme gibi ciddi bir tehlikeyi göze alıyor demektir. Bununla birlikte, her şeye rağmen, eğer o şahıs bundan kaçıp kurtulmayı başarsa bile, bütün hayatı boyunca, en azından üzerinde onun bir izini taşıyacaktır ve bu iz onda silinmez bir "leke" olarak kalacaktır.

İnisiyasyondaki "seyr-i sülûk" sürecinin ilk safhalarında rastlanıldığı gibi, kimilerinin burada "Cehennem'e iniş"le bir benzerlik bulunduğunu ileri sürerek itiraz edebileceklerini biliyoruz; fakat böyle bir benzetme tamamen yanlıştır, çünkü bu iki durumun amaç bakımından hiçbir ortak yanı olmadığı gibi, "konu"nun şartları da zaten bir değildir. Burada sadece bir nevi dindışı (profane) bir parodiden söz edilebilir; ve sadece bu düşünce bile, sözkonusu edilen şeye daha ziyade kuşku uyandırıcı bir "taklit"/"çarpıtma" (contrefaçon) özelliği vermeye yeterlidir. Gerçek şu ki, akabinde tekrar bir "çıkış" izlenmeyen bu sözümona "Cehenneme iniş", bazı antik misterlerde (mystères) kullanılan sembolizme göre, basit olarak "bataklığın içine düşmek"tir. Eleusiş'e¹⁵² giden bir yolun üzerinde özellikle bu "bataklığın" sembolik bir tasviri olduğunu ve bu "bataklığın" içine düşenlerin, inisiyasyonu kabul edecek nitelikte olmadıkları halde, inisiyatik iddialarda bulunan dindışı (profanes) insanlar olduklarını ve bu insanların sadece kendi düşüncesizliklerinin bir kurbanı olduğunu biliyoruz. Ancak burada, mikrokozmik düzende olduğu kadar makrokozmik düzende de gerçekten böyle "bataklıklar"ın var olduğunu ilave edelim. Bu ise, doğrudan doğruya "zahiri karanlıklar"¹⁵³ sorunuyla bağlantılıdır; bu bağlamda, Kitab-ı Mukaddes'in bazı metinlerini hatırlatabiliriz; bu metinlerin anlamı burada belirttiklerimizle tamamen uyushmaktadır. "Cehennem'e iniş"te, daha sonra üst durumlara yükselebilmek için, insan/varlık bazı alt imkânları kesinlikle tüketir. "Bataklığın içine düşme"de ise, aksine alt

imkânlar o varlığı ele geçirir, ona hakim olurlar ve sonunda da bütünyle o varlığı bataklığın içine gömerler.

Burada bir kez daha "taklit"den/"çarpıtma"dan (contrefaçon) söz etmiş bulunuyoruz, bu düşünce başka tesbitlerle de büyük ölçüde desteklenmiştir; örneğin, yukarıda belirttiğimiz sembolizmin mahiyetinin bozulması gibi. Nitekim bu bozulma olgusu özellikle "insan üstü" öğeler içeren her şeye doğru yayılma eğilimindedir, tıpkı din konusunda¹⁵⁴ ve hatta metafiziksel ve inisiyatik öğretiler konusunda takınılan tavrında gösterdiği gibi. Bu öğretilerden biri olan "Yoga" da, bu tür yeni yorumlardan yakasını kurtaramamaktadır; öyle ki bazıları kendi manevî "gerçekleşim" yöntemlerini psikanalizin tedavi usulleriyle bir tutacak kadar ileri gitmektedirler. Burada, aynı şekilde Batıda geçerli olan en kaba biçim bozukluklarından, (déformations) daha kötü bir şey vardır; örneğin, bizzat bu "yoga" yöntemlerinde, bir tür "kültür fizik" hareketi ya da tamamen fizyolojik nitelikte olan bir tedavi yöntemi bulmayı istemek gibi; çünkü bu yöntemler, bizzat kabahıklarıyla, daha manevî (subtile) görünümüler altında sunulan yöntemlerden daha az tehlikelidirler. Bunun birinci nedeni, manevî görünümüler altında sunulan yöntemlerin başkalarının üzerlerinde hiçbir etki kuramayacağı birtakım insanları baştan çıkarma tehlikesi taşımaları değildir; kuşkusuz bu onların tehlikeli olmasını sağlayan bir nedendir, fakat çok daha genel bir alanı kapsayan bir başka neden daha bulunmaktadır; bu da, daha önce açıkladığımız gibi, materyalist düşünceleri alt psişizme başvuran düşüncelerden daha az tehlikeli kılan nedendir. Hiç kuşkusuz, temelde "Yoga"yı oluşturan biricik gaye, yani tamamen manevî (spirituel) gaye (zaten bu gaye olmasa bu kelimeyi kullanmak sadece bir gülünçlük ve saçmalık olur) bir durumda en az öteki durumdaki kadar bilinmektedir. Gerçekten de, "Yoga" bedensel bir tedavi olduğundan daha fazla bir psişik tedavi yolu değildir; ve "Yoga"nın yöntemleri, hiç bir tarzda ve hiçbir derecede, birtakım hastalar ya da dengesini yitirenler için kesinlikle bir teda-

vi şekli değildir; böyle olmaktan çok uzaktır; tam aksine o yöntemler, biricik varoluş nedenleri manevî/ruhanî (spirituel) gelişimi gerçekleştirebilmesi için ve ayrıca tabii durumları da öyle gerektirdiği için mümkün olduğu oranda tamamıyla dengeli olmaları gereken insanlara yöneliktir. Kolayca anlaşılacağı gibi, burada münhasıran inisiyatik nitelikler sorunu içine giren birtakım durumlar mevcuttur. ¹⁵⁵

Hepsi bu kadar da değil; "taklit" ya da "çarpıtma" açısından, belki de buraya kadar söylediğimiz hemen her şeyden daha fazla üzerinde durulması gereken bir başka konu daha vardır; bu da, meslek olarak psikanalizi seçmek ve uygulamak isteyen herkese, öncelikle kendisinin "psikanalizden geçmiş olması" gerektiğini empoze etme fikridir. Bu, herşeyden önce şu gerçeğin kabul edilmesi anlamına gelmektedir: Böyle bir operasyondan geçen kişi, daha önce sahip olduğu kişiliğe artık sahip olamaz, ya da daha önce de söylediğimiz gibi, böyle bir operasyon kişi üzerinde silinmez bir iz bırakır, tıpkı inisiyasyonun yaptığı gibi, fakat âdetâ ters yönde; çünkü burada manevî bir gelişme yerine, alt psişizme ait bir gelişme söz konusudur. Öte yandan, burada inisiyasyondaki hallenmenin (transmission initiatique) açıkça bir taklidi görülmektedir. Fakat, bu arada devreye giren etkilerin mahiyeti farklı olacağından, ayrıca burada olayı, hiçbir fiilî gücü olmayan basit bir görüntüye indirgenen bir olay olarak değerlendirmeye imkân vermeyen bir sonuç ortaya çıkacağından dolayı, bu hallenme daha ziyade sihir alanında, hatta daha açık bir ifadeyle büyücülükte ortaya çıkan duruma benzetilebilir. Nitekim bu hallenmenin bizzat menşeiyle ilgili olarak, oldukça karanlık bir nokta bulunmaktadır. Şöyle ki; kuşkusuz insanın kendisinin sahip olmadığı şeyleri başkalarına vermesi imkânsız olduğundan ve ayrıca psikanalizin icadı da oldukça yeni bir şey olduğuna göre, ilk psikanalistler öğrencilerine ilettikleri "güçler"i nereden, hangi kaynaktan, nasıl elde ettiler ve ilk önce kimler tarafından "psikanaliz operasyonu"ndan geçirilmiş oldular? En azından birazcık dü-

şünme yeteneği olan biri için, sorulması son derece mantıklı olan, bu soru muhtemelen oldukça gereksizdir. Bu soruya tatminkâr bir cevap verebileceği son derece şüphelidir; fakat doğrusunu söylemek gerekirse, böyle bir psişik hallenmede insanın aklına getirdiği gerçekten uğursuz ve korkunç bir başka "belirtiyi" görmek için öyle bir cevap aramaya gerek bile yoktur: Psikanaliz, bu yönüyle daha ziyade "şeytan ayinleri" ile (sacrément du diable) ürkütücü bir benzerlik arz etmektedir.

PSİŞİK OLANLA MANEVÎ OLANIN KARIŞTIRILMASI

Geleneksel öğretilerin bir takım psikolojik açıklamaları konusunda yukarıda söylediğimiz şeyler modern dünyada çok yaygın bir karışıklığın özel bir durumunu, yani psişik alanla manevî alanın birbirine karıştırılması olayını temsil etmektedir. Bu karışıklık, psikanalizin yaptığı gibi, yıkılmaya (subversion) kadar varmadığı durumlarda bile, manevî olanı psişik dü-zen içinde bulunan en alt ögeyle bir tuttuğundan her halükarda son derece ciddidir. Nitekim burada, Batılıların çok uzun bir zamandan beri "nefs" (l'âme, the soul) ile "ruh"u (l'esprit, the spirit) birbirinden ayırmayı bilemeyişleri gerçeğinin, âdeta doğ-ğal sonucu yatmaktadır. (Kartezyen dualizmi bu sonucun doğ-masından büyük ölçüde sorumludur, çünkü bu düşünce kesinlikle "beden" ya da "madde" (le corps) olmayan şeyi tek ve aynı kategoride birleştirmektedir; ayrıca, bu belirsiz ve iyi tanımlanmamış kategoriye de ayırım gözetmeksizin şu veya bu isimle belirlemektedir.) Bu nedenledir ki, günlük dilde bile hemen her yerde, her an bu karışıklık görülmektedir. Kesinlikle "ma-nevî" hiçbir yanı olmayan psişik "varlıklar"a (entités) genellikle halk dilinde verilen "ruh" adı ve bunun bir sonucu olan "ruh-çuluk" adı ve karışıklığı gösteren tipik örneklerdir. Gerçekte "zihin" olana "ruh" adı vermek de bir başka hata örneğidir. Böyle benzeri durumlardan doğabilecek can sıkıcı sonuçları görmek son derece kolaydır: İsteyerek ya da istemeyerek bu karışıklığı yaymak demek, özellikle bugünkü koşullarda, insanları "vasat âlem"in (monde intermediaire) kaosu içine, çaresiz kalmış vaziyette kaybolmak üzere engaje etmek demektir; ayrıca

"karşı-inisiyasyon" (contre-initaiton) diye adlandırdığımız hareketi yöneten "şeytanî" güçlerin ekmeğine yağ sürmek demektir.

Burada, her türlü yanlış anlaşılmayı önlemek için şunu açıkça belirtmek gerekir: Bir varlığın imkânlarının herhangi bir şekilde özel bir gelişme göstermesi, psişik alanın temsil ettiği düzey gibi, alt bir düzen içinde bile olsa, kendi içinde öz olarak "zararlı" (maléfique) olduğu söylenemez; fakat sonu unutmamak gerekir: Bu alan herşeyden önce yanılsamalar (illusions) alanıdır; ayrıca, her hangi bir şeyi normal olarak ait olduğu yere koymayı da bilmek gerekir. Kısacası, her şey böyle bir gelişmenin nasıl kullanıldığına bağlıdır; ve herşeyden önce, böyle bir gelişmeye kendi içinde bir gaye olarak mı yoksa tam aksine daha üst düzeydeki bir gayeye ulaşmak amacıyla basit bir vasıta olarak mı bakıldığı son derece önemlidir. Gerçekten de, ne olursa olsun herşey, özel durumun şartlarına göre, insanı manevî bir "gerçekleşim"e doğru götürmesi gereken bir yola giren kimseye bir fırsat, bir imkân ya da bir dayanak olabilir. Bu, özellikle başlangıçta geçerlidir; çünkü başlangıçta bireysel tabiatlar ve mizaçlar son derece farklıdır ve bunların etkisi de o sıralarda maksimum derecededir; bireyselliğin sınırları aşılmadıkça, bu gene belli bir noktaya kadar böyle devam eder. Fakat öte yandan, eğer insan orada durursa, daha öteye geçemezse ve hiç bir özel değeri olmayan, ayrıca, sadece arızî ve mümkün sonuçlardan ibaret olan bazı "gerçekleşim" görüntüleriyle kendini aldatıp yolunu şaşırırsa, hatta bu sonuçlara herhangi bir görüş açısından sadece bir sonuç olarak bakılacak olursa, ne olursa olsun, her şey bir "dayanak" olduğu kadar bir engel de olabilir. Özellikle bireysel imkânlar alanında kalındığı sürece, yolunu şaşırma tehlikesi her zaman için mevcuttur. Bu tehlike, hiç kuşkusuz psişik imkânlar söz konusu olduğu zaman daha büyüktür; çünkü doğal olarak bu imkânlar daha alt bir düzene ait imkânlardır.

Sadece maddî ve fizyolojik alana ait imkânlar söz konusu

olduğu zaman, kuşkusuz tehlike çok daha az ciddidir. Burada, buna bir örnek olarak, yukarıda da söylediğimiz gibi, "Yoga"yı ya da yoganın hazırlık safhasıyla ilgili olarak bildikleri azıcık şeyi bir nevi "kültür-fizik" hareketi sanan bazı Batılıların yaptığı hatayı zikredebiliriz. Böyle bir durumda düşüncesizce ve kontrolsüzce yapılan "uygulamalar"la, sadece istenilen sonucun tam tersi bir sonuç elde etme ve insanın sağlığını düzelttiğine inanarak sadece sağlığını bozma tehlikesi mevcuttur. Bunlar bizi pek ilgilendirmiyor, ancak burada bu "uygulamalar"ın yapılmasında büyük bir sapma vardır; çünkü bu uygulamalar gerçekte fizyolojik alandan mümkün olduğu kadar uzak olan tamamen başka bir gaye için yapılmaktadır; ve fizyolojik alanda görülen doğal sonuçları, yan etkileri basit bir "rastlantı"dan ibarettir; dolayısıyla buna en ufak bir önem vermek bile uygun değildir. Bununla birlikte şunu da hemen ilave etmeliyiz: Bu uygulamalar aynı zamanda, herhangi bir "cimnastik" hareketine gider gibi bu uygulamalara kendini kaptıran bilgisiz birinin haberi bile olmaksızın, aynı kişinin manevî kiplikleri üzerinde birtakım yan etkiler bırakabilir, bu da gerçekte onun tehlikesini önemli ölçüde artırır. Şöyle ki; böylece, en ufak bir kuşkuyla kapılmadan, her çeşit etkiye kapı ardına dek açılmış olabilir (ve kuşkusuz ilk planda bu durumdan istifade edecek olan, en alt nitelikteki yan etkilerdir; bu yan etkilere karşı o kişi hiçbir önlem alamaz, çünkü bazen onların var olduğundan en ufak bir endişe bile duymaz; ve hatta onların gerçek mahiyetini ayırt edecek gücü bile kendinde bulamaz; fakat bütün bunlarda, en azından, manevî bir şeyin olduğu iddiası yoktur.

Manevî olanla tam olarak psişik denilen şeyin birbirine karıştırılması olgusunun söz konusu olduğu durumlarda ise, tamamen başka bir şey vardır. Nitekim, bu karışıklık iki ters şekilde sunulmaktadır: Birincisinde, manevî olan psişik olana indirgenmektedir; daha önce sözünü ettiğimiz psikolojik açıklamalar türünde özellikle ortaya çıkan durum budur; ikincisinde ise, psişik olan aksine manevî bir öge zannedilmektedir; bu-

nun en bayağı örneği ruhçuluktur; fakat "yeni ruhçuluğun" daha karmaşık öteki çeşitleri de aynı şekilde aynı hatadan kaynaklanmaktadır. Her iki durumda da, kesinlikle manevî olan daima yanlış bilinmektedir; fakat birincisi maneviyatı, her zaman açık bir şekilde olmasa bile, en azından pratikte tam anlamıyla inkâr edenlerle ilgilidir; ikincisi ise, sahte bir maneviyat yanılgısına kendilerini kaptıranlarla ilgilidir: İşte şimdi biz özellikle bu son durumu ele almayı düşünüyoruz. Aslında bunun nedeni oldukça basittir, çünkü nice insanlar bu yanılgıyla rahatça yollarını şaşırabilmektedirler, şöyle ki: Kimileri her şeyden önce bu sözümona "güçler"i aramaktadır, yani kısaca, şu ya da bu şekilde, olağanüstü "fenomenler"in ortaya çıkmasını arzulamaktadırlar; kimileri de insanî ferdiyetin alt "uzantıları" üzerinde bilinçlerini "merkezileştirmeye" çalışıyorlar ve yanlış bir şekilde bu uzantıları üst durumlar sanıyorlar; çünkü onlar genellikle "vasat" insanın faaliyetinin sıkışıp kaldığı dar çerçevenin dışındadırlar; şimdiki çağın dindışı görüş açısına çok uygun düşen durum içinde, bu dar çerçeve "günlük hayat" diye adlandırmanın uygun olduğu çerçevedir; "günlük hayat" içinde madde dışı (extra-corporel) alana ait hiçbir imkân devreye girmez. Kısacası, bu sonuncular için, "fenomen"in çekiciliği, yani aslında modern kafayapısına bağlı olan "deney" eğilimi çoğu zaman hatanın kökeninde yatmaktadır: Gerçekte de bunların elde etmek istediği, daima âdeta "hissedilebilen" sonuçlardır; bunlar ancak bu şekilde bir "gerçekleşim" olacağına inanmaktadırlar. Fakat doğrusu bu, şu anlama gelmektedir: Gerçekten manevî alana ait ne varsa, bütünüyle onlardan kaçmaktadır; ve hatta, ne kadar uzak olursa olsun, onlar bunu anlayamamaktadırlar; ayrıca, bu konuda manevî niteliklerden tamamıyla yoksun olduklarından, onlar için "günlük hayat"ın bayağı ve vasat güvencesi içinde kapanıp kalmaları çok daha iyi olur. Kuşkusuz bunda, söz konusu "fenomenler"in olduğu gibi realitesini inkâr etmek diye bir şey kesinlikle olamaz; hatta, diyebiliriz ki, reel olarak sadece o fenomenler vardır; ve bu neden-

le de çok daha tehlikelidirler. Bizim burada açıkça itiraz ettiğimiz, özellikle manevî gelişim açısından, onların değerleri ve faydalarıdır; işte yanlış kesinlikle bu manevî gelişimin mahiyetiyle ilgilidir. Eğer burada sadece basit bir zaman kaybı ve çabaların boşa gitmesi gibi bir şey olsaydı, zarar bu kadar büyük olmazdı. Fakat, genellikle, bu tür şeylere bağlanan insan, daha sonra onlardan yakasını bir türlü kurtaramamakta ve onların ötesine geçememektedir; dolayısıyla böylece çaresiz olarak saptmaktadır. Bütün Doğu geleneklerinde, bu tür insanların durumunu çok iyi biliyoruz; bu şekilde basit "fenomen" üreticisi durumuna geçen bu insanlar, en ufak bir maneviyata asla erişemeyeceklerdir. Fakat dahası da var: Burada bir nevi "tersine" bir gelişme de olabilir ki, bu tersine gelişme kesinlikle değerli hiç bir kazanç sağlamadığı gibi, aynı zamanda manevî "gerçekleşim"den de insanı bir hayli uzaklaştırır, öyle ki, az önce değindiğimiz bireyliğin alt "uzantıları" içinde kesinlikle yolunu kaybeder; ayrıca, bu uzantılar sayesinde, ancak "insan-altı" alanla temasa geçebilir. O zaman o insanın durumu bir çıkmaza girer, ya da en azından tek bir çıkış yolu kalır; o da bilinçli bir varlık olmaktan bütünüyle uzaklaşmaktır. Zuhûr etmiş "kozmos"un bütünü için çözülme ne ise, o insan için de böyle bir uzaklaşma aynı anlamı taşır.

Bu nedenle, bir başka açıdan daha çok belki de bu bakımdan, "bilinçaltı"na, "içgüdü"ye, akıl-altı "sezgi"ye ve hatta iyice tanımlanmamış olan "hayatî güç"e, tek kelimeyle yeni felsefe ve psikolojinin göklere çıkarıp yüceltmeye çalıştığı bütün bu belirsiz ve karanlık şeylere yapılan her çağrıdan kuşkulananmak mümkün değildir; bütün bunlar alt durumlarla şöyle ya da böyle doğrudan bir temas kurmaya götürür insanı. Çok haklı bir nedenle, her tür "aşkınlığı" dolayısıyla her tür gerçek maneviyatı dışlayabilen bir tür "kozmetik bilinç" içinde insanın "kaybolmasına", daha doğrusu "allak bullak olmasına ve hatta" eriyip tünden yokolmasına sebebiyet veren her şeyden büyük bir özenle sakınmak gerekir. "Panteizm", "immanentizm"

ve "natüralizm" gibi terimlerin, özellikle felsefî görünüm-
ler altında belirttikleri anti-metafizik bütün yanlışlıkların nihaî so-
nucu budur¹⁵⁶. Bütün bu terimler zaten kendi aralarında bağ-
lantılıdır. Bu sonuç karşısında, eğer bazı insanlar gerçekten
bunların neden bahsettiğini bilselerdi, hiç kuşkusuz geri çeki-
lirlerdi. Gerçekten de tam olarak maneviyatı "tersinden" al-
mak, tam tersi olan şeyi maneviyatın yerine koymak bu nokta-
da olmaktadır, çünkü bu ters durum kaçınılmaz olarak mane-
viyatın kesin kaybolması demektir; ve işte tam anlamıyla "şey-
tanlık" da bundan ibarettir; kısacası duruma göre, ister bilinçli
olsun ister bilinçsiz olsun, bu, sonucu pek fazla değiştirmez; ve
ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, karışıklık ve düzensizli-
ğin bütün alanlara yayılmış olduğu çağımızda eskisinden çok
daha fazla görülen, kimilerinin "bilinçsiz şeytanlığı", aslında
"karşı-inisiyasyon" hareketinin temsilcilerinin yaptığı "bilinçli
şeytanlığın" hizmetinde olan bir araçtır sadece.

Başka bir yerde, psişik alanı temsil eden "Okyanus" üze-
rinde yapılan bir "deniz yolculuğu"nun inisiyatik sembolizmini
belirtme fırsatı bulmuştuk: Gayeye ulaşmak için, bütün tehli-
kelerden sakınarak, okyanusu geçmek gerekmektedir¹⁵⁷. Fa-
kat, kendisini tam okyanusun ortasına atan ve okyanusun de-
rinliği içinde boğulmaktan başka bir dileği olmayan birine ne
demeli? İşte burada, tam olarak "kozmik bilinç"le sözümona
"birleşme"nin ifade ettiği şey budur; bu "kozmik bilinç" aslında
tüm psişik etkilerin karışık ve belirsiz bütünlüğünden başka
bir şey değildir. Ve kimi insanlar ne düşünürlerse düşünsünler,
bu psişik etkilerin kesinlikle manevî etkilerle hiçbir ortak yan-
ları yoktur; hatta kimi zaman bu psişik etkiler dış tezahürleri-
nin bir kısmında şöyle ya da böyle manevî etkileri taklit etseler
bile, durum değişmez, (çünkü "taklit" ya da "çarpıtma" bütün
yoğunluğuyla dış tezahürlerde kendini göstermektedir; işte bu
nedenledir ki bu "fenomenik" tezahürler kendi başlarına kesin-
likle hiçbir şey kanıtlamazlar; çünkü bu olaylar bir velîde de,
bir büyücüde de tamamen birbirine benzeyebilir). İşte bu ölüm-

cül hatayı işleyenler "üstteki sular" ile "alttaki sular" arasındaki farkı ya unutuyorlar ya da bilmiyorlar. Yukarıdaki okyanusa doğru yükselmek yerine, aşağıdaki okyanusun dibine gömülüyorlar; bütün güçlerini biçimi olmayan (informel) âleme doğru —"ruhanî" denilebilecek tek âlem budur— yönlendirmek için güçlerini yoğunlaştırmak yerine, manevî (subtile) zuhûr şekillerinin sonsuzca değişen ve kaçan farklılığı içinde o güçlerini dağıtmaktadırlar (ve bu farklılık mümkün olduğu kadar Bergson'un "realite" anlayışına tekabül etmektedir); ayrıca, "hayat" bolluğu sandıkları şeyin gerçekte, ölümün ve dönüşü olmayan bir çözülmenin hüküm sürdüğü bir alan olduğundan da hiç kuşku duymamaktadırlar.

SAHTE İNİSİYASYON

Çeşitli yönlerini burada incelediğimiz gelenek düşmanı hareketi "şeytanî" bir hareket olarak nitelendirdik, fakat şu iyice anlaşılmalıdır ki, bu kelime birtakım teolojik görüşlere uygun olarak, kimi insanların "şeytan" diye adlandırdığı çok özel fıkirden tamamıyla bağımsız olarak kullanılmıştır burada; çünkü bizim görüş açımızda "şahıslandırmalar"ın hiçbir önem taşımadığını ve ayrıca bu tür değerlendirmelere girmenin bütünüyle gereksiz olduğunu söylemeye bile hacet yoktur. Burada ele alınması gereken husus, şu ya da bu alanda gözük-bilmek için şeytanın bürünebileceği özel şekiller ne olursa olsun, "şeytan"ın metafiziksel olarak dönüşebileceği inkâr ve yıkıcılık fikridir; diğer yandan, tam olarak şeytanı temsil eden ve dünyevi âlemde âdeta onun canlı örneği olan şeylerdir; çünkü biz şeytanın hareketlerini ve etkilerini ancak dünyevî âlemde görmekteyiz. Bunlar ise, bizim daha önce "karşı-inisiyasyon" (contre-initiation) dediğimiz şeydir. Dikkat edilecek olursa, "karşı-inisiyasyon" diyoruz ve "sahte inisiyasyon" demiyoruz, çünkü her ikisi çok farklı şeylerdir. Gerçekten de sahteci/taklitçi (contrefacteur) ile sahteyi/taklidi (contrefaçon) birbirine karıştırmamak gerekir. Bir çoğu "yeni ruhçuluğun" (néo-spiritualisme) herhangi bir şekline bağlanan çok sayıdaki teşkilatlar da bugün görüldüğü gibi, "sahte inisiyasyon" bunun pek çok örneklerinden sadece biridir ve daha önce değişik düzenlerde tes-bit ettiğimiz örneklerle aynı niteliktedir; gerçi, tasavvufun bir taklidi olarak belki, ne olursa olsun başka herhangi bir şeyi taklidinden daha özel bir önemi haizdir. "Sahte inisiyasyon"

gerçekte, hareket noktasını bilinçli olarak "karşı-inisiyasyon" içinde bulan "şeytanî" aksiyonun, modern çağda, meydana getirdiği düzensizlik ve karışıklık durumunun sonuçlarından yalnızca biridir. Aynı zamanda bu, bilinçsiz bir tarzda da olsa, "karşı-inisiyasyon"un bir aleti de olabilir; fakat bu, aslında, şu ya da bu derecede, öteki bütün taklitler/çarpıtmalar konusunda da aynı şekilde doğrudur, yani şu anlamda söylüyoruz: Bunların hepsi aynı yıkılma planının gerçekleştirilmesine yardım eden pek çok vasıtalar gibidir; öyle ki bu vasıtalarından her biri, o bütün içinde kendisine tahsis edilen belli bir görevi tam olarak yerine getirmektedir. Kısacası, bu durum bir nevi düzenin ve ahengin taklidini/sahtesini oluşturmaktadır. Nitekim bütün bu plan düzene ve ahenge karşı yöneliktir.

"Karşı-inisiyasyon" hiç kuşkusuz tamamen boş, basit bir taklit/çarpıtma (contrefaçon) değildir, fakat tam aksine kendi düzeni içinde oldukça reel bir şeydir; nitekim fiilen gerçekleştirmiş olduğu aksiyon bunu çok açıkça göstermektedir; en azından sadece şu anlamda tam bir taklit/çarpıtmadır; "karşı-inisiyasyon", inisiyasyonu tersine çevrilmiş bir gölge şeklinde taklit etmektedir, gerçi asıl niyeti inisiyasyonu taklit etmek değil, fakat inisiyasyona düşman tavır takınmaktır; zaten bu iddiası tamamen boş bir iddiadır; çünkü metafizik ve manevî alan kesinlikle ona kapalıdır, çünkü bu alan bütün karşıtlıkların ötesindedir. Bunun yapabileceği tek şey ancak onu bilmemek ya da onu inkâr etmektir; ayrıca, hiçbir durumda, "vasat âlem"in yani psişik alanın ötesine geçemez; psişik alan ise, bütün açılardan, insanî düzeyde ve hatta kozmik düzeyde "şeytan"ın özel etki alanıdır¹⁵⁸; fakat bununla birlikte niyeti vardır ve bu niyet tam anlamıyla inisiyasyonun tersine gitme gibi bir hareket tarzı doğurur. "Sahte inisiyasyon"a gelince, tam anlamıyla bir parodiden başka bir şey değildir; bu da kendi içinde hiçbir şey olmadığı anlamına gelmektedir; her tür derin hakikat konusunda bomboştur, ya da eğer deyim yerindeyse, özünde taşıdığı değeri, ne inisiyasyonun değeri gibi olumlu bir değerdir, ne de

"karşı-inisiyasyon"un değeri gibi olumsuz bir değerdir; fakat tam anlamıyla bir hiçtir. Bununla birlikte, bu koşullarda sanılabileceği gibi, eğer zararsız bir oyuna indirgenemiyorsa, bunun nedeni, taklitlerin gerçek özelliği ve bu taklitlerin oynamak istediği rol hakkında, genel bir tarzda açıkladığımız şeylerdir. Ayrıca şunu da ilave etmek gerekir: Bu özel durumda, kelimenin tam anlamıyla, "kutsal" mahiyetleri gereğince, ayinleri zarar görmeden taklit etmek mümkün değildir. Ve gene diyebiliriz ki, "sözümona geleneksel" taklitler, —daha önce sözünü ettiğimiz gelenek fikrinin mahiyetinin bütünüyle bozulması da bunlara bağlanmaktadır— burada en ciddî tehlike boyutuna ulaşmaktadırlar; ilk olarak, çünkü bunlar belirsiz kanaatler durumunda kalmak yerine, kendilerini fiilî bir hareket olarak göstermektedirler; ikinci olarak, çünkü bunlar geleniğin "iç" yönüne, geleniğin bizzat özünü, ruhunu oluşturan şeye, yani bâtınî ve inisiyatik alana saldırmaktadırlar.

Dikkat edilecek olursa, "karşı-inisiyasyon" ajanlarını "sahte-inisiyatik" teşkilatlar içine sokmaya çalışmaktadır; böylece normal üyelerinin ve hatta çoğu zaman görünüşteki şeflerinin bile haberi olmadan, bu teşkilatları "etkilemek" için bu ajanları kullanmaktadır. Bu teşkilatlardaki üyeler de, şefler de gerçekte neye hizmet ettiklerinin kesinlikle bilincinde değildirler. Fakat burada şunu hemen belirtmek yerinde olacaktır: Gerçekten de "karşı-inisiyasyon" ajanlarını, benzeri, bir yolla, mümkün olan her yere, çağdaş dünyanın dışta cereyan eden bütün "hareketler"i içine, siyasî ve daha başka olayların içine ve hatta, yukarıda da belirttiğimiz gibi, gerçekten inisiyatik ya da dinî teşkilatların içine kadar sokmaktadır; fakat tabii ki bu, geleneksel ruhun böyle sinsi sızmalara direnemeyecek kadar zayıf olduğu zamanlarda böyle olmaktadır. Fakat, böyle olmakla birlikte, mümkün olduğu kadar yıkıcı bir eylem yapmaya olanak veren bu son durum bir yana bırakılacak olursa, "sahte-inisiyatik" teşkilatların durumu, kuşkusuz "karşı-inisiyasyon"un ilgisini özellikle hatırdâ tutması ve onun adına daha özel gay-

retleri konu edinmesi gereken bir durumdur. İşte bu nedenledir ki kendine amaç edindiği iş herşeyden önce tamamen gelenek düşmanlığıdır; ayrıca, sadece tamamen bu iş üzerine konsantre olmuş durumdadır. İşte, çok büyük bir olasılıkla bu nedendir ki, "sahte-inisiyatik" tezahürlerle daha başka türlü şeyler arasında pek çok ilgi vardır; ilk bakışta, bu başka türlü şeylerin onlarla hiçbir ilgisi yokmuş gibi gözükabilir, fakat hepsi, modern kafa yapısının en belirgin görünümlerinden biri olarak, modern düşüncüyü temsil etmektedirler¹⁵⁹. Gerçekten de, eğer durum böyle olmasaydı, bu tür işlerde "sahte-müntesipler" niçin bu kadar önemli bir rol oynasınlar? Diyebiliriz ki, söz konusu işler için kullanılan her tür aletler ya da vasıtalar arasında, "sahte-inisiyasyon" bizzat mahiyeti itibariyle, mantıksal olarak ilk sırayı işgal etmelidir; kuşkusuz bu, makinadaki bir çark gibidir, fakat öyle bir çark ki daha başka çarklara da kumanda edebilmektedir; ötekileri âdeta gelip bu çarkın dişleri üzerine oturmaktadır ve itiş güçlerini ve hızlarını ondan almaktadırlar. Taklit burada yeniden açığa çıkıyor: "Sahte-inisiyasyon" bunda da görünmeyen motor işlevini taklit etmektedir; normal düzende bu işlev tam anlamıyla inisiyasyona aittir. Fakat buna çok dikkat etmek gerekir: İnisiyasyon gerçek olarak ve ayrıca meşrû olarak ruhu (l'esprit) temsil eder; her şeyi ilke olarak canlı kılan ruhtur; oysa, "sahte-inisiyasyon" söz konusu edildiğinde, kuşkusuz onda ruh diye bir şey mevcut değildir. Bundan rahatlıkla şu sonuç çıkmaktadır: Bu şekilde icra edilen aksiyon, gerçekte "organik" bir aksiyon olacağı yerde, tam anlamıyla "mekanik" bir özellik arz etmektedir. Bu durumda yukarıda kullandığımız çarklar benzetmesini tamamen haklı kılmaktadır. Ayrıca bu özellik, daha önce de gördüğümüz gibi, tam da bugün her yerde görülen ve çok çarpıcı bir şekilde şu anki dünyamızda görülen özellik değil midir? Şimdiki dünyamızda makina gittikçe her şeyi kuşatmakta ve insanoğlu yaptığı bütün faaliyetlerde, mümkün olduğu oranda, bir otomata, bir robota benzer bir duruma bizzat düşmektedir, çünkü

insanoğlunun bütün maneviyatı elinden alınmıştır. Fakat "şeytanî" bir kurnazlık sunî malların gelişmesini düzenliyor olsa da, suni malların aşağılığı bu noktada açıkça kendini göstermektedir. Evet, makinalar yapabilirler, ama canlı varlıklar yapamazlar asla! Çünkü yaptıkları şeylerde eksik olan ve sürekli eksik olacak olan bizzat ruhtur.

Yukarıda "görünmeyen motor"dan söz ettik; ayrıca, bu görüş açısından bir kez daha açığa çıkan taklit isteği bir yana, bu tür bir "görünmezlik"te, ne kadar nisbî olursa olsun, yukarıda söylediğimiz işlevi için, daha "genel" bir özellik taşıyan her şey üzerinde "sahte-inisiyasyon"un apaçık bir avantajı vardır. Çoğunlukla, "sahte-inisiyatik" kuruluşlar, varlıklarını gizlemek için büyük çaba sarfediyor değildir; hatta öyle teşkilatlar var ki "ezoterizm" iddialarıyla kesinlikle bağdaşmayan bir propagandayı açıkça yapacak kadar ileri gitmektedirler; fakat, buna rağmen, gene de bu teşkilatlar en az ortada gözükenerler ve "gizli" faaliyet göstermeye en elverişli olandır; dolayısıyla "karşı-inisiyasyon" bir başka şeyden daha çok bununla doğrudan doğruya temasa geçebilmektedir; bununla temasa geçmekle maskesinin düşebileceği ve gerçek hüviyetinin ortaya çıkacağı tehlikesini de kâle almamaktadır; çünkü bu çevrelerde, yapılacak bir patavatsızlığın ya da ihtiyatsızlığın doğuracağı sonuçları süsleyip püsleyip güzel ve şirin göstermek için her zaman bir yol bulmak çok kolaydır. Ayrıca burada şunu da söylemek gerekir: Halkın büyük bir çoğunluğu, "sahte-inisiyatik" teşkilatların var olduğunu şu ya da bu şekilde bilmesine rağmen, tam anlamıyla bunların ne olduğunu bilmemektedir; ve bu teşkilatları, önemli, ciddî bir gücü olmayan basit birer "acaiplik" olarak gördüklerinden, bunlara önem bile vermemektedirler. Ve tabii bu ilgisizlik de bizzat onların işine gelmekte ve amaçlarına hizmet etmektedir; gerçi istemeyerek de olsa, her şey onu daha gizli bir sır haline de getirebilir.

Biz burada, "sahte-inisiyasyon"un oynadığı, bilinçsizce de olsa, gerçek rolü ve "karşı-inisiyasyon" ile olan ilişkilerinin ger-

çek mahiyetini mümkün olduğu kadar tam olarak anlatmaya çalıştık. Ayrıca şunu da ilave etmek gerekir: "Karşı-inisiyasyon" en azından bazı durumlarda, "sahte inisiyasyon" içinde, bir gözlem alanı ve kendi üyeleri için bir seçim alanı bulabilir; fakat bu konu üzerinde daha fazla durmanın yeri burası değil. Yaklaşık da olsa hakkında bir fikir veremeyeceğimiz bir başka şey daha var; bu da gerçekte bu şeyler arasında var olan farklı dalların inanılmaz karmaşıklığı ve çokluğudur. Ve ancak bunların doğrudan ve ayrıntılı olarak incelenmesi bunların anlaşılmasını sağlayabilir; fakat hiç kuşkusuz burada bizi özellikle, eğer deyim yerindeyse, "ilke" ilgilendirmektedir. Bununla birlikte hepsi bu kadar da değil: Buraya kadar, geleneksel fikrin niçin "sözde tasavvuf" tarafından taklit edildiğini kısaca görmüş olduk; bütün bu değerlendirmelerin salt teorik bir düzen içinde kapanıp kalmış gibi gözükmemesi için şimdi biraz daha ayrıntılı olarak bunun nasıl olduğunu görmemiz gerekiyor.

"Sahte-inisiyatik" teşkilatların, kendi mensuplarının kullanımına sunulmak üzere sahte bir gelenek hazırlamak için sahip oldukları en basit yollardan biri de hiç kuşkusuz, hemen herşeyden alınan şu ya da bu unsurları biraraya getirip toplamaktan, ve özellikle ait oldukları değişik geleneklerde gerçekten temsil ettikleri şeyin ne olduğunu kesinlikle anlamaksızın, âdeta onları "dış görünüş itibarıyla" yanyana koymaktan ibaret olan "bağdaştırmacılık"tır (le syncretisme). Bunu bir "öğreti" olarak takdim edebilmek için bu rastgele toplamaya belli bir birlik görüntüsü de vermek gerektiğinden, birkaç "ana fikir" etrafında bu unsurları gruplandırmaya çalışacaklardır; bu ana fikirler doğal olarak geleneksel kökenli olmayacak, fakat tam aksine tamamen dindışı (profanes) ve modern, dolayısıyla gelenek düşmanı fikirler olacaktır. "Yeni ruhçuluk" konusunda, daha önce de belirttik, "evrim" (évolution) fikri özellikle bu bağlamda hemen her zaman çok önemli bir rol oynamaktadır. Buradan, böyle bir yönetimin işleri tuhaf bir şekilde ağırlaştıracağını, kötüleştireceğini anlamak çok kolaydır, şöyle ki: Bu koşul-

lar altında, bir nevi geleneksel kalıntılar "mozayîği" oluşturmak artık söz konusu olamaz; zaten böyle bir mozayik de tamamen boş ve anlamsız, fakat aşağı yukarı zararsız bir oyundur. Burada olsa olsa, alınan unsurların mahiyetinin bozulması ve eğer deyim yerindeyse, "yönünün değiştirilmesi" söz konusudur; çünkü böylece unsurlara, "ana fikir"le uyuşabilmek için, doğrudan doğruya geleneksel anlamın tersine gelecek kadar ileri giden, bozulmuş bir anlamı atfetmek durumunda kalınacaktır. Zaten şurası son derece açıktır ki, bu şekilde davrananlar açıkça bunun bilincinde olamazlar, çünkü onların zihniyeti olan modern zihniyet bu bağlamda onlar için tam bir körlük nedeni olabilir. Bütün bunlarda, ilk olarak bizzat bu zihniyetten kaynaklanan tam anlayışsızlığı, ikinci olarak da, ve belki de özellikle, birtakım "telkinler"i daima hesaba katmak gerekir; bu "sahte-müntesipler" bu "telkinlerin" ilk kurbanları olmaktadır; daha sonra da, bu telkinlerin başka toplumlara aşılmasında kendi paylarına katkıda bulunmaktadır. Fakat bu bilinçsizlik sonuçta hiçbir şeyi değiştirmemekte ve bu nevi şeylerin tehlikesini kesinlikle azaltmamaktadır; bu nevi şeyler, "iş işten geçtikten sonra" bile olsa, "karşı-inisiyasyon"un amaçladığı gayelere bu nedenle çok elverişli olmaktadır. Kuşkusuz bazı durumlar da var ki, "karşı-inisiyasyon"un ajanları, doğrudan bir müdahaleyle, benzeri "sahte gelenekler"in oluşmasına yol açmışlar ya da onları esinlendirmişlerdir. Kuşkusuz bunlara dair de örnekler bulabiliriz, fakat o zaman, bu demek değildir ki, bu bilinçli ajanlar söz konusu "sahte-inisiyatik" şekillerin açık ve bilinen yaratıcıları olmuştur; çünkü, şurası son derece açıktır ki, ihtiyat onlara, mümkün olduğu ölçüde, basit, bilinçsiz aletlerin daima arkasına gizlenmelerini emretmektedir.

Burada bilinçsizlikten söz ettiğimiz zaman, bunu şu anlamda anlıyoruz: Bu şekilde bir "sahte gelenek" hazırlayanlar, çoğu zaman, gerçekte bunun neye hizmet ettiğini kesinlikle bilmiyorlar. Böyle bir oluşumun özelliği ve değeriyle ilgili hususa

gelince, onların iyi niyetlerinin tam olduğunu kabul etmek çok zordur; bununla birlikte, bu konuda da, belli bir ölçüde bazen kendilerini aldatmış olmaları mümkündür. Ayrıca, işleri daha da karmaşık hale getiren psişik nitelikli birtakım "anormallikleri" de çoğu zaman hesaba katmak gerekir. Kısacası, bu anormallikler, bu tür etkilerin ve telkinlerin, maksimum bir güçle kendilerini göstermeleri için, özellikle elverişli bir alan meydana getirirler. Bu konuda daha fazla ısrar etmek istemiyoruz, ancak bu bağlamda, şunu belirtmeden geçemeyeceğiz: Bütün bunlarda, "basiretli" ve "duygulu" insanların çoğu kez ihmal edilemez bir rolü olmuştur. Fakat her şeye rağmen, hemen her zaman öyle bir noktaya geliniyor ki, bilinçli üçkağıtçılık ve şarlatanlık, "sahte-inisiyatik" bir teşkilatın yöneticileri için, bir nevi zorunluluk oluyor: Böylece, eğer biri kalkıp, onların falan ya da filan gelenekten beceriksizce yapmış oldukları alıntıları fark edecek olsa, ki böyle bir durum hiç de zor birşey değildir, bu yöneticiler kendilerinin basit birer profan insan, yani dinle alâkası olmayan insan olduklarını itiraf etmek zorunda kalmadan, bunları nasıl kabul edebilirler? Böyle durumlarda, zaten onlar genellikle gerçek ilgileri tersyüz etme konusunda tereddüt etmezler ve yağmaladıkları bütün geleneklerin ortak "kaynağını" kendi "gelenek"lerinin temsil ettiğini gözlerini kırpmadan ilan ederler. Her ne kadar buna herkesi inandıramasalar da, en azından onların sözü üzerine kendilerine inanacak bir takım saf insanlar her zaman bulunur; genellikle her şeyin üstünde tuttukları, "ekol şefliği" durumları ciddi şekilde tehlikeye düşmemesi için yeterli sayıda saf adamlar her zaman bulunur; çünkü onlar "mensupları"nın nitelikli olup olmamasına pek önem vermezler; ve gene çünkü, modern zihniyete tamamen uygun olarak, nicelik (ve sayı) onlara çok daha önemli gibi gözükür; bu ise onların, gerçekten ezoterizm ve inisiyasyon denilen şeylere ait en basit kavramlara bile sahip olmaktan ne kadar uzak olduklarını göstermeye kâfidir.

Burada, anlattıklarımızın sadece bir takım farazî ihtimal-

lere karşılık vermediğini, fakat daha ziyade gerçek ve uygun şekilde saptanmış olan olaylara da bir karşılık verdiğini söylemeye bile gerek yoktur. Eğer biz bunların hepsini zikredecek olsaydık, saymakla bitiremezdik; ve zaten böyle bir şey de aslında tamamen gereksizdir. Bu konuda çarpıcı bir kaç örnek yeterlidir. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğimiz "bağdaştırmacılık" yöntemleriyle teosofistlerin geleneği olan sözümona bir "Doğu geleneği"nin oluştuğu görülmüştür; gerçekte ise, bu geleneğin yanlış anlaşılan ve yanlış uygulanan terminolojisinden başka Doğu'yla ilgili hiç bir yanı yoktur. Ve Kitab-ı Mukaddes'in sözüne göre, bu tür işlerin dünyası her zaman "kendine karşı bölünmüş ve cephe almış" bir dünya olduğundan, Fransız okültistler (gizli bilimciler), muhalefet ve rekabet düşüncesiyle, aynı şekilde kendi paylarına, sözümona bir "Batı Geleneği" kurdular, ki bu geleneğin pek çok unsurlarına, özellikle "Kabala"dan çıkardıkları unsurlara, kökenleri itibariyle Batılı unsurlar demek oldukça zordur; bu unsurları özel yorumlama tarzları belki Batılı olabilir. Birinciler, kendi "geleneklerini" "eski hikmet"in bizzat bir ifadesi olarak sundular; ikinciler, belki iddialarında biraz daha mütevazı olarak, "bağdaştırmacılık" düşüncelerini bir "sentez"miş gibi sunmaya özellikle gayret gösterdiler, çünkü bu son kelimeyi onlar kadar kötüye kullanan çok az insan vardır. Eğer birinciler kendilerini bu şekilde daha iddialı, daha istekli görmemişlerse, bunun nedeni şudur: Çünkü gerçekten de onların "hareketinin" kökeninde oldukça esrarlı, gizemli etkiler vardı; ve kendileri bile bunların gerçek mahiyetini bilmekten kuşkusuz acizdiler. İkincilere gelince, kendilerinin arkasında hiç bir şeyin olmadığını çok iyi biliyorlardı; ayrıca onların işi, kendi özel vasıtalarına indirgenmiş birkaç kişinin yapmış olduğu bir işti sadece. Bununla birlikte, buraya başka "herhangi bir şey" sokulmuşsa, hiç kuşkusuz bu çok sonraları olmuştur. Bu açıdan değerlendirilince, bu iki durumu yukarıda söylediğimiz şeyin uygulaması olarak ele almak hiç de zor olmaz. Ancak gene de, mantıksal olarak bunlar-

dan çıkabilecek gibi gözüken sonuçları çıkarma işini okuyucu ya bırakabiliriz.

Kuşkusuz gerçek olarak "Doğu geleneği" ya da "Batı geleneği" diye adlandırılmış olan bir şey hiç bir zaman olmamıştır; bu tür adlandırmalar tanımını belli geleneksel bir şekle uygulamayacak kadar belirsiz olduğundan, ancak burada konumuz dışı olan asıl ilk geleneğe kadar gidilmedikçe, kolayca anlaşılabilecek nedenlerden ötürü, hem Batı'da hem de Doğu'da çok değişik ve pek çok geleneksel şekiller her zaman vardır ve geçmişte de olmuştur; zaten bu ilk ve asıl gelenek, aslında ne Doğu'ya aittir ne de Batı'ya. Çok eski bir çağda gerçekten var olmuş olan her hangi bir geleneğin adını kendilerine mal ederek, ona sahip çıkarak ve o geleneği öncekiler kadar karmakarışık olan bir yapının etiketi haline getirerek daha iyi bir iş yapacaklarını ve kolayca güven sağlayacaklarını sandılar; çünkü eğer üzerinde hak iddia ettikleri bu gelenekten bilebildikleri şeyleri doğal olarak kullanmış olsalar çoğunlukla parçalar halinde olan ve hatta çoğu zaman da kısmen farazî şeyler olan bu verileri tamamlamak zorunda kalırlar, başka yerlerden alınan ve hatta tamamen hayali olan daha başka unsurlara da başvurarak. Her halde bu oluşumların birazcık incelenmesi, bunların özünde yatan özellikle modern zihniyetin ortaya çıkarılmasına yeterlidir; yukarıda değindiğimiz "ana fikirler"den bazılarının bulunması da her zaman için bu zihniyeti açığa vurmaktadır. Buna göre böyle bir karışımın/bütünün şu ya da bu ögesinin gerçek kaynağının ne olduğunu tam ve ayrıntılı olarak belirtmek için bir sürü zahmete girmeye ve çok ileri düzeyde araştırmalar yapmaya gerek yoktur, çünkü sadece bu tespit bile, en ufak bir kuşkuya yer bırakmaksızın tam bir taklit/çarpıtma (confrefaçon) ile karşı karşıya olduğumuzu çok iyi bir şekilde göstermektedir.

Bu son durumla ilgili olarak verebileceğimiz en iyi örneklerden biri de bu çağda kendilerini "Gül-Haççılar" (Rosicrucianes) olarak adlandıran çok sayıdaki teşkilatlardır. Bunlar,

söylemeye bile gerek yok, kendi aralarında birbirleriyle devamlı olarak çelişki ve hatta açıkça kavga ve mücadele halinde dirler; oysa hepsi de aynı ve tek bir "gelenğin" temsilcisi olduklarını iddia etmekten geri durmazlar. Gerçekten de bunların her birine, rakiplerini gayri meşrû ve düzenbaz ilan ettiği zaman, hiç birini istisna etmeden tamamıyla hak verebiliriz. Asıl "Gül-Haç Kardeşler" (Rose-Croix) ortadan yok olduğundan beri, gerçekten de hiç bir dönemde bugün olduğu kadar kendilerini "Gül-Haç Kardeşler" diye değilse bile "Gül-Haç'çılar" (Rosicrucienne) diye ilan eden çok sayıda insan olmamıştır!¹⁶⁰ Nitekim, tamamen geçmişe ait olan bir şeyi kendine mal etmeye çalışmanın tehlikesi o kadar fazla değil, hele bir de bunun yalanlanmasından korkmaya gerek yoksa, çünkü nasıl olsa sözkonusu olan şeyin, burada olduğu gibi, çevresi koyu bir karanlıkla, belli bir kapalılıkla çevrilmiştir; öyle ki onun sonu da en az başlangıcı kadar karanlık ve müphemdir. Peki bu durumda bu dindışı (profane) toplum arasında ve hatta bu "sahte-müntesipler" arasında belli bir dönem "Gül-Haççı" diye tanınmış, öyle nitelenmiş olan gelenğin ne olduğunu tam olarak kim söyleyebilir? Burada hemen şunu da belirtmeliyiz ki, inisiyatik bir teşkilatın adının gasbedilmesiyle ilgili olarak bu açıklamalar sözümona "Büyük Beyaz Loca"nın (Grande Loge Blanches/Great White Lodge) durumu gibi bir duruma uymaz; tuhaf bir şey ama gittikçe artan bir şekilde, sadece teosofistler arasında değil hemen bütün mahfellerde bu söz konusu edilmektedir. Gerçekten de hiç bir zaman ve hiç bir yerde bu adın otantik olarak en ufak bir geleneksel özelliği olmamıştır. Eğer bu uzlaşım sal isim, gerçeğin herhangi bir yönüne sahip olan bir şeye "maske" olarak kullanılabilirse, hiç kuşkusuz bunu inisiyasyon yönünden aramak uygun değildir.

Kimilerinin bağlı oldukları "Üstadlar"ın Orta Asya'nın hemen hemen erişilmez bölgelerinde ya da benzeri başka yerlerde bulunduklarını düşünmüş olmaları çoğu zaman eleştirilmiştir. Gerçekten burada, onların iddialarını kanıtlanamaz kılmanın

kolay bir yolu vardır; fakat sadece burada değil, çünkü zamanın içinde gerilere doğru gitme, bu bağlamda, tamamen mekânın içinde gerilere doğru gitmeye benzer bir rol oynayabilir. Kimileri de, tamamen kaybolmuş ve yüzyıllardan beri hatta binlerce yıldan beri sönmüş bir geleneğe bağlanmış olduklarını iddia etmekte tereddüt etmiyorlar. Ancak şu bir gerçektir ki onlar bu geleneğin bütün bu zaman boyunca kendilerinden başka hiç kimsenin en ufak bir izine bile rastlayamayacağı kadar gizli ve bu kadar saklı bir tarzda sürüp geldiğini tasdik edecek kadar ileri gitmeye cesaret etmedikçe, bu onları doğrudan ve devamlı bir teselsül iddia etme avantajından mahrum bırakır, çünkü "Gül-Haççı" geleneğin durumunda olduğu gibi, yepyeni bir şekil sözkonusu olduğunda ortada gözükebilecek gerçeğe yakınlık görüntüsüne bile sahip değildir bu teselsül. Fakat bu eksiklik onların gözünde o kadar önem taşıyor gibi gözüküyor, çünkü onlar inisiyasyonun gerçek şartlarından öylesine habersizler ki herhangi bir düzenli silsile olmaksızın basit bir "ideal" bağlanmanın gerçek bağlanma yerini tutabileceğini rahatlıkla düşünmektedirler. Zaten bir gelenek tamamıyla ne kadar kaybolmuş ve unutulmuşsa, o kadar da uyduruk "yeni oluşum"lara elverişli olacaktır; bu, gün gibi açıktır; ayrıca o gelenekten arta kalan kalıntıların gerçek değeri ve anlamı hakkında güven duymanın da oldukça zor olacağını biliyoruz, çünkü herkes her istediğini yakıştıracaktır onlara; ve doğal olarak herkes kendi özel fikirlerine uygun geleni oraya koyacaktır. Mısır geleneğinin bu konuda özellikle "yararlanılan" bir gelenek olması gerçeğini anlamak için başka herhangi bir açıklama aramaya, başka bir sebep bulmaya gerek yoktur; ve çok değişik ekollere mensup nice "sahte-müntesipler" buna, başka türlü anlaşılması mümkün olmayan bir tercih sebebi gösteriyorlar. Burada söylediklerimizin yanlış anlaşılıp yanlış uygulanmasından sakınmak için şunu da belirtmeliyiz: Bu mülahazalar kesinlikle Mısır'daki kaynaklarla ya da bazı inisiyasyon teşkilatlarında bazen rastlanabilen aynı cinsten daha başka şeylerle ilgili değil-

dir; inisiyasyon teşkilatlarında bunların sadece "sembolik" bir "lejand" özelliği vardır; ve onların inisiyatik menşeleri üzerinde temellenen üstün bir değer taşıma iddiaları da yoktur. Biz sadece burada kendini artık mevcut olmayan bir geleneğin ya da bir inisiyasyon şeklinin vaktiyle olduğu gibi geçerli olduğu ileri sürülen bir geleneğin yeniden dirilmiş şekli sananları kastediyoruz; nitekim böyle bir yeniden diriltme olayı, her açıdan tam ve doğru olabilecek imkânsız bir varsayım içinde bile, basit bir arkeolojik meraktan öte, kendi içinde bile, başka bir yarar sağlamaz.

Daha bir hayli uzatılabilecek bu değerlendirmeleri burada kesiyoruz; zaten bu değerlendirmeler geleneksel fikrin "sahte inisiyatik" bütün taklitlerinin ne olduğunu genel bir tarzda anlatmak için haydi haydi yeterlidir; nitekim bu "sahte inisiyatik" taklitler çağımızda oldukça karakteristiktir. Şöyle ki; kısmen başka yerlerden alınmış ve kısmen uydurulmuş, birbiriyle az çok bağlantılı, fakat daha ziyade az bağlantılı unsurlardan meydana gelen bir karışımdır. Bu karışımın bütününe modern zihniyetin ayırıcı niteliği, mümeyyiz vasfı olan gelenek düşmanını düşünceler hakimdir; bu nedenledir ki bu karışım bu düşüncelerin daha çok yaygınlaşmasına yaramaktadır ve kimilerinin yanında bu düşüncelere geleneksel düşünceler süsü vermekte dir. Gerçekte tam anlamıyla dindışı (profane) bir özelliğe sahip olan, fakat aynı zamanda dine karşı saygısız da olan bir şeyi "inisiyasyon" yerine koymaktan ibaret olan açık aldatmacayı da zikretmeye gerek yok. Bütün bunlardan sonra bir nevi hafifletici bir neden olarak herşeye rağmen, bunların içinde hemen hemen her zaman kökeni geleneksel olan birtakım unsurlar bulunduğu ileri sürülecek olursa, buna şöyle cevap verebiliriz: Her taklit, kendini kabul ettirebilmek için doğal olarak öykündüğü şeyden en azından bazı çizgiler almak zorundadır. Fakat işte bu noktada tehlike daha da büyümektedir. En ustaca ve aynı zamanda en ölümcül yalan, karmakarışık bir şekilde, doğru ile yanlış birbirine karıştıran ve böylece doğruyu, yanlışın galip gelmesi için kullanmaya çalışan yalan değil midir?

"KEHANETLER"İN ALDATMACASI

Modernizmin ortaya çıkardığı "sahte-gelenekler"de rastlanan doğru ile yanlışın birbirine karıştırılması olayı aynı zamanda sözümona "kehanetler"de de görülmektedir; özellikle şu son yıllarda her yerde çeşitli tarzlarıyla yaygınlaşmakta ve birçok amaçlar için kullanılmaktadır; bunlar hakkında söylenebilecek en az şey, bunların çok esrarlı, gizemli olduklarıdır. Bunlar hakkında "sözümona" diyoruz, çünkü "prophéties" sözcüğünü tam olarak ancak değişik geleneklere ait Kutsal Kitaplarda bulunan ve tamamen manevî nitelikli bir vahiyden/ilhamdan (inspiration) kaynaklanan gelecek olayların önceden haber verilmesinde kullanmak uygun olabilir; bu sözcüğün başka türlü kullanılması kesinlikle yanlıştır, bir suiistimaldir; o zaman başka durumlarda kullanılmasına en uygun sözcük "gaipten haber verme" (prédiction) sözcüğüdür. Nitekim bu gaipten haber vermeler çok değişik kökenli olabilmektedir; en azından bunlardan bazıları ikinci dereceden geleneksel ilimlerin uygulamalarıyla elde edilmişlerdir ve kuşkusuz en geçerli olanlar da bunlardır; ama tabii ki, gerçek anlamlarının tam olarak anlaşılması koşuluyla, ki bu da çoğu kez kolay bir şey değildir, çünkü pek çok nedenlerden ötürü bunlar genellikle müphem ve kapalı terimlerle formüle edilmişlerdir; bu terimler ancak araştırdıkları olaylar gerçekleştikten sonra anlaşılmaktadır. O halde sadece gaipten haber vermelerden değil fakat aynı zamanda bunlar hakkında yapılabilecek yanlış ya da "kasıtlı" yorumlardan da daima sakınmak gerekir. Geriye kalana gelince, onlarda otantik bir şey olmadığından, onlar hemen hemen

sadece samimi, fakat çok az "bilgili" "gaipten haber verenler"den (voyants) sudûr eder; bu gibi kimseler, pek iyi ve açıkça belirlenmemiş bir gelecekle, özellikle gelecek hadiselerin tarihi ve ard arda geliş düzeniyle tamamen ilgili olan karışık şeyleri algırlarlar ve onları kendi özel fikirleriyle bilinçsizce karıştırarak daha da karmaşık bir hale sokarak açıklarlar; öyle ki onların içinde nerdeyse istenilen her şeyi bulmak mümkündür.

Öyleyse bugünkü şartlar altında bütün bunların neye yarayacağını kolayca anlayabiliriz: Bu gaipten habervermeler (prédications) olayları hemen hemen her zaman kuşku verici ve hatta korkunç bir hava içinde sunduklarından —çünkü gaipten haber verenlerin ilgisini doğal olarak olayların en çok bu yönü çekmektedir— halkın kafasını bulandırmak için, bunları basit olarak etrafa yaymak ve bunların korkutucu ve tehlikeli yanını açığa çıkaracak ve sözkonusu olayları pek yakın olaylar-mış gibi sunacak yorumları da gerektiğinde birlikte sunmak yeterli olmaktadır¹⁶¹. Eğer bu gaipten haber vermeler kendi aralarında uyuşmuş olsalar, etkisi daha da kuvvetlenecektir; yok eğer çoğu zaman olduğu gibi kendi aralarında çatışmış olsalar, bu kez daha fazla bir düzensizlik ve kargaşaya neden olacaklardır, dolayısıyla her iki durumda da yıkım güçleri lehine çok şey kazanılmış olacaktır. Ayrıca burada şunu da ilave etmek gerekir: Genellikle psişik alanın en alt bölgelerinden gelen bütün bu şeyler tehlikeyi önemli ve büyük ölçüde artıran dengeyi bozucu ve yıkıcı etkileri de beraberlerinde taşımaktadırlar. Kuşkusuz bunun içindir ki, buna inanmayanlar bile çoğu durumlarda bundan bir tedirginlik duymaktadırlar, hatta bu tedirginlik, alt düzene ait manevî (subtile) güçlerin varlığının, hiç de "duygusal" (sensitive) olmayan kişiler üzerinde bile meydana getirdiği tedirginliğe benzemektedir. Örneğin "Büyük Papa" ve "Büyük Monark"ın sözkonusu edildiği pek çok gaipten haber vermelerde ciddi olarak ve hatta bazen de çaresi bulunmaz bir vaziyette ne kadar çok insanın dengesinin bozulduğuna insan inanamıyor; bununla birlikte bu tür gaipten haber

vermeler bazı hakikatlere ait birtakım izleri de taşımaktadır. Fakat alt psişizmin "aynaları"yla garip bir şekilde bozulmuş olarak ve üstelik bunları kendi basmakalıp fikirlerinin çerçevesi içine sokmak için âdeta "maddileştirmiş" ve oldukça dar bir şekilde "sınırlandırmış" olan "gaipten haber vericiler" in zihniyeti ölçüsüne indirgenmiş olarak¹⁶² çoğu zaman birtakım telkinlerin etkisi altında kalan¹⁶³ söz konusu "gaipten haber vericiler" (les voyants) tarafından bu olayları sunma tarzı zaten çok karanlık birtakım "alt" alanlarla çok yakından ilgilidir; ki bunların çok şaşırtıcı kollarını izlemek en azından XIX. yüzyılın başından beri bu çağların gerçek tarihini yazmak isteyen biri için özellikle ilginç olabilir; hiç kuşkusuz bu tarih "resmî olarak" öğretilen tarihten çok farklı olacaktır; fakat bunu söylemeye bile gerek yok, burada bizim niyetimiz bunların ayrıntısına inmek değildir; dolayısıyla bu çok karmaşık sorun üzerinde birkaç genel açıklamayla yetinmek zorundayız; zaten bu sorun bütün yönleriyle kasten karmaşık hale getirilmiştir¹⁶⁴. Çağdaş dönemin başlıca karakteristik unsurlarının sayımı fazlaca eksik kalmaması için bunların sükûtla geçiremezdik, çünkü gelecek düşmanı hareketin ikinci safhasına ait en anlamlı belirtilerden birisi de burada yatmaktadır.

Zaten burada önce sözünü ettiğimiz gaipten haber vermelerin basitçe etrafa yayılması aslında şu anda bu konuda girilen çalışmaların en temel kısmıdır; çünkü bu durumda yapılması gereken iş/çalışma "gaipten haber vericiler" (les voyants) tarafından, kendilerinin de haberi olmadan, neredeyse tamamıyla yapılmıştır. Eğer bu gaipten haber vermelerin birtakım amaçlara cevap vermesi isteniyorsa, o zaman daha ince yorumların yapılması gerekiyor demektir. Özellikle bu birtakım geleneksel bilgiler üzerinde temellenmiş gaipten haber vermeler için geçerlidir. İşte o zaman ileri sürülen amaç için özellikle onların kapalılığından yararlanılmaktadır¹⁶⁵. Aynı sebepten ötürü, bizzat Kitab-ı Mukaddes'teki bazı gaip haberleri (prophéties) bu tür "kasıtlı" yorumların konusu olmuştur; kısacası bu

tür kasıtlı yorumları yapanlar çoğu zaman iyi niyetlidirler, fakat aynı zamanda "telkin altında kalmışlar"dır ve başkalarını da telkin altında bırakmaya yaramaktadırlar. Burada büyük ölçüde bir nevi bulaşıcı psişik "salgın" sözkonusudur. Fakat kendiliğinden olması için yıkılma (subversion) planına çok iyi uymaktadır; ayrıca modern düzensizliğin ve kargaşanın öteki bütün tezahürleri gibi, (saf insanların "kendiliğinden" olduğunu sandığı devrimler de buna delil) hareket noktasında zorunlu olarak bilinçli bir iradeyi gerekli kılmaktadır. İşin en kötüsü de (körlüğün bu kadarı da olamaz) bütün bunları reel olmayan basit bir moda işiymiş gibi görmek¹⁶⁶! Nitekim aynı şeyi bazı "kâhinlik sanatları"nın (arts divinatoires) artan bir hızla yayılması konusunda da söyleyebiliriz; kuşkusuz bu sanatlar olayların temeline, özüne inemeyen kimselerin sandığı kadar zararsız değildir: Genellikle bu sanatlar nerdeyse tamamen kaybolmuş eski geleneksel bilimlerin anlaşılamayan kalıntılarıdır; ayrıca "kalıntı" olmalarından dolayı, daha önceden onlara bağlanan tehlike bir yana, bunlar öyle bir tarzda düzenlenmiş ve ayarlanmıştır ki bunların kullanılması en çok kuşku verici bir özellik arz eden psişik bütün etkilerin "sezgi" (intuition) bahanesiyle devreye girmesine yol açmaktadır. (Ayrıca "yeni felsefe" ile olan bu rastlantısı da kendi içinde oldukça dikkat çekicidir).¹⁶⁷

Ayrıca menşei şüpheli fakat aynı zamanda oldukça eski de olan gaipten haber vermeler de (prédications) uygun yorumlarla kullanılmaktadır; belki de bunlar şimdiki şartlarda kullanılmak için yapılmamıştır, gerçi yıkıcı güçler hiç kuşkusuz bu çağda etkilerini çoktan göstermiştir (özellikle burada sözkonusu ettiğimiz çağ, modern sapmanın başlangıcı diyebileceğimiz çağdır, yani XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar olan dönem); şu halde bu güçlerin daha özel ve daha dolaysız birtakım gayeleri düşünmüş olmaları yanında, aynı zamanda ancak uzun vadede tamamlanmış olması gereken bir hareketin hazırlanmasını da düşünmüş olması mümkündür¹⁶⁸. Doğrusunu söylemek ge-

rekirse böyle bir hazırlık zaten hiçbir zaman durmamıştır; değişik şartlar altında bu hazırlık hep devam edegelmiştir; örneğin modern "gaipden haber vericiler"e (les voyants) atfedilen "telkin" (suggestion) ve pek sahih bir özellik arz etmeyen "ha-yalet/görüntü" (apparitions) teşkilatları manevî (subtile) etkilerin doğrudan doğruya devreye girdiğinin en net bir şekilde görüldüğü yönlerden birini temsil eder; fakat bu yön sadece tek yön değildir; hatta dıştan bakıldığında baştan sona parça parça "uydurulmuş" gaip haberleri söz konusu olduğu zaman bile, benzeri etkiler aynı şekilde işin içine pekâla girebilmektedir, çünkü ilk olarak bunlar ilhamlarını "karşı-inisiyatif" olan bir kaynaktan almaktadırlar; ikinci olarak da bunların hazırlanmasına "destek" olsun diye alınan birtakım unsurların mahiyeti bu doğrultudadır.

Bu son satırları yazarken özellikle çok şaşırtıcı bir örneği düşündük; bu örnek hem kendi içinde hem de değişik çevrelerde sağlamış olduğu başarıyla şaşırtıcıdır; ayrıca bu nedenle, burada basit olarak zikredilmekten çok daha fazla bir değere layıktır; şöyle ki: İngiltere'de yayınlanmış olan, oradan da bütün dünyaya yayılmış olan sözümona "Büyük Piramit'in Kehanetleri"nden söz etmek istiyoruz. Kısmen politik amaçlar için olmakla birlikte hiç kuşkusuz kelimenin her zamanki alışılmış anlamıyla politikanın da ötesinde amaçlar içindir bunlar. Ayrıca, İngilizleri "İsrail'in kaybolmuş kabileleri"nin soyundan geldiklerine inandırmak için girişilmiş bir başka çalışmayla da çok yakından alâkalıdır; fakat burada da gene, şimdilik konumuzun dışında olan ayrıntılara girmeden bu konu üzerinde daha fazla duramayız. Ne olursa olsun, birkaç kelimeyle sözkonusu durumu şöyle açıklayabiliriz: Keyfilikten uzak olmayan bir tarzda, Büyük Piramit'in¹⁶⁹ koridorlarının ve odalarının farklı kısımlarını güya ölçerek (çünkü gerçekten eski Mısırlıların kullandığı ölçüler üzerinde tam olarak bir tesbit yapılmış değildir), bu şekilde elde edilen sayıları tarihin çeşitli dönemleri ve tarihlerine denk düşürerek orada birtakım "kehanetler" in ol-

duğunu keşfetmek istemişlerdir. Maalesef, burada bir saçmalık vardır; hem de öylesine göze çarpan bir saçmalık ki nasıl oluyor da hiç kimse onu farketmiyor gibi gözüküyor diye sorabiliriz. İşte, çağdaşlarımızın ne derece "telkin altında" olduklarını bu da açıkça göstermektedir. Gerçekten de Piramit'i inşa edenlerin hakikaten oraya birtakım "kehanetler"i yerleştirmiş olduklarını farz etsek bile, kısaca burada akla yatkın iki şey olabilir; şöyle ki: Ya zorunlu olarak çevrim yasalarının belli bir ölçüde bilinmesine bağlı olması gereken bu "kehanetler" (prophéties) dünya ve insanlık genel tarihiyle ilgilidir, ya da özellikle Mısır'ı ilgilendirecek tarzda adapte edilmişlerdir; fakat bakıyoruz ki, ne o ne bu, çünkü orada bulmak istedikleri şey, sadece öncelikle Yahudiliğin, daha sonra da Hristiyanlığın görüşüne indirgenmiştir; o derece ki, buradan Piramitin bir Mısır anıtı olmadığı, fakat bir "yahudi-hristiyan" anıtı olduğu sonucunu mantıksal olarak çıkarmak gerekiyor. İnanılacak gibi olmayan bu tarihi çürütmeye bu bile yeter. Fakat şunu da ilave etmek gerekir: Burada her şey güya Kitab-ı Mukaddes'teki "kronoloji"ye göre tasarlanmıştır; bu ise tamamen tartışma götürür bir konudur; ayrıca, en dar ve en Protestan bir anlamda "harfi harfine metne bağlılığa" (littéralisme) uygun düşmektedir; kuşkusuz bunun nedeni şudur: Çünkü bu şeylerin özellikle ve ilk planda yayılmış olması gereken çevrelerin özel zihniyetine bunları adapte etmek gerekiyordu. Burada yapılabilecek daha başka ilginç açıklamalar da olabilir. Şöyle ki; böylece miladî tarihin başlangıcından beri ilk demiryollarının ve trenin icadından önce belirtilmeye değer hiç bir tarih bulunmamaktadır. Buna göre eski inşaatçıların olayların önemini değerlendirme konusunda oldukça modern bir perspektife sahip olduklarına inanmak gerekmektedir. Bu tür şeylerde hiç bir zaman eksik olmayan gülünç (grotesque) unsur da gene bu noktada açığa çıkmaktadır ve onların gerçek menşeleri de kesinlikle bu unsurlarla belli olmaktadır: Kuşkusuz şeytan çok kurnazdır, ama herhangi bir şekilde bir yönüyle gülünç olmasını da engelleye-

memektedir¹⁷⁰.

Fakat hepsi bu kadar da değil: Zaman zaman "Büyük Pira-mit'in Kehanetleri" üzerine ya da daha başka gayb haberleri üzerine dayanarak ve ayrıca neye dayandığı çoğunlukla pek belli olmayan birtakım hesaplardan sonuçlar çıkararak, falan ya da filan tarihte "insanlığın yeni bir çağa gireceği" ya da "yeni bir manevî doğuşun olacağı" haberi ilan edilmektedir (biraz sonra gerçekte bunları nasıl anlamamız gerektiğini göreceğiz). Bu tarihlerin bir çoğu çoktan geçmiştir ve öyle görünüyor ki o tarihlerde özellikle göze çarpan herhangi bir şey vukû bulmamıştır. Peki ama bu tür şeyler tam olarak ne anlama gelebilir? Gerçekten de burada gayb haberlerinin başka bir şekilde kullanımı sözkonusudur (yani hemen her tarafa karışıklık, kargaşa, şaşkınlık yayarak çağımızın düzensizliğini bir kat daha artıran şekilden başka demek istiyoruz) ve belki bu çok daha önemlidir, çünkü bu şekildeki bir kullanım onları birtakım gelecek olayların akış yönünün belirlenmesine katkıda bulunacak direkt bir telkin vasıtası haline getirmekten ibarettir. Daha kolay ve daha basit anlaşılabilir bir örneği ele alacak olursak, örneğin kimileri, falan ülkede falan zamanda bir devrim olacağını ısrarla tekrar edip ilan etmekle, bu işten çıkar sağlayacak kişilerce istenilen zamanda o devrimin yapılmasına gerçekten yardım etmeyeceklerine mi inanıyorlar acaba? Aslında özellikle günümüzde kimileri için kendi planlarına dahil olan "herhangi bir şey"in gerçekleşmesine elverişli bir "kafa yapısı" yaratma gibi bir durum sözkonusudur; kuşkusuz bu "herhangi bir şey" karşıt etkilerin hareketiyle biraz ertelenmiş ve değişikliğe uğratılmış da olabilir, fakat er ya da geç kendi metotlarının bunu gerçekleştireceğini umut ederler. Şimdi bize bu "sözde manevî" girişimin tam olarak neye yöneldiğini incelemek kalıyor; hiç bir surette kesinlikle "kötümser" olmayı istemeksizin (çünkü daha önce de çeşitli vesilelerle açıkladığımız gibi, "iyimserlik" ve "kötümserlik" her ikisi de bizim içinde bulunduğumuz geleneksel bakış açısına aynı şekilde yabancı olması gereken

iki karşıt duygusal tutumdur); burada şunu da belirtmek gerekir: Pek yakın bir gelecek için gözüken durum çok az güven vericidir.

GELENEK DÜŞMANLIĞINDAN KARŞI-GELENEĞE

Bir önceki bölümde sözünü ettiğimiz şeyler, tıpkı esas olarak modern dünyaya ait olan bütün her şey gibi, tamamıyla gelenek düşmanı bir özelliğe sahiptir; fakat, bir anlamda bunlar tam bir inkâr olarak anlaşılacak olursa, "gelenek düşmanı" olmaktan da ileri gitmektedir. Dolayısıyla tam olarak "karşı-gelenek" diyebileceğimiz bir durum oluşturma eğilimindedirler. Burada daha önce belirtmiş olduğumuz sapma (déviation) ile yıkılma (subversion) arasındaki farka benzeyen bir fark vardır bu iki kavram arasında. Ayrıca, bu, kendi bütünlüğü içinde ele alındığında, gelenek düşmanı hareketin aynı iki safhasına tekabül etmektedir, şöyle ki: "Gelenek düşmanlığı" tam ifadesini, tıpkı son yüzyılın sonuna doğru hüküm sürdüğü şekliyle materyalizmde bulmuştur, bu materyalizme "tam" (intégral) materyalizm diyebiliriz. "Karşı-geleneğe" gelince, şimdilik, ancak bunu haber veren işaretleri görmekteyiz. Bu işaretler bizzat geleneksel fikri şu ya da bu tarzda değiştirip taklit etmeyi amaçlayan şeylerle ortaya çıkmışlardır. Burada hemen şunu ilave edebiliriz: Nasıl ki "gelenek düşmanlığı"yla ifade edilen "katılma" eğilimi en uç sınırına ulaşamamışsa, ki bu sınır gerçekten her tür mümkün varoluşun dışında ve altındadır, aynı şekilde, ifadesini "karşı-gelenek"te bulan "çözülme" eğiliminin de en uç sınıra ulaşamayacağı kolayca tahmin edilebilir. Bizzat zuhûrun şartları da, çevrim henüz tam olarak tamamlanmadığı sürece hiç kuşkusuz bunun böyle olmasını gerektirmektedir. Ayrıca, çevrimin gerçek sonu hususuna gelince, da-

ha önce yukarıda da açıkladığımız gibi, çevrimin sonu "yeniden ayağa kalkış"ı, bir dirilişi var saymaktadır, ki bu dirilişle bütün zararlı" (maléfique) eğilimler kesinlikle "yararlı" (bénéfique) bir sonuç doğurmak üzere bir "değişim"e uğrayacaklardır. Nitekim gelecekle ilgili bütün haberler de (prophéties) (kuşkusuz bu "prophétie" kelimesini burada hakiki anlamında kullanıyoruz) belirtmektedir ki "karşı-gelenek" hareketinin görünüşteki zaferi tamamıyla geçici olacaktır ve hatta en mükemmel bir durumdaymış gibi gözüktüğü bir anda, beklenmedik bir tarzda son "yeniden ayağa kalkışı ya da dirilişi" hazırlamak üzere, o sırada devreye girecek olan manevî güçlerin etkisiyle yerle bir olacaktır.^{170a} Gerçekten de, çevrimsel zuhûrun içinde bulunan imkânların en korkuncuna ve hakikaten en "şeytanî"sine, istenilen anda, bir son vermek için doğrudan doğruya böyle bir müdahale gerekecektir sadece; fakat, gelecek hakkında daha fazla tahminlerde bulunup birtakım beklentilere girmeden, bu "karşı-gelenek" gerçekte neyi temsil ettiğini biraz daha açık olarak inceleyelim.

Bunun için, "karşı-inisiyasyon" hareketinin oynadığı rolü ele alıp incelememiz gerekiyor: Gerçekten de, hemen hemen bütün modern "hareketler"i esinlendirmek ve görünmeden onları yönetmek için daima karanlıkta uzun süre çalıştıktan sonra, gerçek bir gelenek'in karşılığı gibi bir şeyi, sonunda, eğer deyim yerindeyse, "dışa vurmak" için bir yol bulacaktır; en azından mümkün olan her tür taklide zorunlu olarak gerekli olan sınırların içinde olabildiği kadarıyla bütünüyle, tam ve eksiksiz olarak. Daha önce de söylediğimiz gibi, inisiyasyon bir gelenek'in ruhunu gerçekten temsil eden şey olduğundan "karşı-inisiyasyon", "karşı-gelenek"tekine benzer bir rol oynayacaktır. Fakat, kuşkusuz burada ruhtan söz etmek tamamıyla yanlış, uygunsuz ve hatalı olur, çünkü burada kesinlikle ruhun olmadığı bir şey söz konusu edilmektedir, ve hatta, eğer ruh öz olarak her tür karşıtlığın ötesinde olmasaydı, ruhun karşıtı olan bir şey söz konusu edilmektedir, derdik; fakat bununla bir-

likte, daha önce değişik vesilelerle sözünü ettiğimiz tersine çevrilmiş gölge tarzında tamamıyla ruhu taklit ederek, her halükârda ona karşıtlık iddiasında bulunan bir şey söz konusu edilmektedir. İşte bunun içindir ki, bu taklit ne kadar ileri noktalara götürülürse götürülsün, "karşı-gelenek" sadece bir parodiden¹⁷¹ ibarettir. Sadece bununla da kalmayıp bütün parodilerin en aşırısı ve en büyüğü olacaktır. Modern dünyanın bütün çarpıtmalarına rağmen, kimilerince çok yakınmış gibi değerlendirilen bir gelecek için hazırlanan şeylerle kıyaslandığında, şimdiye kadar bunun ancak oldukça kısmî "denemeler"ini ve çok sönük birtakım "önbelirtiler"ini gördük. Bugünkü olayların giderek artan bir hız kazanması onlara hak verir gibi bir eğilim göstermektedir. Zaten burada bizim niyetimiz, sözümona "gayb haberleri" veren amatörler tarzında, bunu söylemeye bile gerek yok, az çok kesin tarihler tespit etmeye çalışmak değildir. Hatta çevrimsel dönemlerin tam süresini bilmekle böyle bir tespit mümkün olsaydı bile, (gerçi benzeri durumlarda tam bir hesap çıkarmak için hareket noktası olarak alınması gereken gerçek noktanın tam anlamıyla belirlenmesinde her zaman için büyük bir zorluk vardır) gene de bu konuda ortaya çıkacak sonuçlar hakkında büyük ölçüde ihtiyatlı olmak gerektir. Bu da, aslı astarı olmayan gayb haberlerini bilinçli ya da bilinçsiz olarak yayanları harekete geçiren nedenlere tamamıyla karşıt nedenlerden ötürü böyledir, yani şu anda dünyamızda hüküm süren endişe, kuşku ve düzensizliği daha da artırmaya katkıda bulunma tehlikesini, riskini göze almamak için son derece ihtiyatlı olmak gerekir.

Ne olursa olsun, olayların böyle bir noktaya kadar ulaşmasını sağlayan şudur: "karşı-inisiyasyon" bunu açık seçik söylemek gerekiyor, tam anlamıyla "sahte inisiyasyon"dan mahiyeti itibariyle hiç bir farkı olmayan salt insanî bir buluşa benzetilemez. Aslında, ondan daha fazla bir şeydir. Ayrıca, gerçekten öyle olması için, belli bir tarzda ve hatta menşei itibariyle, her tür inisiyasyonun ve ayrıca, daha genel bir ifadeyle, dünyamızda

"gayr-i insanî" bir unsuru açığa vuran her şeyin bağlandığı yegâne kaynaktan doğmuş olması gerekir zorunlu olarak. Fakat, "karşı-inisiyasyon" en aşırı derecesine kadar, yani tam anlamıyla "şeytanlık" (satanisme) denilen şeyi oluşturan "tersine dönüş" durumuna kadar ulaşmış olan bir yozlaşma sonucu bu kaynaktan doğmaktadır. Böyle bir yozlaşma hiç kuşkusuz, belli bir ölçüde basit olarak kaynağından ve aslından sapmış, ya da paramparça olmuş ve en alt kısmına indirgenmiş bir geleneğin yozlaşmasından çok daha derindir; hatta, hakikaten ölmüş ve ruh tarafından tamamıyla terkedilmiş bu geleneklerin durumunda bundan daha fazla bir şey vardır; bizzat "karşı-inisiyasyon" daha önce açıkladığımız gibi, kendi amaçları uğruna bunların "kalıntıları"nı rahatlıkla kullanabilmektedir. Bu durum, mantıksal olarak insanı şöyle bir düşünceye sevk etmektedir: Bu aşırı yozlaşma geçmiş içinde çok daha gerilere gitmelidir. Ayrıca, bu menşeler sorunu, ne kadar karanlık olursa olsun, bunun şimdiki **Manvantara** ¹⁷² boyunca meydana gelen büyük felaketlerde kaybolmuş olan kıtalardan birine ya da diğerine ait olan eski medeniyetlerden her hangi birinin bozulmasına bağlı olduğu hususunu gerçeğe yakın olarak kabul edebiliriz. Her ne olursa olsun, ruh aradan çekildiği andan itibaren artık kesinlikle inisiyasyondan söz edilemeyeceğini söylemeye bile gerek yoktur. Gerçekten de, "karşı-inisiyasyon" hareketinin temsilcileri, tıpkı sıradan dindışı (profane) insanlar gibi, özü, yani manevî ve metafiziksel alana ait hakikati hiç mi hiç bilmemektedirler; çünkü hakikat, hiç mi hiç bilmemektedirler; çünkü hakikat, en basit prensiplerine varıncaya kadar, onlar için "gökyüzü kapandı"ğından beri, onlara tamamen yabancı olmuştur¹⁷³. İnisiyasyonun yaptığı gibi, varlıkları "insan üstü" hallere ulaştıramadığından, fakat sadece insanî alanla da sınırlı kalmadığından, "karşı-inisiyasyon" hareketi kaçınılmaz olarak varlıkları "insan-altı" alana doğru sevk eder. İşte onun sahip olduğu gerçek güç tam bu nokta üzerindedir. Bunun "sahte-inisiyasyon" komedisinden çok daha başka bir şey oldu-

ğunu anlamak son derece kolaydır. İslâm tasavvufunda (ésotérisme) şöyle denilir: Bir kimse her hangi bir "kapı"ya, normal bir seyr ü sulûk yoluyla ulaşmazsa, bu kapının kendisinin yüzüne kapandığını görür ve gerisin geriye dönmek zorunda kalır, sadece basit bir dindışı (profane) insan olarak değil, çünkü artık bundan böyle, o şekilde kalması imkânsızdır, fakat bir "sâhir" olarak döner. (Sâhir, alt düzeye ait manevî (subtile) imkânlar alanında etkinlik gösteren büyücü, sihirbaz demektir.)¹⁷⁴ Burada söz konusu edilen şeyin daha net bir ifadesini sunmak, daha net bir açıklamasını yapmak imkânsızdır. Şöyle ki; "Cennet" yoluna karşıt olduğunu ileri süren "Cehennem" yolu buradadır. Gerçekten de, böyle bir karşıtlığın dış görünüşlerini arz etmektedir, gerçi bu tür dış görünüşler tamamen aldatıcıdır. Yukarıda bir nevi "tersine gerçekleştirim" (réalisation à rebours) içine angaje olmuş birtakım insanların kaybolup gittiği sahte maneviyat konusunda söylediğimiz gibi, bu yol sonuçta bilinçli varlığın tümünden "parçalanması"na (désintégration), bozulmasına ve dönüşü olmayacak şekilde çözülmesine çıkar.¹⁷⁵

Doğal olarak, taklidin ters yansıma yoluyla, mümkün olduğu kadar tam olması için, "karşı-inisiyasyon" hareketinden doğan teşkilatların bağlanacağı bazı merkezler oluşabilir; kuşkusuz bu merkezler sadece "psişik" merkezlerdir, tıpkı kullandıkları ve taşıdıkları etkilerin psişik etkiler oluşu gibi. Bunlar inisiyasyonun ve gerçek geleneğin durumunda olduğu gibi, kesinlikle manevî merkezler değildir. Fakat bununla birlikte, yukarıda söylediğimiz nedenlerden ötürü, belli bir noktaya kadar dış görünüş itibariyle manevî merkezler görünümü verebilir. İşte "tersine maneviyat" (spiritualité à rebours) yanılması bu durum doğurmaktadır. Sadece bu merkezlere doğrudan bağlı olan bazı teşkilatların değil, aynı zamanda bizzat bu merkezlerin de, çoğu durumlarda, birbirleriyle sürekli çatışma halinde olduklarına şaşmamak gerekir; çünkü onların içinde bulundukları alan "düzensiz" (chaotique), çözülmeye en yakın

alan olduğundan, bu nedenle bütün karşıtlar o alanda serbestçe kol gezerler ve bir üst prensibin doğrudan müdahalesiyle ahenkli bir duruma gelmedikleri ve birbirleriyle uzlaşmadıkları zaman bu durum daha da belirginleşir. Nitekim benzeri bir durumda zorunlu olarak bir üst prensip zaten eksiktir. İşte bu merkezlerin ya da bu merkezlerden sudûr eden kolların tezahürleriyle ilgili olarak, çoğu kez hemen her şeyde bir karışıklık ve bir tutarsızlık belirtisi görülür. Bu belirti kuşkusuz yanıltıcı değildir, aksine bu tür şeylerin karakteristik "işaret"idir. Bunlar gerçek manevî merkezlere karşı giriştikleri ortak savaş için, eğer deyim yerindeyse, birbirleriyle ancak olumsuz olarak uyuşurlar; doğal olarak bu manevî merkezler böyle bir savaşın meydana gelmesine imkân verecek düzeyde olurlarsa, yani sadece bizim bireysel durumumuzun sınırlarını aşmayan bir alanla ilgili olan şeyler için birbirleriyle olumsuz olarak uyuşurlar¹⁷⁶. Fakat, işte tam burada gerçekten "şeytanın aptallığı" diye adlandırabileceğimiz durum ortaya çıkıyor, şöyle ki: "Karşı-inisiyasyon" hareketinin temsilcileri, bu şekilde hareket ederek, bizzat ruha karşı oldukları yanılgısına düşmektedirler. Oysa ki hiç bir şey hakikatte ruha karşı olamaz, fakat aynı zamanda, kendilerine rağmen ve kendilerinin de haberi olmadan gerçekte onlar her zaman ruha bağlıdırlar ve hiç bir zaman da ruha bağımlı olmamazlık edemezler, nasıl ki varolan her şey bilinçsizce de olsa ve istemeyerek de olsa, İlahî İradeye boyun eğmişse, bu da böyledir. Hiç bir şey İlahî İrade'den kaçıp kurtulamaz. Öyleyse, her ne kadar isteklerinin tersine de olsa ve her ne kadar tam aksini düşünüyor da olsalar, onlar da, "insanî alan içinde İlahî plan"ın¹⁷⁷ gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadırlar. Tüm öteki varlıklar gibi, onlar da kendi tabiatlarına uygun gelen rolü oynamaktadırlar. Hakikî müntesiplerin bilinçli oluşları gibi, onlar da gerçekten bu rolün bilincinde olmak yerine, sadece bu rolün olumsuz ve aksi yönünün bilincindedirler. Böylece bizzat kendileri bu konuda aldanmış vaziyettedirler; kendileri için dindışı (profane) insanların basit ve saf cahil-

liğinden çok daha kötü olan bir tarzda aldanmış durumdadırlar, çünkü bu cahillik onları adetâ aynı noktada bırakmak yerine, asıl, ilk merkezden onları daima daha uzaklara fırlatma sonucunu doğurur. Sonuçta da onlar "zahirî karanlıklar"ın içine iyiden iyiye gömülürler. Fakat olayları sadece bu varlıklara göre değil de, aynı zamanda dünyanın bütününe göre, ele alacak olursak, tıpkı öteki varlıklar gibi, bu varlıkların da, bu bütünün bir unsuru olarak, işgal ettikleri yere zorunlu ve gerekli olduğunu söylemeliyiz. Ayrıca, eğer teolojik bir dille söyleyecek olursak, bu varlıklar dünyanın zuhûr çevrimi içindeki yürüyüşünde "Tanrı'nın takdir ettiği" vasıtalar olarak da gözükürler, çünkü böylece bütün kısmî düzensizlikler, adetâ, bir anlamda, en yüksek derecedeki düzensizlikmiş gibi gözüksükleri an bile, zorunlu olarak küllî düzenin sağlanmasına katkıda bulunurlar.

Bu değerlendirmeler "karşı-gelenek" hareketinin nasıl oluştuğunu anlamamıza yardımcı olmalıdır. Aynı zamanda böyle bir hareketin büyük ölçüde niçin daima değişken ve geçici olacağını anlamayı da kolaylaştırmalıdır. Bununla birlikte, yukarıda da söylediğimiz gibi, bu durum gene de bu hareketin gerçekten kendi içinde en korkunç imkânlardan biri olmasını engellememektedir. Aynı şekilde şunu da iyice bilmek gerekir: "Karşı-inisiyasyon" hareketinin gerçekten düşündüğü, tasarladığı gaye de budur. Bütün faaliyetlerinde özellikle bu gayeyi amaçlamaktadır. Dahası olumsuz "gelenek düşmanlığı" sadece bunun mecburî hazırlığını temsil eder. Şimdi bütün bu değerlendirmelerden sonra, bizim için geriye sadece, birtakım uygun belirtilerin de yardımıyla, bazı kipliklere (modalité) ve birtakım özel şartlara göre, şu andan itibaren tahmin edilmesi mümkün olan şeyleri biraz daha yakından incelemek kalıyor, çünkü bu "karşı-gelenek" hareketi bu özel şartlara göre gerçekleşebilecektir.

BÜYÜK PARODİ YA DA TERSİNE MANEVİYAT

Daha önce söylediklerimizden, "karşı-gelenek" ve bunun görünüşteki ve bir anlık, geçici zaferinin gerçekte, "tersine maneviyat" diye adlandırdığımız şeyin egemen olması sonucunu doğuracağını anlamak oldukça kolaydır. Tersine maneviyat doğal olarak maneviyatın bir parodisidir, onun kaba bir taklididir, daha doğrusu maneviyatı ters yönden taklit eder, öyle ki hatta maneviyatın tam zıttı gibi gözükür. Sadece zıttı gibi gözükür diyoruz, hakikatte zıttı değildir; çünkü iddiaları ne olursa olsun, aralarında ne simetri ne de denklik olması mümkündür. Bu nokta üzerinde ısrarla durmak gerekiyor; çünkü çokları dış görünüşe bakarak aldandıklarından dolayı, dünyada birbirine karşı üstünlük sağlamak için sürekli kavga veren iki zıt ilke varmış gibi düşünmektedirler. Böyle bir düşünce çok yanlış, çok sakattır. Aslında, eğer teolojik bir ifadeyle söyleyecek olursak, Şeytan'ı Tanrı ile aynı düzeye koyan ve genellikle haklı ya da haksız yere Manicilik'e (Manichéisme)¹⁷⁸ atfedilen düşünceyle aynıdır. Hiç kuşkusuz günümüzde pek çok insan bilmeden ve farkına varmadan bu anlamda "Manicilik dinine mensup" olmaktadır. İşte burada en zararlı ve en tehlikeli "telkinler"den birinin sonucu görülmektedir. Gerçekten de temel olarak bu düşünce ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir ilke ikiliği olduğunu kabul etmek ya da bir başka ifadeyle, bütün zıtlıkların, bütün karşıtlıkların, bütün zıtlaşmaların ötesinde olan Yüce ve Mutlak Birlik'i (Unité suprême) inkâr etmek anlamına gelmektedir. "Karşı-inisiyasyon" hareketine bağlı olanlar tarafından böyle bir inkârın ortaya atılmış olmasına

pek şaşmamak gerekir. Hatta bu inkâr onlar payına samimi bile olabilir, çünkü metafizik alanı onlara tamamıyla kapalıdır. Dolayısıyla onlara göre bu düşünceyi yaymak ve empoze etmek gerekmektedir, bu gayet açıktır, çünkü onlar ancak bu yolla, aslında sahip olmadıkları ve hiç bir zaman da sahip olamayacakları birtakım özelliklere sahip olduklarını sanacaklardır, yani kendilerini maneviyatla aynı paralelde, aynı düzeyde tutabilecek ve hatta sonunda maneviyatı yenebilecek bir şeyin temsilcileri sanacaklardır.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu "tersine maneviyat" olsa olsa ancak sahte, hatta düşünülebilecek en büyük derecede sahte bir maneviyat olabilir. Fakat, örneğin pisişik olanın manevî zannedildiği hemen bütün hallerde zorunlu olarak tam yıkılmaya kadar gitmeksizin sahte bir maneviyattan söz etmek mümkündür. İşte bunun içindir ki, tam yıkılmayı belirtmek için kullandığımız bu "tersine maneviyat" ifadesi gerçekten de buraya çok uygun düşen bir ifadedir. Ancak, tabii ki bunu nasıl anlamak gerekiyorsa, onları tam olarak açıklaması koşuluyla. İşte kimilerinin bazen çok bilinçsizce, ısrarla yakında geleceğini ilan ettikleri "yeniden manevî diriliş" budur. Ya da bütün yollardan şimdiki insanlığı içine sokmak istedikleri "yeni çağ" (l'ère nouvelle)¹⁷⁹ budur. Ayrıca, yukarıda sözünü ettiğimiz kehanetlerin (prédications) yayılmasıyla ortaya çıkmış olan genel "bekleyiş" durumu da bunun gelişini fiilen çabuklaştırmaya katkıda bulunabilir. Psişik olanla manevî olanın karıştırılması olayında belirleyici faktörlerden biri olarak daha önce ele aldığımız "fenomen" in çekiciliği de bu konuda aynı şekilde çok önemli bir rol oynayabilir, çünkü insanların çoğu bu şekilde meşgul edilmiş olacaklardır ve "geleneğe karşı oluş" hareketinin zamanı konusunda yanılmış olacaklardır, çünkü denilmektedir ki, o zaman ortaya çıkacak olan "sahte peygamberler" "büyük harikalar ve şaşırtıcı şeyler" yapacaklar ve hatta, eğer mümkün olsaydı, bizzat seçilmişlere (les élus) varıncaya kadar, birçok insanları baştan çıkaracaklardır"¹⁸⁰. İşte özellikle

bu bakımdan "metapsişik" tezahürler ve "yeni ruhçuluğun" çeşitli şekilleri daha sonra olması gereken şeylerin bir nevi şimdiden bir "önbelirtisi" gibi gözükebilmektedirler, gerçi bunlar bu konuda çok zayıf bir fikir vermektedirler. Aslında, daima aynı alt manevî güçlerin (*forces subtiles inférieures*) bir hareketi söz konusu edilmektedir, fakat bu güçler o zaman mukayese edilemeyecek derecede büyük bir güçle çalışmaya başlayacaklardır. Dolayısıyla, basit bir "medyumun" saçma sapan sözlerine bunca insanın körükörüne tam bir güven duymaya hazır olduğu görülünce, (sadece ve sadece medyumun saçma sapan sözleri bazı "fenomenlerle" desteklenmiş olduğu için) baştan çıkmanın o zaman neredeyse genelleşmiş olması gerektiğine insan nasıl şaşmasın ki? İşte bu nedenledir ki, çoğu zaman gerektiği gibi, şu söylenememektedir: "Bir öğretinin ya da her hangi bir öğretimin hakikatiyle ilgili bir şey söz konusu olduğunda, bu "fenomenler" kendi içlerinde kesinlikle hiç bir şey kanıtlayamamaktadır. Ayrıca, bu fenomenler "büyük yanılgı"nın özel ilgi alanı olmaktadır. Bu büyük yanılgı içinde bazılarının çok kolay bir tarzda "maneviyat işaretleri" zannettiği şeyler, söz konusu edilen alt maneviyat güçlerinin de oyunuyla daima yalancıkdan yapılmış ve taklit edilmiş olabilir. Belki de taklidin gerçekten olabileceği biricik durum da bu olabilir, çünkü her iki durumda da meydana gelen "fenomenler"le (bu kelimeyi özel dış görünüşler anlamında ele alıyoruz) aynıdır. Aralarındaki fark sadece orada karşılıklı olarak devreye giren sebeplerin mahiyetinde yatmaktadır. Doğal olarak bunlar öyle sebeplerdir ki, insanların büyük çoğunluğu bunların neler olduğunu belirlemekten acizdirler, öyle ki burada yapılacak en iyi iş "fenomen" olan şeylere en ufak da olsa hiç önem vermemektir. Ve hatta **a priori** olarak daha ziyade fenomen olan şeylerde ters ve uygunsuz bir işaret görmektedir. Fakat bütün bunlar çağdaşlarımızın zihniyeti olan "deneysel" (*expérimentale*) zihniyete nasıl anlatılır? Her şeyden önce "gelenek düşmanlığı"nın "bilimci" bakış açısıyla şekillenmiş olan bu zihniyet, sonunda "karşı-ge-

lenek" hareketinin başarı sağlamasına en etkili biçimde katkıda bulunan faktörlerden biri olmaktadır.

Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan "yeni ruhçuluk" ve "sahte-inisiyasyon" da bir başka açıdan "karşı-gelenek" hareketinin kısmî bir "önbelirtisi" olarak karşımızda durmaktadır. Şöyle ki: Köken itibariyle gerçekte geleneksel olan, fakat gerçek ve doğru anlamlarından uzaklaştırılmış ve dolayısıyla adetâ yanlışın hizmetine konulmuş olan birtakım unsurların, daha önce belirtmiş olduğumuz kullanımından söz etmek istiyoruz. Aslında, bu şekilde doğru anlamlarından uzaklaştırma, "gelenek düşmanlığı"nı belirlemesi gereken tam tersine dönüş yönünde bir ilerlemedir sadece. (Ve nitekim, simgelerin kasten tersine döndürülüşü olayında bunun çok manidar bir örneğini daha önce görmüştük) Fakat o zaman da sadece bir kaç eksik ve dağınık unsur söz konusu olmayacaktır; çünkü gerçek bir gelenek, bütün alanlardaki zahiri uygulamaları da dahil, bütünlüğünü oluşturan şeylere benzeyen ve hatta bunları ortaya koyanların niyetlerine göre onların dengi olan bir şeyin aldatıcı görüntüsünü (illusion) vermek gerekecektir. Bu bağlamda, şunu da açıkça belirtmeliyiz: "Karşı inisiyasyon" hareketi amacına ulaşmak için, her ne kadar sadece olumsuz "gelenek düşmanlığı"nı temsil eden bütün modern fikirleri icat etmiş ve bunları her tarafa yaymışsa da, bu fikirlerin sahte olduğunu çok iyi bilmektedir, çünkü bunlara karşı hangi tavrı takınacağını da kuşkusuz çok iyi bilmektedir. Fakat bu da kendi içinde, bunları yayma fikrinde sadece geçici ve hazırlık niteliğindeki bir safhanın tamamlanması niyeti bulunabileceğini göstermektedir; çünkü böyle bir bilinçli yalana girişmek, kendine benimsemiş olduğu hakiki ve biricik gaye olamaz. Aslında bütün bunlar, "olumlu" bir sonucu oluşturacak gibi gözüken ve fakat gerçekte kesinlikle "karşı-gelenek" hareketini oluşturacak olan bir başka şeyin daha sonra gelmesini hazırlamaya yöneliktir. İşte bunun içindir ki kaynağı, menşei ya da ilhamı kuşkusuz "karşı-inisiyatik" olan çok değişik teşekküllerde, "Kut-

sal İmparatorluk" (Saint Empire/Holy Empire) gibi, geleneksel bir düşüncenin karşıtı olan ve aynı zamanda taklidi ve sahtesi de olan bir teşkilat fikrinin özellikle şimdiden ortaya çıktığını görmekteyiz; oysa ki, böyle bir teşkilat sosyal düzen içinde "karşı-gelenek" olmanın açık bir ifadesi olmalıdır. Ve gene bunun içindir ki, Deccal (L'Antéchrist), Hint geleneğinde kullanılan ifadeyle söyleyecek olursak, tersine dönmüş **Şakravartî** diye adlandırabileceğimiz şey gibi gözükmelidir¹⁸¹.

İşte, bu "karşı-gelenek" hareketinin egemen olması aslında tam olarak "Deccal'ın egemen olması" olarak bilinen şeydir. Nitekim Deccal hakkında hangi düşünceye sahip olunursa olunsun, bütün önyargılardan bağımsız olarak düşünüldüğünde Deccal'ın, bu son işi için, her halükârda "karşı-inisiyasyon" hareketinin bütün güçlerini kendisinde toplayacak ve onları bir sentez, bir bireşim haline getirecektir. Deccal ister bir birey ister bir topluluk olarak anlaşılın durum değişmiyecektir. Bir anlamda, Deccal hem bir bireydir hem de bir topluluk, çünkü bir topluluğun olması gerekecektir ve bu topluluk, sonunda gün ışığına çıkan bizzat "karşı-inisiyatik" örgütlenmenin bir nevi "dışavurumu" gibi bir şey olacaktır; ayrıca, bu topluluğun başına geçen bir de şahıs olacaktır. Bu şahıs onun tam ifadesi olacaktır ve hatta o teşkilatın bütün zararlı etkilerinin bir "dayanağı" olarak da olsa, temsil edeceği şeylerin bir nevi "somutlaşması" (incarnation) gibi bir şey olacaktır; bu şahıs bütün zararlı etkileri kendinde topladıktan sonra, bunları bütün dünyanın üzerine salıverecektir.¹⁸² Kuşkusuz bu bir "imposteur" olacaktır. (İmposteur, Arapça'da genellikle **deccal** kelimesiyle ifade edilen anlamın karşılığıdır), çünkü onun egemenliği her şeyden önce "Büyük Parodi"den başka bir şey olmayacaktır. Gerçekten geleneksel ve manevî olan her şeyi karikatürize ederek bunları "şeytanca" taklit edecektir; fakat böyle olmakla birlikte o öyle yaratılmış olacak ki, eğer deyim yerindeyse, onun bu rolü oynamaması gerçekten onun için imkânsız olacaktır. Aslında "gelenek aleyhtarlığı"nın bir sonucu olan "niceliğin ege-

menliği" kuşkusuz artık söz konusu olmayacaktır; tam aksine, sahte bir "manevi canlanış" bahanesiyle her şeyin içine bir nevi niteliğın yeniden sokulması durumu doğacaktır, fakat meşru ve normal değeriine nisbetle tam tersi bir anlama bürünmüş olan bir nitelik olacaktır bu.¹⁸³ Günümüzdeki "eşitçilik"ten (égalitéisme) sonra, yeniden açıkça kabul edilen bir hiyerarşı olacaktır, fakat tersine döndürölmüş bir hiyerarşı, daha doğrusu tam anlamıyla gerçek "hiyerarşıye karşı" olan bir hiyerarşı olacaktır. Bu hiyerarşinin en üst noktası, gerçekte "Cehen-nem çukurları"nın dibine her hangi bir insandan daha çok yakın olan bir varlık tarafından işgal edilmiş olacaktır.

Bu varlık, belli bir şahıs kılığında gözökmüş olsa bile, gerçekte bir birey olmaktan daha çok bir sembol olacaktır. Ve "karşı-inisiyasyon" hareketin amaçlarına uygun olarak kullanılan tersine çevrilmiş bütün simgelerin âdetâ bir sentezi, bir toplamı gibi olacaktır; kendi içinde, bütünöyle zuhûr edecektir, çünkü bu rolü yerine getirme konusunda onun ne selefi ne de halefi olacaktır. İşte, bu şekilde en son derecesine ulaşmış olan yanlış böylece ifade etmek için, eğer deyim yerindeyse, bütün açılardan tamamıyla bozulmuş olacaktır ve hatta bizzat sahteliğın, yanlışlığın ve düzmeciliğın somutlaşmış şekli olacaktır.¹⁸⁴ İşte bunun içindir ki ve ayrıca bütün açılardan doğruya karşı yapılan bu aşırı muhalefetten ötürüdür ki, Deccal (L'Antéchrist) bizzat Mesih sembollerine de bürünebilir, fakat, tabii ki onları aynı şekilde tersine döndürölmüş olarak kullanır.¹⁸⁵ Ayrıca, zararlı (maléfique) görünüme sağlanan bu üstönlük ya da daha doğrusu bu sembollerin çift anlamının bozulup yıkılmasıyla, zararlı (maléfique) görünümün yararlı (bénéfique) görünümün yerini alması gerçekten onun karakteristik belirtisini oluşturmaktadır. Aynı şekilde, Arapça'daki "**Mesîh**" (Mesîh) kelimesiyle "Mesîhk" (Deccal) kelimesi arasında da garip bir benzerlik olabilir ve olmalıdır da¹⁸⁶. Fakat, burada ikinci kelime birincinin gerçekten bozulmuş bir şeklidir. Nitekim Deccal hakkında yapılan sembolik tasvirlerin hepsinde, Deccal "biçimsiz" (dif-

forme) olarak temsil edilmiştir ki bu çok anlamlıdır. Gerçekten de bu tasvirler özellikle vücudundaki asimetriler üzerinde ısrarla durmaktadır. Bu da temel olarak bunların kendisine atfedildiği varlığın bizzat tabiatının görünen işaretleri olduğunu varsaymaktadır; çünkü gerçekten bu tür şeyler daima bir iç dengesizliğin göstergeleridir. Ve zaten, bu tür biçimsizliklerin inisiyatik bakış açısından daima bir "niteliksizlik" oluşturmalarının asıl nedeni de budur. Fakat aynı zamanda, bu biçimsizliklerin ters yönde, yani "karşı-inisiyasyon" açısından birer "nitelik" olabileceği de kolayca anlaşılmaktadır. "İnisiyasyon düşmanlığı" inisiyasyonun tersine doğru gittiğinden, bizzat tanım olarak sonuçta varlıkların dengesizliğinin artması yönünde ilerleyecektir. Bu dengesizliğin uç ifadesi çözülme (dissolution) ya da daha önce sözünü ettiğimiz "bütünlüğün parçalanması" (désintégration)'dır. Kuşkusuz Deccal bu parçalanmaya mümkün olduğu kadar yakın olmak durumundadır; öyle ki onun ferdiyeti, bir yandan korkunç bir tarzda gelişme gösterirken aynı zamanda da hemen hemen nerdeyse ortadan kalkmış vaziyettedir. Böylece o, "Zat" (le Soi) önünde "ben"ini (le moi) silinmesinin tersini gerçekleştirmiş olacaktır ya da bir başka ifadeyle, Tevhid'in (Unité) içinde eriyip onunla bütünleşmek yerine "kaos"un içine karışıp gidecektir. Ve işte, bizzat onun vücudunun biçimsizlikleri ve oransızlıklarıyla belirlenen bu durum, gerçekte bizim ferdî durumumuzun imkânlarının en alt sınırındadır, öyle ki "hiyerarşiye karşı oluş"un en üst-noktası bu "tersine döndürülmüş dünya"da ona en uygun gelen yerdir ki bu onun dünyası olacaktır. Öte yandan, tamamıyla simgesel bakış açısından bakıldığında ve ayrıca "karşı-gelenek" temsil eden bir varlık olarak, Deccal zorunlu olarak hiç de biçimsiz (difforme) değildir. Şöyle ki; gerçekten, yukarıda "karşı-gelenek" hareketi olsa olsa ancak gelenek'in bir karikatürü, bir taklidi olabilir demiştik. Buna göre, kim karikatürden söz ediyorsa dolayısıyla biçimsizlikten söz ediyor demektir. Kısacası, eğer başka türlü olsaydı, "karşı-inisiyasyon" hareketini hakiki inisiyasyondan

ayırmanın zahirde hiç bir yolu olmazdı. ayrıca, en azından "seçilmişler"in (les élus) baştan çıkarılmamaları için, "karşı-inisiyasyon"un kendi içinde "şeytanın markası"nı taşıması gerekir. Kaldı ki, yanlış ya da sahte zorunlu olarak "yapay"dır da. İşte, bu bakımdan "karşı-gelenek" hareketi, her şeye rağmen, modern dünyanın tüm ürünlerine ait olan "mekanik" özelliği de kesinlikle taşıyacaktır; "karşı-gelenek" hareketi de modern dünyanın son eseri olacaktır. Daha doğru ve tam bir ifadeyle söyleyecek olursak, "karşı-gelenek" hareketinde, daha önce sözünü ettiğimiz "psişik kadavralar"ın otomatikliğine benzer bir durum olacaktır. Dolayısıyla tıpkı o psişik kadavralar gibi, "karşı-gelenek" hareketi de sadece yapay olarak ve bir anlık, geçici olarak canlanmış "kalıntılar"dan meydana gelecektir. Bu da, onda sürekli, daimî hiç bir şeyin bulunamayacağını bir kez daha açıkça göstermektedir. Eğer deyim yerindeyse, "cehennemî" bir ifadeyle, galvanizlenmiş bu "kalıntılar" yığını hiç kuşkusuz çözülmenin uç sınırına kadar varmış olan bir şeyin en net fikrini ve izlenimini vermektedir.

Bütün bu konular üzerinde daha fazla durmaya gerek olmadığını düşünüyoruz. Aslında, "karşı-gelenek" hareketinin nasıl oluşacağını şimdiden ayrıntılı olarak söylemeye çalışmanın pek bir yararı olmayabilir. Ve zaten, bu konuda daha önce verdiğimiz genel bilgiler ve yaptığımız açıklamalar, kendi kendilerini bunları daha özel hususlara uygulamak isteyenler için haydi haydi yeterlidir. Bu özel hususlar her halde bu incelememize dahil edilemezdi. Ne olursa olsun, bu dünyayı sona doğru götürecek olan gelenek düşmanı hareketin böylece sonuna gelmiş oluyoruz. "Karşı-gelenek" hareketinin bu geçici egemenliğinden sonra, şu andaki çevrimin nihaî anına ulaşmak için artık sadece bir "yeniden ayağa kalkış ya da bir diriliş" olabilir; yıkılmanın tamamlanmış gibi gözüktüğü bir anda, bu "diriliş" birdenbire her şeyi normal yerine koyarak, gelecek çevrimin "altın çağı"nı süratle hazırlayacaktır.

BİR DÜNYANIN SONU

Bu inceleme sırasında anlattığımız bütün konular, genel bir tarzda, kısaca Kitab-ı Mukaddes'te kullanılan bir ifadeye göre "çağın alâmetleri" diye adlandırabileceğimiz şeyi oluşturmaktadır, yani "bir dünyanın sonu"nu ya da bir çevrimin âhir zamanını önceden haber veren alâmetleri. Bizzat bu çevrimin sınırlarının ötesinde hiç bir şey göremeyenler için, her hangi bir sınırlandırma, ya da bir ihtiyat kaydı ya da bir belirtme yapmaksızın bu son "dünyanın sonu" olarak gözükmemektedir. Kuşkusuz bu, çok mazur görülebilecek bir bakış açısıdır; fakat bunun, dünyevî varoluştan henüz yeterince ayrılıp kurtulmayanlar nezdinde doğurduğu aşırı, haksız ve yersiz korkularla oldukça cansıkıcı ve üzücü sonuçları olmaktadır. Ayrıca, kuşkusuz bu tür insanlar bakış açılarının darlığı nedeniyle böyle yanlış düşüncelere çok kolayca kapılmaktadır. Gerçekte ise, bu şekilde "dünyanın pek çok sonları" olabilir, çünkü çok değişik süreli çevrimler vardır, adetâ bu çevrimler birbiriyle içiçe girmiş vaziyettedir. Ayrıca, aynı kavram benzer şekilde, kıyas yoluyla bütün derecelere ve bütün düzeylere her zaman uygulanabilir. Fakat şurası gayet açıktır ki, -bu sonlar ilgili oldukları bizzat çevrimler gibi, çok farklı önemi haizdirler. Bu bakımdan, burada bizim ele aldığımız "son"un öteki "sonlar"dan kuşkusuz çok daha büyük bir önem taşıdığını kabul etmek zorundayız, çünkü bu son bütününü bir "**Manvantara**"nın sonudur, yani tam anlamıyla bir insanlık diye adlandırabileceğimiz zamansal bir varoluşun sonudur. Bir kez daha belirtelim ki bu, kesinlikle bizzat yeryüzü âleminin sonu demek değildir, çünkü en son an-

da meydana gelecek olan "yeniden ayağa kalkış ya da diriliş"le, bizzat bu son bir başka "**Manvantara**"nın hemen başlangıcı oluverecektir.

Bu bağlamda üzerinde biraz daha açıkça ve kesin bir tarzda bazı açıklamalar yapmamız gereken bir nokta daha var: "Kalkınma ya da ilerleme" taraftarları "altın çağ"ın geçmişte değil, aksine gelecekte olduğunu söyleyip duruyorlar. Onların söylediklerinin tam aksine hakikat şudur: Bizim "**Manvantara**" ile ilgili "altın çağ" gerçekten geçmiştir, çünkü "altın çağ" bizzat "ilk ve temel durum"dan (L'état primordial) başka bir şey değildir. Bununla birlikte, bir anlamda "altın çağ" hem geçmiştir hem de gelecektir, fakat tabii ki şimdiki "**Manvantara**" ile sınırlı kalmamak ve yer yüzü çevrimlerinin ard arda gelişini değerlendirmek koşuluyla; çünkü gelecekle ilgili olarak, söz konusu ettiğimiz "altın çağ" zorunlu olarak bir başka "**Manvantara**"nın "altın çağı"dır. Buna göre, bu "altın çağ" bir "engel"le bizim şimdiki çağımızdan ayrılmış vaziyettedir. Bu engel, bu şekilde konuşan dindışı (profanes) insanlarca gerçekten aşılamayan bir engeldir. Bu insanlar "yeni bir çağ"ın geleceğini ila-ı ederlerken, ve bunu şimdiki insanlığa mal ederek, ne söylediklerini bilmemektedirler. Onların hatası, en aşırı derecesine ulaşıncı, "karşı-gelenek" hareketini egemen kılmakla "altın çağı" getireceğini iddia eden ve hatta **Sanctum Regnum**'a (Kutsal Krallık) ait geleneksel fikrin taklidi ve sahtesiyle, en aldatıcı ve en geçici bir tarzda, "altın çağ" görüntüsü bile veren bizzat Deccal'ın hatası olacaktır. Bu nedenle, "karşı-gelenek" hareketinin oldukça kısmî ve oldukça zayıf birtakım "önbelirtileri"nden başka bir şey olmayan bütün "sözde gelenekler"de, daha önce değindiğimiz "evrimci" (évolutionnistes) düşüncelerin niçin bu kadar önemli bir rol oynadığını kolayca anlayabiliriz. Kuşkusuz bu "sahte gelenekler" başka her hangi bir şeyden daha çok "karşı-inisiyasyon" hareketini doğrudan doğruya hazırlamada bilinçsizce katkıda bulunmaktadır. Kuşkusuz, az önce sözünü ettiğimiz "engel" basit dindışı (profane)

insanlardan daha çok "karşı-inisiyasyon" hareketinin temsilcileri için tam bir engel teşkil etmektedir. Bu engel kimin için mevcutsa, o insanlar hemen her şeyi şu anki çevrimin içine sokmaya mecbur kalıyorlar, çünkü "karşı-inisiyasyon" hareketinin temsilcileri sadece çözülmeye doğru yönelmiş olduklarından, gerçekten de onlar için bu çevrimin ötesinde var olan bir şey yoktur. İşte bu sebepten ötürü, özellikle onlar için, şu anki çevrimin sonu, gerçekte "dünyanın sonu", bu ifadeye verilebilecek en tam anlamı içinde, "dünyanın sonu" olmalıdır.

Bu durum konuyla ilgili bir başka soruyu da gündeme getirmektedir. Her ne kadar daha önce yaptığımız değerlendirmelerden bazıları bu soruya zımnen bir cevap veriyorsa da, biz bu soru üzerine birkaç kelime daha söyleyeceğiz. Soru şu: "Karşı-inisiyasyon" hareketini en iyi şekilde temsil edenler oynadıkları rolün gerçekten ne derece bilincindedirler? Öte yandan kendilerinin boyunu aşan ve kendileri bir iradeye bağlı oldukları halde, kendilerinin kesinlikle bilmediği bir iradenin ne ölçüde aleti olmaktadırlar? Yukarıda söylediğimiz şeylere göre, bunların hareketlerinin ele alınabileceği bu iki görüş açısı arasındaki sınır zorunlu olarak bizzat manevî âlemin sınırıyla belirlenmiştir. Kuşkusuz onlar hiç bir şekilde bu manevî âleme nüfuz edememektedirler. Onlar bu "vasat âlem"in imkânları hakkında alabildiğine geniş ve mümkün olduğu kadar çok bilgi sahibi olabilirler, fakat bu bilgilerde ruha yer olmadığından dolayı, kaçınılmaz olarak bu bilgiler daima yanlış ve eksik bilgiler olacaktır, çünkü onlara gerçek anlamlarını ancak ruh verebilir. Kuşkusuz bu tür insanlar, kelimenin bayağı anlamlarıyla, asla mekanikçi, materyalist ve hatta "kalkınmadan yana" ya da evrimci de olamazlar. Ve hatta bu kelimelerin ifade ettiği fikirleri dünyaya yaydıkları zaman, bile bile dünyayı aldatırlar. Fakat bu fikirler yalnızca olumsuz "gelenek düşmanlığı" ile ilgilidir. "Gelenek düşmanlığı" ise onlar için sadece bir vasıta ve bir gaye değildir. Böylece onlar "gaye vasıtaları haklı kılar" diyerek tıpkı ötekileri gibi, bu aldatmayı mazur göstermeye ça-

lişabilirler. Onların hataları, bu tür fikirlerle etkiledikleri ve "telkin altına aldıkları" insanların hatalarından daha çok derindir, çünkü bu hata her maneviyatın gerçek mahiyeti hakkında onların sahip olduğu tam ve önlenemez bilgisizliklerinin bir sonucudur. İşte bunun içindir ki yerleştirmeye çalıştıkları "karşı-gelenek" hareketinin yanlışlığı ve sahteliği konusunda tam olarak ne derece bilinçli olabileceklerini söylemek çok daha zordur; çünkü böyle yapmakla, normal ve düzenli her gelenekte ortaya çıktığı gibi, ruha karşıt olduklarına ve ayrıca bu dünyada ruhu temsil edenlerle aynı seviyede olduklarına kolayca inanabilirler. İşte, bu anlamda, Deccal bütün varlıklar içinde kesinlikle en çok "yanılmış" biri olacaktır. Bu yanılmanın kökü daha önce sözünü ettiğimiz "düalist" hatada yatmaktadır. Düalizm ise, şu ya da bu şekliyle, ufukları belli sınırlarda kalan ve daha öteye geçemeyen insanların bir eseridir, isterse bu sınırlar tamamen zuhûr etmiş âlemin sınırları olsun. Bu tür insanlar, bu sınırların içinde kalan şeylerde saptadıkları ikiliği (dualité) bir türlü çözemediklerinden, bu ikiliği bir üst prensip haline sokarak, gerçekten ikiliğin ortadan kaldırılamayacağına inanmaktadırlar. Ve böylece, "Yüce Birlik"i inkâra gitmektedirler. Gerçekten de onlar için sanki Yüce Birlik yokmuş gibidir. İşte bu nedenledir ki "karşı-inisiyasyon" hareketinin temsilcilerinin sonuç olarak kendi rolleri konusunda da aldanmış olduklarını söyledik. Ve hatta onların aldanışı gerçekten çok kötü, hatta en kötü bir aldanıştır, çünkü bu, gerçekten öyle bir aldanıştır ki bir insan bu aldanış sonucu sadece yolunu şaşırmakla kalmaz, fakat aynı zamanda dönüşü olmayan bir yolda gerçekten kaybolur gider. Fakat hiç kuşku yok ki, eğer bu aldanış ve bu yanılma içine düşmeselerdi, bu görevlerini yerine getiremezlerdi. Oysa ki bu görevin İlahî plan'ın bu dünyada yerine getirilmesi için tıpkı öteki görevler gibi, zorunlu olarak yerine getirilmiş olması gerekmektedir.

Böylece, "yararlı" (bénéfique) ve "zararlı" (maléfique) olmak üzere, bu çift görünümü yeniden değerlendirme noktasına

gelmiş oluyoruz. Çevrimsel zuhûr olarak dünyanın gidişi bu çift görünüm altında sunulmaktadır. Bu da, bu zuhûrun geliştiği şartlar ve durumlar hakkında yapılacak her açıklamanın gerçekten "anahtarı" niteliğindedir; özellikle, burada bizim yaptığımız gibi, zuhûr doğrudan doğruya sona doğru giden dönem içinde ele alındığı zaman böyledir. Bir yandan, eğer bu zuhûru daha geniş bir bütüne katmadan, basit olarak kendi içinde ele alacak olursak, baştan sona kadar, bu zuhûrun gidişi gittikçe ilerleyen bir "düşüş", bir "iniş" ya da bir "alçalış" şeklinde gözükmemektedir, bunda hiç kuşku yok. İşte onun "zararlı" (maléfique) yönü diye adlandırabileceğimiz şey burada yatmaktadır. Fakat öte yandan, aynı zuhûru, parçası olduğu bütünün içine yerleştirecek olursak, o zaman bu zuhûr evrensel varoluş içinde gerçekten "olumlu" (positive) bir değer taşıyan sonuçlar doğurur. Ayrıca, bu sonuçların "bütünleşmesinin" mümkün olabilmesi ve zuhûrun bir başka çevriminin doğrudan prensibi olabilmesi için, bu zuhûrun gelişmesi —ki buna "karanlık çağ"ın alt imkânlarının gelişmesi de dahildir— sonuna kadar gitmelidir. İşte onun "yararlı" (bénéfique) yönünü oluşturan husus da budur. Çevrimin bizzat sonunu değerlendirdiğimiz zaman da durum gene aynı olmaktadır. Şöyle ki; çevrimin sonuna gelindiğinde yok olması gereken şeylerin, özel bakış açısından bakıldığında (çünkü bu şeylerin zuhûru bitmiş ve adetâ tükenmiş gibi olacaktır), doğal olarak bu son çok korkunç bir "felaket" (catastrophe) olacaktır; bu kelimeyi ani ve çaresi bulunmaz bir "düşüş" fikrini çağrıştıran etimolojik anlamında kullanıyoruz. Fakat, diğer taraftan bu zuhûra, olduğu gibi kaybolurken, olumlu varoluş olarak sahip olduğu her şey içinde kendi prensibine irca edilmiş şekliyle bakacak olursak, o zaman bu son bir felaket değil tam aksine "yeniden ayağa kalkış" ya da bir "diriliş" olacaktır. Ve daha önce de söylediğimiz gibi, bu canlanış, bu diriliş sayesinde her şey yeniden "aslî durumuna" birdenbire konmuş olacaktır. Bu husus analoji yoluyla bütün derecelere uygulanabilir, ister bir varlık söz konusu ol-

sun, ister bir âlem söz konusu olsun. Kısacası, sonuçta, "zararlı" olan daima kısmî bakış açısidir; "yararlı" olan ise, daima küllî bakış açısidir; ya da öbürüne göre küllî olan bakış açısidir, çünkü mümkün olan bütün düzensizlikler ancak, kendi içlerinde ve "ayrı olarak" değerlendirildiklerinde bir düzensizliktir. Nitekim bu kısmî düzensizlikler küllî düzen önünde silinir gider ve sonunda bu küllî düzenin içine girerler. Böylece, "olumsuz" yönlerinden de sıyrılmış olunca, bunlar, küllî düzenin diğer her hangi bir unsuru gibi aynı şekilde küllî düzeni oluşturan unsurlar olurlar. Gerçekten de, mümkün (contingent) her varoluşu zorunlu olarak bir şarta bağlı kılan sınırlandırma dışında, "zararlı" bir yön yoktur. Bizzat bu sınırlandırma gerçekte tamamen olumsuz bir varoluşa sahiptir. Daha önce, sanki bu "yararlı" ve "zararlı" iki yönden adetâ simetrikmiş gibi söz ettik; fakat bunun böyle olmadığını anlamak son derece kolaydır. İkincisi, yani "zararlı" yön, sadece değişken ve geçici olanı ve olumsuzluğu ifade eder; oysa ki, birincisi, yani "yararlı" yön, sürekli ve kalıcı olanı, değişmeyen ve olumluyu ifade eder. Öyle ki "yararlı" yön sonunda mutlaka üstün gelir; oysa ki "zararlı" yön sonunda tamamen erir, yok olur gider, kaybolur; çünkü aslında bu yön sadece "ayrılık"a bağlı olan bir yanılsamadan ibarettir. Ancak, doğrusunu söylemek gerekirse, o zaman tam olarak ne "yararlı" yönden söz edebiliriz ne de "zararlı" yönden, çünkü bu iki terim esasta birbirinin mütekâbilidir (corrélatifs) ve artık mevcut olmayan bir karşıtlığı belirtirler. Her karşıtlık gibi, bu karşıtlık da sadece nisbî ve sınırlı olan belli bir alana aittir. Ve bu alanın sınırları aşılar aşılmaz, artık sadece var olan ve var olmamazlık edemeyen, ve ne ise ondan başkası olmayan vardır. İşte böylece, eğer insan en derin düzenin hakikatine kadar gitmek isterse, bütün çıplaklığıyla diyebiliriz ki, bir "dünyanın sonu" ancak bir "hayâl"in (illusion) sonudur ve kesinlikle başka bir şey değildir.

1. BÖLÜM

- (1) Analogie: İki şeyden birinin niteliklerinin benzerini başka bir şeyde görünce, bu ikincisi için birinciye göre yargıda bulunma. Andırma, tenasüb, kıyas, örnekseme. (Çeviren)
- (2) **Mahâyâna** ekolüne mensup Hindu ve Budistlere göre, ruhun konsantre olmasına yardım eden ve büyüsel bir etkisi olan mistik resimlere **yantras** denir. (Çeviren)
- (3) Bu kelimeler, Aristo tarafından aynı anlamda kullanılan Yunanca "eidōs" ve "hülē" terimlerini çok başarısız ve çok eksik olarak karşılamaktadır. Bu terimler üzerinde ileride ayrıca duracağız.
- (4) Burada **Brahma saguna**'dan, yani "nitelikleşmiş" **Brahma**'dan söz edilebilir, ama "nicelikleşmiş" **Brahma** diye bir şey asla söz konusu değildir.
- (5) Burada, bir varlığın isminde o varlığın özünün bir ifadesi olarak, bu niteliksel anlam içinde anlaşılırsa, gerçek bir sayı olduğunu belirtmeliyiz. Bu Pisagor'un sayılar hakkındaki düşüncesiyle, sonuçta Platon'un "idea"ları arasında, ayrıca bir varlığın özle ilgili yanını belirtmek için Sanskritçe **nāmā** sözcüğünün kullanımı arasında, yakın bir ilişki sağlamaktadır.
- (6) Öz (essence) ve madde (substance) konusunda şunu da belirtelim: Skolastikler çoğu zaman Yunanca **Ousia** kelimesini **substantia** (madde) olarak çevirmektedirler; oysa ki bu kelime, aksine, gerçek olarak ve tam anlamıyla öz (essence) anlamına gelir. Bu durum bir dil ve kavram kargaşasının artmasına neden olmaktadır. Örneğin, "maddesel biçim" (forme substantielle) gibi ifadeler buradan kaynaklanmaktadır. Bu ifade bir varlığın maddeyle ilgili yanını değil de özle ilgili yanını gerçekte oluşturan şeyi anlatmakta çok yetersiz kalmaktadır.

2. BÖLÜM

- (7) **Hülē** kelimesinin ilk anlamının "nebatî ruh"la (le princip végétatif) ilgili olduğunu da burada belirtelim. Burada, (**Prakriti** terimine uygun düşen, Sanskritçe **mûla**, yani) "kök" kelimesine bir gönderme var. Zuhur bu "kök"den başlayarak gelişmektedir. Ayrıca, burada Hint geleneğinin, bitkinin "Assurca" mahiyeti hakkında söylediği şeyle de belli bir ilgi kurulabilir. Gerçekten de bitkiler köklerini, dünyamızın temelini oluşturan şeylerin içine daldırmaktadırlar. Bir bakıma madde (substance), ileride daha iyi görülebileceği gibi, varoluşun karanlık kutbudur.
- (8) Saf sayı kavramı öz olarak tam sayı kavramıdır. Ayrıca tam sayıların ard

arda gelmesi süresiz (discontinue) bir dizi oluşturur; bu gayet açıktır. Bu kavramın aldığı bütün anlam genişlemeleri, ayrıca kesir sayılarının ve sonsuz sayıların incelenmesine yol açan anlam genişlemeleri, o kavramın gerçekten bozulması, değişikliğe uğramasıdır ve sadece, gerçekte sayısal süresizliğin (discontinuité) aralıklarını mümkün olduğunca küçültmek ve dolayısıyla "sürekli büyüklükler" in ölçülmesinde o sayının uygulanmasına bağlı olan kusuru mümkün olduğu kadar azaltmak için yapılan çabaları temsil ederler.

- (9) "Ölçülebilen uzay" anlamındaki "uzam" (étendue) nesnelerin yer üstündeki yayılmalarını belirtmektedir. Uzaya göre uzam, zamana göre süre (durée) gibidir. Descartes'a göre, uzam sadece yer üstündeki yayılmayı değil, uzay gibi uzunluğu, derinliği ve genişliği de kapsar. (Çeviren)

3. BÖLÜM

- (10) Yukarıda da belirttiğimiz gibi, **hüle** kelimesinin orijinal anlamıyla da uyum sağlamaktadır bu: Eğer deyim yerindeyse, bitki meyvenin "anne"sidir; meyve bitkiden çıkmaktadır ve onun maddesiyle beslenmektedir. Fakat ancak güneşin diriltici ve hayat verici etkisiyle gelişip büyümekte ve olgunlaşmaktadır; dolayısıyla güneş bir anlamda "baba" olmaktadır. Sonuç olarak, başka yerlerde **Adityas** ve daha başka benzeri geleneksel kavramların simgeliği konusunda söylediğimiz şeylerde de görülebildiği gibi, aynı özü taşımaları (coessentialité) —eğer bu terimi kullanmak mümkün olursa— nedeniyle, bizzat meyve güneşle bir tutulmaktadır ve güneşe benzetilmektedir.
- (11) Burada birbiriyle bağlantılı olarak kullanılan bu iki terim, yani akledilir (intelligible) ve "duyulur" (sensible) terimleri aslında Platon'un diline aittir. Biliyoruz ki Platon'a göre, "akledilir âlem" "ideler" ya da "arketipler" alanıdır. Daha önce de gördüğümüz gibi, bu arketipler, kelimenin tam anlamıyla, özleri teşkil ederler. Ve akledilir âleme göre, cisimler ve cisimlerin kombinezonlarından çıkan öğelerin alanı ya da âlemi olan duyulur âlem zuhurun maddi yanında yer alır.
- (12) Ananda K. Coomaraswamy, **Notes on the Katha-Upanishad**, 2nd part.
- (13) Sanskritçe **rita** kelimesi, bizzat kökeni itibariyle Latince **ordo** kelimesiyle yakından ilgilidir. **Rite** kelimesiyle de daha sıkı bir bağıntısı olduğunu burada belirtmeliyiz: **Rite** (ayın, tören) kelimesi etimolojik olarak, "düzen"e (**ordre**) tamamen uygun şekilde yapılan şeydir. Ve sonuçta, bizzat zuhûrun sürecini kendi düzeyinde taklit eden ya da yeniden ortaya çıkaran şeydir. Bu nedenle, tamamen geleneksel bir uygarlıkta, yapılan her eylem, ne olursa olsun, öz olarak âyin niteliğine bürünür.
- (14) **Fiat Lux** Latince iki kelimedir ve "Işık, ol!" anlamına gelir. Bu ifade, Kitâb-ı Mukaddes'in Tekvin bölümünde yaratılışla ilgili anlatılan konuyla ilgilidir. Orada şöyle denilmektedir: "Tanrı, 'Işık, ol!' diye buyurdu ve ışık oldu." Bu ifade adetâ bir şeyi karanlıktan aydınlığa, yokluktan varlığa çıkartan her büyük keşfin dövizidir. (Çev.)
- (15) Karşılaştırınız, A.K. Coomaraswamy, a.g.e.
- (16) Karşılaştırınız; René Guénon, **l'Home et son devenir selon la Vedântâ**,

(Vedanta'ya göre insan ve oluşumu), bölüm, XVII.

- (17) **Kabala** (**La Kabbale**, ya da **la Cabale**) Yahudilerde Tevrat'ın yorumlanıp hep mecaz anlamında ele alınması geleneğine verilen addır. (Çev.).
- (18) Karşılaştırınız; René Guénon, **Le Symbolisme de la Croix** (Haç'ın simgesi) 4. bölüm.
- (19) "**Omnia in mensura, numero et pondere disposuisti.**" (Sagesse, XI, 20) (Tanrı herşeyi belli bir ölçü, sayı ve ağırlıkta düzenlemiştir).
- (20) Arapça'da "**Hendese**" kelimesi hem geometri hem de mimari anlamına gelir. Mimari geometrinin bir nevi uygulamasıdır. "**Hendese**"nin ilk anlamı "ölçü"dür.
- (21) A.K. Coomaraswamy bize, William Blake'nin yaptığı ilginç bir simgesel resmi gösterdi. Resim, güneş yörüngesi içinde doğan "ilk gün"ü (l'ancien des jours) temsil ediyor. Bu "ilk gün" elinde tuttuğu bir pergeli güneşin yörüngesinden dışarıya doğru uzatıyor. Bu, "**Rîg-Veda**" (VIII, 25, 18) nın bir sözünü resimlemesi gibi bir şey, şöyle ki: "Işıyla Yerin ve Göğün sınırlarını ölçtü (ya da belirledi)." (Masonluğun bazı derecelerine ait simgeler arasında, başı ışık saçan bir güneşten oluşan bir pergel vardır.) Burada açıkça İlke'nin bir görünümüne ait bir anlatım söz konusudur, ki Batı maneviyatı bunu "Evrenin Büyük Mimar" diye adlandırmaktadır. Bazı durumlarda, buna "evrenin Büyük Geometricisi" de denilmektedir. Ayrıca bu, Hint gelenekindeki **Vişvakarma** yani "Evrensel İnşaataın Ruh" ile de özdeş olmaktadır. Onun yeryüzündeki temsilcileri de, yani değişik geleneksel biçimlerin durumlarına göre, adetâ bu Ruh yeryüzünde temsil edenler gene aynı nedenle yukarıda "Doğunun ve Batının Büyük Mimarları" diye belirttiğimiz kimselerdir.

4. BÖLÜM

- (22) Şurası bir gerçektir ki Descartes, fiziğinin hareket noktasında, birtakım veriler sayesinde, sadece farazî (varsayımsal, hypothetique) bir dünya inşa ettiğini ileri sürmektedir. Bu veriler uzam ve harekete indirgenebilir; fakat, böyle bir dünyada meydana gelebilecek fenomenlerin bizzat bizim dünyamızda saptanan fenomenler olduğunu göstermeye çalıştığı için, tamamen sözde kalan ihtiyatına rağmen, şurası son derece açıktır ki, Descartes bu yolla, dünyamızın gerçekten kendisinin sandığı, (tahmin ettiği, supposer) şekilde oluştuğu sonucuna varmak istiyor.
- (23) Bu kanıt aynı şekilde atomculuğa karşı da ileri sürülebilir; çünkü atomculuk tanım olarak atomların ve atom birleşimlerinin varlığından başka müspet bir varoluşu kabul etmediği için, atomlar arasında atomların hareket edebileceği bir boşluğu zorunlu olarak var saymaktadır.
- (24) Örneğin tasvirî geometri böyledir; ayrıca bazı geometricilerin **analysis situs** diye tanımlayarak belirttikleri şey de böyledir.
- (25) Leibniz'in şu formülle açıklamak istediği şey de budur: "Aequalia sunt ejusdem quantitatis; similia sunt ejusdem qualitatis." (Eşit şeyler aynı niteliktedir; benzer şeyler de aynı niteliktedir.)
- (26) Bütün bu bilgiler için, **Le Symbolisme de la Croix** (Haç'ın simgeciligi)'da ilgili bütün yönleriyle, geniş geniş açıkladığımız değerlendirmelere

bakmak gerekecektir.

- (27) Burada, "yön durum"uyla (l'orientation) şu ya da bu şekilde doğrudan ilgili olan ayin/ibadet niteliği taşıyan (d'ordre rituel) bütün sorunları ele almak gerekir. Bu konu üzerinde kuşkusuz daha fazla duramayız; fakat sadece şunu belirteceğiz: İster tapmaklar ister evler söz konusu olsun, sadece binaların inşaat durumları değil, fakat aynı zamanda şehirlerin ve sitelerin kuruluş durumları da geleneksel olarak bu yolla belirlenmektedir. Kiliselerin yön durumu bunun Batıda, modern çağa kadar süregelen son kalıntılarıdır, en azından "dış görünüş" (exterreur) açısından o düşüncenin son kalıntısıdır. Çünkü inisiyatif biçimlerle ilgili olarak, bu nitelikteki (düzendeki) değerlendirmeler, bugün genellikle anlaşılmıyor da olsa, tasavvuf sembolizmi içinde yerlerini daima korumakta hatta, herşeyin yozlaşmış (dégénescence) olduğu bugünkü durumda bile, insanlar tasavvuf biçimlerinin kapsadığı ve içerdiği durumların fiilî (effective) gerçekleştiriminden vazgeçebileceğine ve inisiyasyon konusunda tamamen "nazarı" bir temsille yetinebileceğine inandıkları zaman bile, bu değerlendirmeler her zaman yerlerini korumaktadır.

5. BÖLÜM

- (28) Burada bir yandan, Burçlar (Zodiaque) simgeciliklerinin, özellikle inisiyatif açıdan taşıdığı büyük öneme, diğer yandan da, geleneksel şekillerin çoğunda yıllık çevrimin akışıyla ortaya çıkan ayinsel nitelikteki direkt uygulamalara dikkat çekmekle yetineceğiz.
- (29) Mekânın ve zamanın niteliksel belirlenimleri ve bunların karşılıkları konusunda burada bir müşahedeyi zikretmek istiyoruz, kuşkusuz bu kuşku uyandıran bir şey değildir, çünkü bu, "resmî" bir oryantalistin, Bay Marcel Granet'in bir müşahedesidir. Kendisi *La Pensée Chinoise* (Çin düşüncesi) adlı eserinin önemli bir bölümünü bu geleneksel kavramlara ayırmıştır. Hiç kuşku yok ki, o bütün bu kavramlarda sadece "psikolojik" ve "sosyolojik" bir açıklama getirmeye çalıştığı birtakım tuhaflıklardan ve garipliklerden başka bir şey görmek istemiyor; fakat genel olarak modern peşin hükümlerle ve özel olarak da üniversitenin önyargılarıyla ortaya çıkarılan bu tür yorumlarla kuşkusuz fazla uğraşamayız, ancak burada bizim için önemli olan sadece bu durumun tesbitidir. Bu bakımdan, söz konusu kitapta, bir yandan, geleneksel bir uygarlıkça —Çin uygarlığı dışında her uygarlık için aynı şekilde bu geçerlidir— sunulan antitezin, öte yandan da modern Batının "niceliksel" uygarlığının çarpıcı bir tablosunu bulabiliyoruz.
- (30) Bilindiği gibi, bu azalma oranı 4, 3, 2, 1 sayılarının oranıdır ki toplamı, çevrimin bütünü için, 10 etmektedir. Ve gene biliyoruz ki, insan hayatının süresine de aynı şekilde bir yaştan diğerine azalarak giden bir ömür olarak bakılır; bu ise, çevrimin başından sonuna doğru daima artan bir hızla, hayatın aktığı anlamına gelmektedir.
- (31) Hint kozmolojisinde, kronolojik olarak âlemin yaşıyla ilgili evrelere verilen addır. Bunlar dört tane olup gittikçe azalan bir süreyi içine alırlar. Şöyleki *Krita-Yuga* 4,000 yıl; *Tveta-yuga* 3000; *Divapara-Yuga* 2000 yıl ve *Kali-Yuga* 1000 yıl; (çev.)

- (32) Bireyleşme ilkesi: Bir bireyi aynı türün bütün öteki bireylerinden ayırmayı gerçekleştiren ilke: bireyin varoluşunu gerçekleştiren ilkedir (çev.)

6. BÖLÜM

- (33) Burada şunu belirtmek yerinde olur: Bu konuda en azından görünüşte bir zorluk karşımıza çıkmaktadır; Cinslerin hiyerarşisinde, eğer herhangi bir cinsin, o cinsin bir türü olan daha az genel bir ikinci cinsle olan ilgisini değerlendirecek olursak, birincisi "madde" (matière) rolünü; ikincisi ise, "suret" (forme) rolünü üstlenir. O halde buradaki ilgi ilk bakışta ters yönde uygulanmış gibi gözükmemektedir; fakat gerçekte bu ilgi türle bireyler arasındaki ilgiye benzer değildir. Nitekim buradaki ilgi tamamen mantıksal açıdan ele alınmıştır, tıpkı bir "sujet"nin ve bir "attribut"nın ilgisi gibi bir şey, birincisi cinsin belirtilişi, ikincisi ise cinsler arasındaki "özel fark"ın belirtilişi. (Hayvan canlı varlık karşısında türdür, arslan karşısında cinstir. Çev.)

7. BÖLÜM

- (34) A.M. Hocart, *Les Castes*, s. 27.
- (35) Hatta diyebiliriz ki, günümüzde ne kadar çöküş halinde olurlarsa olsunlar, Batıda hakikî anlamda inisiyatik teşkilatlara ait olup da varlığını hala sürdüren her şeyin bundan başka bir menşei yoktur. Başka kategorilere ait inisiyatik teşkilatlar ise, Batı'da uzun zamandır kaybolmuştur.
- (36) Belirtmek gerekir ki, bizzat "métier" (sanat/meslek) sözcüğü, latince **Ministerium** kökünden türemiş olan türevine göre, tam tamına "işlev" (fonction) anlamına gelir.
- (37) Bu konuda özellikle Platon'un **Menon**'una bakınız.
- (38) Belirtmek gerekir ki, makina bir anlamda aletin zıttıdır; pek çoklarının düşündüğü gibi, kesinlikle "geliştirilmiş" bir alet değildir, çünkü alet bizzat insanın adeta bir "uzantısı"dır; oysaki makina, insanı sadece kendi kölesi durumuna indirgemektedir. Ayrıca, eğer "alet sanatı doğurur" denilmişse, şu bir gerçektir ki, makina sanatı öldürmektedir. Zanaatçıların ilk makinalara karşı gösterdikleri tepkiler böylece kendiliğinden açıklığa kavuşmaktadır.

9. BÖLÜM

- (39) Bunlar belki şöyle diyebilirler; tıpkı Muhyiddin İbn Arabî'nin dediği gibi: "Kalbim bütün şekillere açıktır: Kalbim ceylanlar için bir otlak, hristiyan keşişleri için bir manastır ve putlar için bir tapınaktır; Hacılar için Kâbe'dir; Tevrat'daki on emirdir ve Kelâm-ı Kadim olan Kur'an'dır. Deve kervanları hangi yönde ilerlerse ilerlesin, benim "Aşk Dini"ni uyguluyorum; benim dinim ve imanım gerçek dindir. **"Tercümânü'l-eşvak"** XI. (Bu konuyla ilgili olarak bakınız, Frithjof Schuon, **İslâm'ı Anlamak**, çev. Mahmut Kanık, İklim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 60-61; **Tercümânü'l-eşvak** da tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiştir ve "İz Yayıncılık" tarafından yayınlanacaktır. Çev.)

- (40) Bu konuda bakınız: A.K. Coomaraswamy, **Akimchanna: Self-naughting, The New Indian Aniquary** dergisi, Nisan sayısı, 1940.
- (41) Bütün bunlardan, Kompanyonaj gibi, meslekler üzerine dayalı inisiyasyonlarda tıpkı dinî düzenlerde olduğu gibi, bir insanı dindışı adıyla belirtip göstermenin niçin yasak olduğu kolayca anlaşılacaktır. Bir başka isim, yani bir bireysellik daha vardır, fakat bu en azından bilkuvve olarak, inisiyasyon gerçeğinden dolayı "biçim değiştirmiş" bir bireyselliktir.
- (42) Burada sadece niceliksel bir fark olabilir, çünkü bir işçi bir diğerinden az ya da çok hızlı çalışabilir (ve zaten işçiden istenen bütün "marifet" de bu hızlılıktan ibarettir) fakat, nitelik açısından bakıldığında, işin ürünü her zaman aynı olabilir, çünkü ne işçinin zihinsel kavrayışıyla ya da buluşuyla ne de bu zihinsel anlayışına bir dış şekil vermek için kullanacağı bir el marifetiyle belirlenir, fakat sadece işçinin kullandığı makinanın hareketiyle belirlenir; işçinin bütün rolü, sadece o makinanın düzgün çalışmasını sağlamaktır.
- (43) Bu ifade Üstat Eckhart'ın "erimiş, fakat henüz karışmamış" ifadesinin anlamıdır; yukarıda zikredilen makalede, bu ifadeyi Sayın Coomaraswamy Sanskritçe **bedâbeda** (farksız ayrılma) yani ayrılmaksızın ayrılma terimine çok yaklaştırmaktadır.

10. BÖLÜM

- (44) Örneğin, "ağırlığı olan maddî bir nokta", "tamamen esnek katı bir cisim", "uzamayan ve ağırlığı olmayan bir tel" ve özellikle kendini "rasyonel" olarak değerlendiren bu bilimin dolu olduğu daha başka hayalî "varlıklar" (entités) nerede görülmüştür?

11. BÖLÜM

- (45) Bu özdeyişin de kesin olarak kime ait olduğu belli değildir, tıpkı **nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu** (akılda hiç birşey yoktur ki daha önceden duyularda olmasın) sözü gibi, bu söz, daha sonraları "duyumculuk" (sensualisme) diye adlandırılan şeyin ilk ifadelendiriliş şeklidir; bu sözlerin skolastiğin çöküş dönemine ait olması muhtemeldir. Yani öyle bir döneme ki, gerçekte ve şu andaki mevcut "kronolojiye" rağmen bu dönem ne Ortaçağın sonudur ne de modern zamanların başlangıcı. Daha önce başka bir yerde de açıkladığımız gibi, bu başlangıcı XIV. yüzyıla kadar götürselerdi daha doğru olurdu.
- (46) Bu bağlamda, bizzat Aquino'lu S. Thomas'ın melekler âlemiyle ilgili olarak **ubi omne individuum est species infima** (Orada her birey çok küçük bir özellik arz eder) gibi söylediği düşünceleri, yani melekler arasındaki farkların, bizim dünyamızdaki "bireysel farklar"a benzer olmadığı, fakat daha çok özel farklara benzer oldukları gerçeği, çöküş dönemi skolastik özdeyişlerin karşıtı olarak gösterilebilir. (Nitekim burada **individuum** terimi gerçekte uygunsuzdur, ayrıca burada bireyüstü durumlar söz konusudur) Bunun asıl sebebi ise şudur: Her melek adetâ Tanrı'nın bir sıfatının ifadesidir, tıpkı İbrânî melekîyatındaki isimlerin teşkilinde açıkça görüldüğü gibi...
- (47) İşte bunun içindir ki Leibniz, "her sistem hakikatı kabul ettiği oranda

doğrudur; hakikati inkâr ettiği oranda yanlışır" diyordu, yani her sistem pozitif realiteden kendinde ne kadar bulunduruyorsa, o oranda hakikat ihtiva eder, aynı realiteden ne kadar şey dışıyorsa, o oranda da yanlış ihtiva eder. Fakat şunu da ilave etmek gerekir: Tam anlamıyla "sistem"i olduğu gibi oluşturan, doğrusu sistemin negatif ya da sınırlayıcı yanındır.

- (48) Burada, Kitab-ı Mukaddes'teki "hardal tohumu" meselesini ve ayrıca başka bir yerde (**L'Homme et son devoir selon la Vedânta**, bölüm. III) açıkladığımız **Upanişadlar**'ın benzeri metinlerini hatırlatacağız. Ayrıca gene bu konuda İncil'in bir çok bölümlerinde "Mesih" in de bizzat "tohum" olarak adlandırıldığını ilave edelim.
- (49) **Littéralisme**: Harfî harfina anlama, sözcüklerin ötesinde bir şey kabul etmeme düşüncesidir (çev.).

13. BÖLÜM

- (50) Bu konuda özellikle bakınız: **Orient et Occident** (Doğu ve Batı) Çev. Fahrettin Arslan, Yeryüzü Yayınevi) ve **La Crise du Monde Moderne** (**Modern Dünyanın Bunalımı**, Çev. Mahmut Kanık, Risale Yayınları, İstanbul, 1986)
- (51) Descartes'ın bilim hakkındaki düşüncesine gelince, şunu belirtmek gerekir: Descartes her şey hakkında "açık ve sarfı" fikirlere, yani matematiksel fikirlere benzer fikirlere sahip olunabileceğini ve böylece sadece matematikte mümkün olan bir "sarahat" elde edilebileceğini ileri sürmektedir.
- (52) Eğer insanı "düşünebilen hayvan" olarak klasik tanımıyla ele alacak olursak, "aklılık" (rationalité) bu tanım içinde "özel farkı" temsil eder; insan bu özel farkıyla, hayvan cinsinin öteki bütün türlerinden ayrılır. Zaten "aklılık" ancak bu cinsin içinde uygulanabilir; bir başka ifadeyle, tam anlamıyla "aklılık" skolastiklerin **differentia animalis** (canlılık farkı) dedikleri şeydir. O halde, başka çeşit varoluş durumlarına ait varlıklarla ilgili olarak "aklılık"den söz edilemez, özellikle örneğin melekler gibi, insanüstü varlıklarda. Nitekim bu şu gerçeğe de uyushmaktadır: Akıl sadece insanla ilgili bir yetenektir ve kesinlikle insanî alanın sınırlarının ötesine geçemez.
- (53) Bu bakımdan, diyebiliriz ki, Latince **ratio** kelimesinde bulunan bütün anlamlardan, sadece biri, yani "hesap" anlamı, muhafaza edilmiştir. İşte bugün "bilimsel" alanda bu anlam geçerlidir.

15. BÖLÜM

- (54) Eğer isterseniz, bir "tohum"dan ziyade bir "meyve"dir de diyebiliriz; bizzat meyvenin yeni tohumlar içerdiği gerçeği dikkate alınacak olursa, zuhûrun çevrimsel (cyclique) özelliğine tamamen uygun olarak bir başka düzeyde sonuç sebep rolü de oynayabilir. Fakat bu rolü oynayabilmesi için "görünür"den "gizli"ye geçmesi gerekir.

16. BÖLÜM

- (55) Bu konuda bakınız **Autorité sprituelle et pouvoir temporel** (Manevi

otorite ve maddî iktidar) s. 111. Orada biz özellikle Philippe Le Bel'in durumuna değindik. Orada **Ordre du Temple**'in (İlk Haçlı seferleri sırasında **Templier** denilen şövalyelerin kurmuş olduğu Tarikat'a verilen ad. Çev.) tahrip edilmesiyle paraların şeklinin bozulması arasında çok sıkı bir ilgi kurulabileceğini belirttik. O zamanlar daha pek çok başka fonksiyonları gibi, bu tarikatın bu alanda da manevî kontrol icra eden bir fonksiyon taşıdığı kolayca anlaşılabilir; en azından bu tahmin edilebilir. Bu konu üzerinde fazla durmayacağız, ancak tam anlamıyla modern sapmanın başlangıcının tam olarak o zamanlara dayandığını belirtmek istiyoruz.

- (56) Bu konuda A.K. Coomaraswamy'nin çok sayıda yaptığı incelemelere başvurulabilir; o bu konuyu bütün cepheleriyle ve en ince ayrıntılarıyla genişçe "açıklamış"tır.
- (57) Bu anlamda Amerikalılar öyle ileri gitmişlerdir ki bugün herhangi birinin şu kadar "paralık" bir adam olduğunu rahatlıkla söylemektedirler, bununla da güya o adamın servetinin yükseldiği meblağı, belirtmek istiyorlar. Ayrıca, "bu adam işlerinde başarılıdır" demiyorlar da, tam aksine, "bu adam bir başarıdır" diyorlar. Bu ne demektir? Bu, insan tam anlamıyla maddî kazançlarıyla özdeşleştiriliyor, demektir.
- (58) Nitekim bu bağdaştırma tamamen yeni bir şey değildir, çünkü bunun kökeni, XVIII. yüzyılın sonuna ait bir düşünce olan, Bentham'ın "ahlakî aritmetik" düşüncesine kadar çıkmaktadır.

18. BÖLÜM

- (59) Özellikle ruhçağırıcılıkta (le spiritisme) bu tür tasavvurlar en kaba biçimlerle temsil edilmektedirler; **L'erreur spirite** (Ruhçuluğun Hatası) adlı eserimizde bunun çok sayıda örneklerini verme fırsatı bulduk.
- (60) İşte bu yetersizlik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan zihin karışıklığı gereğince ki, felsefe alanında Kant, basitçe "tahayyül edilemez" olan her şeyi "algılanamaz" olarak ilan etmekte tereddüt etmemiştir; ve nitekim, daha genel bir tarzda, "bilinemezlik" in (agnosticisme) bütün çeşitlerini doğuran şey de esasında aynı sınırlandırmalardır.

19. BÖLÜM

- (61) Özellikle Pline'nin **Histoire Naturelle** (Tabiat Tarihi) adlı eseri bu tür durumlarla ilgili bitmez tükenmez örneklerin bir "kaynağını" teşkil ediyor gibi gözükmektedir. Nitekim bu, ondan sonra gelen herkesin bol bol başvurduğu bir kaynaktır.

20. BÖLÜM

- (62) Bkz. **Le Symbolisme de la Croix** (Haç'ın Simgeciliği) 6. ve 20. bölümler.
- (63) Aynı şekil, bu çevrimsel gelişmenin içine dahil olan her bireyin çekirdek halindeki varoluşunun başlangıcında da bulunur, çünkü bireye özgü çekirdek (**pinda**); makrokozmosmik düzen içinde "Dünyanın Yumurtası" (**Brahmanda**) denilen şeyin mikrokozmosmik düzendeki karşılığıdır.
- (64) Burada gök cisimlerinin hareketini örnek olarak verebiliriz; gök

cisimlerinin hareketi kesinlikle daire şeklinde değil, fakat elips şeklindedir. Merkezin iki kutba ya da iki "odağa" bölünmesiyle, o andan itibaren özel bir "eksen" rolünü oynayan belli bir çapı izleyerek elips çemberin ilk "özel belirlenmiş"ini teşkil eder; aynı zamanda öteki bütün çaplar da uzunluklarına göre, kendi aralarında ayrılırlar. Bu arada şunu da ilave edelim: Gezegenler elipsler çizdiklerinden —ki güneş bu elipslerin odaklarından birini teşkil eder— insan acaba öteki odak neye tekabül ediyor, diye sormadan edemiyor. Burada fiilen maddî hiç bir şey bulunmadığından, sadece manevî alanla ilgili olabilecek bir şeyin olması gerekir. Fakat bu meseleyi daha fazla incelemenin yeri burası değil, çünkü tamamen konumuzun dışına çıkmış olacağız.

- (65) Bakınız Fabre d'Olivet, **La Langue hébraïque restituée** (Yeniden düzeltilmiş İbrani dili).
- (66) Kimilerinin haksız yere zannettiği gibi, yeryüzü, bir unsur olarak saf ve basit olarak katı hale geçip özümlemektedir, fakat daha ziyade "katılığın" bizzat prensibi olmaktadır.
- (67) İşte bu nedenledir ki İslam geleneğine göre, küre şekli "**Ruh**"la ya da "**Nur**"la ilgili olmaktadır.
- (68) İbrani **Kabala**'sında, küp şekli **Sefirat**'lar arasında **Iesod**'a tekabül etmektedir; gerçekten de bu "temel"dir. (Eğer bu konuda **Iesod** en son sefira değildir, diye itiraz edilecek olursa, buna şöyle cevap vermek gerekir: Artık ondan sonra sadece **Melkus** vardır; bu ise, tam anlamıyla en son "birleşme"dir (synthésisation). Bu birleşimleşme içinde her şey bir başka düzeyde, **Kisir**'in ilkesel birliğine tekabül eden bir duruma dönüşmüşlerdir) Hint geleneğine göre, insan bireyliğinin manevî oluşumunda, bu form "temel" **şakra** ile ya da **mûlazara** ile ilgilidir. Aynı zamanda bu, İslâm geleneğinde **Kâbe**'nin sırlarıyla da ilgilidir; ayrıca mimarî simgecilikte küp şekli bir binanın "ilk taşı"nm şeklidir, yani en alt düzeye konulan "temel taşı"nın şeklidir; binanın bütün yapısı bu temel üzerine oturtulacaktır, böylece binanın sağlamlığı, dengesi, tam olarak oturması sağlanacaktır.
- (69) Düzlem geometrisinde de buna benzer açıkça bir ilgi vardır: **Karenin** kenarları dairenin dikaçılı iki çapına paralel olarak değerlendirilir. Ayrıca bu ilginin simgeciliği, Hermetik gelenekte "çemberin dörtlüğü" denilen şeyle de doğrudan bağlantılıdır. İleride bu konuda bazı şeyler söyleyeceğiz.
- (70) Bazı simgesel resimlerde pergel ve gönye Fo-Hi'nin ve kızkardeşi Niu-Kua'nın ellerinde karşılıklı olarak resmedilmiştir; aynı şekilde, Basile Valentin'in elkimyevî figürlerinde de pergel ve gönye **Rebis** ya da Hermetik Androgyne'in ellerinin dişi ve erkek iki yarısına yerleştirilmiştir. Bunlar da gösteriyor ki, Fo-hi ve kızkardeşi Niu-kua karşılıklı rolleri içinde, analogikman adetâ zuhurun öz ya da erkek prensibiyle madde ya da dişi prensibine benzemektedirler.
- (71) İşte böylece örneğin, Çin'de eski hükümdarların ayin elbiseleri yukarıdan yuvarlak şekilde, alttan da kare şeklinde olması gerekiyordu. O zaman hükümdar kozmik rolü içinde bizzat insan (**jen**) tipini yani "Büyük üçlü" teriminin üçüncüsünü temsil ediyordu ve Gökle yer arasında aracı fonksiyonunu icra ediyordu. Ayrıca göğün ve yerin güçlerini kendinde

birleştiriyordu.

- (72) Bakınız *Le Roi du Monde* (Dünyanın Kralı) s. 128-130 ayrıca *Le Symbolisme de La Croix* (Haç'ın Simgeciliği) IX. bölüm.
- (73a) Eğer bunları yukarıda belirttiğimiz uygunluklara yaklaştıracak olursak, burada "gökyüzü" ve "yeryüzü" kelimelerinin kullanımında bir terslik var gibi gözükabilir. Gerçekten de bunlar sadece bir açıdan burada uygun düşmektedir; şöyle ki: Çevrimin başında bu dünya bugünkü şeklinde olduğu gibi değildi ve "yeryüzü cenneti", o sırada görünür şekilde zuhûr etmiş olan, tam anlamıyla semavî ve ilkesel şeklin doğrudan doğruya dünyadaki izdüşümüydü. Bir anlamda yeryüzü ile gökyüzünün sınırlarında yer almaktaydı, çünkü "ay feleğine" (yani "ilk göğe" dokunduğu söylenmektedir; Sonunda "Gökyüzü Kudüsü" "gökyüzünden yeryüzüne" iner; ve işte bu inişin sonunda bir kare şeklinde gözükür, çünkü o zaman çevrimsel hareket duruş noktasına gelmiş olur.
- (73b) Hindu kozmografyasına göre, bütün alemler ve varlıklar kozmosun altın yumurtasından çıkarlar, "Manu"lar yasası ya da Manova Darma Sastro'ya göre yaratılış hikayesinde anlatıldığına göre bu böyledir. (Çev.)
- (74) Burada şunu hemen belirtmek gerekir: Bu çember merkezden hareket eden dört ırmaktan oluşan çarpı işaretiyle bölünmüş vaziyettedir. Böylece daire ve kare ilgisi konusunda sözünü ettiğimiz figürü tam olarak vermektedir.
- (75) Bkz. *L'Esoterisme de Dante*, (Dante'nin Manevî Yönü) s. 91-92.
- (76) Bu "an" aynı zamanda "kutupların tersine dönmesi" olarak ya da yıldızların batıdan doğacağı ve doğudan batacağı gün olarak da temsil edilir. Çünkü bir dönme hareketi bir yandan ya da öbür yandan bakışa göre iki zıt yönde gerçekleştiriliyor gibi gözükabilir, fakat aslında devam eden hareket bir başka açıdan her zaman aynı harekettir ve yeni çevrimin gidişine uygun düşmektedir.
- (77) Bakınız *Le Roi du Monde* (Dünyanın Kralı) s. 48. Burçlar Kuşağı'nın on iki işareti, bir çember üzerinde yerleştirilmek yerine, "Gökyüzü Kudüsü"nün oniki kapısı haline gelmektedir. Karenin her kenarına bu kapılardan üçü konulmuştur; böylece "şehrin" merkezinde tıpkı "Hayat Ağacı"nın oniki meyvesi gibi, "oniki Güneş" gözükmektedir.
- (78) Yani aynı yüzeye sahip olan bir kareye, ve tabii niceliksel bakış açısından bakıldığı zaman, fakat bu, gerçekte sözkonusu edilen şeyin tamamen dış görüntüsünün bir ifadesidir.
- (79) Buna tekabül eden sayısal formül Pisagor'un Tetraktüs formülüdür. $1+2+3+4=10$; eğer bu sayıları ters yönde alacak olursak, o zaman $4+3+2+1=0$ elde ederiz. Burada **yugalar**'ın dört oranı görülmektedir ki toplamı on figürü, yani bitmiş ve tamamlanmış çevrimi meydana getirir.

21. BÖLÜM

- (80) Bazı istisnaf durumlar hariç, nüfus sayımlarına karşı bazı geleneklerde açıkça dile getirilen yasaklamalar konusunda söylenecek çok şey olabilir; eğer bu işlemlerin ve "medenî durum" diye adlandırılan bütün işlemlerin pek çok mahzurları yanında insan ömrünün süresini kısaltmaya katkıda

- bulunduğu söylenseydi (nitekim bu husus bizzat çevrimin gidiş hareketine, özellikle son dönemlerde çok uygundur), kuşkusuz böyle bir şeye insanın inanası gelmezdi. Bununla birlikte bazı ülkelerde normal bir tecrübe olayı olarak en cahil köylüler bile çok iyi bilirler ki, sık sık hayvanlarını sayarlarsa, hayvanlar, sayım yapılmayan zamanlara göre çok daha fazla ölmektedir. Fakat, kendilerini sözümona "aydın" gören modernlerin gözünde bunlar ancak birer "batıl inanç" olabilir.
- (81) Özellikle anlamlı örnekler olarak burada Yahudilerle ilgili "siyonist" projeleri ve ayrıca Doğu Avrupa'nın bazı ülkelerindeki Çingeneleri sabit bir yere yerleştirmek için son zamanlarda yapılan girişimleri zikredebiliriz.
- (82) Nitekim bu bağlamda şunu hatırlatmak gerekir ki, bizzat "Gökyüzü Kudüsü" sembolik bir "şehir"dir daha önce yukarıda söylediğimiz gibi burada da "katılaşma"nın çift anlamını ele almanın gerekliliği ortadadır.
- (83) Burada şunu da ilave edebiliriz: Kâbil ağabey olarak belirtildiğine göre, dolayısıyla ziraatın da belli bir önceliği var gibi gözükmektedir. Ayrıca gerçekten bizzat Âdem "düşüş"ten önceki dönemde "bahçe yetiştirme" göreviyle görevlendirilmiş biri olarak sunulmuştur. Bu da, çevrimin başlangıcının temsilinde tam anlamıyla bitki sembolizminin ağır basmasıyla ilgilidir (bundan dolayı sembolik ve hatta tasavvufî bir "ziraat" vardı, Latinlerce "Altın Çağ" insanlarına Satürn'ün öğretmiş olduğu söylenen ziraatın aynısıdır bu. Fakat ne olursa olsun, bizim burada sadece Kâbil ve Hâbil muhalefetiyle sembolize edilen durumu, yani ziraatçı toplumlar ve hayvancılık yapan toplumlar arasındaki farkın daha önceden olmuş bir olgu olması durumunu ele almamız gerekiyor; bu durum aynı zamanda bir komplementarizmdir.
- (84) Birer ırk isimleri atfedilmek istenen İran ve Turan isimleri aslında karşılıklı olarak yerleşik ve göçebe toplumları temsil ederler; İran ya da Airyana "ârya" kelimesinden gelmektedir; ki çiftçi anlamındadır. (Bu da "ar" kökünden türemiştir; Latince "arare"; "arator" ve ayrıca "arvum" (tarla) kelimelerinde aynı kök mevcuttur.) Ârya kelimesinin (daha sonraki kastlar için) bir ad olarak kullanılması ziraatçı toplumların geleneğinin bir özelliği olmuştur.
- (85) Değişik gelenek biçimlerindeki kurban ve ayinlerin tamamen özel önemi hakkında Bakınız: Frithjof Schuon, **Du Sacrifice** (Kurban'a Dair), **Etudes Traditionelles** dergisi, Nisan sayısı 1938, ayrıca A.K. Coomaraswamy, **Atmoyajna: Self-sacrifice** (Kendini kurban etme olayı), **Harvard Journal of Asiatic Studies**, Şubat sayısı 1942.
- (86) Nitekim İbranî toplumunun sabitleşmesi, yerleşik toplum olması temel olarak Kudüs tapınağının varoluşuna bağlıydı. Kudüs tapınağı yıkılır yıkılmaz, "dağılma"nm özel bir şekliyle "göçebelik" (nomadisme) yeniden gözükmiştir.
- (87) Bu konuda ayrıca bakınız İbn Haldun, **Mukaddime** cilt I, II. bölüm, çev. S. Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1982 (Çev.)
- (88) Bu kozmolojik anlam hakkında Fabre d'Olivet'in çalışmalarına bakınız.
- (89) Madensel elementlerin kullanılması özellikle inşaat ve metalurjiyi kapsamaktadır. Metalurji konusuna ileride tekrar dönmemiz gerekecek;

Kitab-ı Mukaddes'teki sembolizm bunun kökenini ta Tubalcain'e kadar, yani Kabil'in direkt soyundan gelen birine kadar çıkarmaktadır; nitekim Kabil'in (Cain) adı kendi soyundan gelen o şahsın adına (Tubalcain) giren bir unsur olarak yeniden açığa çıkmaktadır. Bu da, ikisi arasında çok sıkı bir bağın bulunduğunu göstermektedir.

- (90) Hind geleneğinde bu iki temel simge kategorisi arasındaki ayrım **yantra** resimli simge ve **mantra** sesli simge ayrımıdır. Bu ayrım doğal olarak ayinlerde de mukabil bir ayrımı beraberinde getirmektedir; ayinlerde bu simgesel unsurlar karşılıklı olarak kullanılır; gerçi teorik olarak ele alınabilen ayrımlar kadar net bir ayrım her zaman mümkün olmaz ve gerçekten de bunların farklı oranlardaki bütün birleşimleri burada mümkündür.
- (91) Ancak belirtmek gerekir ki, burada ortaya konan bütün değerlendirmelerde, niteliksel görünüşleri altında ele alınan mekân ve zaman şartlarının mütakabil (corrélatif) ve adetâ simetrik özelliğinin net olarak ortaya çıktığı görülmektedir.
- (92) İşte bunun içindir ki, göçebelik "zararlı" ve sapmış görünümü altında temasa geçtiği her şey üzerinde kolaylıkla "yıkıcı" bir etki bırakmaktadır; toprağa bağlanma ise, aynı görünüm altında çıkışı olmayan bir materyalizmin en kaba biçimlerine doğru sürükleyebilmektedir.
- (93) Habil hayvanların kanını akıttığı için, Kâbil de onun kanını akıtmıştır, burada "bedelini ödeme kanunu" (loi de compensation) ifadesi gibi bir şey var; bu kanun gereğince, kısmî dengesizlikler —bütün zuhûr aslında bundan ibarettir— küllî denge içinde bütünleşirler.
- (94) İbranice Kitâb-ı Mukaddes'e göre, kendi içinde değerlendirildiğinde, kan akıtılmayan kurbanın da geçerli olduğunu burada belirtmek gerekir. Öz olarak bitki olan ekmek ve şarabı sunmaktan ibaret olan Melchisédech'in kurbanı böyledir. Fakat bu gerçekten Veda "**Soma**" ayiniyle ve "ilk ve esas geleneğin" doğrudan sürdürülmesiyle ilgilidir; dolayısıyla İbranî ve "İbrahimi" geleneğin özelleşmiş şeklinin ötesinde ve hatta çok daha ileride yerleşik toplumların yasasıyla göçebe toplumların yasası arasında ayrım yapılmadığı dönemle ilgilidir. Gene burada "Yeryüzü Cenneti"yle, yani insanlığımızın "ilk ve esas durumuyla" bitki sembolizminin ortaklığını hatırlatan bir şey vardır. Hâbil'in kurbanının kabulü ve Kâbil'in reddi bazen oldukça tuhaf simgesel bir şekil altında anlatılır: Birincinin dumanı göğe doğru dikey olarak yükselir, oysa ikincinin dumanı yerin yüzeyinde yatay olarak yayılır; böylece bunlar insanlık zuhûru alanını temsil eden üçgenin karşılıklı olarak yüksekliğini ve tabanını çizer.
- (95) Nitekim bu iki eğilim, merkezci (centripète) hareketin ve merkezkaç (centrifuge) hareketin karşılıklı şekilleri altında bizzat hareketin kendisinde açıkça gözükür.
- (96) Denge, ahenk, adalet aslında tek ve aynı şeyin üç şekli ya da üç görünümüdür sadece; zaten belli bir anlamda bunları karşılıklı olarak biraz sonra söz edeceğimiz üç alana tekabül ettirebiliriz, kuşkusuz burada adaletin en dolaysız anlamı içinde ele alınması koşuluyla; örneğin adaletin bir parçası olan ticari muamelelerdeki basit "dürüstlük" modernler nezdinde her şeyin dindışı (profane) görüş açısına ve günlük

hayatın dar bayalığına indirgenmesiyle küçülmüş ve dejenere olmuş basitleşmiş bir ifadeyi temsil etmektedir.

- (97) Parayla ilgili olarak, manevî otoritenin geleneksel uygarlıklarda devreye girmesi doğrudan doğruya burada sözünü ettiğimiz şeye bağlanmaktadır; gerçekten de bizzat para adetâ mübadelenin (échange) temsil edilmesidir, dolayısıyla paranın üzerinde bulunan sembollerin gerçek işlevinin ne olduğu kesin bir tarzda böylece anlaşılabilir. O semboller parayla birlikte bu şekilde piyasayı dolaşıyorlardı ve mübadeleye basit "maddîlik" in oluşturduğu anlamdan tamamen başka bir anlam veriyordu. Modern dünyada ise bireylerin olduğu kadar halkların münasebetlerini de düzenleyen din dışı şartlar içinde para, sadece maddî bir özellik taşımaktadır.

22. BÖLÜM

- (98) Şu bir gerçektir ki, pek çok toplumlarda en eski çağlara ait binalar ahşaptandı. Fakat hiç kuşkusuz bu ahşap binalar ne taş binalar kadar uzun süre dayanıyordu ne de dolayısıyla onlar kadar sağlamdı. İnşaatlarda maden kullanılması her halde kelimenin bütün anlamlarında çok büyük derecede "sağlamlık" anlamına gelmektedir.
- (99) Tesniye, XXVII, 5-6.
- (100) İşte erkek çocukların sünnet ayinlerinde ısrarla taştan yapılmış bıçak kullanılmasının nedeni de bundan kaynaklanır.
- (101) I. Krallar, VI, 7. Bununla birlikte Kudüs tapınağında büyük bir miktarda metal eşyalar da vardı, fakat bu metallerin kullanımı metal sembolizminin bir başka yönüyle ilgilidir. Az sonra söyleyeceğimiz gibi, gerçekten de bu çift yönlüdür. Nitekim bu yasağın belli şeyler üzerinde özellikle demir kullanımı üzerinde olduğu anlaşılmaktadır ki bütün metaller arasında demirin işlevi kuşkusuz modern çağda çok önemlidir.
- (102) Zerdüş geleneğinde gezegenler nerdeyse tamamen "zararlı" (maléfique) olarak ele alınmış gibi gözüküyor; bu durum, bu geleneğe ait özel bir bakış açısından ileri geliyor olabilir; fakat zaten bugün bu geleneğe ait olduğu bilinen şeyler bu tür konularda tam olarak karar vermeyi mümkün kılmayacak kadar sakat şeylerdir.
- (103) "Yeraltındaki ateş" le bağlantılı olan bu ilgi konusunda "vulcain" adıyla Kitab-ı Mukaddes'teki "Tubalcain" adı arasındaki açık benzerlik özellikle çok anlamlıdır. Nitekim her ikisi de aynı şekilde demirci olarak sunulmaktadır. Ayrıca özellikle demirciler konusunda şunu da ilave edelim: "Cehennem âlemi ile ilgili olan bu ortaklık (association) yukarıda onların mesleklerinin "korkunç/kötü" yanı hakkında söylediklerimizi yeterince açıklamaktadır. Öte yandan Kâbirler de demirci olduklarından dolayı, hem dünyevî hem de semavî olmak üzere çift görünüme sahiptiler ve bu görünümlerini hem metallerle hem de onların mukabili olan gezegenlerle ilgi içine sokuyorlardı.

- (104) Tam olarak elkimyâ (alchimie) denilen şeyin "vasat âlem"de kaldığını, daha öteye geçemediğini ve "kozmolojik" diye adlandırabileceğimiz görüş açısıyla yetindiğini belirtmek de uygun olur, fakat bununla birlikte onun sembolizmi kendisine gerçekten manevi ve inisiyatif bir değer veren bir yer değişimine de elverişliydi.
- (105) Bugünkü şekliyle paranın durumu burada belirgin bir örnek teşkil edebilir. Geleneksel uygarlıklardaki gibi, para "manevî etkiler"in bir vasıtası olabilecek özelliklerden yoksun olduğu için, artık kendi içinde sadece "maddî" ve niceliksel bir gösterge durumuna düşmekle kalmıyor, fakat aynı zamanda gerçekten uğursuz ve "şeytanî" bir işlev görebiliyor; bu olguyu çağımızda saptamak gerçekten oldukça kolaydır.
- (106) Bu yasak özellikle en azından prensip olarak İslâm'daki Hac ibadeti için geçerlidir; gerçi bugün bu yasağa tam olarak riayet edilmemektedir. üstelik en "alt" yanını oluşturan ibadetler de dahil Hac'daki ibadetlerin tamamını yapacak kimse ateşin kullanılacağı her işten uzak durmalıdır, dolayısıyla bu durum özellikle demircileri ve öteki madencileri dışlıyor.
- (107) Batı inisiyasyonlarında, bu husus tarikata yeni giren kişinin hazırlık ayininde, "metallerden yoksunluk" diye belirtilen durumla anlatılır. Diyebiliriz ki, bu tür bir durumda metallerin "manevî etkiler"in aktarılmasına gerçekten zararlı olabilecekleri hususu bir yana, adetâ metaller İbranî **Kabala**'sının "kabuklar" (klipos) diye adlandırdığı şeyi temsil ederler; yani bunlar manevî alanda en alt kademede bulunan şeylerdir; eğer deyim yerindeyse, bunlar dünyamızın madde altı "en alt tabakalarını" oluştururlar.
- (108) Böylece, XIX. yüzyılın ilk yarısında "dinler tarihçileri", "sembolik" adını verdikleri bir şey uydurmuşlardı; gerçek sembolizmle oldukça uzak ilgisi olan bir yorum sistemiydi bu; "sembolizm" kelimesinin basit olarak "edebî" suistimallerine gelince, bundan söz etmeye bile gerek olmadığı son derece açıktır.
- (109) Bilinen bir örnek olarak burada Şiri Rama-Krişna'nın durumunu gösterebiliriz.

23. BÖLÜM

- (110) Öte yandan "**Yama**" Hint geleneğinde "birinci ölüm" olarak belirtildiğinden ve bizzat "ölüm"ün (**Mrityu**) kendisine benzetildiğinden ya da, eğer İslam geleneğine ait bir dil kullanmayı tercih edersek, "ölüm Meleğine" benzetildiğinden, burada ve daha pek çok benzeri durumlarda ilk ve sonun birleştiği ve âdeta çevrimin iki uç noktası arasındaki uyum içinde özdeşleştiği görülecektir.
- (111) Wagner, **Parsifal**'inde şöyle yazdı: "Burada zaman mekâna dönüşür" ve

tabii bunu "dünyanın merkezi"ni temsil eden Montsalvat'la ilgili olarak yazdı (bu konuya biraz ileride tekrar değineceğiz); bu cümlelerin derin anlamını onun gerçekten anlaması çok az muhtemel; çünkü kimilerinin ona atfettiği "ezoterist" üne hiç de layık gibi gözükmemektedir. Onun eserlerinde gerçekten "ezoterik" nitelikte olan her şey onun kullandığı "menkıbeleri"ne aittir, çoğu zaman da onların anlamlarını daraltmıştır.

- (112) Bir başka ifadeyle mekânın üç koordinatı x, y, z olursa, dördüncü koordinatı zamanı belirleyen t değil, aksine tv^{-1} ifadesidir.

- (113) Burada hemen şunu belirtmeliyiz ki, her ne kadar genel olarak "dünyanın sonu"ndan söz ederken "zaman"ın sonuymuş gibi söz ediliyorsa da, hiçbir zaman "mekân"ın sonu olarak söz edilmemektedir. Olaylara sadece yüzeysel olarak bakanlara bu gözlem her ne kadar anlamsız gibi gözükabilirse de, gerçekte çok anlamlıdır.

- (114) Sınırsız ya da belirsizin ard arda gelen güçleri hakkında bakınız **Le Symbolisme de la Croix** (Haç'ın Simgeçiliği) bölüm XII.

- (115) Buradan "kutupların tersine çevrilişi" gibi bir başka anlam çıkartmak da mümkün; çünkü zuhûr etmiş âlemin madde kutbuna doğru gidişi, sonuçta ani bir değişiklikle kendisini öz kutbuna doğru götürecektir olan bir geri dönüşe ulaşır; şunu da ekleyelim ki, bu "anlık"den dolayı çevrimin hareketi konusunda yapılan birtakım yanlış kanaatlerin tam tersine, "iniş"ten sonra zahir alanında "yeniden bir çıkış" kesinlikle olamaz, çünkü zuhûrun akışı ya da hareketi baştan sona doğru sürekli inen bir harekettir.

- (116) Bu yaklaşım İncil'deki **Regnum Dei intra vos est** (Tanrı'nın hükümlerliği her an sizin içinizdedir) ifadesidir.

- (117) "Ölümsüzlük Yurdu" ve onun insan varlığındaki karşılığı hakkında bakınız **Le Roi du Monde** (Dünyanın kralı) s. 87-89

- (118) "Üçüncü göz" sembolizmi hakkında bakınız **L'Homme et son devenir selon le Vedanta** (Vedanta'ya göre insan ve oluşumu) s. 203; ayrıca **Le Roi du Monde** (Dünyanın Kralı) s. 52-53

24. BÖLÜM

- (119) Katoliklikte bir duada tam metin olarak **solvet saeculum in favilla** (Dünya toz ya da kül haline gelecektir.) denilmektedir. Hazır yeri gelmişken söyleyelim, bu dua bir rastlantı olarak hem Davud'un hem de Sibyle'in şahadetini ve duasını dile getirmektedir. Nitekim bu durum, aslında farklı geleneklerdeki ortak düşünceyi göstermektedir.

- (120) Daha önce de söylediğimiz gibi, bu durum İbranî **Kabala**'sının "Kabuklar dünyası" (**olâm klipos**) diye belirttiği şeydir. İşte, geçmiş

Manvantaralar'ın kullanılamaz durumdaki "kalıntılar"ını temsil ettiklerinden "Edom'un eski kralları" bu "kabuklar dünyası"nın içine düşerler.

(121)

Açıkça anlaşılmalıdır ki, burada "yararlı" ve "zararlı" diye adlandırdığımız iki yön, "Kıyamet Günü"nde, yani çevrimsel zuhûrun sonuçlarının en son ayırımında karşılık olarak "cennetlikler" in ve "cehennemlikler" in dizileceği "sağ" ve "sol" yönlerine tamamen uygun gelmektedir.

(122)

"Gelenekçilik" (traditionnalisme) kelimesi de gerçekten belli belirsiz olabilen ve çoğu zaman da yanlış uygulanan bir eğilimi belirtmektedir, çünkü geleneksel hakikatlere dair gerçek hiçbir bilgiyi içermemektedir. Zaten ileriki bir bölümde bu konu üzerinde duracağız.

(123)

Burada hemen belirtelim ki, günlük dilde "materialiste endurcie" (katılaşıp duygusuzlaşmış maddeci) deyimi rahatlıkla kullanılmaktadır. Bu ifadenin basit bir imaj olmadığı fakat aksine tamamiyle gerçek bir şeyin karşılığı olduğu bilinerek kullanılmalıdır.

25. BÖLÜM

(124) Hindu geleneğine ait sembolizmde bu "Büyük Duvar" daire biçimindeki

"Lokâlokâ" dağıdır; bu duvar "kozmoz"u (loka) "dış karanlıklar"dan (aloka) ayırır. Ayrıca bu sembolizm kuşkusuz buna benzer olarak kozmik zuhûrun bütünü içinde şöyle ya da böyle dağılmış olan (bütün) alanlara da uygulanabilir; burada sözünü ettiğimiz şeydeki sadece maddî dünyaya göre yapılan bu özel uygulama da buradan kaynaklanmaktadır.

(125) Hind Geleneğinde bunlar **Koka** ve **Vikoka** denilen şeytanlardır kuşkusuz bunların isimleri de (Batı dillerine) benzemektedir.

(126) "Yeraltı dünyası" sembolizmi iki yönlüdür; özellikle **Le Roi du Monde** (Dünyanın Kralı) adlı eserimizde ortaya koyduğumuz bazı değerlendirmelerin de açıkça gösterdiği gibi, bu sembolizmin aynı zamanda bir de üst anlamı vardır, fakat burada doğal olarak alt anlamı, ve hatta tam anlamıyla söyleyecek olursak, "cehennem" anlamı söz konusu edilmektedir.

(127)

Bu beş renk şunlardır: Beyaz, siyah, mavi, kırmızı ve sarı. Uzakdoğu geleneğinde bunlar beş ögeye ve aynı zamanda dört ana yöne ve merkeze tekabül eder.

(128)

Ayrıca, "Via-Kua'nın kaplumbağanın dört ayağını kestiği ve onların yerine dünyanın dört ucunu koyduğu" ve bunu da dünyayı sağlamlaştırmak, dengede tutmak için yaptığı söylenmektedir. Eğer yukarıda karşılıklı olarak Fo-hi ile Niukua arasındaki benzer uygunluklar hakkında söylediğimiz şeylere başvurulacak olursa, bütün bunlara göre, dünyanın sağlamlığını, dengesini ve "katılığı" nı sağlama görevinin zuhûrun maddî yönüne ait olduğu kolayca anlaşılacaktır; bu durum bu konuda söylediğimiz şeylerle tamamen uyuşmaktadır.

26. BÖLÜM

(129)

"Bazılarının" diyoruz, çünkü daha başka geleneksel ilimler vardır ki biçimleri bozulmuş ve aslından uzaklaşmış da olsa, modern dünyada onların en ufak bir izleri bile kalmamıştır. Öte yandan şu da bir gerçektir ki, filozofların yapmış olduğu bütün sıralamalar ve tasnifler sadece ladinî (profane) bilimlerle ilgilidir ve geleneksel bilimler dar ve "sistematik" çevreler içine kesinlikle girmez. Şu Arap atasözünü, öteki çağlardan daha ziyade çağımıza uygulayabiliriz: **el-Ülûm kesîr velâkin el-ulemâ kalîl** (İlim pek çok fakat alim hiç yok!)

(130)

İleriki satırlarda **Smithsonian Report for 1924**'den alınan I.M.Casanowicz tarafından hazırlanan **Shamanism of the Natives of Sîberia** adlı bir metinden "şamanizm" le ilgili bazı alıntılar yapacağız. Bu metni görmemiz A.K. Coomaraswamy sayesinde mümkün olmuştur.

(131)

İnanılır ve güvenilir birtakım tanıklara göre, Sudan'ın iç kısmında bir yörede en az yirmi bin kişiyi kapsayan tamamı "hayvan şekline girdiğine inanan" (lycantrope) bir toplum vardır. Ayrıca, Afrika'nın daha başka yerlerinde de "Leopard Cemiyeti" adı verilen cemiyetler gibi, gizli teşkilatlar vardır; bu teşkilatlarda bu tür bir inanç şekli çok önemli bir rol oynamaktadır.

27. BÖLÜM

(132)

Öyle görünüyor ki, bu durum özellikle eski Mısır'ın durumudur.

(133)

Biliyoruz ki "düşman" (adversaire) kelimesi İbranîce **Şatan** (şeytan) kelimesinin tam anlamıdır ve gerçekten burada da tam olarak "şeytan"ı özellik taşıyan güçler sözkonusu edilmektedir.

29. BÖLÜM

(134)

Burada şunu da ilave etmek gerekir: Bu "tatilleri düzenleme organizasyonu" daha önce belirttiğimiz gibi insanları mümkün olduğu oranda "birlikte" (en commun) yaşamaya mecbur etmek için yapılan gayretlerin bütünleyici bir parçasıdır.

30. BÖLÜM

(135)

Oldukça sık yapılan ve ciddi sakıncalar doğuran dil yanlışlıkları bulunduğundan, burada özellikle belirtmeliyiz ki, "ikilik" (dualite) ve "ikicilik" (dualisme) birbirinden tamamen farklı iki şeydir. İkicilik ('ruh' ve 'madde' hakkındaki kartezyen düşünce en çok bilinen örneklerinden biridir) tam olarak bir ikiliği, ortadan kaldırılamaz (irreductible) ve onun ötesinde hiç bir şey ele alınamaz, diye değerlendirmekten ibarettir. Oysa, bu ortak ilkenin inkârı anlamına gelir; hakikatte ise, bu ikiliğin iki terimi

"polarma" (polarisation) yoluyla ortaya çıkmaktadır.

(136)

Bakınız **Le Symbolisme de la Croix** (Haç'ın Simgeliği) bölüm, VII

(137)

Başka bir yerde, iki karşıt dönüş yönü belirtecek tarzda iki yana dönmüş iki kolu ile birlikte "gamalı Haç"ın temsili konusunda bu tür bir hataya özellikle dikkat çekmiştik (**Le Symbolisme de la Croix**) (Haç'ın simgeliği) Bölüm X

(138^a) Caducee: Efsanede birbirine sarılı iki yılanla sembolize edilen ve Merkür'e ait olan alâmet-i fârika (Çev.)

(138^b) İşte bu nedendir ki, Uzakdoğu ejderhası Batılı cahiller tarafından çoğu zaman şeytanî bir simge olarak yorumlanmıştır, oysa ki o gerçekten Tanrı'nın (*Le Verbe*) bir simgesidir.

(139)

Elementlerin elkimyevî simgeleri içinde yer alan tersine çevrilmiş üçgenleri bu anlamda yorumlayacak kadar ileri gidildiğini gördük.

32. BÖLÜM

(140)

L'Erreur Spirite (Ruhçuluğun Hatası) ve **Le Théosophisme, histoire d'une pseude-religion** (Teosofizm, bir sahte dinin tarihi)

(141)

Bu konuda sadece bilinçli ya da bilinçsiz olarak hileye atfedilen büyük paydan söz etmek istemiyoruz, fakat aynı zamanda "metapsişik" denilen fenomenlerin gerçek durumunda devreye giren güçlerin mahiyetiyle ilgili olan yanılsamalardan da söz etmek istiyoruz.

33. BÖLÜM

(142)

Les Deux Sources de la morale et de la religion (Ahlakın ve dinin iki kaynağı).

(143)

Burada bizi özel olarak ilgilendirmeyen ahlakla ilgili olarak yapılan açıklama doğal olarak din hakkında yapılan açıklamaya paraleldir.

(144) Burada şunu hemen belirtmeliyiz ki, Bergson "hakikat" (*vérité*) kelimesini kullanmaktan çok sakınmaktadır. Ve bu kelime yerine hemen hemen her zaman "gerçek" (*réalité*) kelimesini kullanmaktadır, çünkü ona göre, "gerçek" kelimesi sadece sürekli değişime uğrayan şeyleri belirtir.

(145)

Kendisine bu konularda bir parça bilgi öğretebilecek olan kızkardeşi Bayan Mac Gregor ile (*alias* "**Soror vestigia Nulla Retrorsum**", bir başka ifadeyle "kızkardeşi geride hiç bir iz bırakmamış" Bergson'un arasının pek iyi olmaması ne yazık ki çok üzücüdür.

(146) Fantasmagori (*le fantasmagorie*), karanlık bir odada göz yanıltma yoluyla görüntüler gösterme sanatı; görüntü oyunu demektir. (Çev.)

34. BÖLÜM

(147)

Bizzat "psikanaliz"ın kurucusu Freud'ün durumu bu bakımdan oldukça ilginçtir, çünkü Freud kendisinin materyalist olduğunu haykırıp durmaktan geri kalmamıştır hiç bir zaman. Bu arada bir açıklama daha yapalım: Yeni eğilimlerin başlıca temsilcileri, örneğin fizikte Einstein, felsefede Bergson, psikolojide Freud ve daha az önemli niceleri, niçin hep Yahudi kökenlidir? Eğer bu tutumlarında, kendi geleneklerinden ayrılmış Yahudilerde kuşkusuz ağır basan ve öne çıkan amacından sapmış göçebeliğin "zararlı" ve "yıkıcı" yanıyla tamamen uyuşan bir şey yoksa, başka ne olabilir?

(148)

Bu bağlamda şunu hemen belirtmeliyiz ki, Freud **Traumdeutng** (Rüya Yorumu)nun "**Traumdeutng**" taşıma şu çok anlamlı özdeyişi (épigraphe) koymuştur: "**Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo**" (Virgile, **Enéide**, VII, 312) (Eğer tanrıları dize getiremezsem, Acheron'u harekete geçireceğim.)

(149)

Zaten **subliminal consciousness** ifadesini ilk olarak "psişist" Myers icad etmiştir; kısa bir süre sonra, bu ifade daha kısaltılarak psikoloji vokabüleri içinde, "**subscient**" (bilinçaltı) terimiyle karşılandı.

(150)

Bakınız **L'Erreur spirite** (Ruhçuluğun hatası) 2. kısım, X. Bölüm

(151)

Bu vasıtaların bir başka örneğini de "radyestezi"nin benzer şekilde kullanımı teşkil etmektedir, çünkü her ne kadar psikanalizde oldukça belirgin olan "iğrenç" görünüm altında gözükmediklerini belirtmeliyse de, burada da gene çoğu durumlarda işin içine aynı nitelikteki psişik öğeler girmektedir.

(152)

Eleusis antik Yunanda bir kentin adıdır (Çev.)

(153)

Burada "**Büyük Duvar**" (**La Grande muraille**) ve **Lokâlokâ** dağı sembolizmi konusunda yukarıda söylediklerimize başvurulmalıdır.

(154)

Freud dinin psikanalitik yorumu konusunda özel bir kitap yazmıştır. Bu kitaptaki düşünceleri "sosyolojik ekol"ün "totemciliğiyle" birleşmiş durumdadır. (**Totem ve Tabu** kastediliyor, Çev.)

(155)

Psikanalitik teorileri yoga gibi aynı düzene ait olan Tao öğretisine uygulamaya çalışma konusunda Andre Preau'nun **La Fleur d'or et le Taoisme sans Tao** (Altın Çiçek ve Tao'suz Taoculuk) adlı incelemesine bakınız. Bu inceleme bu tür girişimleri tam anlamıyla çürütmektedir.

35. BÖLÜM

(156)

Bu terimlerin geniş açıklamaları için bknz. S. Hayri Bolay, **Felsefi**

(157)

Bkz. **Le Roi du Monde**, (Dünyanın Kralı) s. 120-121; ayrıca **Autorité Spirituelle et pouvoir temporel** (Manevî Otorite ve Maddî İktidar) s. 140-141

36. BÖLÜM

(158) İslam öğretisine göre şeytan insan üzerinde ancak "nefs" (l'âme) vasıtasıyla bir etki bırakır; oysa ki "ruh" (l'esprit), ki özü saf nurdur, şeytanın ulaşabileceği yerlerin ötesindedir.

(159)

Le Théosophisme adlı eserimizde bu tür faaliyetlere dair pek çok örnekler verdik.

(160)

Bu konuda bakınız, René Guénon, **İslam Maneviyatı ve Taoculuğa Toplubakış**, çeviren Mahmut Kanık, İnsan Yay. İstanbul, 1989, s. 74-75 (Çevirenin notu)

37. BÖLÜM

(161)

Örneğin Paris'in bir yangınla tamamen yok olacağı haberi bu şekilde, çok kesin tarihler de vererek, pek çok defa ilan edilmiştir; kuşkusuz o tarihler geldiğinde, böyle bir haberin pek çok insanda doğurabileceği korku etkisi dışında, hiç bir şey olmamıştır, fakat bu gaipten haber vermelerin tekrarlanan başarısızlıklarıyla da bu korku kesinlikle azalmamıştır.

(162)

Sözkonusu gaipten haber vermelerin nisbî olarak önemli bir kısmı özellikle **Mehdî**'nin rolüyle ve onuncu "**Avatara**"nın rolüyle ilgili gibi gözükmetedir. Doğrudan doğruya son kez "yeniden canlanış" hazırlığıyla ilgili olan bu hususlar, bu kitabın konusunun dışında kalmaktadır. Burada açıkça belirtmek istediğimiz şey şudur: Onların bozulması bile yıkılma (subversion) yönünde "tersinden" yapılan bir işe uygun düşmektedir.

(163)

"Telkin etkisi altında kalmış" (suggestionné) demek kesinlikle "sanrılı olmuş" (halluciné) demek değildir. Bu iki terim arasındaki fark, olayları başkaları tarafından bilinçli olarak ve kasıtlı olarak hayal edilmiş olarak görmekle, aynı olayları "bilinçaltı olarak" insanın kendisinin hayal etmesi arasındaki fark gibidir.

(164)

Örneğin XVII Louis'nin hâlâ hayatta kalması gibi, tarihf bir sorunu tam anlamıyla karmaşık bir hale getirip içinden çıkılamaz bir sorun yapmak. Yapılan bütün şeyler üzerinde birazcık düşünülmesi burada söylemek istediğimiz şeyler hakkında bir fikir verecektir.

(165)

Nostradamus'un gaipten haber vermesi burada en ilginç ve en önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bunların, özellikle şu son yıllarda imkân verdiği

olağanüstü yorumları hemen hemen sayılamayacak kadar çoktur.

(166) Temelde modernizmin bir icadı olan "moda" gerçek anlamı içinde tamamen önemsiz bir şey değildir: Moda geleneksel uygarlıklarda hüküm süren kararlılık ve düzenin tersine, durmadan ve gayesiz bir değişimi temsil eder.

(167)

Bu bağlamda özellikle Tarot'un kullanımı hakkında çok şey söylenebilir, gerçek menşei ne olursa olsun, bunda apaçık bir geleneksel bilimin kalıntıları bulunmaktadır, fakat aynı zamanda çok kapalı ve karanlık yönleri de vardır. Tarot'un yol açtığı çok sayıdaki okültist (gizli bilimlerle ilgili) düşlere burada değinmek istemiyoruz, çünkü onlar büyük ölçüde önemsiz düşlerdir; fakat biz burada daha çok "aşağıdan gelen güçler" in hareketlerine karşı yeterince korunma altında olamayan herkes için kullanılması gerçekten tehlikeli olan çok daha etkin bir şeyden söz etmek istiyoruz.

(168)

Sorunun bu yönüyle ilgili olarak ayrıntılı bilgiler edinmek isteyenler, Roger Duguet'in *Autour de la Tiare* (Papalık Taçının Çevresinde) adlı kitabına başvurabilirler; gerçi bazı noktalarda ihtiyatlı davranmak gerekmektedir. Bu kitap yukarıda değindiğimiz "alt" alanlardan bazılarına yakinen karışmış bir adamın öldükten sonra yayımlanan bir eseridir. Yazar hayatının sonunda kendisinin de söylediği gibi, "kanıt" getirmek ve belli bir ölçüde bu esrarengiz "alt" alanların açıklanmasına katkıda bulunmak istemiştir. Böyle davranmasındaki "kişisel" nedenleri burada pek önem arzetmiyor, çünkü her halde o nedenler kuşkusuz yapmış olduğu "açıklamalar" ın yararını ortadan kaldırmamaktadır.

(169) Doğrusunu söylemek gerekirse bu Büyük Piramit diğer ikisinden özellikle daha yakın olandan o kadar çok büyük değildir, öyle ki aralarındaki fark o kadar belirgin değildir; fakat bilemediğimiz nedenlerden ötürü her nedense aşağı yukarı modern bütün araştırmacılar âdeta "hipnotize" olmuşlar gibi, sadece onun üzerinde durmaktadırlar; en uyduruk ve hatta en inanılmaz, en tuhaf da diyebiliriz, ne kadar varsayımları varsa hepsi daima onunla ilgilidir. en garip örneklerinden sadece ikisini zikretmemiz bu konuda bir fikir verebilir: Bunlardan biri Piramit'in iç konumunda Nil ırmağının kaynaklarının bir haritası olduğu varsayımdır; ikincisi ise, "Ölümler Kitabı"nın aynı iç konumun açıklayıcı bir tasvirinden başka bir şey olmadığı varsayımdır.

(170)

Büyük Piramit konusunu kesmeden önce burada hazır yeri gelmişken konuyla ilgili bir başka modern değişik düşüncüyü de belirtmek istiyoruz: Kimileri Piramit'in bir türlü bitirilemeyişi olgusuna büyük önem atfetmektedirler. Gerçekten de tepesi yok, fakat bu konuda kesin olarak söylenebilecek şey şudur: Getirdikleri kanıtları geçerli olan en eski fakat bununla birlikte nisbi olarak da en son yazarlar Piramit'i, bugün olduğu gibi, daima tepesi kesilmiş vaziyette görmüşlerdir. Fakat buradan hareketle bir okültist'in (gizli bilimlerle uğraşan kimse; çeviren) kelimesi kelimesine ifade ettiği gibi, "İbrani ve Hristiyan Kutsal metinlerinde saklı bulunan sembolizm Büyük Piramit'in inşası sırasında vuku bulan

olaylarla doğrudan ilişkilidir." şeklinde bir iddiada bulunmak gerçekten kâbil değildir; ayrıca burada öyle bir iddia var ki hiç bir yönden gerçeği andırır gibi gözükmemektedir.

Oldukça tuhaf bir şey de şudur: Amerika Birleşik Devletlerinin resmî mühüründe, tepesi kesilmiş bir Piramit figürü bulunmaktadır; Piramitin üstünde ise parlak bir üçgen ondan ayrılmış ve hatta etrafını çevreleyen bulutların halkasıyla tek başına kalmış vaziyette, âdeta piramitin tepesinin yerini dolduruyormuş gibi durmaktadır. Fakat gene aynı bu mührün içinde en azından oldukça tuhaf birtakım ayrıntılar da var; Amerika'da hızla çoğalan "sahte-inisiyatik" birtakım teşkilatlar, bu mührü tamamen kendi "doktrinleri"ne uygun olarak yorumlayarak bundan büyük bir pay çıkartmaya çalışmaktadırlar; mühründeki bu ayrıntılar şüpheli birtakım etkilerin devreye girmiş olduğunu da gösteriyor gibi. Şöyle ki: Piramit'in basamak sayısı onüçtür (bu sayı her nasılsa daha başka durumlarda da adeta ısrarla gözükmemektedir, özellikle **E pluribus unum** (çoklukta teklik vardır) dövizini meydana getiren harflerin sayısı da onüçtür) ve İsrail oğullarının kabile sayısına tekabül ettiği de söylenmektedir (Yusuf'un oğullarının iki yarım kabilesini ayrı ayrı sayarak on üç kabile oluyor) (aslında on iki kabiledir. Çev.) ve kuşkusuz bunlar "Büyük Piramit'in kehanetleri"nin gerçek kökenleriyle ilgisiz değildir. Yukarıda da gördüğümüz gibi, bu kehanetler daha ziyade karanlık birtakım amaçlar için Piramit'i âdeta bir "Yahudi-Hristiyan" anıtı yapma eğilimindedirler.

38. BÖLÜM

- (170b) İşte şu formül tam olarak bu hususla ilgilidir: "Her şeyin kaybolmuş gibi gözüksüğü bir anda her şey kurtulacaktır." Bu formül "gaipten haber veren" (voyants) pek çoklarınca adetâ kurulu bir makina gibi tekrar edilip durulmuştur. Kuşkusuz bunlardan her biri, daha önce "Büyük Monark"la ilgili hikayeler hususunda belirtmiş olduğumuz "küçültücü" bir eğilim gereğince, bu formülü anlayabildiği şeylere ve genellikle de çok önemsiz hadiseler ve hatta bazen tamamıyla talf ve "yerel" durumlara uygulamışlardır. Buna göre, Büyük Monark'ı Fransa'nın gelecekteki kralıymış gibi görme sonucu doğuyor; oysa şurası gayet açıktır ki, gelecekle ilgili gerçek haberler çok daha geniş boyutlu olaylarla ilgilidir.
- (171) Parodi: Ciddi bir yapının gülünç biçimde ve alaylı olarak yapılan kaba taklidi, sahtesi, karikatürü. (Çeviren)
- (172) Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin bölümü, simgesel bir biçimde, "karşı-inisiyasyon" hareketinin bu uzak menşeleriyle ilgili olarak birtakım bilgiler sağlayabilir.
- (173) "Meleklerin inışı" simgesini benzetme yoluyla burada uygulayabiliriz, çünkü söz konusu olan şey, gerçekten insanî alanda oraya uygun olan şeydir. Nitekim, bu bağlamda kelimenin en gerçek ve asıl anlamıyla "şeytanlık"tan bu nedenle söz edilmektedir.
- (174) "Karşı-inisiyatik" hareketin uç noktası, "şeytanın dostları" (evliyâe's-şeytan) diye adlandırılanlar tarafından tutulmuştur. bir bakıma bunlar gerçek evliyanın, yani "Rahman'ın dostları"nın (evliyâe'r-Rahman) tersidir. Böylece "tersine maneviyat"ın tam bir ifadesini

açığa vururlar. (karşılaştırınız, **Le symbolisme de la Croix** (Haç'ın simgeliği) s. 186)

- (175) Kuşkusuz en sonunda ulaşılan bu sonuç istisnai bir durumdur ve kesinlikle "şeytanın dostları"nın (**evliya'e-ş-şeytan**) ulaşacağı sondur. Aynı yönde bu kadar ileri noktalara kadar gitmeyenler için, sadece çıkışı olmayan bir yol vardır, o yolda belirsiz bir sonsuzluk boyunca ya da belli bir çevrim boyunca kapanmış ve tıkanmış vaziyette kalabilirler.
- (176) İnisiyatik bakış açısından bu alan "küçük sırlar" (les petits mystères) olarak belirtilen şeylerin alanıdır. Buna karşılık, "büyük sırlar"la (les grands mystères) ilgili olan şeyler, öz itibarıyla "insan üstü" nitelikte olduğundan, salt bu nedenle böyle bir karşıtlıktan uzaktır, çünkü burada kendi özel mahiyeti bakımından, "karşı-inisiyasyon"a kapalı olan, ayrıca her seviyedeki temsilcilerine de kapalı olan bir alan söz konusudur.
- (177) **Et-tedabîru'l-ilahiye fi'l-memleketi'l-insaniye**, Muhyiddin İbn Arabî'nin bir eserinin adıdır.

39. BÖLÜM

- (178) Manicilik, İranlı Mani'nin (216-276) kurduğu Hristiyan-Zerdüş karması bir dindir. Bu dine göre evrenin ve evrendeki bütün varlıkların yapısı "iyilik-kötülük" (ışık-karanlık) karşıtlığıyla kurulmuştur. Evren ve varlıklar bu karşıtlığın sürekli "kavga" alanıdır. Bu dine göre, Şeytan Tanrı ile eşit tutulmaktadır. (çev.).
- (179) Bu "yeni çağ" (L'ère nouvelle) ifadesinin özellikle şu son zamanlarda, bu kadar çok yayıldığına ve hemen hemen bütün çevrelerde tekrar edildiğine insan inanamıyor; çoğu kez buna birbirinden çok farklı gibi gözükebilen anlamlar veriliyor, ama sonuçta hepsi de halkın zihniyetine kesinlikle aynı fikri yerleştirmeye çalışıyor.
- (180) Matta, XXIV, 24
- (181) **Şakravartî** ya da "evrensel monark" hakkında bakınız **L'ésotérisme de Dante** (Dante'nin ezoterizmi) s. 76; ayrıca, **le Roi du monde** (Dünyanın Kralı) s. 17-18. **Şakravartî**'nin kelime anlamı "tekerleği döndüren" demektir, bu da onun her şeyin merkezine yerleşmiş olduğu anlamına gelir. Oysa ki Deccal tam aksine bu merkezden en çok uzaklaşmış olan varlıktır. Böyle olduğu halde, o da "tekerleği döndürdüğü" iddiasında bulunacaktır, fakat normal çevrimsel hareketin zıt yönünde (nitekim modern "kalkınma" ve ilerleme fikrinin bilinçsizce önceden "haber verdiği" şey de budur), oysa ki gerçekte "kutuplar tersine dönmeye" önce, tekerleğin dönüş hareketinde her hangi bir değişimin olması imkânsızdır, yani ancak onuncu **Avatara**'nın devreye girmesiyle gerçekleşebilecek olan bir "yeniden ayağa kalkış" ve diriliş olmadan önce, her hangi bir değişim mümkün değildir. Üstelik, eğer Deccal diye belirtilmişse, bunun nedeni işte bu son **Avatara**'nın rolünü kendi tarzına göre taklit edeceği içindir. Bu son **Avatara**, Hristiyan geleneğinde "İsa'nın ikinci kez gelişi" olarak bilinir.
- (182) O halde bu şahıs **Evliya'e-ş-Şeytan**'m, yani şeytanın dostlarının şefi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu görevi yerine getirecek son şahıs o

olacağından —aynı zamanda onun bu görevi dünyada en açık önemi haiz bir görev olacaktır— İslâm ezoterizminde kullanılan terime göre, Deccal onların bir "mühür"ü olacaktır da diyebiliriz. Bu bakımdan geleneğin parodisinin bütün açılardan gerçekten nereye kadar götürülmüş olacağını görmek zor değildir.

- (183) Bizat para ya da para yerini tutacak her hangi bir şey, yeniden bu tür bir niteliksel özellik kazanacaktır, çünkü ("Vahiy, XII, 17"de) şöyle denilmektedir: "Hiç kimse Canavarın (Bête) karakteri, ya da canavarın adı ya da adının sayısı damgası kendinde olmazsa ne bir şey satın alabilecek ne de satabilecektir. İşte hikmet buradadır. Anlayışı olan canavarın sayısını hesap etsin, çünkü onun sayısı insan sayısıdır; o da 666'dır." Bu da, parayla ilgili olarak bugün "karşı-gelenek" hareketince tersine çevrilmiş sembollerin mevcut kullanımı demektir.
- (184) İşte, Deccal "Ben Hakikatım!" diyen İsa'nın ya da aynı şekilde "Ben Hakk'ım!" (Ene'l-Hakk) diyen Hallâc gibi bir velinin böylece antitezi olmaktadır.
- (185) Doğru öğretiyi yanlış öğretisi arasında mevcut olan benzerliğe belki de yeterince dikkat edilmemektedir. Aziz Hipolit, Deccal hakkında yazdığı küçük risalede bunun unutulmaz ve çarpıcı bir örneğini vermektedir. Simgeciliği incelemiş olan insanları hiç de şaşırtmayacak bir örnektir bu: "Mesih ve Deccal, her ikisinin de amblemi aslandır." (P. Vulliaud-**La Kabbale Juive**, (Yahudi Kabala'sı) cilt II, s. 373) Kabalistik bakış açısına göre, **Metatron**'un aydınlık ve karanlık iki yüzünün değerlendirilişindeki derin sebep de budur. "Canavarın rakamı" diye ifade edilen Apokaliptik 666 rakamının Aemsî (solar) olması da bu yüzdendir. (Bakınız, **Le Roi du monde** (Dünyanın Kralı), s. 34-35)
- (186) Burada Fransızca'ya çevrilmesi imkânsız olan bir çift anlam vardır. **Mesîhk** kelimesini **mesîh** kelimesinin bozulmuş bir şekli olarak alabiliriz. Sonundaki "He" harfinin üzerine basit bir nokta koymakla bu değişiklik ortaya çıkmaktadır. Fakat aynı zamanda bu kelime "biçimi bozulmuş", biçimsiz anlamına da gelmektedir. Bu da tam olarak Deccal'ın (Antéchrist) karakterini, özelliğini belirtmektedir.

